

SIMAS VITKUS

DAKTARO DISERTACIJA

**SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU
MOKĖTINOS SUTartos SUMOS:
IŠ ANKSTO APTARTI NUOSTOLIAI
IR NETESYBOS**

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (S 001)
VILNIUS, 2019

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Simas Vitkus

SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINOS
SUTARTOS SUMOS: IŠ ANKSTO APTARTI
NUOSTOLIAI IR NETESYBOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2019

Daktaro disertacija rengta 2012-2018 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Egidijus Baranauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001) (2012-2014 metais);

doc. dr. Lina Novikovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001) (2014-2018 metais).

VARTOJAMŲ SĄVOKŲ IR SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

CK – civilinis kodeksas

PICC – UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai

PECL – Europos sutarčių teisės principai

DCFR – Europos privatinės teisės principų, apibrėžimų ir bendrųjų nuostatų projektas

ECC – Gandolfi iniciatyva paskelbtas Europos sutarčių kodeksas

CESL – Reglamento dėl Europos pirkimo–pardavimo sutarčių reguliavimo projektas

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

“*et sq*” arba “*et sqq*” – tolesnis arba tolesni puslapiai

Sutarties pažeidimo atveju mokėtina sutarta suma – iš anksto aptarti nuostoliai arba netesybos

Negriežtoji arba pavyzdinė teisė – PICC, PECL ir DCFR

TURINYS

VARTOJAMŲ SĄVOKŲ IR SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS	7
1. SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINOS SUTARTOS SUMOS IR JŲ REGULIAVIMO IŠTAKOS.....	18
1.1. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinios sutartos sumos samprata	18
1.2. Iš anksto aptartų nuostolių reguliavimo ištakos ir atsiskyrimas nuo bendrojoje teisėje draudžiamų sutartų baudų.....	24
1.3. Sutartų baudų taikymo draudimas bendrojoje teisėje.....	29
1.3.1. Sutartų baudų prieštaravimas viešajai tvarkai	29
1.3.2. Sutartų baudų asmens laisvę ribojantis poveikis.....	30
1.3.3. Sutartų baudų neteisingumas	32
1.3.3.1. Sutartų baudų materialinis neteisingumas.....	32
1.3.3.2. Sutartų baudų procedūrinis neteisingumas	33
1.3.3.3. Ribotos pažinimo galimybės kaip procedūrinio neteisingumo sąlyga.....	34
1.3.4. Sutarties pažeidimo ekonominis naudingumas	35
1.4. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinios sutartos sumos romėnų bei kanonų teisėje.....	36
1.5. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinios sutartos sumos Prancūzijos civiliniame kodekse	38
1.5.1. Romėnų teisėje vyravusios taisyklės, nukreiptos į sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų besąlygišką vykdymą, perkėlimas į Prancūzijos civilinį kodeksą.....	39
1.5.2. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų reguliavimas iki ir po 1975 metų Prancūzijos civilinio kodekso reformos.....	40
1.6. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų reguliavimo evoliucija kontinentinėje teisėje XX amžiuje	42
1.7. Netesybų institutas Lietuvoje ir jo sąveika su regioniniu bei tarptautiniu reguliavimu	44
1.8. Tarptautinės pastangos suvienodinti sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų reguliavimą	49
1.9. Apibendrinimas.....	53
2. IŠ ANKSTO APTARTŲ NUOSTOLIŲ BEI NETESYBŲ KAIP SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINŲ SUTARTŲ SUMŲ TAIKYMO SKIRTUMAI	54
2.1. Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinios sutartos sumos paskirtį	54
2.2. Pagal skolininko atsakomybės ribojimą sutarties pažeidimo atveju mokėtinios sutartos sumos dydžiu	60
2.3. Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinios sutartos sumos pagrįstumo vertinimo laiką	63
2.4. Pagal šalims tenkančią įrodinėjimo našta dėl sutarties pažeidimo atveju mokėtinios sutartos sumos nepagrįsto dydžio.....	66

2.5.	Pagal su sutarties šalių atsakomybe susijusius klausimus	68
2.5.1.	Kreditoriaus veiksmas ir elgesys kaip pagrindas mažinti skolininko sutartinę atsakomybę	68
2.5.2.	Skolininko kaltė kaip sutartinės atsakomybės sąlyga	70
2.5.3.	Realios žalos nebuvimas sutarties pažeidimo atveju	72
2.6.	Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų santykį su kitais kreditoriaus teisių gynimo būdais	74
2.6.1.	Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos santykis su sutarties nutraukimu	74
2.6.2.	Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos santykis su prievolių vykdymu natūra	75
2.6.3.	Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos santykis su nuostolių atlyginimu	79
2.7.	Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinoms sutartoms sumoms taikomą ieškinio senaties terminą.....	83
2.8.	Apibendrinimas	86
3.	SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINŲ SUTARTŲ SUMŲ TEISMINĖS KONTROLĖS SĄLYGOS IR MODELIAI	88
3.1.	Pirmoji sąlyga – sutartinių nuostolių netikslumas dėl nuo šalių (ne)priklausančių veiksnių	88
3.2.	Antroji sąlyga – ribotos pažinimo galimybės kaip sutarties pažeidimo nuostolių apskaičiavimo netikslumą lemiantis veiksnys	89
3.3.	Trečioji sąlyga – nelygiavertė derybinė padėtis tarp šalių, į sutartį įtraukiant sutarties pažeidimo atveju mokėtiną sutartą sumą	90
3.4.	Teismo vaidmuo vykdant sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų kontrolę.....	91
3.4.1.	Mišrusis teisminės kontrolės modelis	93
3.4.2.	Minimalios teisminės kontrolės modelis	94
3.4.3.	Lankstusis teisminės kontrolės modelis	95
3.4.3.1.	Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų mažinimo galimybė bendrojoje teisėje.....	97
3.4.3.2.	Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų mažinimo galimybė kontinentinėje teisėje	97
3.4.3.3.	Netysebų mažinimo Lietuvoje galimybės ir esamos situacijos teisinis vertinimas	104
3.4.3.4.	Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų mažinimo ex officio vertinimas.....	113
3.4.4.	Griežtasis teisminės kontrolės modelis	119
3.4.4.1.	Dunlop byloje suformuluotos taisyklės, kurių pagrindu iš anksto aptarti nuostoliai atskiriami nuo sutartos baudos	120
3.4.4.2.	Griežtosios sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės trūkumai bendrojoje teisėje	123
3.4.4.3.	Sutartų baudų įteisinimo bendrojoje teisėje lanksčiosios teisminės kontrolės sąlygomis užuomazgos	126

3.4.4.3.1.	Baudinių nuostolių taikymo sutartiniuose santykiuose tendencijos bendrojoje teisėje.....	126
3.4.4.3.2.	Lanksčiosios sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės bendrojoje teisėje poreikis.....	129
3.4.4.3.3.	Rizikos, susijusios su sutartų baudų įteisinimu bendrojoje teisėje.....	130
3.4.4.3.4.	Sutartų baudų įtraukimo motyvai ir jų pasitvirtinimas	131
3.4.4.3.5.	Sutartų baudų įteisinimo lanksčiosios teisminės kontrolės sąlygomis privalumai	132
3.4.4.3.6.	Naujasis siūlomas teisminės kontrolės modelis Anglijos teisėje.....	134
3.4.4.4.	Bendrosios teisės teismų praktika, švelninant sutartų baudų taikymo draudimą ir išplečiant iš anksto aptartų nuostolių paskirties turinį	139
3.5.	Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės modelių vertinimas.....	143
3.6.	Apibendrinimas.....	148
4.	IŠ ANKSTO APTARTŲ NUOSTOLIŲ INSTITUTO TAIKYMO GALIMYBĖS LIETUVOS TEISĖJE.....	150
4.1.	Netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių panašumai ir skirtumai	150
4.2.	Iš anksto aptartų nuostolių užuomazgos Lietuvos Aukščiausiojo eismo praktikoje.....	153
4.3.	Taisyklės, kurių turi būti laikomasi, kai iš anksto aptartų nuostolių sąlygai taikytina Lietuvos teisė	157
4.4.	Apibendrinimas.....	162
	IŠVADOS.....	163
	PASIŪLYMAI	166
	NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	169
	SANTRAUKA.....	187
	SUMMARY	209

ĮVADAS

Mokslinė problema

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹ (toliau – Lietuvos CK) leidžia pačioms šalims pasirinkti netesybų rūšį bei susitarti dėl jų skaičiavimo metodikos ir dydžio. Tam sąlygas sudaro sutarčių laisvės principas bei sutarčių teisėje vyraujantis dispozityvusis teisinio reguliavimo metodas. Tačiau sutarčių laisvės principu šalims draudžiama piktnaudžiauti, kad nebūtų nustatomi neprotingai dideli netesybų dydžiai. Teisminė netesybų mažinimo galia leidžia užtikrinti šalių teisėtų interesų pusiausvyrą² bei apsaugoti skolininko interesus, kad nekiltų nepagrįstas kreditoriaus praturtėjimas. Tokia lanksti kontrolė iš esmės būdinga visoms kontinentinei teisės tradicijai priklausančioms šalims.

Tuo tarpu bendrajai teisei priklausančioms jurisdikcijoms būdinga sutarčių laisvės principą varžanti pozicija, kadangi jose pagal tradicinį požiūrį iš anksto aptarti nuostoliai negali viršyti pagrįstai tikėtinų kreditoriaus nuostolių³. Todėl jeigu Lietuvoje prievolių vykdymą užtikrinantis poveikis būtų griežtai kontroliuojamas, teisinis reguliavimas taptų panašus į bendrosios teisės modelį. Atsakyti į klausimą, ar tai reikštų žingsnio atgal žengimą sutartų sumų teisinio reguliavimo prasme, galima būtų tik atlikus su sutartomis sumomis susijusio kontinentinės bei bendrosios teisės sistemų teisinio reguliavimo, teismų praktikos bei teisės doktrinos lyginamąją analizę. Tokia analizė kartu padėtų atsakyti į šiuos esminius tyrimo klausimus: *pirma*, kaip Lietuvoje veikiantis netesybų teisinis reguliavimas užtikrina sutarties šalių teisėtų interesų pusiausvyrą; *antra*, koks tokio reguliavimo poveikis yra sutartinių santykių stabilumui, ypač kai kalbama apie lygiavertę derybinę padėtį užimančias komercines šalis; *trečia*, kaip turi būti tobulinamas netesybų teisinis reguliavimas, siekiant maksimalaus teisinio tikrumo komerciniuose sutartiniuose santykiuose bei kartu išlaikant optimalią teisėtų interesų pusiausvyrą. Pastarasis klausimas atspindi pagrindinę mokslinio tyrimo problemą. Ieškant pagrindinės problemos sprendimo būdų, neišvengiamai reikia išspręsti eilę problemų, kurios detalizuoja pagrindinę tyrimo problemą. Pavyzdžiui, turėtų būti svarstoma, ar komercinio pagrindimo testo (angl. *commercial justification test*) pritaikymas Lietuvos CK įtvirtintoms netesyboms sustiprintų teisinį tikrumą ir šalių autonomiją sutartiniuose santykiuose Lietuvoje; o galbūt reikalingas kur kas radikalesnis sprendimas, įtvirtinant iš anksto aptartus nuostolius kaip atskirą atsakomybės formą ir nustatant papildomus šios sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia pagrindus, kai sutarta suma yra neprotingai didelė ir (arba) kai sutarties procese pasireiškia nesąžiningumas⁴. Tačiau, kaip minėta, derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, todėl tik atlikus visapusišką sutartų sumų teisminės kontrolės analizę bus galima išsiaiškinti, koks teisminės kontrolės modelis

1 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

2 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 116.

3 Klimas, T. Comparative contract law: a transsystemic approach with an emphasis on the continental law. Cases, text and materials. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2006, p. 359.

4 Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania”. Social Transformations in Contemporary Society (2014), p. 191.

gali padėti ne tik maksimizuoti teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose, bet kartu užtikrintų optimalią šalių teisėtų interesų pusiausvyrą.

Šalys, sudarydamos sutartį, visuomet gali įtraukti tokį netesybų dydį, kuris vertinant pagal teismų praktikoje įtvirtintus kriterijus turėtų būti mažinamas. Tokių netesybų dydį pagal Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį priimtina traktuoti, kaip neprotingai arba aiškiai per didelį. Neprotingai didelį netesybų dydį gali lemti skirtingos aplinkybės: pavyzdžiui, sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą gali lemti galimų nuostolių įrodinėjimo bei vertinimo sunkumai arba užimama nelygiavertė derybinė padėtis. Todėl tam tikrais atvejais sutartų sumų dydžiai turi būti teismų kontroliuojami. Bet ar visais atvejais sutarta suma turi būti kontroliuojama, net kai ji yra neprotingai arba aiškiai per didelė? Ar vis dėlto turėtų būti nustatytos tam tikros išimties, kada šios sumos, neat-sižvelgiant į jų neprotingą arba aiškiai per didelį dydį, būtų pateisinamos, pavyzdžiui, kai sutartis sudaroma tarp lygiavertę derybinę padėtį užimančių šalių?

Žinome, jog komercinėms šalims yra keliami aukštesni atidumo bei rūpestingumo reikalavimai ir tai savaime suprantama, kadangi verslininkai laikomi savo srities profesionalais. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl tiek Lietuvos, tiek kitų šalių teisės doktrinoje jaučiamas poreikis diferencijuoti sutartų sumų teisminės kontrolės lygį. Iš dalies visai pagrįstai galėtų būti keliamas klausimas, ar verslininkų, kaip savo srities profesionalų, nustatytoms sutartoms sumoms apskritai turi būti taikoma kokia nors teisminė kontrolė. Juk vis dėlto šalys pačios laisva valia pasirašo sutartį, sutikdamos su joje įtvirtintomis sąlygomis. Šalys turi galimybę derėtis dėl kiekvienos į sutartį įtrauktos sąlygos, įskaitant už sutarties pažeidimą numatomą mokėti sumą. Todėl nepasinaudojus šia teise, šalys turi būti pačios laikomos atsakingomis dėl visų iš sutartinių santykių kylančių padarinių. Tokia prielaida visiškai priimtina, situaciją vertinant vien tik sutarčių laisvės principo kontekste. Kita vertus, derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Todėl sutartų sumų teisminė kontrolė, kuri užtikrina teisėtų interesų pusiausvyrą, gali būti reikalinga ir toms sandorių šalims, kurios nors ir turi komercinės šalies statusą, tačiau stokoja specifinės patirties, žinių ir profesionalumo, kas galiausiai nulemia šios šalies nelygiavertę derybinę padėtį. Todėl svarbu tampa atsakyti į klausimą, koks teisminės kontrolės modelis padėtų maksimizuoti teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose bei tuo pačiu leistų palaikyti optimalią šalių teisėtų interesų pusiausvyrą.

Atsižvelgiant į tai, kad dabartiniu metu sutartys dažnai sudaromos tarp šalių iš skirtingų pasaulio valstybių, o sudaromose sutartyse būna naudojami tokie teisės institutai, kurių nereglamentuoja Lietuvos teisė, taip pat į tai, kad tais atvejais, kai šalys yra iš tos pačios valstybės, jų teisė pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę nėra suvaržyta⁵, atitinkamai pasirinkta teisė gali būti taikoma visai sutarčiai ar tik jos daliai⁶, todėl būtina išsiaiškinti, kaip turėtų būti teisiškai vertinama situacija, kai, pavyzdžiui, verslininkai į sutartį įtraukia iš anksto aptartus nuostolius, tačiau sutarčiai taikytiną teisę nurodo Lietuvos teisę, kuri nei aiškiai įtvirtina, nei draudžia iš anksto aptartų nuostolių taikymą. Šiuo aspektu kyla nemažai probleminių klausimų, pavyzdžiui, ar bendrojoje teisėje naudojamų iš anksto ap-

5 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I), 3 str. 1 d.

6 Ibid.

tartų nuostolių sąlygų su visomis jiems būdingomis taisyklėmis taikymas pagal Lietuvos teisę yra galimas. Be to, iš anksto aptartų nuostolių sąlyga į sutarties tekstą gali būti įtraukiama ir tuo atveju, kai šalių sudaroma sutartis būna iš anksto parengta pagal užsienio subjektų arba tarptautinių organizacijų standartines sutarčių formas. Tokia situacija gali susiklostyti dėl to, kad šiose standartinėse sutarčių formose atsispindi bendrosios teisės tradicijos nuostatos. Pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos reikšmė jaučiama Tarptautinės inžinierių konsultantų organizacijos parengtose FIDIC standartinėse rangos sutarčių sąlygose⁷. Laikoma, kad tarp FIDIC standartinių rangos sutarčių sąlygų yra įtraukti iš anksto aptarti nuostoliai, nepaisant to, kad tiesiogiai iš anksto aptartų nuostolių terminas nėra vartojamas⁸. Turint omenyje tai, jog pagal minėtas standartines sąlygas parengtos sutarties atžvilgiu gali būti taikoma Lietuvos teisė, kyla problemiškas klausimas: kaip turėtų būti sprendžiamas iš anksto aptartų nuostolių, kurie būna įtraukti į standartines sutarties sąlygas, taikymo klausimas Lietuvos teisėje? Kokios apskritai galimybės Lietuvoje taikyti bendrojoje teisėje žinomą iš anksto aptartų nuostolių institutą? Ieškant atsakymo į pastarąjį klausimą, neišvengiamai kyla ir kiti papildomi klausimai: pavyzdžiui, koks yra netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių santykis?; ar iš anksto aptarti nuostoliai turi skolininko atsakomybę ribojantį poveikį?; ar iš anksto aptarti nuostoliai gali būti mažinami? ir kt.

Tyrimo aktualumas

Kaip jau minėta, Lietuvos CK leidžia pačioms šalims pasirinkti netesybų rūšį bei susitarti dėl jų skaičiavimo metodikos ir dydžio. Tačiau su naujojo Lietuvos CK priėmimu ėmė galioti tam tikros taisyklės, susijusios su nuostolių bei netesybų įskaitymu. Jeigu pagal 1964 metų Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau – LTSR) CK⁹ 228 straipsnyje įtvirtintas nuostatas kreditorius iš skolininko galėjo reikalauti su kreditoriaus nuostoliais sumuojamų baudinių netesybų priteisimo, tai tokio reglamentavimo naujojo Lietuvos CK 6.73 straipsnio 1 dalimi bei 6.258 straipsnio 2 dalimi buvo atsisakyta, numatant įskaitymo principo taikymą, kai pareiškiami reikalavimai dėl nuostolių ir netesybų priteisimo. Minėti Lietuvos CK straipsniai taip pat numato teismui galimybę sumažinti netesybas skolininko prašymu arba *ex officio*, jeigu skolininkas būtų iš dalies įvykdęs savo sutartinę prievolę arba jeigu netesybos būtų nepagrįstai didelės, lyginant su realiai patirtais nuostoliais. Iki 2007 metų praktiką suvienodinusių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimo¹⁰, teismai laikėsi pozicijos, kad 0,02 procentų dydžio delspinigiai buvo tas netesybų dydis, kuris turėjo būti kreditoriams priteisiamas, kaip jų minimalūs nuostoliai. Todėl jeigu nebuvo nustatomi didesni kreditoriaus nuostoliai, jis jų nepatyrė arba teismo metu jų neįrodinėjo, taip pat jeigu šalys nebuvo susitarusios dėl išimtinių ar alternatyvių netesybų, teismai, vadovaudamiesi Lietuvos CK 6.210 ir 6.261 straipsniuose numatytais palūkanų normomis pagal pinigines prievoles, pripažindavo, kad minimalius kreditoriaus nuostolius atlygina 0,02 procentų dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną

7 Jaeger, A. V., Hok, G. S. *Fidic – A Guide for Practitioners*. Heidelberg: Springer, 2011, pp. 99–118. Autoriai nurodo, jog FIDIC standartinės rangos sutarčių sąlygos yra parengtos profesionalia anglų kalba ir remiantis bendrosios teisės tradicija.

8 *Ibid.*, p. 101.

9 Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

uždelstą dieną. Tačiau 2007 metų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suvienodino praktiką dėl netesybų mažinimo ribų, išaiškindamas, kad netesybų instituto ypatumai neleidžia jų mažinti iki kreditoriaus minimalių nuostolių (t. y. 0,02 procentų dydžio delspinigių) pagal Lietuvos CK 6.210 ir 6.261 straipsnius arba iki realių kreditoriaus patirtų nuostolių, kadangi būtų paneigiamas sutarčių laisvės principas¹¹. Šiuos pokyčius iš esmės sąlygojo šalių teisėtų interesų pusiausvyros poreikis ir sutarčių laisvės principo reikšmės augimas.

Kontinentinėje teisėje teisminės mažinimo galios įtvirtinimą sutartų sumų atžvilgiu paskatino 1978 metų Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimta rezoliucija „Dėl netesybų civilinėje teisėje“ (toliau – Rezoliucija)¹². Tai vienas pirmųjų bendrų valstybėms narėms skirtų teisės aktų, užtikrinančių kreditoriaus interesų apsaugą netesybomis ir įtvirtinančių pagrindinius netesybų instituto bruožus. Šios Rezoliucijos nuostatomis pasinaudota rengiant Lietuvos CK normas, reglamentuojančias netesybų institutą¹³. Reikšmė nacionaliniam reguliavimui jaučiama ir iš pavyzdinės teisės šaltinių¹⁴, kurie tarptautiniu ir regioniniu Europos Sąjungos mastu vienodina skirtingą teisinį reguliavimą¹⁵. L. Miller teigimu, tai rodo vykstant tam tikrą skirtingų teisės tradicijų „susiliejamą“ sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje¹⁶. Atsižvelgiant į galimą pastarojo proceso vyksmą, aktualu tampa išsiaiškinti, kokio vis dėlto teisinio reguliavimo link Lietuvoje turėtų būti einama.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad bendrosios teisės tradicijos valstybėse, teismai turi plačią diskreciją, leidžiančią paternalistiškai kontroliuoti šalių laisva valia pasirinktas teisių apsaugos priemones¹⁷. Turint omenyje visus tarptautinius mėginimus suderinti dviejų skirtingų teisės tradicijų požiūrius į sutartų sumų reguliavimą¹⁸, kyla klausimas, kokią poveikį ir reikšmę tokią plačią paternalistinę intervenciją į sutartinius santykius įtvirtinantis teisinis reguliavimas galėtų turėti Lietuvos, kaip vienos iš kontinentinės teisės tradicijos atstovių, teisėje reglamentuojamo netesybų instituto atžvilgiu? Juolab, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra minimi šalių nustatyti iš anksto aptarti nuostoliai (angl.

11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.

12 Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

13 Lietuvos CK 6.71 – 6.75 str.

14 Commission on European Contract Law, Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III-3:712 str.

15 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 382

16 Miller, L. „Penalty clauses in England and France: a comparative study”. 53 International and Comparative Law Quarterly 1 (2004), p. 85.

17 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 The American Journal of Comparative Law 3 (1995), p. 436.

18 Siekiant suvienodinti dviejų skirtingų teisės tradicijų teisinį reguliavimą, skirtą sutartoms sumoms, buvo parengtos UNCITRAL bendrosios taisyklės, kurios taip ir neįsigaliojo. Žr. UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272; taip pat žr. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija). Nors PICC 7.4.13 straipsnis iš esmės įtvirtina netesybas su jų mažinimo galimybe, bet tai yra pavyzdinės arba negriežtosios (angl. *soft law*) teisės šaltinis.

liquidated damages), nors Lietuvos teisėje šis institutas nėra reglamentuojamas¹⁹. Be to, 2016 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pirmą kartą tiesiogiai sprendė klausimą dėl galimybės Lietuvoje taikyti bendrojoje teisėje žinomą iš anksto aptartų nuostolių institutą²⁰. Todėl darbe bus analizuojama teismo pozicija ir išaiškinimai, susiję su iš anksto aptartų nuostolių taikymo galimybe Lietuvoje.

J.M. Perillo žodžiais, niekur sutarčių teisėje nepasireiškia toks ryškus bendrosios teisės ir kontinentinės teisės nesuderinamumas, koks yra sutartų sumų teisiniame reguliavime²¹. Netesybų institutas, kurį reglamentuoja Lietuvos CK²², siejamas su dvejoja prigimtimi, t. y. civilinės atsakomybės forma bei prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas²³. Toks netesybų instituto pobūdis lemia tai, kad Lietuvos sutarčių teisėje prioritetą yra iš esmės teikiamas realiam sutarties vykdymui. Lietuvos teisės doktrinoje pripažįstama, jog šaly, įtraukdamos netesybų sąlygą į sutarties tekstą, pirmiausiai siekia skatinti ją tinkamai vykdyti²⁴. Šis požiūris į netesybas yra priimtinas daugelyje kontinentinės teisės tradicijai priklausančių jurisdikcijų, tačiau bendrojoje teisėje pagal tradicinį vertinimą nesuderinamas su viešąja tvarka (angl. *public policy*)²⁵ bei teisės doktrinoje vyraujančiais našąžiningumo (angl. *unconscionability*)²⁶, teisingos kompensacijos (angl. *just compensation*)²⁷ principais bei „efektyvaus pažeidimo“ (angl. *efficient breach*)²⁸ teorija. Bendrojoje teisėje šalių įtraukta sąlyga yra galiojanti ir vykdytina tik tuomet, jei teismas, pritaikęs „protingumo“ testą (angl. *test of reasonableness*)²⁹, ją kvalifikuoja iš anksto aptartais nuostoliais. Tuo tarpu jeigu teismas tokią sąlygą kvalifikuotų bauda (angl. *penalty*), tokia sąlyga paprasčiausiai

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006.

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234-248/2016.

21 Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 Fordham Law Review 1 (1994), p. 313.

22 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. Netesyboms reguliuoti skirtos nuostatos, esančios Lietuvos CK šeštos knygos V skyriaus skirsnyje „Netesybos“, bei dalis nuostatų, esančių XXII skyriaus antrame skirsnyje „Sutartinė atsakomybė“.

23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1125/2003; 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2004; 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2005; 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2006.

24 Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 208.

25 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

26 Marrow, P. B. „The unconscionability of a liquidated damages clause: a practical application of behavioral decision theory”. 22 Pace Law Review 1 (2001), p. 47.

27 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 Columbia Law Review 4 (1977), pp. 554-594.

28 Laikoma, kad savanoriškas skolininko, kuriam sutartinių prievolių vykdymas yra nuostolingas, sutarties nutraukimas ir nuostolių už tai kreditoriui sumokėjimas, yra veiksmingesnė kreditoriaus teisių apsaugos priemonė už realų sutarties įvykdymą. Žr. Posner, R. Economic analysis of law. New York: Aspen Publishers, 1998, p. 802.

29 Šis testas susideda iš dviejų kriterijų – iš anksto aptartų nuostolių sumos proporcingumo ir realių nuostolių įrodinėjimo sudėtingumo vertinimo, žr. Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 International Review of Law and Economics 4 (2002), pp. 385-386.

būtų pripažįstama negaliojančia (angl. *void*). Tada sąžininga sutarties šalis iš skolininko galėtų prisiteisti tik realiai patirtus ir įrodytus nuostolius. Būtent dėl to, kad bauda gali būti siekiama šalis atgrasyti nuo sutartimi prisiimtų prievolių nevykdymo arba netinkamo vykdymo, daugelyje bendrajai teisei priklausančių jurisdikcijų jos yra draudžiamos. Kaip galima matyti, netesybos, iš anksto aptarti nuostoliai bei sutartos baudos turinio prasme nėra tapačios sąvokos, bet apibrėžia vieną nuo kitos besiskiriančias teises kategorijas. Tačiau neretai šios sąvokos gali būti tarpusavyje painiojamos. Todėl mokslinio tyrimo aktualumas pasižymi ir tuo, kad bus atskleidžiamas kiekvienos iš šių kategorijų konkretus turinys su visa būdinga teorine bei praktine specifika.

Lietuvos teisės doktrinoje yra išreiškiamas požiūris, jog iš anksto aptarti nuostoliai turi būti vertinami kaip atskiras prievolių užtikrinimo būdas bei atsakomybės forma ir kad juos taikant Lietuvos teisėje turėtų būti vadovaujamasi užsienio šalių praktika³⁰. Tačiau ne visi Lietuvos teisėtyrininkai su pastaruoju požiūriu sutinka³¹. Siekis atskleisti požiūrio dėl iš anksto aptartų nuostolių vietos Lietuvos teisėje pagrįstumą tik dar kartą parodo netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių lyginamosios analizės svarbą. Taigi šis tyrimas ne tik padės įvertinti minėtų institutų tarpusavio sąveiką, atskleis skirtingo teisinio reguliavimo ypatumus, privalumus, trūkumus bei tendencijas ir leis nustatyti teorijoje bei praktikoje kylančias problemas, o taip pat padės nustatyti sutartų sumų teisminės kontrolės modelį, geriausiai užtikrinantį šalių teisėtų interesų pusiausvyrą, bei įvertinti iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje galimybes.

Atlikto tyrimo rezultatai bus naudingi Lietuvos įstatymų leidėjui, siekiančiam tobulinti dabartinį netesybų teisinį reglamentavimą bei pašalinti jo trūkumus, o taip pat Lietuvos teismams, sprendžiantiems klausimus dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo, netesybų nepagrįsto dydžio ir jų mažinimo. Tyrimu siekiama įnešti daugiau aiškumo apie sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės reguliavimą ir taikymą. Pateikta informacija leis susipažinti su įvairiomis teisės vienodinimo iniciatyvomis bei procesais ir skirtingų teisės sistemų teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos ypatumais. Disertaciniame darbe pateikiama analizė ir probleminių klausimų sprendimo būdai padės formuoti nuoseklią teismų praktiką, kurioje būtų siekiamas maksimalus teisinis tikrumas komerciniuose sutartiniuose santykiuose, išlaikant optimalią šalių teisėtų interesų pusiausvyrą. Disertacinio darbo autorius tikisi, kad moksliniame darbe nagrinėjami ir su juo susiję klausimai taps tvirtu pagrindu naujiems tyrimams atlikti.

Tyrimo objektas

Šio tyrimo objektas – iš anksto aptarti nuostoliai ir netesybos kaip kreditorių teisių gynimo priemonės, taikomos sutarties pažeidimo atveju.

Tyrimo tikslas

Įvertinti iš anksto aptartų nuostolių instituto taikymo galimybes Lietuvos teisėje, netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių kaip kreditorių teisių gynimo priemonių sąveikos kontekste.

30 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 *Justitia* (2012), p. 70.

31 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 *Teisė* (2013), p. 48.

Tyrimo uždaviniai

Siekiant užsibrėžto tikslo, tyrime keliami šie uždaviniai:

1. Atskleisti iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų teisinio reguliavimo ištakas ir raidą kontinentinėje bei bendrojoje teisėje.
2. Išskirti bendrajai teisei būdingų iš anksto aptartų nuostolių bei kontinentinei tradicijai būdingų netesybų panašumus bei skirtumus.
3. Nustatyti iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų teisminės kontrolės sąlygas bei modelius ir įvertinti, kuris modelis leidžia geriausiai užtikrinti pusiausvyrą tarp šalių teisėtų interesų.
4. Įvertinti bendrojoje teisėje naudojamo iš anksto aptartų nuostolių instituto taikymo prielaidas Lietuvoje.

Tyrimo struktūra

Tyrimą sudaro įvadas, keturi dėstomosios dalies skyriai, išvados bei pasiūlymai.

Pirmajame skyriuje nagrinėjamos iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų teisinio reguliavimo ištakos ir raida. Bendrojoje teisėje iš anksto aptartų nuostolių ištakos siejamos su Anglijoje naudotu baudiniu įsipareigojimu (angl. *penal bond*), kurio vystymosi raidą paskatino Anglijos „teisingumo“ teisė. Tuo tarpu kontinentinėje teisėje netesybų ištakos siejamos su romėnų teisėje veikusiomis „*stipulatio poenae*“ sąlygomis, o sutartų sumų teisinio reguliavimo pokyčiams didžiulę reikšmę turėjo kanonų teisė bei Prancūzijos civilinis kodeksas. Pirmajame tyrimo skyriuje nagrinėjamos ne tik sutartų sumų teisinio reguliavimo ištakos ir raida skirtingose teisės tradicijose bei sistemose, bet kartu atskleidžiamas nagrinėjamų teisės sistemų tarpusavio ryšys sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje.

Antrajame skyriuje iš anksto aptarti nuostoliai ir netesybos tiriami pagal konkrečius praktinio veikimo klausimus: paskirtį, skolininko atsakomybę ribojantį poveikį, taikomą vertinimo laiką, įrodinėjimo našta, atsakomybei reikšmingas aplinkybes, santykį su kitomis teisių gynimo priemonėmis, ieškinio senatį. Šiame skyriuje atskleidžiami netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių praktinio veikimo panašumai ir skirtumai įvairiose teisės sistemose.

Trečiajame skyriuje nagrinėjamos sutartų sumų teisminės kontrolės sąlygos bei modeliai, tarp kurių yra lanksčioji, griežtoji, mišrioji ir minimali teisminė kontrolė. Siekiama atskleisti minėtų teisminės kontrolės modelių specifiką skirtingose teisės sistemose, jų privalumus ir trūkumus, teisinio reguliavimo tendencijas bei perspektyvą. Taip pat siekiama nustatyti, koks sutartų sumų teisminės kontrolės modelis geriausiai užtikrintų šalių interesų pusiausvyrą.

Ketvirtajame skyriuje keliamas klausimas dėl galimybės Lietuvos teisėje taikyti bendrojoje teisėje žinomų iš anksto aptartų nuostolių institutą, kartu siekiant įvertinti netesybų bei iš anksto aptartų nuostolių tarpusavio sąveiką. Šiame skyriuje įvertinamos skirtingos Lietuvos teisės doktrinoje išreikštos pozicijos dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo galimybės Lietuvoje, taip pat pateikiama ir autoriaus pozicija pastaruoju klausimu.

Tyrimo pabaigoje formuluojamos pagrindinės išvados bei pateikiami pasiūlymai.

Tyrimo rezultatų aprobavimas

Tyrimo metu buvo atliktos stažuotės Amsterdamo universitete įsteigtame Europos sutarčių teisės studijų centre, Max Planck tarptautinės privatinės ir lyginamosios teisės

institute bei Edinburgo universitete. Stažuočių metu buvo surinkti disertaciniam darbui itin reikšmingi literatūros šaltiniai. Tyrimų rezultatai buvo paskelbti Mykolo Romerio universiteto leidžiamame mokslo darbų leidinyje „Social transformations in contemporary society“: 1) Vitkus, S. „Penalty Clauses within Different Legal Systems“. *Social Transformations in Contemporary Society* (2013), pp. 153-162; 2) Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania“. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014), pp. 183-192; 3) Vitkus, S. „Teisminės kontrolės sutartų sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai“. *Social transformations in contemporary society* (2015), pp. 99-114. Minėtų straipsnių pagrindu buvo parengti pranešimai, kurie atitinkamai buvo pristatyti 2013, 2014, 2015 bei 2016 metais Mykolo Romerio universitete vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Social Transformations in Contemporary Society“. Tyrimo rezultatai taip pat buvo panaudoti vedant „Sutarčių teisės“ paskaitas ir seminarus Mykolo Romerio universitete.

Tyrimų apžvalga

Lietuvos teisės literatūroje buvo analizuoti kai kurie atskiri su netesybomis susiję klausimai, pavyzdžiui, V. Mikelėno monografijoje „Sutarčių teisė“³², vadovėlyje „Prievolių teisė“³³ bei Lietuvos CK šeštosios knygos komentare³⁴. Tačiau šiuose darbuose netesybų institutas analizuojamas tik kaip vienas iš galimų būdų kreditoriui užtikrinti sutartinės prievolės įvykdymą arba kaip viena iš sutartinės civilinės atsakomybės formų, neskiriant ypatingo dėmesio netesybų bei iš anksto aptartų nuostolių gilesnei lyginamajai analizei, sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų sampratai, paskirčiai, pagrindiniams principams, jų taikymui būtinoms sąlygoms, su jų taikymu susijusiai problematikai bei kitiems aspektams. E. Meškys straipsnyje „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais“³⁵ bei D. Bublienė ir J. Truskaitė-Paškevičienė straipsnyje „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas“³⁶ yra vieni pirmųjų mokslininkų Lietuvos teisės doktrinoje nagrinėjusių iš anksto aptartų nuostolių ir netesybų santykio klausimą. Abu straipsniai reikšmingi nagrinėjamos temos atžvilgiu ir laikytini tam tikru atskaitos tašku disertacijoje atliekam tyrimui, ypač kiek tai susiję su iš anksto aptartų nuostolių įtvirtinimo vertinimu Lietuvos teisėje. Minėtų straipsnių autorių požiūriai dėl pastarojo instituto su visais jam būdingais bruožais ir padariniais taikymo Lietuvoje skiriasi: E. Meškys nurodo, kad iš anksto aptarti nuostoliai turi būti taikomi kaip atskiras prievolių užtikrinimo būdas bei atsakomybės forma, o tuo tarpu D. Bublienė ir J. Truskaitė-Paškevičienė išreiškia priešingą poziciją, iš anksto aptartus nuostolius pagal įstatymo

32 Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 607.

33 Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 607.

34 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 531.

35 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais“. 77 *Justitia* (2012), pp. 52-75.

36 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas“. 87 *Teisė* (2013), pp. 34-50.

analogiją priskirdamos netesybų institutui. Todėl disertacinio darbo autorius, atsižvelgdamas į minėtuose straipsniuose pateiktus tyrimo rezultatus ir kritiškai juos įvertinęs, išdėsto savo poziciją dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje galimybės.

Iš Lietuvos teisės doktrinos atstovų tarpo taip pat galima išskirti A. Jakaitę³⁷, R. Lazauskaitę³⁸, A. Matkevičių³⁹, D. Vasarienę⁴⁰, A. Norkūną ir S. Selelionytę-Drukteinienę⁴¹, kurie nagrinėdami atskirus civilinės atsakomybės aspektus kartu palietė tam tikrus netesybų teisinio reguliavimo ir taikymo klausimus, pavyzdžiui, pateikdami savo įžvalgas arba komentarus dėl išimtinių netesybų taikymo, dėl netesybų kaip galimo komercinių paslapčių apsaugos būdo taikymo, dėl netesybų bei nuostolių atlyginimo santykio ir kt. Reikšminga V. Budreckienės disertacija⁴², kadangi ši autorė savo tyrimu siekė nustatyti atskirų teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės priemonių taikymo ribas. Todėl pastarasis tyrimas ypač aktualus tiek, kiek susijęs su į teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose orientuotu netesybų mažinimu.

Lietuvoje dar nebuvo atliekamas tyrimas, kuriame būtų siekta atlikti išsamią skirtingose teisės sistemose naudojamų netesybų bei iš anksto aptartų nuostolių lyginamąją analizę, ne tik aptariant atitinkamo jų teisinio reguliavimo pagrindus, bet ir atskleidžiant dabartiniu metu kylančias jų taikymo problemas, išryškinant tas problemas lemiančius veiksnius ir numatant jų galimus sprendimo būdus. Todėl moksliniu požiūriu tyrimo tema Lietuvoje yra nauja. Priešingai nei Lietuvoje, užsienio valstybių (pavyzdžiui, Anglijos, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos ir kt.) doktrinoje sutartų sumų institutui yra skiriama nemažai dėmesio, o diskusijos šia tema vyksta jau ne vieną dešimtmetį. Todėl šiame tyrime bus remiamasi užsienio autorių darbais, kuriuose analizuojami su sutartomis sumomis susiję teoriniai bei praktiniai klausimai. Reikšmingos B. Pasa⁴³, F.P. Patti⁴⁴, M. Cannarsa⁴⁵, L.A. Dimatteo⁴⁶, F. Faust⁴⁷, P. Giliker⁴⁸ bei H.N.

37 Jakaitė, A. Civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams. Daktaro disertacija. Vilnius, 2012.

38 Lazauskaitė, R. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis“. 5 Socialinių mokslų studijos 1 (2010).

39 Matkevičius, A. „Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimo atvejais“. 107 Jurisprudencija 5 (2008).

40 Vasarienė, D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilniaus vadybos kolegija, 2002.

41 Norkūnas, A., Selelionytė-Drukteinienė, S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

42 Budreckienė, V. Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės. Daktaro disertacija, Vilnius, 2016.

43 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties“. 23 European Review of Private Law 3 (2015).

44 Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law“. 23 European Review of Private Law 3 (2015); Patti, F. P. „The New English Law on Penalty Clauses: An Italian Perspective“. 25 European Review of Private Law 1 (2017).

45 Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law“. 23 European Review of Private Law 3 (2015); Cannarsa, M. „Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court“. 25 European Review of Private Law 1 (2017).

46 Dimatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law“. 23 European Review of Private Law 3 (2015).

47 Faust, F. „Contractual Penalties in German Law“. 23 European Review of Private Law 3 (2015); Faust, F. „German Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court“. 25 European Review of Private Law 1 (2017).

48 Giliker, P. „Case Note England and Wales, UKSC 4 November 2015, Cavendish Square Holdings BV

Schelhaas⁴⁹ publikacijos, kadangi pastarieji autoriai, būdami kontinentinei teisės tradicijai priklausančių šalių teisės doktrinos atstovais (išskyrus P. Giliker), savo darbuose nagrinėja sutartų sumų teisminės kontrolės reguliavimo ir taikymo ypatumus tiek atskirai savo nacionalinės teisės sistemos rėmuose, tiek dažnai išeidami už nacionalinės teisės sistemos ribų, kiek tai susiję su bendrojoje teisėje naudojamų iš anksto aptartų nuostolių palyginimu. Sutartų sumų praktinio veikimo atskirose teisės sistemose aspektus taip pat analizavo ir daug reikšmingų įžvalgų pateikė A.N. Hatzis⁵⁰, I.M. Garcia⁵¹, J.M. Perillo⁵², L. Miller⁵³, U. Mattei⁵⁴, J. Solorzano⁵⁵ ir kt. Sutartų sumų teisinį reguliavimą tarptautinėje prekyboje nagrinėjo B. Zeller⁵⁶, J. Graves⁵⁷, P. Hachem⁵⁸ ir kt., todėl jų darbai svarbūs įvertinant tarptautinėje erdvėje veikiančių komercinių šalių pažeistų teisių gynimo galimybes. Tačiau suprantama, kad dėl skirtingo teisinio reguliavimo specifikos ne visos užsienio teisės doktrinoje padarytos išvados gali būti tinkamos Lietuvos teisės požiūriu.

Tyrimo metodologija

Disertacinis darbas rengtas vadovaujantis kokybinės metodologijos požiūriu⁵⁹.

Tyrimė vyrauja pozityvioji metodologija, pagal kurią teisė suvokiama kaip teisės normų visuma, objektyviai išreikšta valstybės priimtuose teisės aktuose. Tyrimui taip pat būdingi hermeneutikos (interpretavimo) mokslinio pažinimo metodai, kurie padeda pažinti teisę, ją suprasti bei aiškinti. Disertacinio darbo autorius interpretuoja tekstą bei grynina sutarties pažeidimo atveju mokėtinių sutartų sumų teisminės kontrolės mechanizmą, ieškodamas interesų pusiausvyros tarp skirtingų šalių teisėtų interesų, veikiančių komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Vadovaujantis šiais mokslinio tyrimo metodologiniais

---

v. Makdessi; *ParkingEye Ltd v. Beavis*”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).

- 49 Schelhaas, H. N. “The UK Supreme Court Cases on Penalty Clause Cases from a Dutch Perspective”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
- 50 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), pp. 381-406.
- 51 Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 *European Journal of Legal Studies* 1 (2012), pp. 98-123.
- 52 Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 *Fordham Law Review* 1 (1994), pp. 281-317.
- 53 Miller, L. „Penalty clauses in England and France: a comparative study”. 53 *International and Comparative Law Quarterly* 1 (2004), pp. 79-106.
- 54 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), pp. 427-444.
- 55 Solorzano, J. S. „An uncertain penalty: a look at the international community's inability to harmonize the law of liquidated damages and penalty clause”. 15 *Law and Business Review of the Americas* 14 (2009), pp. 779-818.
- 56 Zeller, B. „Penalty clauses: are they governed by the CISG?”. 23 *Pace International Law Review* 1 (2011), pp. 1-14; Zeller, B. *Four-corners – the methodology for interpretation and application of UN convention on contracts for the international sales of goods*. Ph.D thesis, University of Melbourne, 2003, p. 125.
- 57 Graves, J. „Penalty clauses and the CISG”. 30 *Journal of Law and Commerce* 2 (2012), p. 153-172.
- 58 Hachem, P. „Agreed sums in CISG contracts”. 59 *Belgrade Law Review* 3 (2011), pp. 140-149.
- 59 Bitinas, B., et al. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Jokūžio leidykla, Klaipėda, 2008.

pagrindais ir atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslus bei uždavinius, atliekant tyrimą buvo naudoti įvairūs duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodai.

Tyrimė bus naudojamas *istorinis lyginamais* metodas, kurio pagrindu bus atskleidžiamos sutartų sumų reguliavimo užuomazgos, raida bei pokyčiai. Taikant šį metodą bus analizuojama sutartų sumų instituto turinį lemiančių principų (t. y. sutarčių laisvės, teisėtų interesų pusiausvyros ir teisėtų interesų apsaugos) reikšmė bei paternalistinės intervencijos apimtis į šalių sutartinius santykius skirtingose istorinio vystymosi etapuose.

Dokumentų analizės metodo pagrindu bus analizuojamas tarptautiniuose ir regioniniuose privalomojo ir neprivalomojo pobūdžio teisės šaltiniuose bei nacionalinėse teisės sistemose įtvirtintas sutartų sumų reglamentavimas bei šį institutą reglamentuojančių teisės normų taikymo praktika. Savo ruožtu *sisteminė analizė* padės išsiaiškinti nagrinėjamų teisės normų reikšmę, turinį ir vietą teisės normų sistemoje. Be to, *sisteminės analizės* bei *apibendrinimo* metodų pagrindu bus atliekama teismų praktikos analizė ir formuojamos tyrimo išvados.

Lyginamojo metodo pagrindu Lietuvoje veikiančios netesybas reglamentuojančios teisės normos, jų aiškinimas teisės literatūroje bei taikymas teismų praktikoje bus sugretinami su tarptautinių ir regioninių privalomojo ir neprivalomojo pobūdžio teisės šaltinių bei užsienio šalių teisiniu reguliavimu, jurisprudencija ir doktrina. Ši lyginamoji analizė leis atskleisti su sutartomis sumomis susijusio teisinio reguliavimo ir atitinkamai nuo jo priklausančio sutartoms sumoms taikytinų taisyklių panašumus ir skirtumus bei privalumus ir trūkumus. *Lyginamojo* metodo pagrindu taip pat bus atskleistas skirtingose teisės sistemose vyraujantis požiūris dėl dabartinio sutartų sumų reguliavimo ir jo galimos perspektyvos.

Naudojantis *analitiniu-kritiniu* bei *loginiu* metodais bus pateikiama sutartų sumų teisinio reguliavimo kritika ir galimų probleminių klausimų sprendimai. Šių metodų pagrindu bus daromi apibendrinimai, formuluojamos išvados bei pateikiami pasiūlymai dėl sutartų sumų teisinio reguliavimo Lietuvoje.

Ginamieji teiginiai

1. Dabartiniu metu vien pagal vykdymo užtikrinimo paskirtį nėra galima atskirti iš anksto aptartų nuostolių nuo netesybų.
2. Lanksčiosios teisminės kontrolės modelis, paremtas nepagrįstai didelių sutartų sumų teismine mažinimo galia, sudaro sąlygas užtikrinti sutarčių šalių teisėtų interesų pusiausvyrą.
3. Nors lanksčioji teisminė kontrolė gali riboti teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose, tačiau teisinį tikrumą galima išsaugoti numatant privalomą kriterijų, siejamo su komerciniu santykių pobūdžiu, kuris yra skirtas netesybų dydžio pagrįstumui įvertinti, taikymą.
4. Iš anksto aptartų nuostolių institutas su visomis bendrojoje teisėje jam būdingomis taisyklėmis negali būti taikomas Lietuvoje.

1. SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINOS SUTARTOS SUMOS IR JŲ REGULIAVIMO IŠTAKOS

Šiame skyriuje pirmiausia būtina atsakyti į klausimą, kaip turi būti suprantamas terminas sutarties pažeidimo atveju mokėtina sutarta suma ir kas konkrečiai įeina į šio termino turinį. Šiam tikslui pastarajame skyriuje bus nagrinėjamos sutartų sumų teisinio reguliavimo ištakos ir raida skirtingose teisės tradicijose bei sistemose, o taip pat atskleidžiamas nagrinėjamų teisės sistemų tarpusavio ryšys sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje. Tik nustačius kontinentinėje teisėje naudojamoms netesyboms bei bendrojoje teisėje naudojamiems iš anksto aptartiems nuostoliams būdingą sampratą bei išsiaiškinus minėtų institutų vystymosi raidos savitumus, bus galima atskleisti vienokio arba kitokio skirtingoms teisės tradicijoms priklausančių teisės sistemų sutartų sumų teisinio reguliavimo priežastis bei tendencijas. Siekiant visapusiškai iširti pastarąjį aspektą, toliau būtina įvertinti įvairias teisės vienodinimo iniciatyvas ir procesus sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje bei šių iniciatyvų ir procesų reikšmę Lietuvos CK reglamentuojamam netesybų institutui.

1.1. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos samprata

Sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų laisvas susitarimas, dėl kurio šalims atsiranda tam tikros teisės ir pareigos. Tik tinkamai įvykdžiusios savo priimtas sutartines prievolės šalys gali išvengti atsakomybės. Tuo tarpu sutartinės prievolės pažeidimas suteiktų pagrindą reikalauti atitinkamų kreditoriaus teisių gynimo būdų taikymo. Įvairiose teisės sistemose pažeidimo sąvoka nėra apibrėžiama vienodai: viener šį sąvoka apima bet kokią nukrypimą nuo sutarties sąlygų⁶⁰; kitur išskiriami konkretūs pažeidimo atvejai⁶¹. Pagal Lietuvos CK sutarties šaliai pažeidus sutartį, kita šalis, atsižvelgiant į aplinkybes, įgyja teisę naudotis sutartyje ir įstatyme nustatytais teisių gynimo būdais, įtvirtintais tiek bendrosiose sutarčių teisės normose, tiek specialiosiose. Pavyzdžiui, Lietuvos CK bendrosios normos įtvirtina kreditoriaus teisę reikalauti įvykdyti sutartį natūra, sustabdyti priešpriešinį vykdymą, reikalauti nuostolių, netesybų ar palūkanų sumokėjimo, nutraukti sutartį, įskaitant sutarties nutraukimą nustačius papildomą terminą sutarčiai įvykdyti⁶². Specialūs kreditoriaus teisių gynimo būdai nustatyti atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančiose teisės normose. Būtent netesybos kaip vienas iš galimų kreditoriaus teisių gynimo būdų yra analizuojamas šiame tyrime.

Suma, įtvirtinanti netesybas, laikytina minimaliais kreditoriaus nuostoliais, kurių jam nereikia įrodinėti, kai skolininkas neįvykdo ar netinkamai įvykdo savo sutartinę prievolę. Netesybos nubrėžia skolininko atsakomybės už prievolės pažeidimą ribas. Konstatavus prievolės pažeidimo faktą, sąžiningai šaliai yra suteikiama teisė reikalauti netesybų sąlygoje įtvirtintos sumos. Šalys, nustatydamos sutartinės atsakomybės ribas, nėra saistomos pareigos tiksliai apskaičiuoti galimus pažeidimo nuostolius. Taip yra todėl, kad kontinentinei teisės tradicijai priklausančiose jurisdikcijose netesyboms yra priskiriama tiek nuostolių kompensavimo, tiek prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis. Tai, žinoma,

60 Prievolės neįvykdymas, netinkamas ar pavėluotas įvykdymas ir t. t.

61 Mikelėnas, V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 466.

62 Žr. Lietuvos CK 6.213, 6.207, 6.256, 6.261, 6.217, 6.209 str.

nerieškia, kad sutarties šalys gali pasirinkti neprotingai didelį netesybų dydį, kadangi tai sąlygotų jų sumažinimą. Tačiau dvejopa netesybų paskirtis užtikrina, kad teismas, taikdamas mažinimo galią netesybų atžvilgiu, nepažeistų sąžiningos šalies teisėtų interesų ir atsižvelgtų į išreikštą šalių valią. Kitaip tariant, bendroji taisyklė dėl netesybų mažinimo yra ta, kad šalių susitarimas dėl netesybų yra galiojantis ir vykdytinas, bet jeigu netesybos yra akivaizdžiai per didelės, neproporcingos, jų dydis prieštarauja protingumo, sąžiningumo principams, sąžiningai verslo praktikai ir suteikia galimybę nepagrįstai praturtėti vienai šaliai bei pažeidžia teisėtus kitos šalies interesus, jos gali būti teismo (įskaitant *ex officio* būdu) sumažinamos iki protingos sumos (šis aspektas plačiau bus dar nagrinėjamas tolesniuose skyriuose).

Tačiau ne visose teisės sistemose netesybos yra reguliuojamos vienodai. Kai kur jos dėl savo prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties būtų prilyginamos draudžiamoms baudoms. Taip atsitiktų bendrojoje teisėje, kur vietoj netesybų yra naudojami iš anksto aptarti nuostoliai. Kadangi tiek iš anksto aptartų nuostolių, tiek sutartų baudų institutai Lietuvos teisės požiūriu neturi jokių analogų, toliau svarbu kuo aiškiau atskleisti pastarųjų institutų sampratą ir jų tarpusavio ryšį, o tai kartu padės geriau suprasti minėtų institutų tarpusavio ryšį su netesybomis. Žinoma, tyrimo eigoje šių institutų specifika, ypatumai ir taikymo skirtumai dar labiau aiškės, tačiau šiame skyriuje siekiama atskleisti sampratą, kad būtų išvengta terminų painiojimo. Atkreiptinas dėmesys tik į tai, jog disertaciniame tyrime vartojama sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos (arba trumpinant, sutartos sumos) sąvoka apima tiek netesybas, tiek iš anksto aptartus nuostolius. Taigi sutarta suma yra tyrimo praktiniais sumetimais vartojama teorinės reikšmės sąvoka, o ne kokiomis nors konkrečiomis teisės normomis reglamentuojamas institutas.

Nors bendrojoje teisėje naudojami iš anksto aptarti nuostoliai bei kontinentinėje teisėje naudojamos netesybos turi nemažai panašumų, tačiau kartu jie turi reikšmingų skirtumų. Šiame tyrime atlikta analizė padės tuos panašumus ir skirtumus išryškinti. Vienas iš panašumų būtų tai, kad abu institutai kaip kreditoriaus teisių gynimo būdai siejami su bylinėjimosi išlaidų sutaupymu bei teisiniu tikrumu sutartiniuose santykiuose. Tuo tarpu netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių skiriamasis bruožas yra susijęs su jiems būdinga paskirtimi. Netesybų paskirtis pasireiškia dvejopai, t. y. civilinės atsakomybės forma bei prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas. Tačiau prievolių įvykdymo užtikrinimo paskirtis nėra priimtina bendrosios teisės tradicijos šalyse. Bendrojoje teisėje sutartos sumos veikia tiek, kiek jos apima iš anksto aptartus nuostolius, atitinkančius „protingumo“ testą. Tai reiškia, kad šalys į sutartį gali įtraukti tokią sutartą sumą, kuri būtų siejama tik su numanomų nuostolių pagrįstu kompensavimu, bet ne atgrasymu nuo sutarties pažeidimo bei prisiimtų prievolių vykdymo užtikrinimu. Jeigu teismas nustato prieštaravimą „protingumo“ testui, tuomet sutarta suma pripažįstama negaliojančia bei nevykdytina bauda ir sąžininga sutarties šalis iš skolininko gali prisiteisti tik realiai patirtus bei įrodytus nuostolius. Tuo tarpu kontinentinėje teisėje netesybos veikia visa apimtimi, todėl šiai tradicijai priklausančiose jurisdikcijose nėra draudžiama prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis, o teismai, nustatę, kad netesybos nepagrįstai viršija kreditoriaus nuostolius, nesiekia pripažinti jų negaliojančiomis ir nevykdytinomis, tačiau paprastai sumažina jų dydį. Teisminę mažinimo galią įtvirtinančiose teisės sistemose gali nežymiai skirtis formuluotės vertinamajam sutartos sumos dydžio pagrindui apibrėžti: tarkime, pavyzdinėje teisėje naudojamas

„grossly excessive” terminas⁶³, UNCITRAL taisyklėse – „substantially disproportionate”⁶⁴, Italijoje – „manifestamente eccessivo”⁶⁵, Prancūzijoje „manifestement excessive”⁶⁶, Olandijoje – „indien de billijkheid dit klaarblijkelijk eist”⁶⁷, Lietuvoje – „aiškiai per didelės” arba „neprotingai didelės“. Tik praktikoje gali paaiškėti, ar šie formuluočių skirtumai yra reikšmingi, tačiau jų neabejotinas panašumas tame, kad teismams, vertinant sutartų sumų dydžio pagrįstumą, leidžiama atsižvelgti į visas susijusias bylos aplinkybes⁶⁸. Nors sutartų sumų paskirtis gali skirtis įvairiose teisės sistemose, tačiau sutinkame su pozicija, jog tiek nuostolių kompensavimo, tiek prievolių vykdymo užtikrinimo funkcijų priskyrimas sutartoms sumoms sudaro palankias sąlygas teisiniui tikrumui sutartiniuose santykiuose. Tuo tarpu minėtų funkcijų atskyrimas yra sudėtingas ir gali sukelti bereikalingus ginčus bei bylinėjimąsi⁶⁹. Pastarasis sutartų sumų aspektas tarp daugelio kitų dar bus plėtojamas tyrimo eigoje.

Bendrojoje teisėje vien konkretaus baudos ar iš anksto aptartų nuostolių termino sutarties tekste pavartojimas neįpareigoja teismo vienaip ar kitaip kvalifikuoti sutartos sumos, kadangi už sutarties pažeidimą mokėtiną sumą nustatančioje sąlygoje naudojami žodžiai nėra lemiamos reikšmės⁷⁰. Teismas, siekdamas nustatyti, ar šalių ketinimai yra protingi, neapsiriboja vien tik sutartyje pavartotomis baudos arba iš anksto aptartų nuostolių sąvokomis, tačiau vadovaujasi visos sutarties tekstu bei jos sudarymo aplinkybėmis. Todėl visuomet būtina siekti atskirai išsiaiškinti tikrąją nagrinėjamos sąlygos prigimtį⁷¹. Anot S. M. Waddams, teismų intervenciją į šalių sutartinius santykius nulemia ne analizuojamų sąlygų išraiškos forma, tačiau tų sąlygų turinys⁷², kuris gali nesutapti su šalių pavartotu terminu. Tačiau teismas, atsižvelgdamas į šalių pavartotą sąvoką, gali preziumuoti, kad sutartą sumą įtvirtinančios sąlygos atžvilgiu egzistuoja atitiktis tarp pasirinktos išraiškos formos ir turinio. Tokios prezumcijos reikšmė yra tame, kad jos pagrindu išsprendžiamas šalių įrodinėjimo naštos klausimas. Todėl šalis, ginčijanti sutartą sumą kaip baudą, turi pateikti teismui tai patvirtinančius įrodymus. Jeigu teismas nustato atitiktį tarp iš anksto

63 Žr. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str.

64 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272, 8 str.

65 Italijos CK 1384 str.

66 Prancūzijos CK 1231-5 str.

67 Olandijos CK 6.94 str. 1 d. minimi protingumo ir teisingumo principai.

68 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 556.

69 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 US-China Law Review 5 (2010), p. 36.

70 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

71 *Clydebank Engineering and shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo* [1905] AC 6; taip pat žr. *Wallis v. Smith* (1882) 21 Ch.D. 243 at 249-250; *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* (1925), Ltd. [1933] AC 20 at 25; *Pagnan & Fratelli v. Coprosol SA* [1981] 1 Lloyd's Rep. 283 at 287; *Ariston SRL v. Charly Records Ltd.* (1990) Independent, 13 April.

72 Waddams, S. M. The Law of damages. Toronto: Canada Law Book, 1983, para. 922.

aptartus nuostolius įtvirtinančios sąlygos išraiškos bei turinio, tai įrodinėjimo našta, jog ši sąlyga iš tikrųjų yra bauda tenka skolininkui⁷³. Nors šalių terminologija nėra sutartinės sąlygos prigimtį lemiančios reikšmės, tačiau negalima teigti, jog ji yra visiškai nereikšminga, kadangi jos pagrindu gali būti preziumuojama ginčijamos sąlygos išraiškos ir turinio atitiktis, kurią galima nuginčyti tik pateikus baudos buvimą patvirtinančius įrodymus.

Kyla klausimas, kaip reikia suprasti su protingu iš anksto aptartų nuostolių įvertinimu siejamus pagrįstai tikėtinus pažeidimo nuostolius. Šia prasme nuostoliai gali būti vertinami dvejopai: (i) kaip apimantys teisiškai pripažįstamą žalą, kuri atlyginama nuostolių reikalavimo būdu; (ii) arba kaip kartu apimantys ir tokią žalą, kuri paprastai pagal nuostolių atlyginimo reikalavimą nėra kompensuojama. Analizuojant bendrosios teisės tradicijos teismų praktiką matyti, kad iš anksto aptartų nuostolių sąlygomis galima apeiti bendrųjų nuostolių atlyginimo instituto atžvilgiu galiojančių taisyklių taikymą (t. y. nuostolių numatymo ir nutolusio ryšio taisykles)⁷⁴. Kita vertus, sutarties pažeidimo atveju kreditorius negalėtų prisiteisti neturtinę žalą, pareiškdamas nuostolių atlyginimo reikalavimą. O ar į šią žalą gali būti atsižvelgiama į sutartį įtraukiant iš anksto aptartų nuostolių sąlygą? Vienoje byloje Anglijos teismas konstatavo, kad iš savo sutartinės prievolės pažeidusios šalies galima reikalauti kompensuoti nuostolius, susijusius su „prarastais patogumais“ (angl. *loss of amenities*)⁷⁵. Anot L. A. DiMatteo, tai, jog vertinant iš anksto aptartų nuostolių sąlygą yra atsižvelgiama į tokio pobūdžio žalą, kuri įprastu būdu nuostolių atlyginimo keliu, nebūtų kompensuojama, neturėtų trukdyti šios sąlygos galiojimui⁷⁶. Tačiau konkretaus atsakymo dėl neturtinės žalos kompensavimo per iš anksto aptartų nuostolių institutą nėra⁷⁷. Todėl sudėtinga padaryti vienareikšmišką išvadą dėl to, ar tiek bendrojoje teisėje, tiek kontinentinėje su sutartomis sumomis siejamoms kompensaciniams funkcijoms turinys yra suprantamas vienodai.

Vertinant, ar sutarta suma laikytina iš anksto aptartais nuostoliais, reikia atsakyti ne tik į klausimą, koks apskaičiavimas yra protingas, bet kartu kaip apskritai yra suprantami nuostoliai, kuriuos galima prisiteisti per iš anksto aptartų nuostolių institutą. Tai svarbu, kadangi ne visi nuostoliai gali būti teismo pripažįstami teisiškai atlygintinai. Tik išsiaiškinę, kaip yra interpretuojamas terminas „nuostoliai“ iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu, galėsime suprasti, ar protingas jų apskaičiavimas turi būti siejamas su, pavyzdžiui, *Hadley v. Baxendale*⁷⁸ byloje įtvirtintas taisyklės atitinkančiais nuostoliais, ar ne. Minėtoje byloje ieškovas kreipėsi į Anglijos teismą dėl nuostolių prarasto pelno forma atlyginimo, kadangi atsakovas pažeidė savo sutartinį įsipareigojimą laiku pristatyti sutvarkytą malūno veleną. Nors atsakovas septynias dienas vėlavo pristatyti veleną ir visą tą laiką malūnas neveikė,

73 *Robophone Facilities Ltd v. Blank* [1966] 3 All ER 129.

74 Perillo, J. M. *Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law*, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 437; Peel, E. *Treitel on the Law of Contract*. London: Sweet & Maxwell, 2007, para. 20-122.

75 *Farley v. Skinner* [2001] UKHL 49; [2002] 2 AC 732.

76 DiMatteo, L. A. „A Theory of Efficient Penalty: Eliminating the Law of Liquidated Damages”. 38 AM. BUS. L.J. 633 (2001), p. 690 *et seq*; Burrows, A. S. *Remedies for Torts and Breach of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 437;

77 Perillo, J. M. *Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law*, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 437; Burrows, A. S. *Remedies for Torts and Breach of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 446.

78 *Hadley v. Baxendale* (1854) 9 Exch. 341, 156 E R 145.

tačiau teismas atsisakė patenkinti ieškovo reikalavimą dėl prarasto pelno priteisimo, atkreipdamas dėmesį į tai, kad šalys tarpusavyje nebuvo aptarusios specifinės aplinkybės, kad malūnas neveiks tol, kol bus tvarkomas velenas, dėl ko ieškovas praras pelną. Teismas reikalavimą dėl prarasto pelno laikė pernelyg nutolusiu ir konstatavo, kad dėl sutarties pažeidimo sąžiningai šaliai gali būti priteisiami tik tokie nuostoliai, kurie gali būti sąžiningai ir protingai laikomi natūraliai kylančiais iš sutarties pažeidimo arba kurie galėjo būti protingai numatomi šalių sutarties sudarymo metu. Todėl jeigu egzistuoja specifinės aplinkybės, jos šalims turi būti žinomos, kad kreditorius galėtų iš skolininko reikalauti visų nuostolių, kilusių iš sutarties pažeidimo. Tuo tarpu šalims neaptarus specifinių aplinkybių ir jų nežinant, su šiomis aplinkybėmis susiję reikalaujami nuostoliai gali būti pripažinti pernelyg nutolusiais ir todėl neatlygintiniais.

Pritaikius *Hadley v. Baxendale* bylą sutartoms sumoms, išeitu, kad sumos, kurios pagal bendrąsias nuostolių atlyginimo taisykles nebūtų priteisiamos sąžiningai šaliai, turėtų būti kvalifikuojamos baudomis. Kad tokio kvalifikavimo būtų galima išvengti, šalys turėtų būti tarpusavyje aptarusios visus galimus nuostolius ir specifines aplinkybes, jog nekiltų klausimų dėl pernelyg nutolusių nuostolių. Tačiau praktikoje egzistuoja sprendimų, kurie neleidžia padaryti išvados, jog *Hadley v. Baxendale* byloje suformuluotos nuostolių vertinimo taisyklės analogiškai galioja iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu. Priešingai, *Robophone Facilities Ltd. v. Blank*⁷⁹ byloje teismas išėjo iš *Hadley v. Baxendale* bylos ribų, palaikydamas požiūrį, jog į iš anksto aptartų nuostolių apimtį gali patekti ir tokių nuostolių kompensavimas, kurių atsiradimas siejamas su specifinėmis aplinkybėmis, nepriklausomai nuo to, ar šalys jas numatė, ar ne. Tai reikštų, jeigu *Hadley v. Baxendale* byloje šalys būtų susitarusios dėl iš anksto aptartų nuostolių, tuomet nebebūtų likę prasmės toliau aiškintis, ar šalys aptarė specifines aplinkybes, siejamas su atitinkamų nuo jų buvimo priklausančių nuostolių atsiradimu (t. y. kad nepristačius laiku veleno, malūnas neveiks ir kreditorius dėl to praras pelną). Tokie pozicijai pritaria ir Anglijos teisės doktrinos atstovai, kurie teigia, kad iš anksto aptarti nuostoliai gali viršyti pagal bendrąsias nuostolių atlyginimo taisykles atlyginamus nuostolius⁸⁰.

Kitas klausimas yra, ar nuostoliai, kurių galima protingai išvengti ir kurių atsiradimas būtų siejamas su pareigos mažinti nuostolius nevykdymu, patenka į iš anksto aptartų nuostolių apimtį, ar ne. Viena vertus, būtų galima manyti, kad pastaruosius nuostolius įtraukus į iš anksto aptartų nuostolių apimtį, tai lemtų neatsakingo požiūrio į realių nuostolių mažinimo pareigą paskatinimą. Be to, būtų galima teigti, jog kreditorius yra pastatomas į geresnę padėtį, kadangi sumažinęs realius savo nuostolius, jis įgyja teisę dar kartą reikalauti savo sumažintų realių nuostolių priteisimo per iš anksto aptartų nuostolių institutą. Tad ar nuostolių, kurių atsiradimą būtų galima sieti su jų mažinimo pareigos nevykdymu, įtraukimas į iš anksto aptartų nuostolių apimtį, nereikštų pagrįstai tikėtinų nuostolių permokėjimo ir neprieštarautų teisingos kompensacijos principui? Į šį klausimą konkretaus atsakymo nėra⁸¹. Kita vertus, permokėjimui atsirasti sąlygas taip pat gali

79 *Robophone Facilities Ltd v Blank* [1966] 3 All ER129.

80 Chitty, J. On contracts. London: Sweet & Maxwell, 1994, vol. 1, para. 26-061.

81 Eggleston, B. Liquidated Damages and Extensions of Time: In Construction Contracts. John Wiley & Sons, 2009, p. 116.

sudaryti į iš anksto aptartus nuostolius įtraukti pagal *Hadley v. Baxendale* bylos⁸² taisyklę pernelyg nutolusiais laikytini nuostoliai. Tačiau tai, jog pastarieji yra leidžiami, rodo, kad iš anksto aptartų nuostolių protingam apskaičiavimui nėra analogiškai taikomos nuostolių atlyginimo institutui būdingos nuostatos.

Skirtingose bendrosios teisės sistemose įrodinėjimo sudėtingumo aspekto kaip vieno iš „protingumo“ testo sudedamųjų elementų vaidmuo suprantamas nevienodai: pavyzdžiui, Anglijos teismų praktikoje nurodoma, kad įrodinėjimo sudėtingumo, siejamo su sutartos sumos protingu išankstiniu įvertinimu, buvimas netrukdo šios sąlygos galiojimui⁸³, kai tuo tarpu JAV sutartos sumos įrodinėjimo sudėtingumas yra laikomas vienu iš „protingumo“ testo reikalavimų⁸⁴. Kaip nurodoma iki 1978 galiojusio Kalifornijos CK §1671, iš anksto aptartų nuostolių sąlyga turi būti laikoma negaliojanti, nebent būtų nepraktiška arba ypač sudėtinga apskaičiuoti realiai dėl sutarties pažeidimo galinčius kilti nuostolius⁸⁵. JAV įstatymų leidėjas nuostolių įrodinėjimo sudėtingumo reikalavimą iš anksto aptartų nuostolių sąlygų atžvilgiu tiesiogiai įtvirtina teisės aktų lygmeniu⁸⁶. Todėl JAV praktikoje žinomi atvejai, kai dėl vienintelės į sutartį įtrauktos piniginės prievolės galimo pažeidimo nuostolių įrodinėjimo nesudėtingumo šalių iš anksto nustatyta sutarta suma buvo pripažįstama negaliojanti⁸⁷. Kuo sutarties sudarymo momentu sudėtingiau yra įvertinti ar įrodyti galimus pažeidimo nuostolius, tuo didesnė yra tikimybė, jog sutarta suma bus pripažinta galiojanti⁸⁸. Kita vertus, vēlesnėje *Arrowhead School District No 75, Park County v. Klyap* byloje JAV teismas konstatavo, jog vien aplinkybės, jog galimus nuostolius sudėtinga įrodyti, buvimas negali būti laikomas pakankamu pagrindu sutartos sumos pripažinimui negaliojančia⁸⁹. Iš esmės lengvesnis galimų pažeidimo nuostolių išankstinis įvertinimas ar įrodinėjimas lemia griežtesnį „protingumo“ testo taikymą ir atvirkščiai. Vienoje Anglijos byloje dėl pavėluoto prievolės gražinti karinį laivą įvykdymo teismas konstatavo, jog karinio laivo naudojimas negali būti įvertintas pinigais, kadangi tai ne komercinės paskirties laivas, todėl į sutartį įtraukta iš anksto aptartų nuostolių sąlyga buvo palikta galioti⁹⁰. Analogiškos išvados priėjo JAV teismas byloje dėl laiku nepastatyto viešojo greitkelio⁹¹.

Analizuojant bendrosios teisės tradicijos šalių teismų praktiką matyti, kad sutarta suma negalėtų būti pripažinta galiojanti, jeigu sutartyje vienodo jos dydžio mokėjimas

82 *Hadley v. Baxendale* (1854) 9 Exch. 341,156 E R 145.

83 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 87-88.

84 *Barrie School v. Patch*, 401 Md. 497 (2007) at 390.

85 Perillo, J. M. Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 440.

86 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] §2-718(1); taip pat žr. American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §356(1).

87 *Grooms v. Rice*, 429 P.2d 298 (Colo. 1967) at 300.

88 Perillo, J. M. Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 440.

89 *Arrowhead School District No 75, Park County v. Klyap*, Mt Sup Ct, 28 October 2003, 79 P3d 250 at 251.

90 *Clydebank Engineering and shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo* [1905] AC 6 at 12.

91 *Mega Constr. Co. v. United States*, 29 Fed. Cl. 396, 424 (1993).

būtų nustatomas bet kokio sutarties pažeidimo atveju⁹², neatsižvelgiant į pažeidžiamos prievolės pobūdį ir pažeidimo sunkumą. Tačiau nors teismų praktikoje nurodoma, kad apie iš anksto aptartų nuostolių sumos pagrįstumą turi būti sprendžiama pagal silpniausią grandį (t. y. menkiausią potencialią pažeidimo žalą)⁹³, vis dėlto skolininkui neturėtų būti leidžiama tuo manipuliuoti, išsigalvojant įvairias hipotetines menkaverčių pažeidimų situacijas ir taip nulemiant sutartos sumos pripažinimą negaliojančia⁹⁴. Tai ypač aktualu sudėtingų sandorių, kurie apima daugybę skirtingo pobūdžio ir reikšmės prievolių, atžvilgiu. Iš esmės kiekviena sutartis gali būti pažeista skirtingais būdais ir ne vieną kartą⁹⁵, o visų galimų pažeidimų išankstinis numatymas ir įvertinimas yra nelengvas ir didelių išlaidų reikalaujantis procesas. Sutarčių, kuriose yra ne viena skirtingo pobūdžio ir reikšmės prievolė, atžvilgiu šalys turėtų stengtis, kad tas pats sutartos sumos mokėjimas būtų numatomas už panašaus pobūdžio ir reikšmės prievolių pažeidimus⁹⁶; o jeigu prievolių pobūdis ir reikšmė skiriasi, tuomet turėtų būti nustatomi skirtingi dydžiai atitinkamai proporcingi galimiems pažeidimų padariniams⁹⁷.

Atskleidus sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sumų sampratą, tolesnėje tyrime eigoje bus išvengta iš anksto aptartų nuostolių, sutartų baudų ir netesybų sąvokų tarpusavyje painiojimo, tačiau pastarųjų institutų specifika, ypatumai ir taikymo skirtumai vėliau bus dar plačiau analizuojami. Bet prieš tai būtina iširti iš anksto aptartų nuostolių reguliavimo ištakas bei sutartų baudų draudimo pagrindus, kuriais vadovaujantis sutartų baudų institutas yra atskirtas nuo iš anksto aptartų nuostolių.

1.2. Iš anksto aptartų nuostolių reguliavimo ištakos ir atsiskyrimas nuo bendrojoje teisėje draudžiamų sutartų baudų

Iš anksto aptartų nuostolių institutas ir jam taikytinos taisyklės bei sutartų baudų taikymo draudimas atsirado ir galutinai susiformavo Anglijoje tarp XVII ir XX amžių. O XX amžiuje taisyklės, siejamos su iš anksto aptartų nuostolių ir sutartų baudų atskyrimu bei baudų taikymo draudimu, išplito ir kitose bendrajai teisei priklausančiose valstybėse⁹⁸.

Istoriškai iš anksto aptartų nuostolių pirmtaku laikytinas baudinis išsipareigojimas arba „*penal bond*“, kuris reiškė skolininko sutartinį išsipareigojimą pavėluoto atsiskaitymo atveju sumokėti didesnę pinigų sumą, nei buvo pasiskolinata. Savo esme „*penal bond*“ prilygsta

92 Dėl JAV žr. *Brecher v. Laikin*, 430 F. Supp. 103 (S.D.N. Y. 1977) at 106; dėl Anglijos žr. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 87.

93 Dėl JAV žr. *Seidlitz v. Auerbach*, 230 N.Y. 167, 129 N.E. 461 (1920) at 463; dėl Anglijos žr. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 89.

94 *Philips Hong Kong Ltd v. Attorney General of Hong Kong* (1993) 61 BLR 41 at 54.

95 McGregor, H. On damages. London: Sweet & Maxwell, 2003, para. 13-031.

96 *Ford Motor Co v Armstrong* (1915) 31 TLR 267, para. 10.33.

97 *Tobacco Co v Parslay* [1936] 2 All E.R. 515; taip pat žr. Treitel, G. H. An outline of the law of contract. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 400.

98 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 byla buvo cituojama Australijos Aukščiausiojo Teismo byloje *Ringrow Pty Ltd v. BP Australia Pty Ltd* [2005] HCA 71; Airijos Aukščiausiojo Teismo byloje *O'Donnell v. Truck and Machinery Sales Limited* [1998] 4 IR 191; taip pat Kanados Aukščiausiojo Teismo byloje *Elsley Estate v. J.G. Collins. Insurance Agencies Ltd.*, [1978] 2 S.C.R. 916.

sutartai baudai⁹⁹. „*Penal bond*” buvo teisinė priemonė, kuria šalys siekė užtikrinti sutarties vykdymą. Ši teisinė priemonė galėjo būti panaudota įvairiuose piniginiuose sandoriuose: pavyzdžiui, paskolos, pirkimo–pardavimo ir kt.¹⁰⁰. „*Penal bond*” patrauklumą kreditorių atžvilgiu lėmė šios teisių gynimo priemonės besąlygiškas vykdymas, kadangi leido kreditoriams iš anksto nustatyti konkrečią sutarties pažeidimo atveju mokėtiną pinigų sumą, kurios dydžio teismas neturėjo galimybės kontroliuoti. Kreditorius, norėdamas iš skolininko prisiteisti sutartą sumą, teismui viso labo turėjo pateikti šalių susitarimą, iš kurio būtų buvę galima aiškiai matyti skolininko sutikimą ir įsipareigojimą būti saistomam „*penal bond*” (tarkime, laiku negrąžinus pasiskolintos sumos, mokėti dvigubai). Kreditoriui teisme pareiškus iš „*penal bond*” kylantį reikalavimą, įrodinėjimo našta atitekdavo skolininkui, kuris siekdamas išvengti sutartinės atsakomybės privalėjo teismui įrodyti, jog pagrindinę prievolę įvykdė¹⁰¹. Viena vertus, ši teisių gynimo priemonė palengvino kreditorių teisinę padėtį, tačiau kartu buvo neišvengiamas ir jų piktnaudžiavimas susiklosčiusia padėtimi. Kitaip tariant, kreditoriai, paprastai būdami stipresniosiomis sandorių šalimis, iš skolininkų, kaip silpnesniųjų šalių, galėjo prisiteisti nepagrįstai dideles sutartas sumas, kurioms nebuvo taikoma jokia teisminė kontrolė. Siekdamį apriboti kreditorių piktnaudžiavimą, „teisingumo” teisės teismai jau nuo XVII amžiaus palaikė baudų taikymo draudimo idėją. Ši doktrina galutinai buvo suformuota XX amžiaus pradžioje Anglijos teismų praktikoje¹⁰². Jos pagrindu sutartiniuose santykiuose buvo uždraustas prisiimtų prievolių įvykdymą užtikrinantis elementas. Kreditoriui buvo palikta galimybė iš skolininko už sutarties pažeidimą reikalauti tik nuostolių kompensavimo paskirtį atliekančios sutartos sumos. Kitaip tariant, su minėtos doktrinos įtvirtinimu buvo visiškai uždraustas iki tol sutartoms sumoms būdingas vykdymo užtikrinimo elementas.

Lupikavimas Anglijoje viduramžiais buvo draudžiamas, kadangi buvo priskiriamas nuodėmei ir nusikaltimui¹⁰³. Tačiau „*penal bond*” į šį draudimą nepateko, nes buvo laikomas kompensacija už pinigines prievolės nevykdymą. „*Penal bond*” nuo lupikavimo skyrėsi tuo, kad pagal „*penal bond*” skolininkas įsipareigodavo dėl sutarties pažeidimo kreditoriui grąžinti dvigubai: tarkime, vietoje pasiskolintų 1000, turėdavo grąžinti 2000 svarų sterlingų sumą. Bet laiku sumokėjęs skolą, jis nieko daugiau neprivalėjo papildomai kreditoriui mokėti. Tuo tarpu lupikavimo atveju buvo visiškai nesvarbu, ar skolininkas grąžina, ar negrąžina pasiskolintą pinigų sumą, nes papildomą 1000 svarų sterlingų dalį jis būtų įsipareigojęs mokėti, kaip mokesťį už suteiktą paskolą¹⁰⁴. Vis dėlto besąlygiškas „*penal bonds*” vykdymas lėmė kreditorių piktnaudžiavimą silpnesniųjų šalių padėtimi.

XIV amžiaus antrojoje pusėje „bendrają” teisę¹⁰⁵ besivadovaujančių teismų sprendimais nepatenkinti skolininkai ėmė kreiptis į Lordą Kanclerį dėl teisingumo atstatymo. Jie

99 West's Louisiana statutes annotated. Louisiana West Pub. Co., 1997, p. 195.

100 Simpson, A. W. B. A History of a Common Law of Contract. Oxford: Clarendon Press, 1987, pp. 112-113.

101 Ibid., p. 117.

102 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

103 Obeidat, Y. M. G. The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law. University of Leeds, 2004, p. 15.

104 Simpson, A. W. B. A History of a Common Law of Contract. Oxford: Clarendon Press, 1987, p. 114.

105 Anglijos teisės sistema sudaro „bendroji”, „teisingumo” ir „statutinė” teisė. Ten nėra vieno visus privatus santykius reglamentuojančio įstatymo ar kodekso, todėl be įvairių teisės aktų, sudaran-

reikalavo, kad būtų atleisti nuo nepagrįstų sutartų sumų, kylančių iš „*penal bonds*”, mokėjimo ir prašė, kad jų atžvilgiu būtų taikomos teisėtų interesų nepažeidžiančios gynimo priemonės. Kadangi „bendrosios” teisės teismai buvo nepajėgūs išspręsti susiklosčiusios situacijos, buvo įsteigtas Lordo Kanclerio teismas, kuris atsiribojo nuo „bendrosios” teisės pagrindų sukurtų taisyklių ir ėmė formuoti „teisingumo” teisę. „Teisingumo” teisės įvedimu nebuvo siekiama pakeisti „bendrosios” teisės. Ja buvo siekiama ginti nukentėjusiųjų teisėtus interesus tuose civiliniuose teisiniuose santykiuose, kurių nereglamentavo „bendrosios” teisės normos. Todėl Lordo Kanclerio teismas tapo atsvara „bendrosios” teisės teismų nelankstumui¹⁰⁶.

Iki XIV amžiaus pabaigos pagal „bendrosios” teisės taisyklės šalys neturėjo galimybės reikalauti atleidimo nuo baudos vykdymo. Joms buvo suteikta laisvė susitarti dėl sutarties sąlygų, o teismai savo ruožtu privalėjo užtikrinti jų laikymąsi¹⁰⁷. Kitaip tariant, „bendrosios” teisės teismai privačių sutartinių santykių nelaiškė teisminės kontrolės reikalaujančia sfera ir kišimasis į juos anuomet neturėjo jokio teisiškai pripažįstamo pagrindo. Todėl į „*penal bond*” buvo žiūrima kaip į iš sutarties pažeidimo kylančius nuostolius, neatsižvelgiant į sutartos sumos dydžio nepagrįstumą. Tačiau baudų taikymą priešiška vertinančios „teisingumo” teisės formavimosi užuomazgų galima aptikti jau XIV amžiuje¹⁰⁸. Pavyzdžiui, *Umfraville v. Lonstede*¹⁰⁹ byloje teisėjas J. Beresford išreiškė aiškų nenorą priteisti baudą. Minėtoje byloje ieškovas reikalavo, kad jam iš atsakovo būtų priteisti 100 svarų sterlingų už laiku nepristatytą dokumentą. Atsakovas atsisakė mokėti šią sumą, savo atsisakymą grįsdamas tuo, kad ieškovas nepatyrė jokių nuostolių ir kad pastarajam gali būti pateiktas norimas dokumentas. Teisėjo J. Beresford žodžiai buvo tokie: „Jūs [kreipiamasi į ieškovą] reikalaujate šios skolos, kadangi jums nebuvo pristatytas raštas, tačiau jis [atsakovas] iki šiol šį raštą jums siūlė, kaip siūlo ir dabar. [...] suma, kurios jūs reikalaujate nėra skola, o bauda; tad kokiu pagrindu (angl. *with what equity*) galite reikalauti šios baudos”¹¹⁰.

XV ir XVI amžiuje „teisingumo” teisės teismai, atsižvelgdami į įvairias bylų aplinkybes, ėmė kištis į šalių sutartinius santykius, taip peržengdami „bendrosios” teisės ribas. „Teisingumo” teisėje buvo įtvirtinti atleidimo nuo „*penal bonds*” pagrindai: apgaulė, klaida, dokumento, iš kurio kildinamas atitinkamas reikalavimas, praradimas arba sunaiki-

---

čių statutinę teisę, vadovaujamosi „gyvąja teise”, t. y. teismų precedentais, kuriems šalyje suteikta įstatymų galia. Laikoma, kad „statutinė” teisė yra nelanksti ir dažnai neatitinka besikeičiančių santykių visuomenėje dinamikos ir poreikių, todėl tą lankstumo trūkumą veiksmingai padeda užpildyti teismai. Teismų sprendimų pagrindų sukurti precedentai skirstomi į „bendrąją” ir „teisingumo” teisę. „Teisingumo” teisė šalia „bendrosios” atsirado, kadangi pastaroji dažnai buvo nepajėgi joje taikomų taisyklių apimtyje apginti visuomenės interesų. Todėl į Lordą Kanclerį besikreipiantiems asmenims teisingumo sumetimais galėjo būti pritaikomos naujos taisyklės, skirtos atitinkamiems iki tol nureguliuotiems civiliniams teisiniams santykiams.

106 Jones, W. J. *The Elizabethan Court of Chancery*. Oxford: Clarendon Press, 1967, p. 447.

107 Simpson, A. W. B. *A History of a Common Law of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1987, pp. 112-113.

108 Plucknett, T. F. T. *A Concise History of the Common Law*, 1956, p. 677.

109 *Umfraville v. Lonstede* YB 2 and 3 Edw II (Selden Society) 58.

110 *Ibid.* „You demand this debt because the writing was not delivered, and he says that before now he has tendered it, and that he tenders it now. Therefore it is well that you receive it. Moreover, this is not, properly speaking, a debt, it is a penalty, and with what equity (look out!) can you demand this penalty”.

nimas, pernelyg didelių sunkumų atsakovui sudarymas (ang. *hardship*) ar nelaimingas atsitikimas¹¹¹. Todėl nuo XV amžiaus baudų taikymas sutartiniuose santykiuose laipsniškai imtas riboti. Kita vertus, „bendrosios“ teisės teismuose minėtasis atleidimo nuo „*penal bonds*“ pagrindais dar ilgai nebuvo vadovaujama, todėl kreditoriams analogiškomis aplinkybėmis ginčytinos sumos buvo priteisiamos visoje apimtyje, kol įstatymų leidėjo valia „bendrosios“ teisės teismų kompetencijos ribos nebuvo išplėtos. Būtent 1696 bei 1705 metais priimtų statutinės teisės aktų pagrindu „bendrosios“ teisės teismams buvo suteikti įgaliojimai atleisti skolininkus nuo „*penal bonds*“¹¹². Pagal 1696 teisės aktą kreditoriaus reikalaujamus pažeidimo nuostolius vertino prisiekusieji (ang. *jury*). Tačiau pastarasis aktas nebuvo skirtas piniginiams prievolėms, kadangi laikyta, jog iš piniginių prievolių pažeidimų galintys kilti nuostoliai yra nesunkiai apskaičiuojami, todėl prisiekusiųjų kišimuisi bei vertinimui nėra poreikio. Tik vadovaudamiesi 1705 teisės aktu, „bendrosios“ teisės teismai galėjo spręsti skolininko atleidimo nuo „*penal bond*“ klausimą būtent piniginių prievolių atžvilgiu. Pagal minėtą aktą buvo laikoma, jog skolininkas įvykdė savo prisiimtą sutartinį įsipareigojimą, kai sumokėdavo pinigines prievolės pagrindinę sumą, palūkanas bei teismo išlaidas. Toks sumokėjimas reiškė skolos padengimą, nepriklausomai nuo to, ar pats kreditorius formaliai būtų su tuo sutikęs, pateikdamas atitinkamą sumokėjimo pakvitavimą, ar ne¹¹³. Tačiau neatsižvelgiant į išplėstas „bendrosios“ teisės teismų kompetencijos ribas, skolininkai ir toliau kreipdavosi į „teisingumo“ teisės teismus, kai susiklostydavo situacijos, kurių nereguliuoju atitinkamų teisės aktų normos: pavyzdžiui, kai kreditoriaus reikalavimai „bendrosios“ teisės teisme pareiškimo metu skolininkas nepajėgdavo sumokėti piniginiame prievolėje nustatytos pagrindinės sumos, palūkanų bei teismo išlaidų¹¹⁴.

Taisyklės, leidžiančios atskirti baudas nuo iš anksto aptartų nuostolių ėmė formuotis XVII amžiaus pabaigoje. Iš *Friend v. Burgh*¹¹⁵ bylos galima matyti, jog atleidimas nuo „*penal bond*“ atsakovo atžvilgiu buvo galimas, jeigu ieškovui buvo tinkamai kompensuojami jo nuostoliai. Todėl viena iš XVII amžiaus pabaigoje susiformavusių taisyklių, atskiriančių baudas nuo iš anksto aptartų nuostolių, buvo paremta kompensavimo galimybe¹¹⁶. Jeigu buvo sunku arba neįmanoma apskaičiuoti pažeidimo nuostolių, tuomet už pažeidimą numatyta sutarta suma buvo laikoma iš anksto aptartais nuostoliais. Tačiau skolininkas negalėjo tikėtis atleidimo nuo „*penal bond*“ vien todėl, kad kreditorius nepatyrė jokių nuostolių. Kaip *Peachey v. The Duke of Somerest*¹¹⁷ byloje buvo konstatuota, už pažeidimą numatyta sutarta suma turi būti pernelyg didelė (angl. *extravagant*), o tokia ji gali tapti dėl piniginių prievolės įvykdymo užtikrinimo pobūdžio. Vertinant šios taisyklės formuluotę atrodytų, jog jos taikymo apimtis yra pakankamai siaura, t. y. apima tik pinigines priev-

111 Obeidat, Y. M. G. *The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law*. University of Leeds, 2004, p. 15.

112 Simpson, A. W. B. *A History of a Common Law of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1987, p. 122.

113 Obeidat, Y. M. G. *The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law*. University of Leeds, 2004, p. 18.

114 Obeidat, Y. M. G. *The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law*. University of Leeds, 2004, 2004, p. 18.

115 *Friend v. Burgh* [1679] Rep T Finch 437; 23 ER 238.

116 Yale, D. E. C. „Lord Nottingham's Chancery Cases”. 11 *Selden Society* 79 (1961), p. 16.

117 *Peachey v. The Duke of Somerest* (1721) 1 *Strange* 447; 93 ER 626.

les. Tačiau taip nėra, kadangi iš *Sloman v. Walter*¹¹⁸ bylo matyti, kad ji taip pat taikoma ir nepiniginių prievolių atžvilgiu. Pastarojoje byloje ieškovas suteikė atsakovui teisę naudotis vienu kavinės kambariu, o pažeidimo atveju buvo numatytas 500 svarų sterlingų sumokėjimas. Teismas nusprendė, kad tokios sumos tikslas buvo nepiniginės prievolės vykdymo užtikrinimas, todėl atsisakė atsakovui priteisti numatytą sutartą sumą.

Dar kelios bylos prisidėjusios prie šiandieninio baudų ir iš anksto aptartų nuostolių reguliavimo buvo išspręstos XIX amžiaus pirmojoje pusėje. *Astley v. Weldon*¹¹⁹ byloje teismas konstatavo, kad sutarta suma visuomet laikytina bauda, kai mažesnės sumos sumokėjimas yra užtikrinamas didesniąja suma. O *Kemble v. Farren*¹²⁰ byloje šalis sutartinės prievolės pažeidimo atveju sutiko mokėti 1000 svarų sterlingų sumą, kuri sutarties tekste buvo įvardijama iš anksto aptartais nuostoliais. Tačiau teismas, neatsižvelgdamas į šalių pavartotą terminą, šią sutartą sumą kvalifikavo kaip baudą. Abi šios bylos svarbios tuo, kad leido teismams atsiriboti nuo išreikštos ar neišreikštos šalių valios, sprendžiant dėl konkrečios sutartos sumos pobūdžio. Pirmojoje byloje šalys niekaip nebuvo įvardijusios sutartos sumos, o antrojoje, teismo įsitikinimu, buvo pavartotas netinkamas terminas, tačiau tai teismui neužkirto kelio sutartos sumos kvalifikuoti kaip baudą.

XX amžiaus pradžioje buvo galutinai suformuluotos taisyklės, kurių pagrindu buvo galima atskirti baudą nuo iš anksto aptartų nuostolių. *Clydebank*¹²¹ byloje teismas pirmą kartą konstatavo, kad tais atvejais, kai šalių nustatomos sutartos sumos yra pernelyg didelios ir nesąžiningo (angl. *unconscionable*) dydžio, palyginus su sutarties sudarymo metu didžiausiais tikėtiniais sutarties pažeidimo nuostoliais, tokios sumos turi būti pripažįstamos sutartinėmis bandomis ir paskelbiamos negaliojančiomis. Baudų taikymo draudimas buvo susietas su jų paskirtimi, kuri visuomet lemia skolininko atgrasymą nuo sutarties pažeidimo dėl didelės sutartos sumos, mokamos už sutarties pažeidimą, nustatymo. Tik pagrįstai tikėtinų sutarties pažeidimo nuostolių apskaičiavimas galėjo išvengti neigiamo kvalifikavimo ir būti vertinamas iš anksto aptartų nuostolių prasme. Tai, jog sutarties sudarymo metu pažeidimo padarinių įvertinimas bei tikrasis jų pagrindu galinčių kilti nuostolių apskaičiavimas gali būti beveik neįmanomas, leidžia tik labiau pasikliauti šalių derybose nustatytais dydžiais, priimant sprendimą dėl sutartos sumos kvalifikavimo iš anksto patirtais nuostoliais¹²². Jeigu *Clydebank* byloje buvo įtvirtintos tam tikros esminės taisyklės, leidžiančios atskirti baudas nuo iš anksto aptartų nuostolių, tai šių taisyklių turinio išsamus išaiškinimas neatsiejamas nuo truputį vėlesnio Lordų Rūmų priimto sprendimo *Dunlop*¹²³ byloje (pastaroji byla plačiau analizuojama darbo III skyriuje).

118 *Sloman v. Walter* (1784) 1 Bro. CC. 418; 28 ER 1213.

119 *Astley v. Weldon* (1801) 2 B& P 346; 126 ER 1318.

120 *Kemble v. Faren* (1829) 6 Bing 141; 130 ER 1234.

121 *Clydebank Engineering and shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo* [1905] AC 6.

122 *Webster v Bosanquet* [1912] A.C. 394.

123 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79. Byloje ginčas kilo tarp gamintojo ir prekiautojo, kurie buvo sudarę sutartį dėl ratų pardavimo. Sutartis įpareigojo prekiautoją iš gamintojo įsigytus ratus pardavinėti ne mažesnėmis, nei kainoraštyje numatytomis kainomis. Tuo atveju, jeigu ši sutarties sąlyga būtų buvusi pažeista, šalys numatė 5 svarų sterlingų mokėjimą už kiekvieną ratą, kaip iš anksto aptartus nuostolius. Prekiautojui pažeidus susitarimą ir gamintojui pareiškus reikalavimą sutartą sumą įtvirtinančios sąlygos pagrindu, teismas paliko šią sąlygą galioti. Teismas konstatavo, kad sutarties sudarymo momentu nebuvo galima prognozuoti iš

1.3. Sutartų baudų taikymo draudimas bendrojoje teisėje

Toliau bus aptariami pagrindai bei argumentai, sąlygoję sutartų baudų taikymo draudimą sutartiniuose santykiuose. Šio aspekto analizė leis įvertinti, ar teismų kišimasis į šalių privatus santykius yra pateisintinas¹²⁴. Sutarčių laisvės principas įgalina šalis susitarti dėl įvairių jas saistančių sąlygų. Kita vertus, pastarasis principas nėra absoliutus, kadangi jo taikymą paprastai riboja įvairios išimtys. Pavyzdžiui, sutarčių laisvės principo išlyga gali būti siejama su sutartinių santykių dalyvio teisingumu ar veiksmumu¹²⁵. Tokio pobūdžio apribojimas yra nesunkiai paaiškinamas bei pateisinamas dėl atitinkamiems asmenims keliamų teisinių reikalavimų neatitikimo ar paprasčiausio jų negalėjimo būti adekvačiais ir lygiaverčiais sutartinių santykių dalyviais. Tačiau, autoriaus nuomone, baudų taikymo draudimą, kuris bendrojoje teisėje egzistuoja jau kelis šimtmečius ir be jokių išimčių taikomas visiems asmenims, neatsižvelgiant į jų teisinį statusą bei profesionalumo lygį, yra kur kas sunkiau paaiškinti, nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio¹²⁶.

1.3.1. Sutartų baudų prieštaravimas viešajai tvarkai

Vienas iš pagrindų, siejamų su baudų taikymo draudimu, yra viešoji tvarka. Baudomis, kurios viršija dėl prisiimtų prievolių pažeidimo galinčius kilti nuostolius, siekiama įpareigoti šalis vykdyti savo sutartines pareigas ir „bausti“, jeigu jos to nepadarytų. Tokiu būdu sutarta bauda atlieka privačios bausmės funkciją. Šioje vietoje galimai kyla prieštaravimas viešajai tvarkai, kadangi bausmių taikymas pripažįstamas valstybės valdžios institucijų prerogatyva¹²⁷. Tačiau sutartų sumų, viršijančių pagrįstai tikėtinus pažeidimo nuostolius, draudimas, vadovaujantis vien viešosios tvarkos pagrindu, yra sunkiai pateisinamas. Baudomis pripažintos sutartos sumos negali prilygti valstybės valdžios institucijų taikomoms bausmėms, kaip, pavyzdžiui, laisvės atėmimui. Šalių susitarimai už sutartinių prievolių, kurios paprastai neturi nieko bendro su viešuoju interesu, pažeidimus taikyti laisvės atėmimo bausmę reikštų akivaizdų privatinės teisės ribų peržengimą ir bandymą pasinaudoti tomis teisėmis, kurios pagal viešosios teisės aktus patenka į valstybės valdžios institucijų išimtinę kompetenciją. Įteisinus tokius susitarimus atsirastų pavojus deramam teisingumo vykdymui¹²⁸. Kita vertus, susitarimas dėl laisvės atėmimo, kuris aiškiai peržengia privatinės teisės ribas, negali būti analogiškai vertinamas su tokiu susitarimu, kuriame numatomas konkrečios sumos sumokėjimas, net jeigu ji būtų didesnė už galimus pažeidimo nuostolius. Taip yra, kadangi sutartų sumų nustatymas nepatenka į išimtinę valstybės valdžios institucijų

---

pažeidimo galinčių kilti nuostolių, todėl iš anksto aptartų nuostolių suma atitiko pagrįstai tikėtina nuostolių dydį.

124 Kalkhoran, M. H. A. Penalty clauses and associated doctrines a critical analysis of the penalty doctrine and its possible application to the similar areas of the law. University of Bristol, 1997, p. 31.

125 Ibid., p. 30.

126 *Robophone Facifides Ltd v. Blank* [1966] 3 All ER 128. Šioje byloje teisėjo Diplock, kalbėjusio apie baudų negaliojimą, žodžiai buvo tokie: „Aš nededu jokių pastangų, kur daugeliui jau nepasisėkė, racionalizuoti bendrosios teisės taisyklę. Ji, atrodo, yra *sui generis*“.

127 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts“. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), p. 443.

128 Chitty, J. *On contracts*. London: Sweet & Maxwell, 1994, vol. 1, para. 16-033.

kompetenciją ir jų atžvilgiu sunku prežiuruoti prieštaravimą viešajam interesui¹²⁹. Kitaip tariant, viešoji tvarka yra nukreipta į tokias vertybes, kurių nesaugojimas būtų grėsmingas visos visuomenės mastu. Pavyzdžiui, mafijos narių susitarimas su samdomu žudiku dėl priešingos gaujos lyderio nužudymo gali būti galiojantis, vadovaujantis vien kriminalinio pasaulio atstovų vertinimu, tačiau toks susitarimas būtų pripažįstamas negaliojančiu vertinant jį plačiąja prasme, t. y. žiūrint visos visuomenės akimis. Tokio pobūdžio susitarimai kelia grėsmę viešajam interesui ir pažeidžia vieną iš labiausiai saugomų vertybių visuomenėje, t. y. gyvybę, todėl jų galiojimas negali būti toleruojamas. Tai, jog baudų įteisinimas sukeltų panašaus pavojingumo padarinius visuomenės atžvilgiu praktiškai sunku įrodyti. Todėl, kaip minėta, vadovaujantis vien viešąja tvarka sunku pateisinti baudų taikymo draudimą.

Tačiau viešosios tvarkos vaidmuo išryškėja, įvertinus platų šios koncepcijos turinį. Į jos apimtį taip pat patenka teisingos kompensacijos principas, kuriuo vadovaujantis sutarta suma turi neviršyti prievolės įvykdymo sumos, kad neatsirastų prievolių įvykdymą skatinantis ir užtikrinantis poveikis¹³⁰. Bendrojoje teisėje pripažįstama tik kompensacinė sutartų sumų funkcija, todėl laikoma, jog po sutarties pažeidimo kreditorius turi būti patatomas į tokią pat padėtį, kurioje būtų buvęs, jeigu sutartis būtų įgyvendinta¹³¹. Sutartų baudų, kurios viršytų galimus pažeidimo nuostolius, įteisinimas paneigtų teisingos kompensacijos principą ir tai savo ruožtu prieštarautų viešajai tvarkai.

1.3.2. Sutartų baudų asmens laisvę ribojantis poveikis

Baudų taikymo draudimo šalinininkų teigimu, sutartos baudos per joms būdingą priimtų prievolių vykdymo verčiamąjį elementą pernelyg riboja šalių asmeninę laisvę¹³² ir tai gali turėti neigiamą poveikį vienos arba abiejų šalių gerovei¹³³. Anot šių autorių, įpareigojimas realiai vykdyti prisiimtas sutartines prievoles yra teismo prerogatyva. Todėl baudų, kuriomis užtikrinamas prievolių vykdymas, draudimas yra būtinas¹³⁴. Kiekvieno asmens nepriklausomybę arba autonomiją galima vertinti dvejopai: kai asmuo gali elgtis nepriklausomai, priimdamas konkrečius gyvenimo sprendimus; bei kai asmuo gali būti nepriklausomas skirtingais savo gyvenimo etapais. Tačiau asmenys gali suvaržyti šią savo autonomiją: pavyzdžiui, savanoriškai sutikus visą gyvenimą dirbti tam tikrą darbą vienoje konkrečioje įmonėje, iš esmės būtų visiškai prarandama autonomija. Sąlygų sudarymas perdėtam asmens ateities laisvės ribojimui, net ir savanoriškų sprendimų pagrindu, prieštarautų autonomijos esmei, kuri siejama su galimybių pakreipti savo gyvenimą norima linkme turėjimu¹³⁵. Valstybė, turėdama rūpintis savo piliečių asmenine gerove, privalo už-

129 Kalkhoran, M. H. A. Penalty clauses and associated doctrines a critical analysis of the penalty doctrine and its possible application to the similar areas of the law. University of Bristol, 1997, p. 34.

130 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 Columbia Law Review 4 (1977), p. 558 *et seq.*

131 Farnsworth, E. A. Farnsworth on Contracts. New York: Aspen, 2004, p. 811.

132 Collins. H. The Law of Contract. Butterworths, 1993, p. 345.

133 Smith, S. A. „Future Freedom and Freedom of Contract”. 59 MLR 2 (1996), p. 175.

134 Noone, M., Kercher, B. Remedies: Commentary and Materials. Sydney, 1993, p. 239.

135 Smith, S. A. „Future Freedom and Freedom of Contract”. 59 MLR 2 (1996), p. 177.

tikrinti naudingų sutarčių įgyvendinimą bei nenaudingų sutarčių negaliojimą¹³⁶. Sutarties šalys, siekdamos gauti asmeninės naudos iš sudarytos sutarties, paprastai sutinka iki tam tikro lygio apriboti savo autonomiją. Tačiau turi egzistuoti pusiausvyra tarp ateities laisvės apribojimo ir konkrečios iš sutarties kylančios naudos. Todėl nenaudingais laikytini susitarimai, kai šalių atžvilgiu nustatomas nebūtinai (t. y. kuriuo nesiekiamas joks tikslas) arba neproporcingas (t. y. kurio nepateisina siekiamas tikslas) autonomijos suvaržymas¹³⁷.

Kita vertus, iš baudų kylančio asmens ateities laisvės suvaržymo nebūtinumo ir neproporcingumo sąlygas labai sunku įrodyti. Pavyzdžiui, kreditoriui sutarties vykdymas gali būti svarbus dėl išskirtinių (angl. *idiosyncratic*) priežasčių, dėl ko jis, siekdamas gauti skolininko prisiimtų prievolių įvykdymo užtikrinimą, sutiktų pastarajam sumokėti dvigubai daugiau, nei paprastai būtų galima tikėtis. Todėl vertinant situaciją kreditoriaus akimis, nebūtų galima pasakyti, jog sudarytas beprasmiškas ar nebūtinai susitarimas¹³⁸. Iš baudų kylantis skolininko ateities laisvės suvaržymo neproporcingumas taip pat nėra lengvai įrodytinas. Vadovaujantis šia sąlyga, tarp iš sutarties kylančio ateities laisvės apribojimo bei už tai gaunamos naudos turi egzistuoti pusiausvyra. Tačiau tokios pusiausvyros riba nėra aiški, kadangi vien skirtumo tarp sutartos sumos ir galimų pažeidimo nuostolių buvimas negali būti neproporcingo asmens laisvės suvaržymo rodikliu.

Nesunku suprasti, kodėl susitarimai, kurių pagrindu kyla perdėtas asmens ateities laisvės suvaržymas, negali būti besąlygiškai vykdomi. Tačiau ar susitarimai dėl baudų vien dėl jiems būdingo prievolių vykdymą užtikrinančio poveikio gali būti laikomi perdėtai varžančiais asmenų ateities laisvę? Tarkime, tariantis dėl statybos darbų pagal iš anksto kruopščiai paruoštą statybų projektą, pagrindinis rangovas sutartyje su subrangovu gali numatyti didžiulę sutartinių nuostolių sumą už vėlavimą įvykdyti prisiimtas prievolės. Tokią sumą galėtų pateisinti tai, jog subrangovo sutarties pažeidimai lemtų pagrindinio rangovo atsakomybę užsakovo bei kitų subrangovų atžvilgiu¹³⁹. Todėl panašiais atvejais būtų sudėtinga įrodyti egzistuojant nors vieną iš perdėtam asmens ateities laisvės suvaržymui būdingų (nebūtinumo arba neproporcingumo) sąlygų. Be to, perdėtą asmens ateities laisvės suvaržymą reikėtų suprasti, kaip absoliutų tam tikros teisės praradimą¹⁴⁰. Pavyzdžiui, susitarimas nedirbti arba nesituokti metus laiko tik dalinai apriboja tam tikrą asmens teisę. Dalinis tam tikros asmens teisės apribojimas negali būti tokį apribojimą įtvirtinančio susitarimo nevykdymo pagrindas. Atsisakymas vykdyti atitinkamą susitarimą būtų pagrįstas tuomet, jeigu iš asmens susitarimo pagrindu būtų visiškai atimta teisė į vedybas arba darbą ir tai reikštų absoliutų šios teisės praradimą. Neabejotina, jog bausmė apriboja asmens ateities laisvę iki tam tikro lygio. Tačiau baudos neužkerta kelio skolininkui pažeisti sutarties, o tik padaro pažeidimo pasekmes sunkesnėmis. Tai, jog bausmė skatina sutartinių prievolių vykdymą, negali prilygti absoliučiam kokios nors teisės praradimui, ypač turint omenyje tai, jog galima situacija, kai nustatoma sutarta suma gali būti mažesnė už realiai kreditoriaus patir-

136 Ibid., pp. 175-176.

137 Ibid., p. 179.

138 Furmston, M. P. „Contract Planning: Liquidated Damages, Deposits and the Foreseeability Rule”. 4 JCL 1 (1991), pp. 1-2; Chitty, J. On contracts. London: Sweet & Maxwell, 1994, vol. 1, para. 26-061; *Robophone Facilities Ltd v Blank* [1966] 3 All ER 129 at 141-142.

139 Collins, H. The Law of Contract. Butterworths, 1993, p. 345.

140 Smith, S. A. „Future Freedom and Freedom of Contract”. 59 MLR 2 (1996), p. 179-180.

tus nuostolius¹⁴¹. Todėl baudos draudimas perdėto asmens laisvės suvaržymo pagrindu yra sunkiai pateisintinas.

1.3.3. Sutartų baudų neteisingumas

„Teisingumo“ teisės teismai nuo seno prieštaravo baudų vykdymui. Laikoma, jog kreditoriai, kurių naudai nustatomos tokios sutartos sumos, pavojingai priartėja prie sukčiavimo arba nesąžiningo pasinaudojimo nepalankiai susiklosčiusia kitos šalies padėtimi¹⁴². Baudos iki šiol yra draudžiamos, kur jose nustatomos sumos pasiekia pernelyg didelį ir nesąžiningą (angl. *extravagant and unconscionable*) lygį¹⁴³. Neteisingumą, kuris sudaro vieną iš baudų taikymo draudimo pagrindų, galima suskirstyti į dvi rūšis: materialinį bei procedūrinį. Nors egzistuoja šių rūšių tarpusavio ryšys, tačiau toliau panagrinėsime kiekvieną iš jų atskirai.

1.3.3.1. Sutartų baudų materialinis neteisingumas

Neproporcingai didelė sutarta suma, kuri viršija iš sutarties pažeidimo galinčius kilti nuostolius, prieštarauja nuostolių kompensavimo principui ir todėl sąlygoja materialinį neteisingumą¹⁴⁴. Teismo kišimasis į šalių derybas bei jų metu apibrėžtus teisinius padarinius turi būti išimtinio pobūdžio. Sutarčių teisės esmė įpareigoja šalis laikytis derybomis pasiektų susitarimų. Todėl tais atvejais, kai vienos iš šalių atžvilgiu pasireiškia materialinis neteisingumas, teismas, siekdamas konkrečią sutarties sąlygą pakeisti arba pripažinti negaliojančia, savo sprendime turi išaiškinti, koks sandoris laikytinas teisingu. Be to, vadovaujantis Škotijos teismo sprendimu, sutarčių vykdymo principo išimtis gali būti pritaikyta tik tais atvejais, kai sutarties pažeidimo nuostoliai gali būti kompensuojami pagal „bendrosios“ teisės rėmuose veikiančias nuostolių atlyginimo taisykles¹⁴⁵.

Tačiau išimtinis reguliavimas veikia tik tų sutartų sumų atžvilgiu, kurios viršija galimus pažeidimo nuostolius. Todėl materialinio neteisingumo argumentas gali susilaukti kritinio vertinimo dėl savo neveiksmingumo tais atvejais, kai iš anksto aptarti nuostoliai nepadengia realiai kreditoriaus patirtų nuostolių. Pavyzdžiui, *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* byloje šalys susitarė dėl konkretaus įrenginio pristatymo per nustatytą aštuoniolikos savaičių laikotarpį, už kiekvieną pavėluotą savaitę numatydamos 20 svarų sterlingų sumos sumokėjimą. Skolininkui laiku neįvykdžius savo sutartinės prievolės (t. y. įrenginį pavėluota pristatyti trisdešimt savaičių), teismas vadovavosi iš anksto aptartiems nuostoliams taikomomis taisyklėmis. Kadangi skolininko sutartinė atsakomybė buvo apribota konkrečia suma, teismas kreditoriui priteisė tik 600 svarų sterlingų sumą. Teismas neatsižvelgė į tai, kad kreditorius iš skolininko reikalavo priteisti realiai patirtus nuostolius, viršijusius iš anksto aptartų nuostolių sumą¹⁴⁶. Šioje byloje teismas konstatavo, jog dėl

141 Treitel, G. H. *Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account*. Oxford, 1988, para. 170.

142 Holdsworth, W. *History of English Law*. Methuen, 1956, vol. 5, p. 293.

143 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 87.

144 Story, J. *Commentaries on Equity Jurisprudence*. London: Sweet & Maxwell, 1892, pp. 898-899; Collins, H. *The Law of Contract*. Butterworths, 1993, p. 346.

145 *EFT Commercial Ltd v. Security Change Ltd (No 1)* [1993] SLT128 at 134.

146 *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* (1925), Ltd. [1933] AC 20.

iš anksto aptartų nuostolių taikymo susitarusios šalys sutinka, kad už prievolės pažeidimą būtų priteisiama ne didesnė ir ne mažesnė sutartinių nuostolių suma. Ginčo atveju šis šalių susitarimas tampa išimtinė kreditoriaus teisių gynimo priemone, nepaliekant teisės iš skolininko reikalauti įprastinių nuostolių atlyginimo. Todėl materialinio neteisingumo argumentas būtų svaresnis, jeigu veiktų abiem kryptimis, t. y. tiek draudžiant nepagrįstai praturtėti iš bausdos, tiek sudarant sąlygas kreditoriams prisiteisti iš anksto aptartus nuostolius viršijančius realiai patirtus nuostolius.

Baudų ir iš anksto aptartų nuostolių atribojimo klausimas yra neatskiriamas nuo visų sutarties sąlygų bei su ja susijusių aplinkybių vertinimo kiekvienoje individualioje byloje¹⁴⁷. Todėl kuomet sprendžiamas sutartos sumos, viršijančios galimus pažeidimo nuostolius, galiojimo klausimas, teismai, siekdami užkirsti kelią materialiniam neteisingumui, galėtų atsižvelgti į skolininko gautą naudą (angl. *consideration*) už papildomos rizikos prisiėmimą. Tokia nauda galėtų būti, tarkime, didesnės kainos, nei paprastai panašaus pobūdžio susitarimuose būtų galima tikėtis, gavimas, paskatinęs skolininką sutikti su jo sutartinės atsakomybės ribų praplėtimu ir galimus pažeidimo nuostolius viršijančios sumos įtraukimu. Vis dėlto didesnės sutarties kainos sumokėjimas neleidžia padidinti skolininko atsakomybės ribos iki prievolės įvykdymą užtikrinančio poveikio¹⁴⁸.

1.3.3.2. Sutartų baudų procedūrinis neteisingumas

Kaip matyti, aukščiau aptartas materialinis neteisingumas yra susijęs su teisinių padarinių, kylančių iš susitarimų dėl už pažeidimus mokamų sumų, vertinimu. Tuo tarpu procedūrinis neteisingumas siejamas su sutarties sudarymo proceso vertinimu. Šios dvi neteisingumo rūšys yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, todėl gali būti sunku jas vieną nuo kitos atskirti: pavyzdžiui, procedūrinė klaida, padaryta derybų ar sutarties sudarymo metu, paprastai turės materialinio neteisingumo išraišką, t. y. atsispindės nepagrįstai sunkiose teisinėse pasekmėse, o tai savo ruožtu galės būti procedūrinio neteisingumo įrodymu¹⁴⁹. Kai kurių autorių nuomone, į didelio skirtumo tarp sutartos sumos ir tikėtinų nuostolių buvimą turėtų būti žiūrima kaip į sutarties sudarymo metu padarytos klaidos arba pasireiškusio nesąžiningumo (pavyzdžiui, sukčiavimo, prievartos ar ekonominio spaudimo) įrodymą¹⁵⁰. Tokio pobūdžio procedūrinis neteisingumas gali būti savarankišku ginčijamos sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia pagrindu. Tačiau kiti galimi procedūriniai trūkumai, pavyzdžiui, kurie yra susiję su ribotomis pažinimo galimybėmis¹⁵¹, vargu, ar galėtų sudaryti savarankišką sutartų sumų pripažinimo negaliojančiomis pagrindą.

147 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 87; *Sainter v. Ferguson* (1849) 7 CB 716, 137 ER 283.

148 Polinsky, A. M. „Risk sharing through breach of contract remedies”. 12 *The Journal of Legal Studies* 2 (1983), p. 438.

149 Smith, S. A. „In Defence of Substantive Fairness”. 112 *LQR* (1996), pp. 138-158.

150 Rea, S. A. Jr. „Efficiency implications of penalties and liquidated damages”. 13 *J.LegalStud.* 1 (1984), pp. 160-161.

151 Eisenberg, M. A. „The limits of cognition and the limits of contract”. 47 *Stanford Law Review* 2 (1995), pp. 211-259.

1.3.3.3. Ribotos pažinimo galimybės kaip procedūrinio neteisingumo sąlyga

Ar baudų įtraukimas tarp sutarties sąlygų gali būti nulemtas ribotų pažinimo galimybių, sąlygojančių procedūrinį neteisingumą? Atsakius į šį klausimą teigiamai, ribotos pažinimo galimybės galėtų būti vertinamos, kaip vienas iš baudų taikymo draudimą pateisinančių pagrindų. Pagal sutarčių vykdymo principą šalys privalo laikytis visų savo susitarimų, įskaitant ir susitarimus dėl konkretaus dydžio mokėjimų už padarytus pažeidimus. Tačiau viena ir ta pati sutarta suma negali būti numatoma visiems įmanomiems pažeidimams, kadangi nepriklausomai nuo pažeidžiamų prievolių pobūdžio ir pažeidimų sunkumo mokama vienoda sutarta suma prieštarautų „protingumo“ testui¹⁵². Atlikti moksliniai tyrimai rodo, jog žmogaus pažinimo galimybės būdingos specifinės ribos, todėl šalys paprastai negali numatyti visų įmanomų sutarties pažeidimo scenarijų. Tai savo ruožtu gali pateisinti kruopštų sutartų sumų nagrinėjimą¹⁵³ bei atsargų sutarčių vykdymo principo taikymą. Vidutiniškai rūpestingo asmens įdėtos pastangos į aktualios sudaromos sutarties atžvilgiu informacijos gavimą paprastai negali būti vertintinos puikiai, kadangi, vadovaudamasis racionalumo sumetimais, toks asmuo ieškos informacijos tol, kol paieškos rezultatas nedideliu skirtumu atpirks paieškos kainą¹⁵⁴. Tokiu būdu dėl informacijos nepakankamumo asmenims būdinga tam tikrus sprendimus priimti, vadovaujantis alternatyviais duomenimis.

Išskirtinos kelios priežastys, lemiančios šalių, kurios derasi dėl už sutarties pažeidimą mokamos sutartos sumos, motyvacijos, susijusios su duomenų paieška ir jų apdorojimu, stoką: pirma, šalis sutarties sudarymo metu linkusi manyti, jog įvykdys prisiimamus įsipareigojimus, todėl tikisi, jog už sutarties pažeidimą sutarta suma jai nebus pritaikyta; antra, neįmanoma iš anksto numatyti visų galimų sutarties pažeidimo scenarijų ir įvertinti sutartų sumų pasekmes visų tų scenarijų atžvilgiu. Be to, tyrimas, kurio pagrindu būtų siekiama visa tai išanalizuoti, brangiai kainuotų, todėl kiekviena šalis, tikėdamasi, kad jai pavyks įvykdyti prisiimtus sutartinius įsipareigojimus, laikys tokius tyrimus nebūtinais ir sieks išvengti didelės jų kainos.

Bet informacijos nepakankamumas nėra vienintelis asmenų racionalumą ribojantis veiksnys, priimant sprendimus neaiškiose situacijose. Asmenų racionalumas taip pat priklauso nuo kiekvieno atskiro individo sugebėjimų lygio apdoroti surinktą informaciją ir objektyviai ja vadovautis priimant sprendimus. Atlikti empiriniai tyrimai rodo, jog asmenys linkę reguliariai priimti neracionalius sprendimus dėl perdėto pasitikėjimo sutarties įvykdymu¹⁵⁵ bei dėl netinkamų aktualių duomenų paieškos ir analizės sugebėjimų¹⁵⁶. Perdėtas pasitikėjimas dėl prisiimamų prievolių įvykdymo ir nepakankamas jų neįvykdymo tikimybės įvertinimas lemia tai, jog sutartą sumą įtvirtinanti sąlyga bei galimos pažeidimo pasekmės nėra kruopščiai išanalizuojamos. Anot M. A. Eisenberg, jeigu sutarta suma yra

152 Treitel, G. H. *An outline of the law of contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 400.

153 Eisenberg, M. A. „The limits of cognition and the limits of contract”. 47 *Stanford Law Review* 2 (1995), p. 230.

154 Stigler, G. J. „The Economics of Information”. 69 *The Journal of Political Economy* 3 (1961), p. 213 *et seq.*

155 Baffi, E. „Efficient penalty clauses with debiasing: Lessons from cognitive psychology”. 47 *Valparaiso University Law Review* 4 (2013), pp. 998-1000.

156 Obeidat, Y. M. G. *The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law*. University of Leeds, 2004, p. 52.

neproporcingai didelė galimų nuostolių atžvilgiu, tuomet šią sumą įtvirtinanti sąlyga turėtų būti laikoma ribotų pažinimo galimybių pasekme. Ji turėtų būti vykdoma tik tada, kai realiai būtų susiklostęs toks pažeidimo scenarijus, kurio atžvilgiu sutarties sudarymo metu ir būtų buvęs numatytas sutartos sumos taikymas¹⁵⁷.

Galbūt ribotas pažinimo galimybes būtų galima laikyti vienu iš argumentų, pateisinančių baudų taikymo draudimą sutartiniuose santykiuose su vartotojais, kuriems iš tiesų būdingas perdėtas pasitikėjimas sutarties įvykdymu bei netinkamų sugebėjimų, renkant aktualius duomenis, analizuojant bei taikant juos galimiems sutarties pažeidimo scenarijams, turėjimas. Kita vertus, sunku pritaikyti tokį baudų taikymo draudimo pagrindą, kai kalbama apie lygiavertę derybinę padėtį užimančias šalis, kurios, pavyzdžiui, būtų didžiulę patirtį atitinkamoje verslo srityje sukaupusios ir teisiškai atstovaujamos įmonės. Skirtingai nuo paprastų vartotojų, šie sutartinių santykių dalyviai aktyviai dalyvauja sutarties sudarymo procese ir žino visų į sutartį derybų keliu įtrauktų sąlygų reikšmę ir iš jų galinčias kilti teises pasekmes. Verslininkams paprastai nėra būdingas perdėtas pasitikėjimas sutarties įvykdymu, o jų duomenų paieškos, analizės ir taikymo sugebėjimai yra tinkami tam, kad apsisaugotų nuo su riboto pažinimo galimybėmis susijusiais neigiamais padariniais. Pavyzdžiui, didžiulius statybų projektus įgyvendinančios įmonės visuomet siekia įvertinti savo realias galimybes atlikti prisiimamas sutartines prievoles laiku bei apskaičiuoti, ar pažeidus prievoles ir dėl to sumokėjus nustatytą sutartą sumą, dar liktų pelno. Todėl baudų taikymo draudimas ribotų pažinimo galimybių pagrindu galbūt galėtų būti paaiškintas teisiniuose sutartiniuose santykiuose su vartotojais, tačiau vadovavimasi šiuo pagrindu būtų sunku įsivaizduoti komerciniuose sutartiniuose santykiuose tarp lygiavertę derybinę padėtį užimančių šalių.

1.3.4. Sutarties pažeidimo ekonominis naudingumas

Bendrojoje teisėje laikomasi požiūrio, jog sutartų baudų taikymas kelia pavojų komercinių sandorių stabilumui ir jų nuspėjamumui bei apriboja sklandų ir veiksmingą modernios ekonomikos egzistavimą¹⁵⁸. Kaip minėta, paternalistinės intervencijos į šalių autonomiją šaknys glūdi „teisingumo“ teisėje¹⁵⁹. Istorinės priežastys bei pagrindai, sąlygoję baudų taikymo draudimą, yra susiję su silpnesniųjų šalių teisių apsauga ir su teisingumo bei sąžiningumo idėjomis. Vėliau prie baudų taikymo draudimo pateisinimo prisidėjo mažiau paternalistinė „naudingo pažeidimo“ teorija¹⁶⁰. Pagal pastarąją teoriją pripažįstama, kad jei, skolininko manymu, didesni nuostoliai būtų patirti toliau vykdant sutartį, tai savanoriškas sutarties nutraukimas ir žalos už tai kompensavimas arba iš anksto aptartų nuostolių sumokėjimas yra ekonomiškai naudingesnė skolininko atžvilgiu teisių gynimo priemonė, nei reikalavimas įvykdyti sutartį natūra. Manoma, kad tokiu būdu atsižvelgiama ne tik į konkrečių šalių, bet ir į visos visuomenės naudą, nes bendrai sudaromos sąlygos atsirasti

157 Eisenberg, M. A. „The limits of cognition and the limits of contract”. 47 *Stanford Law Review* 2 (1995), p. 235.

158 *General Motors Co v. Piskor*, 281 Md. 627, 381 A.2d 16 [1977].

159 LaFiura, D. R., Sager, D. S. „Liquidated damages provisions and the case for routine enforcement”. 20 *Franchise Law Journal* 4 (2001), p. 175.

160 Scalise, R. J. „Why no ‘efficient breach’ in the civil law?: a comparative assessment of the doctrine of efficient breach of contract”. 55 *The American Journal of Comparative Law* 4 (2007), p. 725.

pelningesniems sandoriams¹⁶¹. „Naudingo pažeidimo” teoriją būtų galima pailiustruoti tokiu pavyzdžiu: jei A sudaro būsto pirkimo–pardavimo sutartį su B už 50 tūkstančių svarų sterlingų kainą, tačiau po kiek laiko iš C sulaukia 100 tūkstančių svarų sterlingų pasiūlymo, tai sutarties pažeidimas, nutraukiant sutartį su B, bei kompensacinių arba pagrįsto pasitikėjimo sugriovimo nuostolių, kurie, tarkime, galėtų atitikti 20 tūkstančių svarų sterlingų pakilusių būsto rinkos vertę, sumokėjimas ir naujo sandorio su C sudarymas vis vien atneš 30 tūkstančių svarų sterlingų ekonominę naudą A atžvilgiu. Tačiau jeigu už pažeidimą būtų numatoma, pavyzdžiui, 60 tūkstančių svarų sterlingų sutarta bauda, sutartinių įsipareigojimų nevykdymas daugiau nebegali atsverti vykdymo ir tai, „naudingo pažeidimo” teorijos šalininkų nuomone, tampa ekonomiškai nenaudinga visuomenei plačiąja prasme¹⁶².

Jeigu kontinentinėje teisėje visuomet egzistuoja kreditoriaus galimybė reikalauti iš skolininko realaus prievolių įvykdymo, tai bendrojoje teisėje reikalavimas vykdyti sutartines prievoles natūra laikomas ekstraordinarine kreditoriaus pažeistų teisių gynimo priemone¹⁶³. Pastarajai teisės tradicijai priklausančiose jurisdikcijose laikomasi požiūrio, jog sandoriai gali būti „užtikrinami” tik kompensacinių nuostolių atlyginimo galimybe. Tikima, kad sutarties pažeidimas yra ekonomiškai naudingas visos visuomenės atžvilgiu, jeigu kreditorius po pažeidimo yra pastatomas į tokią situaciją, kokioje būtų buvęs, jeigu sutartis būtų įvykdyta¹⁶⁴, o skolininkas, sudaręs naują pelningesnę sandorį, atsiduria palankesnėje padėtyje.

1.4. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos romėnų bei kanonų teisėje

Kontinentinėje teisėje sutartų sumų paskirtis, kuri siejama su sutarties vykdymą užtikrinimu bei nuostolių kompensavimo palengvinimu, nebuvo visada vienoda, o keitėsi skirtingais istoriniais periodais. Romėnų teisėje vartotas lotyniškas terminas „*stipulatio poenae*” laikytinas sutartos sumos pirtaku¹⁶⁵. „*Stipulatio poenae*” buvo represyvaus pobūdžio sąlyginis įsipareigojimas, kuris už sutarties nesilaikymą lėmė atitinkamos sumos mokėjimą be jokių išlygų. Iš „*stipulatio poenae*” sąlygos išplaukiančio mokėjimo visuomet buvo tikimasi pilnoje apimtyje, nepriklausomai nuo to, kad sutartinės prievolės galėjo būti dalinai įvykdytos arba kad nustatyta suma viršydavo realius nuostolius, bei neatsižvelgiant į jokiais prievolių įvykdymą apsunkinusias aplinkybes. Netgi prievolės dalyko žūtis dėl nuo

161 Solorzano, J. S. „An uncertain penalty: a look at the international community's inability to harmonize the law of liquidated damages and penalty clause”. 15 Law and Business Review of the Americas 14 (2009), p. 784.

162 Scalise, R. J. „Why no ‘efficient breach’ in the civil law?: a comparative assessment of the doctrine of efficient breach of contract”. 55 The American Journal of Comparative Law 4 (2007), p. 725.

163 Graves, J. „Penalty clauses and the CISG”. 30 Journal of Law and Commerce 2 (2012), p. 170; Dimatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 335.

164 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 Columbia Law Review 4 (1977), p. 559.

165 Zimmermann, R. The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition. Oxford: Oxford University Press, 1990, pp. 95-113. Autorius aptaria sutartų sumų reguliavimo ištakas ir vystymosi raidą nuo romėnų teisės iki šių dienų.

skolininko valios nepriklaususių aplinkybių, kurių nebuvo galima nei išvengti, nei numatyti sandorio sudarymo metu, nebūtų palengvinusios skolininko padėties¹⁶⁶. Tais atvejais, kai „*stipulatio poenae*“ sąlygoje numatyta suma nepadengdavo realiai kreditoriaus patirtų nuostolių, kreditorius iš skolininko paraleliai galėjo reikalauti ir nuostolių atlyginimo. Tokiu atveju papildomai pareikalauti nuostoliai nebuvo įskaitomi į sutartą sumą¹⁶⁷. *Force majeure* doktrinos bei įskaitymo principo netaikymas „*stipulatio poenae*“ sąlygų atžvilgiu rodo, jog pagrindinė šių sąlygų paskirtis romėnų teisėje buvo skolininko nubaudimas dėl prisiimtų sutartinių įsipareigojimų nesilaikymo¹⁶⁸.

Tačiau palaipsniui represyvus „*stipulatio poenae*“ pobūdis buvo švelninamas. Jeigu pradžioje „*stipulatio poenae*“ sąlygos vykdymą apibūdino principas „*Si Pamphilum non dederis, centum dare spondes?*“¹⁶⁹, tai vėliau šio principo formuluotė buvo pakeista į „*Pamphilum dari spondes? Si non dederis centum dare spondes?*“¹⁷⁰. Šio principo reformulavimas lėmė tai, kad pažeidimo atveju kreditorius privalėjo rinktis tarp sutartos sumos ir nuostolių atlyginimo. Vos tik kreditorius pareikalavo sutartos sumos, pagrindinė prievolė nustodavo galioti ir kreditoriui buvo pritaikoma „*exceptio doli*“ taisyklė, kuri drausdavo iš skolininko šalia sutartos sumos reikalauti ir realių nuostolių atlyginimo¹⁷¹. Tokiu būdu „*stipulatio poenae*“ principinės nuostatos reformulavimas įtvirtino dvejopos šios sąlygos paskirties užuomazgas: nuo dominuojančios skolininko nubaudimo paskirties buvo palaipsniui pereinama prie sutartinių teisių vykdymo užtikrinimo bei kreditoriaus nuostolių kompensavimo palengvinimo paskirties. Jau anuomet pastarosios funkcijos esmė buvo siejama su įrodinėjimo naštos kreditoriaus atžvilgiu palengvinimu¹⁷².

Tačiau romėnų teisėje net ir tuomet, kai sušvelnėjo represyvus sutartos sumos pobūdis, įtvirtinant dvejopą jos paskirtį (t. y. prievolių įvykdymo užtikrinimą bei nuostolių kompensavimo palengvinimą), dar nebuvo kalbama apie teisminę galią sumažinti realius nuostolius viršijančią sutartą sumą. Teisminė mažinimo galia iš esmės susiformavo kanonų teisėje¹⁷³. Diskusijos apie teisminę mažinimo galią prasidėjo XIII amžiuje, siekiant apriboti lupikavimą draudžiantį reguliavimą apeinančių sutartų sumų taikymą. Pagal tuometinį reguliavimą lupikavimui prilygo situacija, kai, pavyzdžiui, A iki konkrečios dienos pasiskolindavo iš B 100 auksinių, o neįvykdęs šio įsipareigojimo už pavėlavimą turėdavo sumokėti 5 procentų palūkanas. Tačiau lupikavimą draudžiantys įstatymai galėjo būti apeinami, jeigu šioje situacijoje susitarimas, vietoj 5 procentų palūkanų, būtų numatęs 105

166 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law“. 9 *International and Comparative Law Quarterly* 4 (1960), p. 607.

167 Ibid.

168 Ludusan, F. „Considerations on Penalty Clause in environmental contracts“. 18 *Analele Universității din Oradea, Fascicula Protecția Mediului* (2012), p. 352.

169 „Jeigu neperleisi man nuosavybės teisių į Pamphilus [taip įvardinamas vergas], ar pažadi man sumokėti šimtą?“

170 „Ar pažadi perleisti man nuosavybės teises į Pamphilus? Jei neperleistum, ar pažadi sumokėti man šimtą?“, žr. Buckland, W. W. *A Text-book of Roman Law*, 1932, pp. 428-429. „*Stipulatio poenae*“ tapo šalutine prievole.

171 Sohm, R. *The Institutes of Roman Law*. Gorgias Press LLC, 2002, p. 202 *et seq.*

172 *Institutes of Justinian*, III, 15, 7.

173 Du Plessis, J. *A man of principle*. Claremont: Juta, 2013, p. 305.

auksinių sutartos sumos sumokėjimą ir kreditorius skolininko pavėlavimo atveju savo reikalavimą būtų grindęs būtent susitarimu dėl sutartos sumos¹⁷⁴.

XIII amžiuje kai kurie kanonistai siūlė atskirti sutartas sumas, suprantamas kaip „*loco interesse*” (kurios negalėjo viršyti realių nuostolių), nuo sutartų sumų, traktuojamų kaip „*pro contumacia*” (kurios reiškė tam tikrą bausmę už sutartinių įsipareigojimų pažeidimą). Laikyta, kad pastarųjų sumų atžvilgiu teisminė mažinimo galia negalėjo būti taikoma¹⁷⁵, jeigu apgaulės keliu nebuvo apeinamos lupikavimą draudžiamos teisės normos. Todėl jeigu šalys būtų susitarusios dėl „*pro contumacia*” pobūdžio sutartos sumos ir ji būtų atitikusi „*bona fide*“ principą, sutarta suma negalėjo būti mažinama iki kreditoriaus realiai patirtų nuostolių. Tačiau kanonų teisės autorių nuomonės dėl teisminės sutartų sumų mažinimo galios nebuvo vienodos: pavyzdžiui, vieni kanonistai pasisakė už tai, kad visos sutartos sumos, viršijusios realių nuostolių dydį, turėtų būti mažinamos; tuo tarpu kiti kanonistai buvo visiškai priešingos nuomonės ir nepalaikė teismo kišimosi į šalių sutartinius santykius. Palaipsniui kontinentinėje teisėje pirmasis požiūris tapo vyraujančiu, todėl į sutartas sumas pradėta žiūrėti tik kaip į galimų nuostolių vertinimo priemonę, palengvinančią kreditoriaus įrodinėjimo naštą ir neatsiejamą nuo teisminės mažinimo galios¹⁷⁶. Toks požiūris į sutartas sumas kontinentinėje teisėje vyravo iki 1804 metais priimto Prancūzijos CK.

1.5. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos Prancūzijos civiliniame kodekse

Iki 1804 metais priimto Prancūzijos CK sutarčių laisvės bei *pacta sunt servanda* principams sutarčių teisėje nebuvo skiriama daug dėmesio. Pagal iki šio kodekso galiojusį reguliavimą teismai naudojosi plačia diskrecija, leidusia jiems nesunkiai kištis į šalių sutartinius santykius ir savo nuožiūra modifikuoti šalių numatytus susitarimus. Sutarčių šalys praktiškai neturėjo galimybės užtikrinti prisiimtų prievolių vykdymą, numatydamos sutartas sumas, apimančias virš-kompensacinius nuostolius. Tačiau priėmus Prancūzijos CK, teismų diskrecija buvo suvaržyta ir jiems buvo uždrausta kištis į šalių sutartinius santykius. 1804 metais priimtas Prancūzijos CK įtvirtino naują teisinę tvarką, pagal kurią šalių susitarimai buvo prilyginami įstatymams. Pastarojo kodekso pagrindu sutarčių laisvės bei *pacta sunt servanda* principai tapo vieni svarbiausių privatinėje teisėje. „*Clause penale*” susitarimų atžvilgiu buvo panaikintas teisminės kontrolės mechanizmas, lygiai kaip ir romėnų teisės laikais¹⁷⁷.

1804 metų Prancūzijos CK priėmimo metu įstatymų leidžiamosios valdžios kilo nesutarimai dėl sutartos sumos traktuotės bei teisminės kontrolės įtvirtinimo. Vienu tarpu buvo sumanyta dvejopa sutartos sumos traktuotė¹⁷⁸, leidžianti sutarčių šalims naudoti tiek

174 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), p. 609.

175 William of Rennes (circ. 1254) in Summa Raymundi, Lib. III, tit. 32, de poenis.

176 Com. in decret, ad. c. 4 (dilecti), X De arbitris (I. 43) No. 14, 1586 edition.

177 Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 European Journal of Legal Studies 1 (2012), p. 85.

178 The opinion of the Tribunal of Montpellier cited in Fenet, *Recueil complet des Travaux préparatoires du code civil*, Paris, 1827-28, IV, p. 443.

iš anksto aptartus nuostolius primenančias sumas, kurių įtraukimas būtų uždraudęs teisminės mažinimo galios taikymą, tiek sutartas sumas, kurių atžvilgiu buvo galima pritaikyti teisminę mažinimo galią¹⁷⁹. Tačiau šis kompromisas nebuvo įgyvendintas, o teismams nebuvo numatytas joks kontrolės mechanizmas sutartų sumų atžvilgiu. Vadovaujantis 1804 metų Prancūzijos CK 1152 straipsniu, sutarties pažeidimo atveju teismas turėjo kreditoriui priteisti tokią sumą, kokią šalys iš anksto nustatė savo susitarime¹⁸⁰. Atitinkamai konkreti šalių nustatyta suma negalėjo būti nei mažinama, nei didinama.

Kaip matyti, iki 1804 metų Prancūzijoje sutartos sumos buvo naudojamos tik kaip priemonė galimiems nuostoliams įvertinti ir tai leido teismams kištis į šalių sutartinius santykius, kai sutartos sumos tapdavo virš-kompensacinėmis. Tačiau po 1804 metų, priėmus Prancūzijos CK, plati teismo diskrecija buvo panaikinta, didžiulę reikšmę sutarčių teisėje suteikiant šalių autonomijos bei *pacta sunt servanda* principams¹⁸¹.

1.5.1. Romėnų teisėje vyravusios taisyklės, nukreiptos į sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų besąlygišką vykdymą, perkėlimas į Prancūzijos civilinį kodeksą

Romėnų teisėje buvo įtvirtintas besąlygiškas sutartų sumų vykdymas, todėl kreditorius iš savo prievolės pažeidusio skolininko galėjo be jokių apribojimų reikalauti sumokėti visą sutartą sumą¹⁸². Pagrindinis sutartų sumų bei besąlygiško jų vykdymo tikslas romėnų teisėje buvo siejamas su sutartinių prievolių vykdymo skatinimu, todėl tai, jog priteisiamos sutartos sumos viršydavo realių nuostolių dydį, nebuvo svarbu. Analogiško tikslo sutartomis sumomis siekiama ir dabartiniu metu kontinentinei tradicijai priklausančiose sistemose¹⁸³. Skirtumas tik tame, jog šiandien besąlygišką sutartų sumų vykdymą pakeitė teisminė mažinimo galia, kurios užuomazgos pradėjo formuotis kanonų teisėje. Vis dėlto 1804 metais priimtas Prancūzijos CK pasekė ne kanonų teisėje žinomos teisminės mažinimo galios įtvirtinimo keliu, tačiau priešingai įteisino romėnų teisės taisyklę dėl besąlygiško sutartų sumų vykdymo¹⁸⁴. Napoleono laikais įteisintas privatinės teisės režimas vienodai traktavo ir nediferencijavo sutartas sumas numatančių ir kitų sutarties sąlygų. Prancūzijos CK 1152 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, jog kreditoriui turi būti priteisiama ne mažesnė ir nedidesnė suma, nei numato šalių sutartis. Minėtame straipsnyje teisminė

179 The commentary on the future article 1152 (art. 53, section 3, Chap. 2, tit. 3, Liv. 3 of the „Projet de Code civil”), cituota pagal Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commerical Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), 46 išnaša.

180 The French Civil Code in English (J. H. Crabb trans., rev. ed. 1995), p. 223.

181 Nordin, E. „Penalty clause bias”. 21 Maastricht Journal of European and Comparative Law 1 (2014), p. 176.

182 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commerical Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), p. 607.

183 Marsh, P. D. V. Comparative contract law. Aldershot: Gower, 1996, p. 329; dėl Lietuvos žr. Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 208.

184 Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 European Journal of Legal Studies 1 (2012), p. 85.

mažinimo galia sutartų sumų atžvilgiu nebuvo numatoma. Daugelio kitų Europos valstybių CK (pavyzdžiui, Belgijos, Italijos, Portugalijos, Ispanijos) buvo priimti vadovaujantis Prancūzijos CK pavyzdžiu¹⁸⁵.

Jeigu XV amžiaus Anglijoje buvo siekiama apriboti pranašesnės sutartinių santykių šalies piktnaudžiavimą savo užimama derybine padėtimi, dėl ko buvo griežtinama teisminė kontrolė sutartų sumų atžvilgiu, tai Prancūzijoje XVIII bei XIX amžiuje buvo siekiama apriboti valdžios savivalę ir pasukti visiškai kitu keliu. Iki 1804 metais priimto Prancūzijos CK prancūzai piktinosi neribota teismų galia bei jų nelankstumu. Prancūzijos teismai galėjo nevaržomai kištis į šalių sutartinius santykius ir nepaisyti sutartas sumas numatančių susitarimų¹⁸⁶. Tačiau Prancūzijos CK įtvirtintas besąlygiškas sutartų sumų vykdymo principas, koks buvo būdingas romėnų teisei, privertė teismus gerbti sutartų sumų sąlygas ir užtikrinti jų vykdymą visoje apimtyje. Prancūzijos CK dėka būtent sutarčių laisvės ir *pacta sunt servanda* principai tapo dominuojantys sutarčių teisėje.

Lyginant Prancūzijos CK su XV amžiaus Anglijos sutarčių teise, pastebimas jo pažangumas. Prancūzijos CK 1110 straipsnyje nustatoma apsauga prieš „*l'erreur*“, o 1116 straipsnyje – apsauga prieš „*le dol*“¹⁸⁷: pagal „*l'erreur*“ koncepciją šalių susitarimas galėjo būti pripažintas negaliojančiu dėl klaidingo įsitikinimo, jeigu toks įsitikinimas būtų pateisinamas, vadovaujantis *bonus pater familias* principu, t. y. pasitelkiant vidutiniškai išsilavinusio, protingo ir apdairaus asmens vertinimą; tuo tarpu „*le dol*“ koncepcijos pritaikymas leido panaikinti susitarimus, kurie sudaromi dėl vienos šalies apgavystės, paskatinusios kitą šalį sutikti su jai nenaudingomis ir nepalankiomis sutarties sąlygomis. Prancūzijos CK minėtomis nuostatomis iš esmės įtvirtino atsvarą tam piktnaudžiavimui, kurį anglai radikaliai pažabojo visiškai užtrausdami sutartinių baudų taikymą sutarčių laivės ir *pacta sunt servanda* principų sąskaita.

1.5.2. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų reguliavimas iki ir po 1975 metų Prancūzijos civilinio kodekso reformos¹⁸⁸

Kaip dabar, taip ir anksčiau, iki 1975 metų Prancūzijos CK reformos, pagal Prancūzijos CK 1229 straipsnį sutarta suma buvo traktuojama, kaip kreditoriaus patirtų nuostolių kompensacija. 1152 straipsnio pirmame sakinyje buvo nurodyta, jog kreditoriui turi būti priteista ne mažiau ir ne daugiau, nei nustatyta sutartyje. Pastaroji nuostata draudė teismams kištis į šalių sutartinius santykius, nes tai būtų prieštaravę *pacta sunt servanda* principui¹⁸⁹. Todėl iki pat 1975 metų Prancūzijos CK reformos teismai neturėjo teisės mažinti nepagrįstai didelių sutartų sumų.

Nors iki 1975 metų reformos jau buvo siūlytas Prancūzijos CK 1152 straipsnio projektas, kuriame buvo numatyta sutartos sumos mažinimo galimybė, jeigu šalys būtų įtraukusios realius nuostolius akivaizdžiai viršijusią sutartą sumą, tačiau šis 1152 straipsnio

185 Ibid.

186 Nordin, E. „Penalty clause bias”. 21 Maastricht Journal of European and Comparative Law 1 (2014), p. 168.

187 Benning, G. S. The Code Napoleon, Or, The French Civil Code. France, 1827.

188 Šiame poskyryje analizuojamos Prancūzijos CK normos iki 2016 m. saplio 1 d. pakeitimų, todėl vadovaujamasi iki tol buvusia straipsnių numeracija.

189 Prancūzijos CK 1134 str.

variantas dėl išreikštų prieštaravimų nebuvo patvirtintas. Todėl griežtam šalių susitarimų laikymuisi buvo suteikta svarbesnė reikšmė¹⁹⁰. Kadangi teismams nebuvo numatoma teisė kontroliuoti sutartas sumas, jie nevertino jokių šalių argumentų, susijusių su minėtos galios pritaikymu, kad ir kokie svarūs tie argumentai bebūtų¹⁹¹. Prancūzijoje teismai atsakydavo kištis į sutartinius šalių santykius, pripažindami sutarties neliečiamumą ir *pacta sunt servanda* principo sutartiniuose santykiuose svarbą. Laikyta, jog šalių tarpusavio derybomis pasiekto susitarimo nepaisymas ir kišimasis į sutartinius santykius vien tuo pagrindu, kad šalys netinkamai įvertino galimus pažeidimo nuostolius, reikštų prieštaravimą viešajai tvarkai. Vadovaudamiesi pastaruoju pagrindu, teismai vengė kištis į sutartinius santykius net ir tuomet, kai šalys užimdavo nelygiavertę padėtį viena kitos atžvilgiu ir turėjo nevienodus ekonominius pajėgumus¹⁹².

Nors iki pat 1975 metų reformos pagal Prancūzijos CK 1152 straipsnį sutartų sumų dydžio keitimas nebuvo leidžiamas, tačiau minėtos reformos išvakarėse egzistavo trys galimos išimtys: (i) kai sutartis būdavo iš dalies įvykdoma; (ii) kai pažeidimas buvo padaromas dėl „*dol*“ (tyčios) ar „*faute lourde*“ (sukčiavimo); (iii) kai būdavo bandoma apeiti teisės aktuose įtvirtintas konkrečias atsakomybės ribas (pavyzdžiui, nustatant mažo dydžio sutartas sumas). Pirmoji išimtis, susijusi su daliniu sutarties įvykdymu, įtvirtinta Prancūzijos CK 1231 straipsnyje. Kitos dvi Prancūzijos CK 1152 straipsnio išimtys yra susijusios su pažeidėjo siekiu sumažinti savo atsakomybės ribas. Toks pažeidėjo siekis prieštarauja viešajai tvarkai arba teisės aktuose įtvirtintoms nuostatoms, draudžiančioms susitarimus dėl atsakomybės panaikinimo arba ribojimo. Pastarąją situaciją galima pailiustruoti krovinio gabenimo pavyzdžiu: tarkime, sausumos keliais vykstančio transporto priemonėje būtų sugadinamas arba sunaikinamas kroviny, o pažeidėjo sutartinė atsakomybė būtų apribota nedidele sutarta suma; toks sutartinės atsakomybės ribojimas būtų prieštaravęs Komercinio kodekso nuostatoms¹⁹³ ir tai būtų tapę Prancūzijos CK 1152 straipsnio atžvilgiu taikytinos išimties pagrindu.

Tačiau sutartos sumos dydžio pagrįstumo vertinimu paremtos teisminės kontrolės stoka susidarė sąlygas dominuojančią padėtį užimančių šalių piktnaudžiavimui. Stipresniųjų šalių piktnaudžiavimas galėjo pasireikšti tiek nepagrįstai didelių sutartų sumų nustatymu, tiek atsakomybės apribojimu iki nesąžiningo lygio¹⁹⁴. Dėl šios priežasties 1975 metais buvo nuspręsta pakeisti Prancūzijos CK 1152 straipsnį. Į pastarąjį straipsnį buvo įtraukta nuostata, leidžianti reikalauti, kad teismas sumažintų arba padidintų „*clause pe-*

190 Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 Brook J Int L 1 (2006), p. 108.

191 Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, 1940-05-23, D.H. 1940.161, cituota pagal Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), 52 išnaša.

192 Carbonnier, Droit Civil, 1959, II, p. 543, cituota pagal Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), 49 išnaša.

193 Prancūzijos komercinio kodekso 103 straipsnis, atitinkantis 1905-03-17 pakeitimus.

194 Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 Brook J Int L 1 (2006), p. 104.

nale” sumą, jeigu ji atitinkamai būtų pripažinta nepagrįstai didele arba absurdiškai maža. 1985 metais buvo priimta dar viena Prancūzijos CK 1152 straipsnio pataisa, kuri sudarė sąlygas teismui savo iniciatyva įsikišti į šalių sutartinius santykius ir atitinkamai padidinti arba sumažinti sutartą sumą¹⁹⁵. Tai, jog nuo 1985 metų teismas galėjo savo iniciatyva koreguoti „*clause penale*” dydį, buvo reikšmingas pokytis Prancūzijos civilinio proceso prasme, kadangi iki tol teismo veiksmai buvo apribojami šalių pareikštais reikalavimais¹⁹⁶.

Tačiau teismas mažinimo teise galėjo naudotis tiek, kad iš sutartyje numatytos „*clause penale*” nebūtų pašalintas prievolių vykdymą užtikrinantis elementas. Kitaip tariant, Prancūzijos CK pataisos neleido „*clause penale*” paskirties apriboti vien nuostolių kompensavimo palengvinimu, kaip yra bendrojoje teisėje naudojamų iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu¹⁹⁷. Tai aiškiai matyti iš pataisyto Prancūzijos CK 1152 straipsnio paskutinio sakinio, kuriame kalbama ne apie visų nuostolių koregavimą, tačiau būtent apie sutartos sumos pakeitimą. Be to, vadovaujantis Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktika, „*clause penale*” prievolių vykdymą užtikrinantis elementas aiškiai įtvirtintas Prancūzijos CK 1226 straipsnyje¹⁹⁸. Todėl pagrįsta virš-kompensacinius nuostolius laikyti „*clause penale*” sudėtine dalimi.

1.6. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų reguliavimo evoliucija kontinentinėje teisėje XX amžiuje

Nepagrįsta teismų savivalė ir visiškas šalių susitarimų negerbimas yra vienas kraštutinių, prieš kurį buvo nukreiptas Prancūzijos CK priėmimas. Tačiau besąlygiškas sutartų sumų vykdymo įtvirtinimas lėmė kito kraštutinumo, siejamo su piktnaudžiavimu silpnesniųjų šalių nelygiaverte padėtimi, atsiradimu. Pagrįsta ir diskretiška teisminė kontrolė galėjo sudaryti sąlygas šalių teisėtų interesų apsaugos bei pusiausvyros užtikrinimui. Todėl palaipsniui Prancūzijoje buvo nusigręžiama nuo besąlygiško sutartų sumų vykdymo. XX amžiaus antroje pusėje priimtos Prancūzijos CK pataisos leido teismams taikyti sutartų sumų mažinimo galią, jeigu „*clause penale*” nepagrįstai viršydavo realius nuostolius arba sutartis buvo iš dalies įvykdoma. kontinentinei tradicijai priklausiančių šalių civiliniai kodeksai buvo priimti vadovaujantis 1804 metais priimto Prancūzijos CK pavyzdžiu, todėl jame suformuluoti sutarčių teisės principai ir taisyklės iš esmės atsispindi kitų Europos šalių nacionaliniuose teisės aktuose (pavyzdžiui, Belgijos, Italijos, Portugalijos, Ispanijos)¹⁹⁹.

195 Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 European Journal of Legal Studies 1 (2012), p. 87.

196 French Code of Civil Procedure in English (Christian Dodd trans., 2004), 4 bei 5 str.; taip pat žr. Steiner, E. French Legal Method. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 168.

197 Farnsworth, E. A. Farnsworth on Contracts. New York: Aspen, 2004, p. 811.

198 Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, 1991-01-29, Nr. 89-16.446, cituota pagal Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 Brook J Int L 1 (2006), 192 išnaša. Teismas vadovaudamasis Prancūzijos CK 1226 str., nurodo, kad „*clause penale*” būdinga ne tik nuostolių kompensavimo funkcija, tačiau kartu ir prievolių vykdymo užtikrinimo funkcija; dėl analogiško požiūrio taip pat žr. Youngs, R. English, French & German comparative law. London: Routledge, 2014, p. 646.

199 Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 European Journal of Legal Studies 1 (2012), p. 85.

Tačiau Prancūzijai nuo besąlygiško sutartų sumų vykdymo pasukus prie šių sumų teisminės kontrolės, kitos kontinentinei tradicijai priklausančios šalys padarė tą patį²⁰⁰.

XX amžiaus antroje pusėje kontinentinėje teisėje buvo progresyviai atsiskoma taisyti besąlygiško sutartų sumų vykdymo principą. Europos šalių nacionaliniuose teisės aktuose pamažu imta siaurinti sutartų sumų taikymo apimtį, nacionalinių teismų atžvilgiu sudarant sąlygas mažinti neprotingai didelių sutartų sumų dydį. Panaši į Prancūzijos teisminė kontrolė buvo įtvirtinta Vokietijos CK 343 straipsnyje²⁰¹, Šveicarijos prievolių kodekso 163 straipsnyje, Italijos CK 1384 straipsnyje bei kituose Europos valstybių civiliniuose kodeksuose. Kita vertus, Ispanija yra viena iš nedaugelio kontinentinei tradicijai priklausančių šalių, kurios CK 1154 straipsnis nebuvo pakeistas, numatant galimybę sumažinti neprotingai dideles sutartas sumas. Ispanijos Aukščiausiasis Teismas tokios sutartų sumų mažinimo galios taip pat nepripažįsta²⁰². Tačiau Ispanijos minimalios teisminės kontrolės modelio pavyzdys šiandien laikytinas išimtiniu kontinentinėje teisėje.

Evoliucijos procesas, įtvirtinant teisminę mažinimo galią sutartų sumų atžvilgiu, kontinentinėje teisėje buvo paskatintas 1978 metų Rezoliucijos²⁰³. Tai vienas pirmųjų bendrų valstybėms narėms skirtų teisės aktų, užtikrinančių kreditoriaus interesus apsaugą netesybomis ir įtvirtinančių pagrindinius netesybų instituto bruožus²⁰⁴. Rezoliucijos 7 straipsnyje nurodyta, kad valstybės narės gali leisti nacionaliniams teismams mažinti netesybų dydį, jei šis yra neprotingai didelis arba sutartinė prievolė yra iš dalies įvykdyta. Tuo tarpu Rezoliucijos Aiškinamasis Memorandumas numatė tam tikrus pavyzdinius kriterijus, pagal kuriuos galėtų būti sprendžiama, ar netesybos yra neprotingai didelės. Taigi sprendžiant dėl netesybų dydžio, turi būti vertinamas netesybų ir nuostolių santykis, teisėti sutarties šalių interesai, įskaitant neturtinius, sutarties rūšis, aplinkybės, kuriomis ji buvo sudaryta, šalių socialinė bei ekonominė padėtis, ir kt²⁰⁵. Daugelis Europos Tarybos valstybių narių, atsižvelgdamos į minėtą Rezoliuciją ir jos Aiškinamąjį Memorandumą, atitinkamai sureguliuavo savo netesybų institutus nacionaliniu lygmeniu. Ši Rezoliucija iš esmės atspindi kontinentinės teisės netesybų instituto modelį, kurio teisinės charakteristikos aptinkamos Europos valstybių nacionalinėje teisėje. Šias teises charakteristikas galima apibūdinti taip:

200 Žr. Vokietijos CK 343 str., Šveicarijos prievolių kodekso 163 str., Italijos CK 1384 str.

201 Vadovaujantis Vokietijos komercinio kodekso 348 straipsniu, Vokietijos CK 343 straipsnio taisyklė dėl sutartų sumų mažinimo netaikytina verslininkams komercinių sutarčių sudarymo atvejais.

202 Ispanijos Aukščiausiasis Teismas, 2004-10-25, RJ 2004/6403, cituota pagal McKenna, J. F. „Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law versus Common Law Comparison”. ReedSmith (2008), 22 išnaša. Šioje byloje Ispanijos Aukščiausiasis Teismas pripažino susitarimą dėl sutartos sumos nevykdytinu, kadangi neturėjo jokio ryšio su pagrindine prievole, tačiau neaptarinėjo, ar sutartos sumos dydis buvo neprotingai didelis, ar ne.

203 Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

204 Rezoliucijoje nustatomas netesybų akcesoriškumas, pernelyg didelių netesybų mažinimo galimybė, realių nuostolių ir netesybų santykis ir kt. Šios Rezoliucijos nuostatomis pasinaudota rengiant Lietuvos CK normas, reglamentuojančias netesybas (Lietuvos CK 6.71 – 6.75 straipsniai).

205 McKenna, J. F. „Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law versus Common Law Comparison”. ReedSmith (2008), p. 4.

Pirma, susitarimų dėl netesybų galiojimas ir vykdymas. Tai reiškia, jog vienas iš netesybų tikslų, kuris siejamas su prisiimtą sutartinių prievolių vykdymo skatinimu, neleidžia nepaisyti susitarimų dėl netesybų. Žinoma, besąlygiškas šio principo laikymasis yra kitas kraštutinis, kuris kelia grėsmę sutarties šalių interesų pusiausvyrai, todėl nacionaliniai teisės aktai įgalina teismus subalansuoti šalių santykius taip, kad kreditorius negalėtų piktnaudžiauti savo teisėmis, nesąžiningai praturtėdamas, o skolininkas savo ruožtu būtų suinteresuotas sutarties vykdymu labiau, nei jos nevykdymu ar netinkamu įvykdymu.

Antra, netesybų mažinimo galia, numatoma nacionaliniams teismams, laikoma ta teisine priemone, kurios pagrindu įmanomas šalių teisėtų interesų subalansavimas. Teismas pagal tam tikrus vertinamuosius kriterijus nustatęs, kad netesybos neprotingai didelės, arba išsiaiškinęs, kad sutartinė prievolė yra iš dalies įvykdyta, gali sumažinti netesybų dydį. Atkreiptinas dėmesys, kad Rezoliucijos Aiškinamajame Memorandume dėl neprotingai didelio netesybų dydžio yra pateiktas tik pavyzdinis kriterijų sąrašas, kuriuo nacionaliniai teismai gali vadovautis sprendami netesybų mažinimo klausimą. Bet kartu nacionaliniai teismai yra laisvi įtraukti ir kitus kriterijus.

Trečia, nustatomas alternatyvus kreditoriaus teisių interesų apsaugos mechanizmas, leidžiantis iš sutartinių prievolių neįvykdžiusio arba netinkamai įvykdžiusio skolininko reikalauti arba netesybų, arba realaus sutartinių prievolių įvykdymo. Išimtis, sudaranti sąlygas iš skolininko reikalauti abiejų teisių gynimo būdų taikymo, galima, kai praleistas prievolės įvykdymo terminas. Šis ribojimas taikytinas tik vienos ir tos pačios sutartinės prievolės atžvilgiu. Todėl jeigu skolininkas pažeidžia kelias sutartines prievoles, kreditorius vienos pažeistos sutartinės prievolės atžvilgiu gali turėti teisę reikalauti netesybų, o kitos atžvilgiu – realaus prievolės įvykdymo²⁰⁶. Tačiau nacionaliniuose teisės aktuose gali būti numatyta galimybė taikyti abu teisių gynimo būdus dėl vienos ir tos pačios sutartinės prievolės pažeidimo, kai šalis dėl to susitaria²⁰⁷.

Aptarti pokyčiai kontinentinėje teisėje rodo, kaip nuo besąlygiško sutartų sumų vykdymo buvo pereita prie teisinio reguliavimo, pagal kurį sutarties laisvės principas turi egzistuoti su teisėtų interesų apsaugos principu.

1.7. Netesybų institutas Lietuvoje ir jo sąveika su regioniniu bei tarptautiniu reguliavimu

XX amžiaus pirmojoje pusėje Lietuva neturėjo to laikmečio poreikius atitinkančių civilinės teisės aktų, todėl buvo receptuota kitų šalių civilinė teisė, tarp jų – Rusijos. Tai lėmė 1964 metų LTSR CK²⁰⁸ priėmimą. Tačiau 1990 metais Lietuvai paskelbus Nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimą, buvo pradėti sovietinės teisės sistemos pertvarkymo darbai. 2000 metų liepos 18 dieną buvo priimtas naujasis Lietuvos CK, kuris įsigaliojo 2001

206 Pavyzdžiui, nuomininkas, nesumokėjęs nuomos mokesčio ir nutraukęs nuomos sutartį, privalėtų nuomotojui sumokėti tiek nesumokėtą nuomos dalį, tiek netesybas, numatytas už sutarties nutraukimą. Žr. Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 European Journal of Legal Studies 1 (2012), p. 95.

207 Ispanijos CK 1154 str.

208 Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

metų liepos 1 dieną. Nors LTSR CK nebuvo savarankiškas lietuviškos teisinės minties išraiškos aktas²⁰⁹, vis dėlto jo 197 straipsnyje buvo įtvirtinta teisminė netesybų mažinimo galia. Lietuvos įstatymų leidėjas, priimdamas 2000 metų Lietuvos CK, išlaikė kryptį, kuria pajudėjo kitos kontinentinės teisės sistemos.

Kaip minėta, evoliucijos procesas, įtvirtinant teisminę mažinimo galią sutartų sumų atžvilgiu, kontinentinėje teisėje buvo paskatintas 1978 metų Rezoliucijos²¹⁰, o šio regioninio teisės akto nuostatomis buvo pasinaudota rengiant Lietuvos CK normas, reglamentuojančias netesybas. Lietuvos CK 6.71-6.75 straipsniai iš esmės atitinka visus Rezoliucijos siūlymus, išskyrus vieną gana svarbią išimtį. Vadovaujantis Rezoliucijos 5 straipsniu, valstybėms narėms buvo siūloma įtvirtinti taisyklę, kad kreditorius negali iš savo prisiimtą prievolę pažeidusio skolininko paraleliai reikalauti netesybų bei nuostolių atlyginimo. Minėtas Rezoliucijos straipsnis taip pat nesuteikia teisės kreditoriui nukrypti nuo netesybų susitarimo, vietoje jų pareikalaujant nuostolių atlyginimo. Tačiau Lietuvos CK 6.258 straipsnio 2 dalis nedraudžia kreditoriui iš savo prisiimtą prievolę pažeidusio skolininko reikalauti nuostolių atlyginimo ir tuo atveju, kai sutartis numato netesybas. Tokia kreditoriaus teisė yra pagrįsta Lietuvos CK 6.251 straipsniu, kuriame yra įtvirtintas visiškas nuostolių atlyginimo principas²¹¹. Bet jeigu kreditorius šalia netesybų reikalauja nuostolių atlyginimo, tuomet mažesnioji suma yra įskaitoma į didesniąją²¹².

Lietuvoje nacionaliniam netesybų reguliavimui svarbią reikšmę turi tarptautinės bei regioninės teisės harmonizavimo ir unifikavimo procesai. Dėl Lietuvos Respublikos narystės tarptautinėse organizacijose netesybų instituto atžvilgiu be privalomų nacionalinės ir regioninės teisės aktų aktualiais kartu tampa ir pavyzdinės teisės šaltiniai²¹³. Pastarasis teisės šaltinis yra nevalstybinių teisės kodifikavimo iniciatyvų pavyzdys. Šios kodifikacijos laikomos lanksčios, modernios, nuolat tobulėjančios ir besikeičiančios teisės pavyzdžiu²¹⁴.

Kalbant apie pavyzdinius teisės šaltinius, tarptautiniu mastu kreditoriaus teisę reikalauti netesybų įtvirtinta UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principuose (toliau – PICC)²¹⁵ 7.4.13 straipsnyje. O regioniniu Europos Sąjungos lygiu kreditoriaus teisę į netesybas nustato Europos privatinės teisės komisijos 1999 metais suformuluotų Europos sutarčių teisės principų (toliau – PECL)²¹⁶ 9.509 straipsnis. Tęsiant Europos Sąjungos valstybių narių privatinės teisės unifikavimo darbą, 2008 metais buvo parengtas Europos privatinės teisės principų, apibrėžimų ir bendrųjų nuostatų projektas (toliau – DCFR)²¹⁷,

209 Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T. 2, p. 24.

210 Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

211 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2012.

212 Lietuvos CK 6.73 str. 1 d. ir 6.258 str. 2 d.

213 Ambrasienė, D., et al. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 11, 16.

214 *Ibid.*, p. 13.

215 UNIDROIT *Tarptautinių komercinių sutarčių principai* (2010 m. redakcija).

216 Commission on European Contract Law. *The Principles of European Contract Law*, 1999.

217 Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009.

kurio 3:712 straipsnis reglamentuoja kreditoriaus teisę iš skolininko reikalauti netesybų. Visi šie teisės vienodinimo šaltiniai yra reikšmingi netesybų teisiniam reguliavimui Lietuvoje, kadangi atsižvelgiant į juose įtvirtintas nuostatas, atitinkamai yra reglamentuojamas netesybų institutas nacionaliniu lygmeniu²¹⁸. Turint omenyje tai, kad esminiai sutarčių teisės aktai Lietuvoje yra sukurti recepcijos būdu, atitinkamai panaudotų teisės vienodinimo šaltinių (įskaitant pavyzdinę teisę) taikymas ir aiškinimas tampa reikalingas, siekiant tinkamai taikyti nacionalinius teisės aktus²¹⁹. Lietuvos atžvilgiu teisės vienodinimo šaltinių nauda gali pasireikšti keliais aspektais: 1) kaip priemonė geriau pažinti savąją teisę; 2) kaip papildomo teisinio argumentavimo galimybė; 3) kaip galimybė geriau išsiaiškinti įstatymų leidėjo ketinimą; 4) kaip paskata keisti arba kurti naujus teisinio reguliavimo mechanizmus²²⁰.

Pavyzdinėje teisėje sutartų sumų nuostatos yra įtvirtintos tarp nuostolių reguliavimui skirtų taisyklių. Tačiau tai nereiškia, kad sutarta suma yra iš anksto aptartų nuostolių atitinkmuo. Iš tiesų sutartos sumos terminą galima laikyti neologizmu, apimančiu tiek iš anksto aptartus nuostolius, tiek baudas, kurių reguliavimui nustatomas vienas ir tas pats teisinis režimas. PICC 7.4.13 straipsnio I komentare netgi rašoma, kad sutartos sumos apibūdinimas formuluojamas plačiai būtent tam, kad apimtų tiek sutartas baudas, tiek iš anksto aptartų nuostolių sąlygas²²¹. Nors PECL ir DCFR komentaruose tai nėra detalizuojama, tačiau sutartos sumos turinys turėtų būti suprantamas analogiškai. Tai, kad pavyzdinėje teisėje nedaromas skirtumas tarp sutartos baudos ir iš anksto aptartų nuostolių, reiškia abiejų funkcijų sutartų sumų atžvilgiu įteisinimą²²²: nuostolių atlyginimo palengvinimą, padedant išvengti su nuostolių apskaičiavimu susijusių išlaidų, kuomet būna sudėtinga apskaičiuoti iš pažeidimo galinčius kilti nuostolius; bei prievolių įvykdymo užtikrinimą, nustatant nuostolius viršijantį sutartos sumos dydį.

Nors LTSR CK leido sutartiniuose teisiniuose santykiuose taikyti baudines netesybas, kurios nebuvo įskaičiuojamos į nuostolius, bet buvo atskirai sumuojamos, vis dėlto naujajame Lietuvos CK, kuris buvo priimtas 2000 metais, atsižvelgiant į Rezoliucijoje bei pavyzdinės teisės šaltiniuose įtvirtintą sutartų sumų teisinį reguliavimą, tokio netesybų reglamentavimo buvo atsisakyta. Netesyboms kaip sutartinės civilinės atsakomybės formai buvo palikta kompensacinė funkcija. Šia prasme Lietuvos CK 6.73 bei 6.258 straipsniuose įtvirtintų netesybų bei bendrosios teisės tradicijoje naudojamų iš anksto aptartų nuostolių tikslai sutampa. Tačiau, lygiai kaip pagal Rezoliuciją bei pavyzdinės teisės šaltinius, pagal Lietuvos CK netesyboms papildomai būdinga ir prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis²²³.

218 Ambrasienė, D., et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste. Vilnius: Justitia, 2013, p. 11, 16. Pavyzdžiui, kalbėdamos apie PICC bei PECL principus, autorės teigia, kad "ne viena valstybė, modernizuodama savo nacionalinę teisę, tarp jų ir Lietuva, perkėlė juos į savo nacionalinius teisės aktus".

219 Ibid., p. 19.

220 Ibid., p. 21.

221 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), p. 284.

222 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 555.

223 Lietuvos CK 6.70 str. 1 d. ir 6.245 str. 1 d.

Netesybomis siekiama sukurti teisinį aiškumą tarp šalių dėl civilinės atsakomybės apimties²²⁴. Tačiau Lietuvos CK, kaip ir pavyzdinės teisės šaltiniai, nesudaro sąlygų šalims sutartomis sumomis apriboti skolininko atsakomybės²²⁵. Pavyzdinės teisės šaltinių rėmuose tokia išvada išplaukia ne iš sutartų sumų reguliavimui skirtų nuostatų, tačiau iš su atsakomybės ribojimu susijusių nuostatų²²⁶. Už realius kreditoriaus nuostolius mažesnė sutarta suma galėtų patekti į PECL 8:109 straipsnio apimtį, kuri draudžia atsakomybės ribojimą, jeigu tai prieštarauja gerai valiai ir sąžiningai dalykinei praktikai. Tai sudaro sąlygas kreditoriui šalia sutartos sumos papildomai prisiteisti savo įrodytus nuostolius²²⁷. Lietuvoje skolininko civilinės atsakomybės apribojimas netesybų suma pirmiausia prieštarautų visiško nuostolių atlyginimo principui²²⁸. Todėl tiek pagal pavyzdinės teisės²²⁹, tiek pagal Lietuvos CK nuostatas kreditoriaus reikalavimas sumokėti sutartą sumą neatima iš jo teisės tuo pačiu metu reikalauti ir nuostolių atlyginimo. Tačiau šalia sutartos sumos nuostolių atlyginimo pareikalavęs kreditorius nebegali išvengti įrodinėjimo naštos sutartą sumą viršijančių nuostolių apimtyje.

PECL 9:509 bei DCFR 3:712 straipsnių 2 dalyse teigiama, kad sutarta suma gali būti sumažinta iki protingo dydžio, jeigu ji būtų neproporcingai didelė dėl prievolių neįvykdymo realiai kilusių nuostolių ar kitų aplinkybių atžvilgiu. Sutartos sumos dydžio pagrįstumas vertinamas po sutarties sudarymo (t. y. *ex post*), todėl visiškai nesvarbu tai, jog suma gali atrodyti neprotingai didelė sutarties sudarymo metu (t. y. *ex ante*). Vadovaujantis minėtų straipsnių komentarais, taikant teisminę mažinimo galią sutartų sumų atžvilgiu, turi būti vertinama, už kokią kilusią realių nuostolių dalį atsakingas pats kreditorius: tarkime, dėmesys turi būti kreipiamas į kreditoriaus veiksmus, kurių jis ėmėsi, kad sumažintų savo nuostolius²³⁰. Pavyzdinės teisės komentaruose teigiama, kad teismas turi gerbti šalių pasirinktą sutartinių nuostolių dydį ir nemažinti neproporcingai didelės sumos iki realių nuostolių, tačiau nustatyti tarpinę sumą²³¹. Vis dėlto nėra iki galo aiškios gairės, kuriomis vadovaujantis būtų galima nubrėžti aiškią ribą, skiriančią neprotingą nuo protingo sutartų sumų dydžio. Tokios gairės gali išryškėti tik nagrinėjamos nuostatos praktinio taikymo metu²³². Būtent todėl ir Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalis bei 6.258 straipsnio 3 dalis nenumato jokių konkrečių vertinamųjų kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima nusta-

224 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2013.

225 Antonioli, L., Veneziano, A. Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2005, pp. 475-476.

226 Ibid.

227 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, 8:109 straipsnio C ir E komentarai.

228 Lietuvos CK 6.251 str.

229 Žr. Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 8:102 ir 9:501 str.

230 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 455, C komentaras; Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009, p. 963, C komentaras.

231 Ibid., atitinkamai PECL 9:509 straipsnio bei DCFR III-3:712 straipsnio B komentarai.

232 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 556.

tyti, ar sutarta suma yra neprotingai didelė, tačiau šie vertinamieji kriterijai buvo įtvirtinti teismų praktikos lygmeniu sprendžiant individualias bylas²³³.

Pavyzdinėje teisėje įtvirtinamoms sutartoms sumoms būdingas akcesoriškumas. Tai reiškia, kad sutarties (arba pagrindinės prievolės) panaikinimas daro negaliojančią ir sutartą sumą. Tačiau sutartos sumos panaikinimas neturi reikšmės sutarties (arba pagrindinės prievolės) galiojimui. Todėl sutarta suma laikytina papildoma sutartine prievole, kuri negalioja savarankiškai ir kurios veikimui pagrindą sudaro kitos (pagrindinės) prievolės nevykdymas. Netesybų akcesoriškumo bruožas įtvirtintas Lietuvos CK 6.74 straipsnyje. Kaip ir pavyzdinėje teisėje, pagal pastarąjį straipsnį jeigu sandoris, kurio pagrindu atsirado prievolė, įstatymų nustatyta tvarka pripažįstamas negaliojančiu, tai negalioja ir susitarimas dėl tokios prievolės įvykdymo užtikrinimo netesybomis, o netesybų negaliojimas neturi reikšmės pagrindinės prievolės galiojimui²³⁴. Netesybų vykdymo pareiga atsiranda tik tada, kai skolininkas neįvykdo arba netinkamai įvykdo pagrindinę prievolę. Tam, kad kreditorius galėtų reikšti reikalavimą dėl netesybų priteisimo, pakanka prievolės pažeidimo fakto. Šalys yra laisvos susitarti dėl netesybų taikymo, pavyzdžiui, tiek prievolės pavėlavimo, tiek prievolės neįvykdymo atveju arba abiem atvejais. Jeigu šalys susitartų taikyti sutartą sumą, tarkime, tik pavėlavimo atveju, tuomet kreditorius negalėtų reikalauti sutartos sumos jokių kitu atveju. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, jog teismas, nagrinėdamas ieškovo reikalavimą dėl netesybų priteisimo, turi vertinti ne tik aplinkybes, susijusias su netesybų nustatymu, jų dydžiu ir kt., bet pirmiausia turi išsiaiškinti, ar pagrindinė prievolė, kurios įvykdymui užtikrinti nustatytos netesybos, yra galiojanti, ar skolininkas tinkamai įvykdė pagrindinę prievolę, ar nėra ginčo dėl pagrindinės prievolės ir kitas reikšmingas aplinkybes²³⁵. Todėl aplinkybės, susijusios su pagrindinės prievolės galiojimu bei įvykdymu, civilinėje byloje dėl netesybų priteisimo įeina į įrodinėjimo dalyko sudėtį. Atsižvelgiant į netesybų akcesoriškumą, netesybos, kaip sutartinės civilinės atsakomybės forma, gali būti taikomos tik tuomet, kai skolininkui taikytina sutartinė civilinė atsakomybė už pagrindinės prievolės pažeidimą bei nustačius visas civilinės atsakomybės sąlygas (Lietuvos CK 6.246-6.249 straipsniai)²³⁶. Analogiškai yra ir kitose kontinentinės teisės sistemose: pavyzdžiui, Prancūzijoje prieš priteisdamas „*clause penale*“, teismas turi įsitikinti, kad šią sąlygą numatantis susitarimas yra sudarytas laisvo šalių sutikimo pagrindu ir neprieštarauja imperatyvioms teisės normoms, o taip pat jog egzistuoja visos sutartos sumos taikymui reikalingos sąlygos²³⁷. Pagal Lietuvos CK 6.75 straipsnį nesutinkančiam su kreditoriaus reiškiamu reikalavimu dėl netesybų priteisimo skolininkui atitenka įrodinėjimo našta. Todėl jeigu skolininkas ginčytų savo pareigą mokėti netesybas, motyvuodamas tuo, kad savo prisiimtą sutartinę prievolę įvykdė, tuomet jis privalėtų įrodyti tinkamą sutarties įvykdymą.

Kaip minėta, netesybų reglamentavimui Lietuvoje skirtos normos iš esmės atitinka pavyzdinės teisės bei Rezoliucijos nuostatas. Pagrindinis skirtumas tarp Lietuvos CK, kuria-

233 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

234 Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-130/2013.

235 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-552/2005.

236 Prievolės neįvykdymas arba netinkamas įvykdymas, o įstatymų nustatytais atvejais – ir skolininko kaltė dėl prievolės neįvykdymo.

237 Prancūzijos CK 1230 straipsnis.

me pasekta negriežtosios teisės šaltinių pavyzdžiu, ir Rezoliucijos yra tame, kad Lietuvoje netesybų reikalavimas savaime neatima teisės iš skolininko papildomai reikalauti nuostolių atlyginimo. Iš vienos pusės, skolininko atsakomybės ribojimas sutartos sumos dydžiu prisideda prie teisinio tikrumo stiprinimo sutartiniuose santykiuose. Tačiau, autoriaus manymu, galimybės susitarti dėl išimtinių netesybų numatymas Lietuvoje yra pakankama atsvara teisiniam tikrumui sutartiniuose santykiuose palaikyti. Be to, Lietuvos įstatymų leidėjas kartu pasirūpino tuo, kad išimtinių netesybų atsakomybę ribojančiu poveikiu nebūtų piktnaudžiaujama skolininko tyčios arba didelio neatsargumo atveju. Todėl, autoriaus nuomone, Lietuvos įstatymų leidėjas priėmė teisingą sprendimą, neperkeldamas visų su netesybomis susijusių nuostatų iš Rezoliucijos, ir įtvirtindamas pavyzdinės teisės šaltinius atitinkančias taisykles dėl skirtingų kreditoriaus teisių gynimo būdų suderinamumo.

1.8. Tarptautinės pastangos suvienodinti sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų reguliavimą

Niekur sutarčių teisėje trintis tarp kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų nebuvo tokia nesuderinama, kaip sutartų sumų atžvilgiu²³⁸. Tai, jog iki šiol dar nėra priimtas joks privalomo pobūdžio tarptautinių taisyklių rinkinys, suvienodinantis sutartų sumų reguliavimą, kelia pavojų tarptautinių susitarimų stabilumui²³⁹. Negalima neigti, jog nebuvo dėtos pastangos siekiant išvengti minėto pavojaus. 1979 metais Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) nurodymu buvo parengta ataskaita (A/CN.9/161), kurios pagrindu vėliau buvo sudarytos 1983 metų UNCITRAL bendrosios sutartų sumų reguliavimui skirtos tarptautinės taisyklės (toliau – UNCITRAL taisyklės)²⁴⁰. O dar anksčiau, 1973 metais, buvo parengta Beniliukso konvencija dėl sutartų sumų reguliavimo (toliau – Beniliukso konvencija)²⁴¹. Tačiau tarptautinėse sutartų sumų reguliavimo vienodinimo iniciatyvose buvo pasirenkamas kontinentinės teisės požiūris, numatantis sutartų baudų galiojimą su jų mažinimo galimybe, ir atsisakoma bendrosios teisės požiūrio dėl baudų negaliojimo. Toks bekompromis pasirinkimas tapo pagrindine Beniliukso konvencijos bei UNCITRAL taisyklių neįsigaliojimo priežastimi. Nors minėti tarptautiniai teisės aktai neįsigaliojo ir netapo privalomu teisės šaltiniu, tačiau Beniliukso konvencija sudarė pagrindą priimant aukščiau aptartą Europos Tarybos valstybėms narėms skirtą Rezoliuciją²⁴², o į UNCITRAL taisykles Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja rekomendavo valstybėms atsižvelgti ir kiek tinkama įgyvendinti modeliniu įstatymu ar konvencija²⁴³.

238 Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 Fordham Law Review 1 (1994), p. 313.

239 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 371.

240 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272.

241 Beniliukso konvencija dėl sutartų baudų (1973) [Convention relative à la clause pénale. Bulletin/Publikatieblad Benelux 1973—7].

242 Hopt, K. J., Basedow, J., Zimmermann, R. Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Oxford University Press, 2012, vol. 2, p. 1261.

243 Resolution No 38/135 of the 101st plenary meeting 19 December 1983; Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses, 1999.

Tokie negriežtosios arba pavyzdinės teisės šaltiniai²⁴⁴, kaip PICC²⁴⁵, PECL²⁴⁶, DCFR²⁴⁷, taip pat buvo orientuoti į aukščiau minėtos problemos sprendimą, ir juose kaip ir UNCITRAL bendrosiose taisyklėse bei Beniliukso konvencijoje pasirinktas sutartas baudas numatančių susitarimų galiojimo principas su jų mažinimo galimybe. Nors PICC 7.4.13 straipsnio tekste nėra vartojamas baudos terminas, tačiau tai suprantama iš minėto straipsnio formuluotės, pagal kurią šalių sutartimi nustatyta konkreti suma yra mokama, kaip sutarties pažeidimo teisinė pasekmė, nepriklausomai nuo kreditoriaus realiai patirtų nuostolių. PICC 7.4.13 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinama taisyklė, leidžianti sumažinti sutartimi numatytą sumą, jei ji būtų pernelyg neprotinga, lyginant su kreditoriaus žala, atsiradusia dėl sutartinių prievolių pažeidimo ir kitų aplinkybių. Panašios taisyklės įtvirtintos PECL 9:509 bei DCFR III-3:712 straipsniuose. Tačiau visi šie teisės šaltiniai nėra privalomojo pobūdžio, todėl tarptautinės komercinės sutarties šalims, nenurodžius jų kaip sutarčiai taikytinos teisės, šalys nebūtų saistomos jose įtvirtinamomis taisyklėmis.

Pavyzdinės teisės šaltiniai atspindi kontinentinės teisės tradiciją. Neatsižvelgiant į nežymius vartojamos terminologijos skirtumus, PICC 7.4.13, PECL 9:509 bei DCFR 3:712 straipsniai iš esmės yra identiški. Tačiau minėtuose pavyzdinės teisės šaltiniuose įtvirtintos sutartų sumų nuostatos nėra tokios detalios, kaip UNCITRAL taisyklėse bei Beniliukso konvencijoje. Pavyzdinės teisės šaltiniuose įtvirtinamos dvi pagrindinės su sutartų sumų reguliavimu susijusios taisyklės: (a) kai sutartyje nurodoma, kad skolininkas neįvykdęs sutartinės prievolės privalo sumokėti kreditoriui sutartą sumą, kreditorius turi teisę į šią sumą, neatsižvelgiant į realiai patirtą žalą; (b) tačiau, nepriklausomai nuo tam prieštaraujančių šalių susitarimų, sutarta suma gali būti sumažinta iki protingo dydžio, jeigu ji būtų nepagrįstai didelė dėl pažeidimo realiai patirtų nuostolių bei kitų aplinkybių atžvilgiu. Anot R. Zimmermann, pavyzdinės teisės šaltiniuose įtvirtintas sutartų sumų reguliavimas dėl jų suderinamumo su kitais kreditoriaus teisių gynimo būdais turėtų būti toliau tobulinamas ir konkretinamas, įtvirtinant šias nuostatas²⁴⁸: (a) sutarta suma pakeičia kreditoriaus teisę reikalauti nuostolių atlyginimo dėl prievolių nevykdymo²⁴⁹; (b) kreditorius negali reikalauti sutartos sumos bei įvykdymo natūra už prievolės nevykdymą, dėl kurio buvo numatyta sutarta suma, nebent sutarta suma negali protingai būti laikoma kompensacija dėl nevykdymo²⁵⁰.

244 Į pavyzdinės teisės šaltinių sąrašą taip pat patenka Gandolfi Avant-projet (*Code Européen des Contrats: Avant-projet*, vol. I [Milan, 2004]), kurio 170 straipsnis yra skirtas sutartų sumų reguliavimui. Minėtame straipsnyje įtvirtintas reguliavimas iš esmės yra identiškas kitų pavyzdinės teisės šaltinių atžvilgiu, žr. Hopt, K. J., Basedow, J., Zimmermann, R. Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Oxford University Press, 2012, vol. 2, p. 1261.

245 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija).

246 Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999.

247 Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009.

248 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 354.

249 Beniliukso konvencija dėl sutartų baudų (1973) [Convention relative à la clause pénale. Bulletin/Publikatieblad Benelux 1973—7]. 2 straipsnio 2 dalis.

250 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Perfor-

Kalbant apie 1980 metų Jungtinių Tautų Vienos konvenciją dėl tarptautinių prekių pirkimo–pardavimo sutarčių (toliau – Vienos konvencija)²⁵¹, pastebėtina, kad egzistuoja kelios pozicijos dėl šios konvencijos taikymo susitarimams, kurie numato konkrečios sumos mokėjimą, kaip teisinę atitinkamos prievolės nevykdymo pasekmę. Būtent Vienos konvencijos 14-24 straipsniai leidžia šalims tarp sutarties sąlygų įtraukti susitarimus, kurie numato konkrečios sumos sumokėjimą už prievolių nevykdymą²⁵². Tačiau nesutarimai kyla dėl tokių susitarimų galiojimo: keliamas klausimas, ar Vienos konvencija pati nustato jų galiojimo ribas ar palieka tai padaryti pačioms valstybėms narėms savo nacionalinės teisės lygiu. Vienos konvencijos 4 straipsnyje teigiama, kad „jeigu kas kita nenumatyta šioje konvencijoje, ji nesusijusi su sutarties ar bet kokių jos sąlygų arba bet kokio papročio galiojimu“. Vis dėlto kai kurie autoriai teigia, jog sutartų sumų galiojimas yra tiesiogiai reguliuojamas Vienos konvencijos, todėl neturėtų būti vadovaujama jos 4 straipsniu, numatančiu nacionalinės teisės taikymą. Anot jų, nors Vienos konvencija *expressis verbis* nekalba apie už prievolių pažeidimus mokėtinas sutartas sumas, viršijančias realius kreditoriaus nuostolius, tačiau tokia kreditoriaus teisių apsaugos priemonė turėtų būti galima Vienos konvencijos 6 straipsnio, kuris įtvirtina sutarties laisvės principą, pagrindu²⁵³. Todėl sutartą sumą numatančios sąlygos įtraukimas iš esmės reiškia pastarojo principo taikymą, siekiant praplėsti Vienos konvencijos 74 straipsnyje numatytų nuostolių ribas²⁵⁴.

Turint omenyje nuostolių atlyginimo principą, iš Vienos konvencijos 74 straipsnio pirmo sakinio matyti, kad kalbama apie situacijas, kai šalių sudarytoje sutartyje paprasčiausiai nutylimos bet kokios sutarties pažeidimo pasekmės. Tuo tarpu minėto straipsnio antras sakiny s apriboja galimus nuostolius iki „žalos, kurią sutartį pažeidusi šalis numatė ar turėjo numatyti sutarties sudarymo momentu kaip galimą sutarties pažeidimo pasekmę, atsižvelgiant į tuos faktus ir dalykus, apie kuriuos ji tada žinojo ar turėjo žinoti“. Aiškinant šiame Vienos konvencijos straipsnyje įtvirtinamų nuostolių ribas, B. Zeller siūlo²⁵⁵ pasivadovauti PICC 7.4.2 straipsnio, kuriame įtvirtinta plati „patirtų nuostolių“ sąvoka, interpretavimu: ji apima kreditoriaus turto sumažėjimą ar atsakomybės padidėjimą, kai tenka skolintis pinigų prisiimtiems įsipareigojimams įvykdyti, bei neturtinio pobūdžio žalą, siejamą su fizinėmis ar emocinėmis kančiomis²⁵⁶. Vadovaujantis tokia nuostolių samprata, būtų galima teigti, jog Vienos konvencijos 74 straipsnis leidžia prisiteisti virš-kompensacinius nuostolius. L. A. DiMatteo teigimu, kad tuo atveju, jeigu sutarta suma būtų laikoma ne-

---

mance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272. 6 straipsnio 2 dalis,

251 Konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių. Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283.

252 CISG-AC Opinion No. 10, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation in CISG Contracts, Rapporteur: Dr. Pascal Hachem, Bär & Karrer AG, Zurich, Switzerland. Adopted by the CISG-AC following its 16th meeting in Wellington, New Zealand on 3 August 2012.

253 Zeller, B. „Penalty clauses: are they governed by the CISG?“. 23 Pace International Law Review 1 (2011), pp. 6-7.

254 Ibid.

255 Zeller, B. „Penalty clauses: are they governed by the CISG?“. 23 Pace International Law Review 1 (2011), p. 13.

256 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), p. 266 *et sqq.*

pagrįstai didelė Vienos konvencijoje įtvirtinto visiško nuostolių kompensavimo principo atžvilgiu, sutartą sumą turėtų būti galima sumažinti²⁵⁷.

Tačiau tradiciniuose Vienos konvencijos komentaruose teigiama, kad sutartų sumų galiojimas turi būti sprendžiamas, atsižvelgiant į nacionalinę teisę, į kurią pačios Vienos konvencijos 4 straipsnis daro nuorodą²⁵⁸. Vienoje savo oficialių nuomonių²⁵⁹ Vienos konvencijos patariamoji komisija nurodė, kad valstybės narės savo nacionalinės teisės ribose yra laisvos įtvirtinti tam tikrus apsaugos mechanizmus dėl sutartų sumų galiojimo: (a) nustatant galimus sutartų sumų dydžius, kurie lemtų baudų galiojimo apimtį; (b) numatant sutartų sumų, kurios kvalifikuojamos baudomis, negaliojimą ir nevykdymą; (c) leidžiant taikyti sutartas baudas, tačiau su galimybe jas mažinti. Anot Vienos konvencijos patariamosios komisijos, visi paminėti nacionaliniai apsaugos mechanizmai gali būti taikomi sutartoms sumoms, o Vienos konvencija yra nesusięsi su jų galiojimo klausimais. Todėl sutartų sumų galiojimas priklauso tik nuo taikytinos nacionalinės teisės normų. Atitinkamai vienoje jurisdikcijose baudas numatančios sąlygos bus pripažįstamos negaliojančiomis, o kitose ne. Tačiau Vienos konvencijos patariamoji komisija, kalbėdama apie tarptautines komercines sutartis, papildomai nurodė, jog tiek baudas draudžiančios valstybės, tiek jas mažinančios valstybės turi atitinkamai vertinti, ar iš anksto aptarti nuostoliai nelaikytini baudomis (bendrojoje teisėje), ir ar sutartos sumos nėra neprotingai didelės (kontinentinėje teisėje), vadovaujantis ne nacionaliniais, o tarptautiniais standartais²⁶⁰.

Nors tarptautinis privalomojo pobūdžio teisės šaltinis, taikytinas komercinėms sutartims ir įteisinantis jose įtrauktas sutartas baudas arba netesybas su joms būdinga prievolių vykdymą užtikrinančia paskirtimi, liudytų apie rezultatą, su kuriuo asocijuojamos iš esmės visos teisės vienodinimo pastangos, visgi šiandien apie tokią galią turintį teisės šaltinį dar anksti kalbėti. Kadangi grėsmę kelia panašus Beniliukso konvenciją²⁶¹ bei UNCITRAL taisykles²⁶² ištikęs likimas (t. y. neįsigaliojimas). Autoriaus nuomone, tai buvo pagrindinė priežastis, kodėl į Reglamento dėl Europos pirkimo–pardavimo sutarčių reguliavimo projekto²⁶³ (toliau – CESL) nebuvo įtrauktos nuostatos, skirtos sutartų sumų reguliavimui²⁶⁴. Savo neutralia pozicija CESL panašus į Vienos konvenciją, kurioje taip pat nekalbama apie sutartų mokėjimų reguliavimą. Šie tarptautiniai teisės aktai yra privalomojo pobūdžio, to-

257 DiMatteo, L. A. *International sales law*. New York: Cambridge Univ. Press, 2014, p. 463.

258 Honnold, J. O., Flechtner, H. M. *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*. Rijn: Kluwer Law International, 2009, žr. 74 straipsnio aiškinimą.

259 CISG-AC Opinion No. 10, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation in CISG Contracts, Rapporteur: Dr. Pascal Hachem, Bär & Karrer AG, Zurich, Switzerland. Adopted by the CISG-AC following its 16th meeting in Wellington, New Zealand on 3 August 2012.

260 Ibid.

261 Beniliukso konvencija dėl sutartų baudų (1973) [Convention relative à la clause pénale. Bulletin/Publikatieblad Benelux 1973—7].

262 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272.

263 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law. Brussels, 11.10.2011. COM(2011) 635 final; 2011/0284(COD).

264 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 381; Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in *Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz*, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 346;

dėl juose įtvirtinus imperatyvias nuostatas valstybėms narėms daugiau neliktų jokių alternatyvų sutartų sumų teisinio reguliavimo atžvilgiu. Tačiau, kaip minėta, nenoras pasirinkti bekompromisio teisinio reguliavimo kelią susijęs su panašaus į Beniliukso konvencijos bei UNCITRAL taisyklių likimo grėsme.

1.9. Apibendrinimas

I skyriuje buvo apibrėžta, kad į sutartų sumų sąvoką patenka tiek bendrojoje teisėje taikomi iš anksto aptarti nuostoliai, tiek kontinentinėje teisėje taikomos netesybos. Apibendrinant šiame skyriuje atliktą analizę, galime daryti išvadą, kad minėti institutai turi skirtingas teisinio reguliavimo formavimosi užuomazgas bei pasižymi savita vystymosi raida, tačiau analizuojant šią raidą akivaizdai išryškėja minėtų institutų teisinio reguliavimo transformacijos. Bendrojoje teisėje galima pastebėti palaipsniui vykusį sutartoms sumoms taikytinos teisminės kontrolės griežtėjimą, kol galiausiai sutartos baudos buvo visiškai uždraustos. Tuo tarpu kontinentinėje teisėje su sutartų sumų teisiniu reguliavimu susiję pokyčiai ne tokie nuoseklūs, todėl sutartų sumų teisminė kontrolė kelis kartus pakito, pirma toleruojant šalių susitarimų besąlygišką vykdymą, vėliau pereinant prie nuosaikesnio požiūriu, kurio esmė buvo galimybėje mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas. Lietuvoje sutartų sumų teisinis reguliavimas formavosi neišvengiamai veikiamas kontinentinės teisės tradicijos, todėl jame neatsitiktinai atsispindi ir Rezoliucijos bei pa-vyzdinės teisės šaltinių nuostatos.

Jeigu tarp tai pačiai teisės tradicijai priklausančių šalių sutartų sumų teisinio reguliavimo skirtumai paprastai yra nežymūs, tai kur kas reikšmingesni skirtumai pasireiškia, lyginant skirtingoms teisės tradicijoms priklausančių šalių sutartų sumų teisinį reguliavimą. Taip yra dėl to, kad kontinentinėje teisėje vyrauja lanksčioji sutartų sumų teisminė kontrolė (t. y. teismas turi teisę mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas), o tuo tarpu bendrojoje teisėje – griežtoji sutartų sumų kontrolė (t. y. teismas turi teisę pripažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas negaliojančiomis). Būtent siekis tarptautiniu lygiu suvienodinti sutartų sumų teisminę kontrolę ligi šiol skatina teisėtyrininkus bei teisėkūrininkus ieškoti bendro sprendimo. Tačiau šis procesas nėra lengvas ir nereikėtų tikėtis, kad minėtos pastangos greitai duos rezultatą, ypač turint omenyje jau patirtas tarptautinių sutartų sumų teisinio reguliavimo vienodinimo pastangų nesėkmes.

2. IŠ ANKSTO APTARTŲ NUOSTOLIŲ BEI NETESYBŲ KAIP SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINŲ SUTARTŲ SUMŲ TAIKYMO SKIRTUMAI

Šiame skyriuje siekiama atskleisti netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių taikymo skirtumus įvairiose teisės sistemose. Šiam tikslui minėti institutai tarpusavyje lyginami pagal konkrečius teisinio reguliavimo aspektus arba atsakant į konkrečius klausimus, kurie orientuoti į sutartų sumų paskirtį, skolininko atsakomybę ribojantį poveikį, taikomą vertinimo laiką, įrodinėjimo našta, atsakomybei reikšmingas aplinkybes, santykį su kito- mis teisių gynimo priemonėmis, ieškinio senatį. Tik atsakius į šiuos klausimus, galima ge- riausiai atskleisti sutartų sumų teisinio reguliavimo ir taikymo ryšį ne tik skirtingų teisės tradicijų atžvilgiu, bet kartu ir tarp tai pačiai tradicijai priklausančių teisės sistemų.

2.1. Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos paskirtį

Šiame poskyryje nagrinėjama tradicinė bendrosios teisės šalims būdinga iš anksto ap- tartų nuostolių ir sutartų baudų paskirties samprata, kuri susiformavo *Dunlop*²⁶⁵ byloje. Reikia pabrėžti, kad, analizuojant naujausią bendrosios teisės teismų praktiką, yra paste- bimi itin reikšmingi pokyčiai, išplečiantys tradicinę iš anksto aptartų nuostolių paskirties turinį. Šie pokyčiai plačiau bus analizuojami darbo III skyriuje.

Dunlop byloje įtvirtintos taisyklės, atskiriančios baudas nuo iš anksto aptartų nuos- tolių, tapo pagrindu sutartų sumų reguliavimui kitose bendrosios teisės sistemose: Aus- tralijoje²⁶⁶, Airijoje²⁶⁷, Naujoje Zelandijoje²⁶⁸, JAV²⁶⁹, Kanadoje²⁷⁰ ir kitur. *Dunlop* byloje bauda apibūdinama, pavartojant terminus „pernelyg didelė ir nesąžininga“ (angl. *extrava- gant and unconscionable*), kurie taip pat perimti kitų bendrosios teisės tradicijos šalių²⁷¹. Australijos teismų praktikoje konstatuota, jog norint sutartą sumą apibūdinti, kaip „nesą- žiningą“, turi būti vertinamas sutarties šalių santykių pobūdis; o sutarta suma tampa „per- nelyg didelė“, kai jos skirtumas pagrįstai tikėtinų pažeidimo nuostolių atžvilgiu laikytinas perdėtai neproporcingu (angl. *out of all proportion*)²⁷². Todėl sprendžiant, ar sutarta suma gali būti laikoma protingu iš anksto aptartų nuostolių įvertinimu, turi būti vadovaujama- si visomis su sutarties sudarymu susijusiomis aplinkybėmis²⁷³. Tai teismas gali padaryti save pastatęs į analogišką situaciją, kurioje buvo šalys sutarties sudarymo metu²⁷⁴.

265 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

266 *Ringrow Pty Ltd v. BP Australia Pty Ltd* [2005] HCA 71.

267 Doolan, B. *Principles of Irish Law*. Dublin: Gill & MacMillan, 2003, p. 128.

268 Burrows, J., Finn, J. *Law of Contract in New Zealand*. Wellington: LexisNexis NZ, 2007, para. 21.2.6(a).

269 *Banta v Stamford Motor Co.* 92 A 665 (Conn 1914).

270 *Elsley Estate v. J.G. Collins. Insurance Agencies Ltd.*, [1978] 2 S.C.R. 916.

271 *Ringrow Pty Ltd v. BP Australia Pty Ltd* [2005] HCA 71 at 98.

272 *Ibid.* at 32.

273 Perillo, J. M. Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 431; taip pat žr. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 87-88.

274 *Luna v. Smith*, 861 S.W.2d 775 (Mo. App. S.D. 1993) 61:324.

Iš anksto aptarti nuostoliai yra siejami su pagrįstai tikėtinu iš sutarties pažeidimo galinčių kilti nuostolių įvertinimu. Klausimas, kaip turi būti apibrėžiamas „protingas įvertinimas“, yra vienas svarbiausių, nustatant iš anksto aptartų nuostolių prigimtį. Pavyzdžiui, *Gilbert-Ash (Northern) Ltd v. Modern Engineering (Bristol) Ltd* byloje teismas nustatė, kad teisė sustabdyti arba sulaikyti piniginių mokėjimų, kurių terminas būna suėjęs, vykdymą vien todėl, kad kita šalis padaro bet kokią pažeidimą, neatsižvelgiant nei į pagal suėjusį terminą mokėtinos sumos dydį, nei į padaryto pažeidimo reikšmingumą, negali būti prilyginama pagrįstai tikėtinu nuostolių apskaičiavimui²⁷⁵. Sutarta suma negali būti laikoma pagrįstai tikėtinu nuostolių įvertinimu, kai viena konkreti mokėtina suma numatoma visiems sutarties pažeidimams, nepriklausomai nuo pažeidžiamos pareigos pobūdžio ir pažeidimo sunkumo²⁷⁶. Teismų praktikoje pagrįstai tikėtinu nuostolių turinys nėra išsamiai atskleistas. Pastarasis terminas gali būti vertinamas subjektyviaja arba objektyviaja prasme. Pirmuoju atveju pagrįstai tikėtini nuostoliai yra siejami su šalių gera valia ir jų rimtais ketinimais nustatyti galimus pažeidimo nuostolius, neatsižvelgiant į tai, kad suma gali atrodyti per didelę trečiųjų asmenų akimis²⁷⁷. Vis dėlto praktikoje taikytinas objektyvusis testas, pagal kurį apie nuostolių apskaičiavimo protingumą sprendžiama ne vien iš šalių geros valios ir jų rimtų ketinimų, bet atsakant į klausimą, ar visų sutarties sąlygų bei su ja susijusių aplinkybių analizės pagrindu šalių numatytą sumą galima laikyti objektyviai atspindinčia pagrįstai tikėtinus pažeidimo nuostolius. Teismo dėmesys turėtų būti sutelkiamas ne tiek į šalių, vertinusių galimus pažeidimo nuostolius, sąžiningumą, kiek į pačią ginčijamą sumą²⁷⁸, stengiantis objektyviai įvertinti sutartos sumos funkciją. Jeigu sutartos sumos paskirčiai tampa būdingas prievolės vykdymo užtikrinimo arba pažeidimo prevencijos funkcija, tuomet tokia suma turėtų būti kvalifikuojama bauda. Tam, kad sutartą sumą įtvirtinantį sąlyga liktų galioti, privalo, jog ji būtų laikoma protingu apskaičiavimu ne vien sandorio šalių, tačiau ir trečiųjų asmenų akimis. Kitaip tariant, suma turi būti protinga vidutiniškai išsilavinusio, protingo ir apdairaus asmens vertinimu (t. y. pritaikant *bonus pater familias* taisyklę). Jeigu įtvirtinta suma objektyviai viršytų galimus pažeidimo nuostolius ir lyginant su jais būtų neproporcingai didelė, tokia suma negalėtų būti iš anksto aptartais nuostoliais, net jeigu būtų galima įrodyti, kad šalys sąžiningai nustatė ginčijamą sumą, kaip pažeidimo kompensaciją²⁷⁹. Šalių ketinimai, įtraukiant sutartą sumą, nėra šios sąlygos kvalifikavimą lemiantis kriterijus, kadangi priešingu atveju kuo didesnis būtų sutarties šalių neišmanymas ir prastesnis sugebėjimas numatyti galimas pasekmes (t. y. pagrįstai tikėtina žala, galinčių kilti dėl sutarties pažeidimo), tuo didesnė būtų tikimybė, jog sutarta suma bus pripažinta iš anksto aptartais nuostoliais, nepriklausomai nuo šalių įvertinimo absurdiškumo²⁸⁰. JAV „protingumo“ testą įtvirtinančiuose teisės aktuose aps-

275 *Gilbert-Ash (Northern) Ltd v. Modern Engineering (Bristol) Ltd* [1973] 3 All ER 195, [1973] 3 WLR 421, [1974] AC 689.

276 Treitel, G. H. *An outline of the law of contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 400.

277 Chitty, J. *On contracts*. London: Sweet & Maxwell, 1994, vol. 1, para. 26-061.

278 Perillo, J. M. *Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages*, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 432.

279 Hosie, J. „The Assessment of Damages for Delay in Construction Contracts: Liquidated damages and Unliquidated Damages”. *10 Construction Law Journal* (1994), p. 221.

280 Perillo, J. M. *Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages*, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 432.

kritai neminimi šalių ketinimai, o susijusiam komentare tiesiogiai nurodoma, kad šalių ketinimai neturi reikšmės iš anksto aptartų nuostolių vertinimui²⁸¹.

Bendrojoje teisėje baudos prigimtis yra siejama su sutartinių prievolių įvykdymo užtikrinimu bei atgrasymu nuo sutarties pažeidimų. Baudų bauginantis poveikis, apibrėžiamas lotynišku terminu „*in terrorem*”²⁸². Tačiau teismų praktikoje pasitaiko su tokia teorijoje vyraujančiu požiūriu nesutinkančių nuomonių. Pavyzdžiui, *Bridge v. Campbell Discount Co. Ltd.* byloje teisėjas Radcliffe suabejojo, ar baudos prigimtis turėtų būti identifikuojama pasitelkiant tokį terminą, kaip „*in terrorem*”, kadangi šalys, savanoriškai sutikusios su baudos įtraukimu ir joje nustatyto dydžio mokėjimo nelaikančios bauginančiu, netenka teisės reikalauti sutartos sumos²⁸³.

Kai tik sutarta suma dėl „*in terrorem*” prigimties gali patekti į baudos kategoriją, šalis, į kurią būna nukreiptas sutartos sumos sumokėjimo reikalavimas, įgyja teisę kreiptis į teismą dėl savo teisėtų interesų apsaugos. Teismas, patenkinęs skolininko reikalavimą, pripažįsta įtrauktą baudą negaliojančia, o kreditoriui lieka teisė iš skolininko reikalauti tik realiai patirtų nuostolių atlyginimo. Teismas visuomet turi teisę įsikišti į šalių sutartinius santykius ir panaikinti „*in terrorem*” elementą, eliminuojant iš sutarties teksto baudinę sąlygą taip tarsi šalys nė nebūtų susitarusios dėl šios sąlygos.

Paprastai iš anksto aptartų nuostolių sąlygos įtraukimas reiškia, jog iš sutarties pažeidimo galinčius kilti nuostolius sudėtinga arba beveik neįmanoma apskaičiuoti. Tačiau sutartinių santykių dalyviai, netgi nustatę labiausiai tikėtiną jų dydį, negali būti visiškai tikri, ar teismo akimis tame dydyje nebus „*in terrorem*” elemento. Vadovaujantis teismų praktikos pavyzdžiais, panašu, jog teismai gali traktuoti sutartas sumas įtvirtinančias sąlygas kaip baudas, nors jose realiai nebūtų „*in terrorem*” elemento, t. y. sutarties pažeidimo metu ginčijamą sutartą sumą lyginant su realiai patirtais nuostoliais. Negaliojančia gali būti pripažinta ir tokia mokėjimo sąlyga, kurioje įtvirtinta suma yra gerokai mažesnė už realiai patirtus nuostolius, kadangi jos proporcingumas yra vertinamas *ex ante*, t. y. sutarties sudarymo metu protingai apskaičiuotų pažeidimo nuostolių atžvilgiu. Sutartinė sąlyga gali būti pripažinta bauda vien todėl, kad joje teoriškai būtų nustatomas vieno ir to paties dydžio taikymas skirtingiems pažeidimams, neatsižvelgiant į jų pobūdį ir reikšmę. Savo sprendimo teismas nekeistų vien todėl, kad kreditorius iš pažeidimo realiai būtų patyręs kur kas didesnius nuostolius už šalių iš anksto nustatytus²⁸⁴. Būtent todėl Anglijos teisės komisija atkreipė dėmesį į kai kurių teisėjų pastebėjimus ir konstatavo, kad baudos apibūdinimas per „*in terrorem*” terminą beveik nieko nepasako apie iš anksto aptartų nuostolių ir baudų atskyrimą. Anglijos teisės komisija toliau pridūrė, kad pagrindinis baudos apibūdinimo tikslas yra sąsajos nustatymas su kreditoriaus teise reikalauti „pagrįstų nuostolių kompensavimo ir nieko daugiau”²⁸⁵. Iš esmės teisėjas Dunedin *Dunlop* byloje²⁸⁶ suformu-

281 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] §2-718(1); American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §356(1) C komentaras; taip pat žr. *Grooms v. Rice*, 429 P.2d 298 (Colo. 1967);

282 Garner, B. A. A Dictionary of Modern Legal Usage. Oxford University Press, 2001, p. 463.

283 *Bridge v. Campbell Discount Co. Ltd* [1962] 1 AU ER 385, [1962] AC 600.

284 *Wall v. Rederiaktiebolaget Luggude* [1915] 3 KB 66.

285 Law Commission's Working Paper, no. 61, „Penally Clauses and Forfeiture of Monies Paid”, 1975, para. 8.

286 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

lavo baudos apibrėžimą, nurodydamas jos prigimtį, tačiau siekiant atskirti baudą nuo iš anksto aptartų nuostolių reikia vadovautis konkrečiomis minėtoje byloje suformuluotomis taisyklėmis.

Bendrosios teisės tradicijos šalyse nėra įtvirtinta galimybė per sutartas sumas reikalauti įsipareigojimų vykdymo užtikrinimo²⁸⁷. Todėl pažeidimo atveju sąžiningai šaliai leidžiama prisiteisti tik išankstinį protingą apskaičiavimą atitinkančius nuostolius, kuriems būtų priskiriama tik kompensacinė funkcija. O jeigu teismo vertinimu šalių nustatyta sutarta suma peržengia pastarąją funkciją, tuomet ji pripažįstama bauda. Tai reiškia, kad pareiga laikytis sutarties įgalina kreditorių iš skolininko reikalauti tik tokių pažeidimo nuostolių, kurie netaptų prisiimtų įsipareigojimų vykdymo užtikrinimu²⁸⁸. Kita vertus, neatsižvelgiant į bendrojoje teisėje išreiškiamą priešišksumą prievolių vykdymo užtikrinimui bei absoliutų baudų taikymo draudimą, sutartas sumas iš dalies gelbsti tai, kad iš anksto aptartų nuostolių sąlygų, kurios pagal perspektyvų arba *ex ante* vertinimą (t. y. kai sutarta suma lyginama su sutarties sudarymo momentu pagrįstai tikėtinais pažeidimo nuostoliais) atitinka „protingumo“ testą, atžvilgiu negresia pripažinimas negaliojančiomis vien todėl, kad pagal retrospektyvų arba *ex post* vertinimą iš anksto aptartų nuostolių suma viršija realius nuostolius²⁸⁹. Kitaip tariant, perspektyvus vertinimas gali suteikti galimybę priteisti realius nuostolius viršijančią sutartą sumą. Tačiau JAV naudojama „antro žvilgsnio“ doktrina apriboja galimybę prisiteisti realius nuostolius viršijančią sutartą sumą, kadangi pastaroji doktrina šalia perspektyvaus vertinimo įgalina retrospektyvaus vertinimo taikymą²⁹⁰. Dėl to šalims tik dar sunkiau tampa numatyti, ar sutarta suma bus pripažinta galiojanti ar negaliojanti²⁹¹.

Tuo tarpu kontinentinėje teisėje, įskaitant pavyzdinės teisės šaltinius bei nacionalines kodifikacijas, sutartos sumos pripažįstamos kartu su jų vykdymo užtikrinimo elementu. Prievolių vykdymo užtikrinimas yra neatsiejama sutartų sumų dalis, kadangi po pažeidimo nuostolių kompensavimo palengvinimo tai yra antroji atliekama funkcija. Šių abiejų funkcijų priskyrimas sutartoms sumoms leidžia užtikrinti teisinį tikrumą sutartiniuose santykiuose. Tuo tarpu jų atskyrimas yra sudėtingas ir tik skatina bereikalingus ginčus bei bylinėjimąsi²⁹².

Kaip minėta I skyriuje, 1804 metais priimtame Prancūzijos CK nebuvo įtvirtinta nuostata, skirta „*clause penale*“ mažinimui. Tokia nuostata Prancūzijos CK 1152 straipsnyje atsirado tik 1975 metais. Nuo 2016 metų spalio 1 dienos ši nuostata perkelta į Prancūzijos CK 1231-5 straipsnį. Atsižvelgiant į tai, kad pastarajame Prancūzijos CK straipsnyje kalbama apie sutartos sumos kaip pažeidimo nuostolių priteisimą ne didesne ir ne mažesne

287 Nordin, E. „Penalty clause bias”. 21 Maastricht Journal of European and Comparative Law 1 (2014), p. 172.

288 Holmes, O. W. „The path of the law”. 10 Harvard Law Review 8 (1897), p. 462.

289 *Wasserman's Inc. v. Middletown*, 645 A.2d 100 (N.J. 1994).

290 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] §2-718(1); taip pat žr. American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §356(1).

291 Dėl retrospektyvaus vertinimo kritikos žr. Murray, J. E. *Contracts: cases and materials*. Charlottesville, VA: Michie Co, 1991, pp. 693–694.

292 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 US-China Law Review 5 (2010), p. 36.

apimtimi, nei šalių sutartyje nustatyta, galima dvejopa pastarosios nuostatos interpretacija dėl leistino sutartinių nuostolių dydžio²⁹³, pirma, kad „*clause penale*” negali viršyti kompensacinių nuostolių (prilyginamas iš anksto aptartiems nuostoliams); antra, kad „*clause penale*” gali viršyti kompensacinius nuostolius. Pirmoji interpretacija gali būti išvedama iš sutartos sumos prilyginimo nuostolių atlyginimui. Tuo tarpu vadovaujantis antrąja (t. y. platesnio turinio) interpretacija, Prancūzijos CK 1231-5 straipsnyje įtvirtinta „*clause penale*” gali apimti prievolių įvykdymą užtikrinantį elementą. Ši interpretacija yra labiau pagrįsta, įvertinus istorines aplinkybes ir įstatymų leidėjo tikslus Prancūzijos CK priėmimo išvakarėse, kurie atsispindi ne vien kodekso tekste, bet ir jo parengiamuosiuose darbuose²⁹⁴: įstatymų projektuose, ministro bei kitų tarnautojų pareiškimuose, parlamentinių debatų ataskaitose, siūlytose ir aptartose pataisose ir t. t. Prancūzijos įstatymų leidėjas pagrindžia sutartas baudas kaip „puikią moralės išraišką, kuri verčia žmones vykdyti savo priimtas sutartines prievoles”²⁹⁵. Tačiau neatsižvelgiant į 1804 metų Prancūzijos CK priėmimo istoriją, kuri, atrodo, turėtų palaikyti virš-kompensacinių nuostolių priteisimą per prievolių vykdymą užtikrinančio elemento įtraukimą į sutartas sumas, kai kurie autoriai išreiškia abejones dėl antrosios interpretacijos praktinio pasitvirtinimo. Jų teigimu, nors teoriškai vykdymo užtikrinimo elementas sutartose sumose nėra draudžiamas, tačiau nepriklausomai nuo to, ar šalis įtraukdamos minėtą sąlygą siekia palengvinti nuostolių kompensavimą, ar užtikrinti prievolių vykdymą, praktikoje rezultatas būna panašus į tokį, kuris pasiekiamas taikant bendrojoje teisėje žinomas iš anksto aptartų nuostolių sąlygas²⁹⁶. Pastarosios pozicijos negalima laikyti vyraujančia Prancūzijos teisės doktrinoje ir su ja sunku sutikti, vien turint omenyje tai, kad skiriasi Prancūzijai ir bendrosios teisės jurisdikcijoms būdingi sutartų sumų kontrolės modeliai bei atitinkamai nuo jų priklausantys teisiniai padariniai: Prancūzijoje nepagrįstai didelėmis pripažintos sutartos sumos yra sumažinamos, o bendrojoje teisėje protingo įvertinimo neatitinkančios sutartos sumos yra pripažįstamos negaliojančiomis, paliekant kreditoriui realių nuostolių įrodinėjimo našta²⁹⁷. Be to, Prancūzijos teismų praktikoje ne kartą buvo konstatuota, kad mažinama sutarta suma neturi pasiekti realiai kreditoriaus patirtų nuostolių ribos, kad sutarta suma neprarastų vykdymo užtikrinimo paskirties. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, savo praktikoje yra ne kartą pažymėjęs, kad „*clause penale*” būdinga ne tik nuostolių kompensavimo funkcija, tačiau kartu ir prievolių vykdymo užtikrinimo funkcija²⁹⁸. Todėl sutartos

293 Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 Brook J Int L 1 (2006), pp. 100-101.

294 Steiner, E. French Legal Method. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 61, 67–70.

295 Rowan, S. Remedies for breach of contract: a comparative analysis of the protection of performance. Oxford: Oxford Univ. Press, 2012, p. 196.

296 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), p. 611.

297 Marsh, P. D. V. Comparative contract law. Aldershot: Gower, 1996, p. 317.

298 Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, 1991-01-29, Nr. 89-16.446, cituota pagal Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 Brook J Int L 1 (2006), 192 išnaša; dėl analogiško požiūrio teisės doktrinoje žr. Youngs, R. English, French & German comparative law. London: Routledge, 2014, p. 646.

sumos mažinimas iki kreditoriaus realių nuostolių priešarautų prievolių vykdymo užtikrinimo paskirčiai²⁹⁹.

Italijoje sutarties pažeidimo atveju sąžininga šalis be nuostolių atlyginimo gali reikauti sutartos sumos, dėl kurios dydžio šalys būna iš anksto susitarusios³⁰⁰. Sutartų sumų institutą Italijoje reglamentuoja Italijos CK³⁰¹. Iš Italijos CK 1382 straipsnio matyti, jog baudų taikymas sutartiniuose santykiuose yra leidžiamas, todėl šalys sudarydamos sutartį ir į ją įtraukdamos dvejopos paskirties sutartą sumą gali būti tikros dėl jos galiojimo ir vykdymo.

Olandijoje terminas „*boetebeding*“ siejamas su sutartomis sumomis. Ši sutarčių teisės institutą reglamentuoja Olandijos CK 6:91-6:94 straipsnių normos. Vadovaujantis Olandijos CK 6:91 straipsniu, sutartos sumos galiojimas nepriklauso nuo jos atliekamos funkcijos. Kitaip tariant, šalys, įtraukdamos sutartą sumą, gali siekti abiejų funkcijų, t. y. tiek sutarties vykdymo užtikrinimo, tiek išankstinio nuostolių įvertinimo ir kompensavimo palengvinimo³⁰².

Pagal Vokietijos CK baudos ir iš anksto aptarti nuostoliai yra griežtai skiriami vieni nuo kitų³⁰³. Baudos ir iš anksto aptartų nuostolių sąlygos tiesiogiai atskiriamos Vokietijos CK 309 no. 5 ir no. 6 nuostatomis. Iš anksto aptartų nuostolių sąlygos (vok. *schadensersatzpauschale*) laikomos iš anksto aptartų nuostolių apskaičiavimu ir jos siejamos su nuostolių kompensavimo palengvinimo funkcija. Kita vertus, baudos (vok. *strafversprechen*) laikomos pažadu arba įsipareigojimu sumokėti atitinkamo dydžio sutartinius nuostolius ir jos be nuostolių kompensavimo palengvinimo funkcijos taip pat atlieka vykdymo užtikrinimo funkciją. Tik baudos patenka į Vokietijos CK 339 straipsnio taikymo apimtį. Todėl jeigu sutartos sumos įtraukimo motyvacija būtų siejama ne tik su nuostolių kompensavimo palengvinimu, tačiau kartu ir prisiimtų sutartinių prievolių vykdymo paskatinimu, tuomet atitinkama sutartinė sąlyga patektų į Vokietijos CK 339 straipsnio reguliavimo apimtį. Atskiriant minėtas sąlygas šalių vartojama terminologija neturi lemiamos reikšmės, nors į ją teismas taip pat gali atsižvelgti³⁰⁴.

Belgijos CK 1226 straipsnis skirtas sutartoms sumoms, kadangi jis apima skolininko įsipareigojimą sutarties pažeidimo atveju kaip nuostolius sumokėti iš anksto nustatytą piniginę sumą³⁰⁵. Nors kontinentinei tradicijai priklausančiose jurisdikcijose paprastai naudojamos abi su sutartomis sumomis siejamos funkcijos (t. y. prievolių įvykdymo užtikrinimas bei nuostolių kompensavimo palengvinimas), tačiau Belgijos CK 1226 straipsnyje įtvirtintų sutartų sumų atžvilgiu priskirtina tik antroji funkcija. Šios pozicijos laikymąsi patvirtina Belgijos teismų praktika³⁰⁶. Kaip minėta, kompensavimo ir vykdymo užtikrinimo funkcijų priskyrimas sutartoms sumoms leidžia užtikrinti teisinį tikrumą sutartiniuose santykiuose, o jų atskyrimas yra sudėtingas ir tik skatina bereikalingus ginčus bei

299 Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 302.

300 Crisculi, G. *Italian Law of contract*. Napoli: Jovene, 1991, pp. 132-133.

301 Italijos CK 1382-1384 straipsniai.

302 Chorus, J. M. J. *Introduction to Dutch law*. The Hague: Kluwer Law Internat., 1999, p. 130.

303 Marsh, P. D. V. *Comparative contract law*. Aldershot: Gower, 1996, p. 232.

304 Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 288.

305 Bocken, H. *Introduction to Belgian law*. Bruxelles: Bruylant, 2001, p. 240.

306 Herbots, J. *Contract law in Belgium*. Deventer: Kluwer, 1995, p. 150.

bylinėjimąsi³⁰⁷. Belgijos teisinis reguliavimas, lyginant su kitomis kontinentinės teisės sistemomis, yra išimtinis šiuo požiūriu. Joje sutartoms sumoms tik kompensacinės funkcijos priskyrimas rodo panašumą su Bendrąja teise³⁰⁸.

Lietuvoje reglamentuojamas netesybų institutas turi dvejopą³⁰⁹ paskirtį. Be nuostolių kompensavimo funkcijos netesybos kartu atlieka prievolių vykdymo užtikrinimo funkciją. Pastarajai funkcijai būdingas skatinamasis poveikis, kuris pasireiškia iki prievolės įvykdymo momento, bei užtikrinamasis poveikis, kuris atsiranda po prievolės įvykdymo termino suėjimo. Kaip prievolių užtikrinimo būdai netesyboms būdingi šie bruožai: 1) atsakomybės už prievolės pažeidimą dydžio nustatymas, kuris šalims žinomas jau sudarant sutartį; 2) galimybė išieškoti netesybas už patį pažeidimo faktą, nereikalaujant įrodinėti nuostolius; 3) galimybė šalims savo nuožiūra formuoti susitarimo dėl netesybų sąlygas, dydį, santykį³¹⁰. Atsižvelgiant į tai, jog netesybos traktuojamos ne tik kaip sutartinės civilinės atsakomybės forma, tačiau kartu kaip prievolių užtikrinimo būdas, šalys, įtraukdamos netesybų sąlyga į sutarties tekstą, siekia ne tik palengvinti nuostolių kompensavimą, bet pirmiausia skatinti tinkamą sutarties vykdymą³¹¹.

2.2. Pagal skolininko atsakomybės ribojimą sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos dydžiu

Bendrojoje teisėje tarp šalių gali susiklostyti situacija, kai sutarta suma yra pripažįstama bauda ir todėl negaliojanti, tačiau realiai kreditoriaus patirti nuostoliai yra didesni, nei sutarta suma³¹². Ar tokioje situacijoje, sutartinėje sąlygoje numatyta suma turėtų būti laikoma „lubomis“, t. y. maksimalia suma, kurią kreditorius dėl atitinkamo sutarties pažeidimo gali prisiteisti iš skolininko? Taip gali atsitikti dėl vienos iš *Dunlop*³¹³ byloje įtvirtintų „protingumo“ testo techninių taisyklių, kurios lemia sutartos sumos kvalifikavimą bauda, mechaniško pritaikymo: tarkime, kai už pažeidimą mokėtina sutarta suma yra didesnė už sumą, mokamą pinigines prievolės įvykdymo atveju, arba kai vienodo dydžio sutarta suma numatoma skirtingo pobūdžio ir reikšmės pažeidimams³¹⁴. Viena vertus, galima rasti teismų praktikos, iš kurios matyti, jog sutartos sumos pripažinimas negaliojančia bauda neatima teisės reikalauti didesnių už sutartą sumą realiai patirtų nuostolių³¹⁵. Tačiau kitur yra išreiškiama pozicija, jog skolininko sutartinė atsakomybė turėtų būti apribota

307 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws“. 7 US-China Law Review 5 (2010), p. 36.

308 Sagaert, V., et al. The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives. Cambridge: Intersentia Publishing, 2012, p. 91.

309 Lietuvos CK 6.70 straipsnio 1 dalis ir 6.245 straipsnio 1 dalis.

310 Kauno apygardos teismo 2008 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-615-259/2008.

311 Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 208.

312 Furmston, M. P., Brownsword, R. The law of contract. London: LexisNexis Butterworths, 2007, p. 1702 et sq.

313 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

314 Treitel, G. H. An outline of the law of contract. Oxford: Oxford University Press, 2004, pp. 399-400.

315 *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* (1925), Ltd. [1933] AC 20 at 26; *Robophone Facilities Ltd v Blank* [1966] 3 All ER129 at 1446.

bauda kvalifikuota sutarta suma, kadangi priešingu atveju kreditorius, kuris tyčia į sutartį įtraukia baudinę sąlygą, atsidurtų geresnėje padėtyje, nei kreditorius, kuris būtų įtraukęs protingą įvertinimą atitinkančią iš anksto aptartų nuostolių sumą³¹⁶. Taip atsitiktų, kadangi pirmuoju atveju baudos pripažinimas negaliojančia leistų prisiteisti sutartą sumą viršijančius realius nuostolius, kai tuo tarpu antruoju atveju kreditorius iš skolininko negalėtų reikalauti nieko daugiau, apart iš anksto aptartų nuostolių sumos, nepriklausimai nuo to, kad jo realūs nuostoliai būtų žymiai didesni.

Bendrojoje teisėje taip pat gali susiklostyti situacija, kai kreditorius dėl sutarties pažeidimo realiai patiria didesnius nuostolius už iš anksto aptartų nuostolių sumą. Tai, jog iš anksto aptarti nuostoliai neatitinka kreditoriaus realiai patirtų nuostolių, nereiškia, kad ji neatspindi protingo įvertinimo ir turėtų būti laikoma bauda. Analizuojant užsienio teismų praktiką, matyti, jog iš anksto aptartų nuostolių sąlyga iš esmės turi skolininko atsakomybę ribojantį poveikį³¹⁷. Tačiau iš anksto aptartų nuostolių ir atsakomybę ribojančių sąlygų prigimtis yra skirtinga³¹⁸, todėl iš anksto aptartų nuostolių sąlygos, nors turėdamos skolininko atsakomybę ribojantį poveikį, nepatenka į atsakomybę ribojančio instituto apimtį. Dėl šios priežasties iš anksto aptartų nuostolių sąlygoms netaikomos atsakomybę ribojanti institutų reguliuojančios nuostatos bei kontrolės mechanizmai³¹⁹. Kaip *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* byloje nurodė Anglijos teismas, hibridinėmis iš anksto aptartų nuostolių sąlygomis siekiama ne apriboti realių nuostolių prisiteisimą, o susitarti dėl mokėtinos sumos, kuri negali būti nei mažesnė, nei didesnė³²⁰. Tuo tarpu atsakomybę ribojanti sąlyga nustato ribą realiai patirtų ir įrodytinių nuostolių prisiteisimui. Kitas svarbus praktinės reikšmės atsakomybę ribojančio ir iš anksto aptartų nuostolių institutų skirtumas yra susijęs su įrodinėjimo pareiga: iš anksto aptartų nuostolių pareikalavęs kreditorius yra atleidžiamas nuo realiai patirtų nuostolių įrodinėjimo pareigos; tuo tarpu kai sutartyje įtvirtinama atsakomybę ribojanti sąlyga, kreditorius privalo įrodyti savo atlygin-tinus nuostolius iki numatytos priteisiamų nuostolių ribos³²¹.

Italijos CK 1382 straipsnyje nurodoma, kad sutarta suma yra apribojami kreditoriaus dėl pažeidimo kompensuojami nuostoliai. Todėl kreditorius iš savo prisiimtą prievolę pažeidusio skolininko gali reikalauti tik sutartos sumos, išskyrus, jeigu šalys būtų susitarusios dėl papildomų nuostolių mokėjimo. Jeigu šalys nėra sudariusios susitarimo dėl papildomų nuostolių reikalavimo, tuomet, vadovaujantis griežtu CK 1382 straipsnio teksto interpretavimu skolininko sutartinė atsakomybė apribojama sutarta suma³²². Nors tokiu atveju sutarta suma gali turėti skolininko atsakomybę ribojantį poveikį, tačiau pagal Itali-

316 *Elsley Estate v. J.G. Collins. Insurance Agencies Ltd.*, [1978] 2 S.C.R. 916.

317 Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract, in: Mehren (ed.), *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol VII, Chapter 16, Tubingen/Leiden/Boston: Mohr Siebeck, Martinus Nijhoff Publishers, 2001, p. 93.

318 Treitel, G. H. *An outline of the law of contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 401.

319 Furmston, M. P., Brownsword, R. *The law of contract*. London: LexisNexis Butterworths, 2007, p. 1704.

320 *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* (1925), Ltd. [1933] AC 20 at 25.

321 Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract, in: Mehren (ed.), *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol VII, Chapter 16, Tubingen/Leiden/Boston: Mohr Siebeck, Martinus Nijhoff Publishers, 2001, p. 91.

322 Crisculo, G. *Italian Law of contract*. Napoli: Jovene, 1991, p. 132.

jos CK 1229 straipsnį atsakomybės ribojimas nebūtų galimas, jeigu būtų nustatyta skolininko tyčia arba didelis neatsargumas³²³. Be to, jeigu sutarta suma numatoma išimtinai už vėlavimą, o prievolė būna apskritai neįvykdoma, tuomet pagal bendrą reguliavimą kreditorius be sutartos sumos įgyja teisę reikalauti dėl prievolės neįvykdymo kilusių nuostolių, kurių nepadengia už vėlavimą mokėtina sutarta suma³²⁴.

Olandijos CK 6:92 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad kreditoriui iš savo prisiimtą prievolę pažeidusio skolininko pareikalavus sutartos sumos sumokėjimo, paraleliai nuostolių atlyginimo nebepali būti reikalaujama³²⁵. Kita vertus, Olandijos CK 6:94 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad esant kreditoriaus prašymui teismas gali be sutartos sumos kreditoriui priteisti papildomą kompensaciją. Papildomos kompensacijos priteisimas sudaro sąlygas atlyginti nuostolius, į kuriuos kreditoriui teisė iškyla pagal įstatymus. Tačiau šalys dėl papildomų nuostolių priteisimo šalia sutartos sumos turi būti iš anksto susitarusios arba jų taikymo poreikis turi būti pagrįstas protingumo ir teisingumo principais³²⁶.

„*Clause penale*“ būdingos šios funkcijos, iš kurių vienu metu gali pasireikšti kelios arba visos³²⁷: (i) kompensacinė arba nuostolių priteisimą palengvinanti funkcija (kadangi „*clause penale*“ pareikalavusio kreditoriaus atžvilgiu netaikoma realių nuostolių įrodinėjimo našta); (ii) sutarties vykdymo užtikrinimo funkcija (kadangi kreditoriui iš skolininko gali būti priteisiami didesni, nei realūs arba virš-kompensaciniai nuostoliai); (iii) skolininko atsakomybės ribojimo funkcija. Vertinant sutartoms sumoms būdingas funkcijas, praktinė nauda kreditoriaus atžvilgiu yra tame, kad įtraukus sutartą sumą kreditoriui pažeidimo atveju nebereikia įrodinėti nei žalos padarymo fakto, nei jos dydžio³²⁸. Pagrindinis sutartų sumų trūkumas kreditoriaus atžvilgiu galėtų būti tame, kad kreditorius dėl sutarties pažeidimo realiai patyręs didesnius nuostolius už sutartą sumą praranda galimybę padengti visus savo nuostolius³²⁹. Tačiau nors skolininko atsakomybę ribojanti sutartų sumų funkcija persidengia su atsakomybę ribojančių sąlygų paskirtimi, vis dėlto yra keli svarbūs skirtumai tarp pastarųjų sąlygų: pavyzdžiui, pareikalavus „*clause penale*“ kreditoriui nėra taikoma nuostolių įrodinėjimo našta, tačiau atsakomybę ribojančių sąlygų atveju kreditorius sutartyje apimtyje privalo įrodyti savo realiai patirtus nuostolius. Kitas skirtumas tarp šių sąlygų yra tame, kad atsakomybę ribojanti sąlyga nustato skolininko atsakomybės „lubas“, todėl šios sąlygos iš esmės naudingos tik skolininkų atžvilgiu. Tuo tarpu Prancūzijos CK 1231-5 straipsnyje nurodoma, kad iš skolininko gali būti priteista ne daugiau ir ne mažiau, nei numatyta sutartyje. Tai reiškia, kad sutartomis sumomis nustatomos tiek skolininko atsakomybės „grindys“, tiek „lubos“, todėl jos gali būti naudingos abiem sutarties šalims. Situacijose, kai „*clause penale*“ sąlygoms būdingas skolininko atsakomybę ribojantis poveikis, jų atžvilgiu taikomos atitinkamos atsakomybę ribojančiam institutui skirtos taisyklės. Pavyzdžiui, jeigu pažeidimas padaromas tyčia, tuomet skolininko atsa-

323 Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 317.

324 *Ibid.*, p. 321.

325 Nebent jeigu to reikalautų protingumo ir teisingumo principai, žr. Olandijos CK 6:94 str. 2 d.

326 Chorus, J. M. J. *Introduction to Dutch law*. The Hague: Kluwer Law Internat., 1999, p. 131.

327 Nicholas, B. *The French law of contract*. Oxford: Clarendon Press, 1992, p. 234.

328 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 *International and Comparative Law Quarterly* 4 (1960), p. 615.

329 *Ibid.*, p. 616.

komybė negali būti apribota vien tik „*clause penale*” suma³³⁰. Skolininko naudos pateisinimas „*dol*” (tyčios) ir „*faute lourde*” (sukčiavimo) atvejais prieštarutų viešajai tvarkai³³¹. Šią situaciją galima pailiustruoti viena konkrečia Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo byla, kurioje aktorius sutartimi išpareigojo gauti iš „*Comédie française*” sutikimą prieš vaidindamas kur nors kitur. Kai aktorius pažeidė susitarimą, suvaidindamas filme be „*Comédie française*” sutikimo, teismas konstatavo, kad sutartis buvo pažeista dėl „*dol*” ir kreditoriui („*Comédie française*”) buvo leista prisiteisti iš aktoriaus visus realiai patirtus nuostolius, kurie viršijo „*clause penale*” sumą³³².

Lietuvos CK 6.251 straipsnyje įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas suteikia nukentėjusiai šaliai teisę vienu metu iš skolininko reikalauti netesybų sumos bei ją viršijančių realiai patirtų nuostolių kompensavimo³³³. Kitaip tariant, šalių susitarimas dėl netesybų neturi skolininko atsakomybę ribojančio poveikio. Kreditorius, patyręs netesybas viršijusius realius nuostolius, turi juos teismui įrodyti, o teismas savo ruožtu, vadovaudamasis įskaitymo principu, kreditoriui priteistų atitinkami didesnę sumą. Žinoma, šalys gali numatyti išimties netesybas, kaip vienintelę mokėtiną sumą už sutarties pažeidimą³³⁴. Tačiau susitarimo dėl išimtinių netesybų atžvilgiu civilinės atsakomybės netaikymo ar apribojimo išimtys, pagrįstos skolininko tyčia ar dideliu neatsargumu, kurios yra įtvirtintos Lietuvos CK 6.252 straipsnyje, nenustotų galioti.

2.3. Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos pagrįstumo vertinimo laiką

Bendrojoje teisėje vertinant, ar šalių nustatyta iš anksto aptartų nuostolių sąlyga gali būti laikoma „protingu apskaičiavimu”, svarbu atsakyti į klausimą, koku momentu šalių apskaičiavimas turi atitikti „protingumo” testo keliamus reikalavimus. Daugelis bendrosios teisės tradicijos sistemų vertinimo laiką sieja su sutarties sudarymu, todėl teismai apsiriboja tik šiuo momentu aktualiomis aplinkybėmis ir iš esmės nevertina jokių po sutarties sudarymo kilusių įvykių, įskaitant dėl pažeidimo kilusių kreditoriaus realių nuostolių. Šio požiūrio laikosi Anglija³³⁵, Naujoji Zelandija³³⁶, Kanada³³⁷, Australija³³⁸ ir kitos

330 Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, 1969-02-04, D. 169.601, cituota pagal Nicholas, B. *The French law of contract*. Oxford: Clarendon Press, 1992, 5 išnaša.

331 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. *9 International and Comparative Law Quarterly* 4 (1960), p. 614.

332 Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, 1969-02-04, D. 169.601, , cituota pagal Nicholas, B. *The French law of contract*. Oxford: Clarendon Press, 1992, 5 išnaša.

333 Lietuvos CK 6.258 str. 2 d.

334 Lazauskaitė, R. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis”. *5 Socialinių mokslų studijos* 1 (2010), p. 173.

335 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 86-87; McGregor, H. *On damages*. London: Sweet & Maxwell, 2003, para. 13-023.

336 Burrows, J., Finn, J. *Law of Contract in New Zealand*. Wellington: LexisNexis NZ, 2007, para. 21.2.6(a).

337 *Lee v. Skalbania* (1987), 47 R.P.R. 162, [1987] B.C.J. No. 2502 (QL) (S.C.).

338 *Ringrow Pty Ltd v. BP Australia Pty Ltd* [2005] HCA 71 at 12.

jurisdikcijos. Šalių pastangos nustatyti galimus nuostolius pasireiškia sutarties sudarymo metu, todėl būtent šis momentas laikomas tinkamu, vertinant, ar sutartyje esanti nuostata laikytina bauda ar iš anksto aptarti nuostoliai. Teiginį, kad po sutarties sudarymo sekusios aplinkybės teismui yra nereikšmingos, būtų galima pagrįsti konkrečių bylų pavyzdžiais. Tarkime, *Clydebank Engineering and Shipbuilding Co. Ltd v. Don Jose Ramos Yzquierdo Y Castaneda* byloje³³⁹ atsakovai įsipareigojo pagaminti keturis torpedinius laivus ir sutartyje buvo numatyta, jog kiekvieno laiku nepristatyto laivo atžvilgiu už pavėluotą savaitę turi būti sumokėta 500 svarų sterlingų suma iš anksto aptartų nuostolių forma. Kai torpediniai laivai nebuvo laiku pristatyti, teismas visiškai neatsižvelgė į po sutarties sudarymo sekusią aplinkybę – tai, jog laiku pristatyti laivai būtų buvę nuskandinti kartu su Ispanijos laivynu. Priimdamas sprendimą priteisti ieškovams iš anksto aptartų nuostolių sumą, minėtą aplinkybę teismas laikė nereikšminga.

Viena vertus, atrodo, jeigu sutarties pažeidimo atveju paaiškėja, jog sąžininga šalis nepatyrė jokių nuostolių, skolininkas galėtų ginčyti sutartą sumą kaip baudą ir grįsti savo atsisakymą mokėti sutarties sudarymo metu nenumatytų aplinkybių iškilimu³⁴⁰. Pastaroji pozicija paremia teiginį, kad po sutarties sudarymo sekęs nesukeltos žalos faktas atima iš sąžiningos šalies teisę reikalauti sutartos sumos ir tampa pagrindu kvalifikuoti tokią sumą kaip baudą. Tačiau teismų praktika rodo, kad vien aplinkybė, jog kreditorius nepatyrė jokių nuostolių arba patyrė mažesnius už sutartą sumą, nesuteikia skolininkui teisės išvengti priimtose sutartinės atsakomybės. Lygiai kaip aplinkybė, jog realiai kreditoriaus patirti nuostoliai yra didesni už sutartą sumą, nesuteikia kreditoriui teisės iš skolininko pareikalauti šių nuostolių atlyginimo³⁴¹. Protingas nuostolių apskaičiavimas yra orientuotas į pagrįstai tikėtiną iš sutarties pažeidimo galinčią kilti sumą, todėl jos atitikimas realiems nuostoliams nėra būtinas.

Vis dėlto po sutarties sudarymo sekusios aplinkybės neturėtų būti vertinamos, kaip visiškai nereikšmingos. Į šias aplinkybes teismas gali atsižvelgti, siekdamas nustatyti, koks šalių protingas apskaičiavimas galėjo atspindėti pagrįstai tikėtinus pažeidimo nuostolius sutarties sudarymo metu³⁴². Bet tokiu atveju turi būti skiriamos aplinkybės, kurias šalys sutarties sudarymo metu galėjo protingai numatyti, o kurių ne. Tik pirmosios gali būti reikšmingos vertinant, ar sutarta suma yra protingas tikėtinų nuostolių apskaičiavimas, kadangi tik jomis šalys gali vadovautis sutarties sudarymo metu, nustatydamos už pažeidimą mokėtiną sumą.

Tačiau JAV reguliavimas aptariamam klausimui skiriasi, kadangi sutartos sumos proporcingumas gali būti vertinamas ne tik pagrįstai tikėtinų, tačiau kartu ir realiai kreditoriaus patirtų nuostolių atžvilgiu³⁴³. JAV tradiciškai iš anksto aptartų nuostolių vertinimo laikas kaip ir daugelyje bendrosios teisės tradicijos šalių buvo siejamas su sutarties sudarymo

339 *Clydebank Engineering and Shipbuilding Co. Ltd v. Don Jose Ramos Yzquierdo Y Castaneda* [1905] AC 6.

340 Waddams, S. M. *The Law of damages*. Toronto: Canada Law Book, 1983, para. 936.

341 *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* (1925), Ltd. [1933] AC 20; Law Commission's Working Paper, no. 61, „Penally Clauses and Forfeiture of Monies Paid”, 1975, p. 30.

342 *Philips Hong Kong Ltd v. Attorney General of Hong Kong* (1993) 61 BLR 41.

343 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, *Uniform Commercial Code* [interaktyvus] §2-718(1); American Law Institute, *Restatement (Second) of Contracts* [interaktyvus] §356(1).

momentu, tačiau reguliavimas pasikeitė dėl praktikoje pasitaikančių situacijų, kai kreditorius dėl skolininko padaryto pažeidimo nepatirdavo jokių realių nuostolių ir skolininkas galėdavo tai lengvai įrodyti³⁴⁴. Todėl pradėta taikyti „antro žvilgsnio“ doktrina, leidžianti teismui įvertinti iš anksto aptartų nuostolių dydžio protingumą jau nebe sutarties sudarymo momentu pagrįstai tikėtinų pažeidimo nuostolių atžvilgiu, bet pažeidimo metu realiai kreditoriaus patirtų nuostolių atžvilgiu³⁴⁵. Nors „antro žvilgsnio“ doktrina pradėta taikyti Masačusetso valstijoje, tačiau ši praktika pastarojoje valstijoje vėliau buvo pakeista³⁴⁶. Be Masačusetso JAV yra ir kitų valstijų, kurios nepripažįsta „antro žvilgsnio“ doktrinos³⁴⁷.

Priešingai nei daugelyje bendrosios teisės valstybių, kontinentinėje teisėje sutarties sudarymo momentas sutartos sumos vertinimui neturi lemiamos reikšmės³⁴⁸. Kontinentinėje teisėje mažinimo galią taikantys teismai vertina sutartos sumos dydžio pagrįstumą realiai kreditoriaus patirtų nuostolių ir kitų susijusių aplinkybių atžvilgiu. Realiai kreditoriaus patirti nuostoliai nėra žinomi sutarties sudarymo metu ir gali paaiškėti tik sutarties pažeidimo metu³⁴⁹. Turint omenyje tai, kad sutarta suma yra lyginama su realiai patirtais nuostoliais, vertinimo momentas negali būti siejamas su sutarties sudarymu. Tačiau atskirose kontinentinės teisės sistemose nėra konkrečiai nurodoma, ar sutartos sumos vertinimo laikas siejamas su pažeidimo padarymo momentu, ar su bylos nagrinėjimu³⁵⁰. Nors galima daryti prielaidą, kad šis klausimas yra paliekamas teismų diskrecijai, tačiau atsižvelgiant į tai, kad sutartos sumos pagrįstumas turi būti vertinamas visų susijusių aplinkybių kontekste, manytina, kad tai geriausiai būtų galima pasiekti vertinimo laiku pasirenkant būtent bylos nagrinėjimą.

Lietuvoje netesybų atžvilgiu naudojamas *ex post* arba retrospektyvus vertinimas³⁵¹. Lietuvos teismai, vertindami netesybų dydžio pagrįstumą ir sprendami jų mažinimo klausimą, daugiausia dėmesio skiria sutarties vykdymo ir jos pažeidimo aplinkybėms (o konkrečiai įvykdytai skolininko prisiimtos sutartinės prievolės daliai bei dėl prievolės pažeidimo realiai kreditoriaus patirtų nuostolių dydžiui). Protingą netesybų dydį kreditorius gali pagrįsti taip pat įrodinėdamas tikėtinus nuostolius³⁵². Jeigu sutartos sumos pagrįstumą

344 Perillo, J. M. *Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law*, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 435. Šis reguliavimas JAV tapo vyraujančiu.

345 *Shapiro v. Grinspoon*, 541 N.E.2d 359 (Mass. App. Ct. 1989).

346 *Kelly v. Marx*, 705 N.E.2d 1114 [“Kelly II”] (Mass. 1999).

347 Dėl Montanos valstijos žr. *Arrowhead School District No 75, Park County v. Klyap*, Mt Sup Ct, 28 October 2003, 79 P3d 250; taip pat žr. Kalifornijos civilinio kodekso [interaktyvus] §1671(b); dėl kritikos žr. Sacks, J. W. „One View too many: Courts take a Second Look at Liquidated Damages Provisions”. 34 Boston B J (1990), p. 8 *et sqq.*

348 Lando, O., Beale, H. *Principles of European Contract Law, Parts I and II*. The Hague, 2000, p. 454, B komentaras; Bar, C., Clive, E. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference*. Full Edition, Munich, 2009, p. 963, B komentaras.

349 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in *Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz*, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 357.

350 Oficialiuose pavyzdinėse teisės komentaruose apie tai nekalbama.

351 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 *Teisė* (2013), p. 41.

352 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2012.

vertintume tik pagal potencialius nuostolius, tuomet kreditoriaus patirti nuostoliai taptų visiškai nereikšmingi. Tokiu būdu vertinimo laikas pasikeistų iš *ex post* į *ex ante* (t. y. iš retrospektyvaus į perspektyvų). Kontinentinėje teisėje galima rasti pavyzdžių, kai teismai laikosi *ex ante* vertinimo.

Vokietijoje tam tikrais atvejais potencialūs nuostoliai gali turėti lemiamą reikšmę teisminės mažinimo galios atžvilgiu³⁵³. Tačiau Vokietijoje iš esmės vyrauja *ex post* vertinimas³⁵⁴. Priešingai nei daugelyje kontinentinės teisės sistemų, Belgijoje sutartos sumos lyginamos tik su potencialiais nuostoliais, t. y. sutartų sumų atžvilgiu taikomas *ex ante* arba perspektyvus vertinimas. Belgijoje būtent sutarties sudarymo momentas turi lemiamą reikšmę sutartų sumų pagrįstumo vertinimui. Tai reiškia, kad Belgijoje šalių iš anksto nustatyta nuostolių suma kreditoriui būtų priteista visoje apimtyje, jeigu ji neviršytų sutarties sudarymo metu numatytų dėl pažeidimo kilsiančių nuostolių³⁵⁵.

Italijos CK 1384 straipsnis įpareigoja teismus, mažinančius sutartas sumas, atsižvelgti į kreditoriaus teisėtus interesus, siejamus su sutarties įvykdymu, tačiau teismų praktika nėra vieninga dėl vertinimo laiko: pavyzdžiui, vienoje Italijos Aukščiausiojo teismo byloje konstatuota, kad sutartos sumos dydis turi būti vertinamas sutarties sudarymo metu, kad išvengti lyginimo su kreditoriaus realiai patirtais nuostoliais; tačiau kitoje byloje pasakoma, kad vadovavimasis realiais nuostoliais yra leidžiamas, nors sutartos sumos lyginimas su pastaraisiais nuostoliais negali tapti lemiamu ir vieninteliu vertinimo kriterijumi³⁵⁶. Todėl darytina išvada, jog sutartos sumos pagrįstumas gali būti vertinamas tiek atsižvelgiant į faktines aplinkybės bei šalių ketinimus sutarties sudarymo metu, tiek į po sutarties sudarymo sekusius įvykius³⁵⁷. Tačiau naujausia Italijos Aukščiausiojo Teismo praktika rodo retrospektyvaus vertinimo, orientuoto į realiai patirtus nuostolius, reikšmės išaugimą³⁵⁸.

2.4. Pagal šalims tenkančią įrodinėjimo našą dėl sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos nepagrįsto dydžio

Bendrosios teisės šalyse įrodinėjimo našta, jog iš anksto aptarti nuostoliai neatitinka protingo apskaičiavimo tenka skolininkui³⁵⁹. Įrodinėjimo naštos skolininkui atitekimas grindžiamas tuo, kad kišimasis į šalių sutartinius santykius sutarčių laisvės principo sąskaita galimas tik išimtiniais atvejais, kai tai būtina siekiant apsaugoti skolininko teisėtus interesus. Todėl būtent skolininkas ir turi įrodyti iš anksto aptartų nuostolių sąlygos pripa-

353 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 560.

354 Ibid.

355 Bocken, H. Introduction to Belgian law. Bruxelles: Bruylant, 2001, p. 241.

356 Atitinkamai žr. Italijos Aukščiausiasis Teismas, 2002-08-05, Nr. 11710 bei 2002-05-23, Nr. 7528, cituota pagal Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), 29 išnaša.

357 Guide to penalty and liquidated damages clauses. Paris: ICC, 1990, p. 36.

358 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 365.

359 Išimtis yra Oklahomos valstija, kurioje kreditorius, reikalaujantis sutartos sumos, privalo įrodyti, kad ji laikytina iš anksto aptartais nuostoliais, žr. *American Multi-Cinema, Inc. v. Southroads, L.L.C.*, 119 F. Supp.2d 1190 (D.Kan. 2000).

žinimui negaliojančia būtinų sąlygų egzistavimą. O kreditorius tuo tarpu turi pasinaudoti vienu iš anksto aptartų nuostolių privalumų, siejamų su įrodinėjimo naštos atsikratymu, nes būtent dėl šios priežasties iš anksto aptartų nuostolių sąlyga ir būna įtraukiama į sutartį. Be to, žinant iš anksto aptartų nuostolių kvalifikavimo baudomis teisinių pasekmių neigiamą poveikį kreditoriui³⁶⁰, įrodinėjimo naštos perkėlimas skolininkui iki tam tiko lygio sumažina iš anksto aptartų nuostolių sąlygų ginčijimo patrauklumą.

Nepaisant to, kad kontinentinės teisės sistemose įtvirtinama mažinimu pagrįsta sutartų sumų teisminė kontrolė, jose iš esmės galioja panaši kaip ir bendrojoje teisėje įrodinėjimo naštos paskirstymo argumentacija. Nors skirtingose teisės tradicijose sutartos sumos ginčijimas lemia ne vienodas teises pasekmes, tačiau bet kuriuo atveju tiek sutartos sumos panaikinimas, tiek sumažinimas atrodo skolininkui patraukliai. O palankus kreditoriui įrodinėjimo naštos paskirstymas šį patrauklumą skolininko atžvilgiu apriboja. Priešingo reguliavimo atveju skolininką kreiptis į teismą galėtų paskatinti vien ta aplinkybė, kad dėl pažeidimo realiai patirtą žalą yra sudėtinga įrodyti. Kaip bendrojoje, taip ir kontinentinėje teisėje sutartos sumos siejamos su bylinėjimosi ir įrodinėjimo proceso palengvinimu kreditoriaus atžvilgiu, todėl įrodinėjimo naštos priskyrimas kreditoriui prieštarautų jo teisėtiems lūkesčiams, atsiradusiems sutarties sudarymo momentu.

Lietuvoje netesybos yra laikomos kreditoriaus minimaliais nuostoliais, kurių nereikia įrodinėti. Kitaip tariant, jeigu šalys sutartyje susitarė dėl tam tikro dydžio netesybų, tai sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju skolininkas negali jo ginčyti, išskyrus atvejus, kai netesybos būtų neprotingos, akivaizdžiai per didelės, atsižvelgiant į konkrečios prievolės pobūdį, padarytą pažeidimą, jo padarinius, skolininko elgesį, prievolės sumą ir pan.³⁶¹ Taigi jeigu šalių suderintos netesybos atrodytų neprotingai didelės, kreditoriui savo paties nuostolių įrodinėjimas irgi taptų aktualus. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje 2015 metų nutartyje netgi nurodė, jog kilus klausimui dėl netesybų mažinimo, kreditoriaus į bylą teikiami įrodymai dėl jo realiai patirtų nuostolių yra reikšmingi ir netgi būtini³⁶². Todėl tais atvejais, kai yra pareiškiamas reikalavimas mažinti netesybas arba kyla netesybų mažinimo teismo iniciatyva klausimas, kreditorius turi pagrįsti netesybas įrodinėdamas savo realiai patirtus nuostolius, kas būtų laikoma žemiausioji netesybų mažinimo riba³⁶³. Arba kreditorius gali įrodinėti savo tikėtinus nuostolius, bet vėlgi tik tam, kad pagrįstų protingą netesybų dydį³⁶⁴.

Todėl nors kreditorius nėra tiesiogiai saistomas nuostolių įrodinėjimo pareigos, tačiau siekdamas, jog netesybos nebūtų pripažintos neprotingai didelėmis ir atitinkamai sumažinamos, vis tik turėtų įrodyti savo realius arba tikėtinus nuostolius, kadangi priešingu atveju, jeigu kreditorius nuostolių dydžio neįrodinėtų, teismui sprendžiant klausimą dėl netesybų sumažinimo, jis nebūtų saistomas kokia nors konkrečia suma, už kurią netesybos negali būti mažesnės.

360 Pripažinus sutartą sumą negaliojančia, kreditorius savo pažeistas teises gali apginti tik įrodęs savo realius nuostolius, žr. Obeidat, Y. M. G. The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law. University of Leeds, 2004, p. 43.

361 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.

362 Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-523-370/2015.

363 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2013.

364 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-916/2015.

2.5. Pagal su sutarties šalių atsakomybę susijusius klausimus

Sprendžiant sutartos sumos priteisimo klausimą svarbu išsiaiškinti, ar nėra jokių aplinkybių, kurių pagrindu skolininkas gali būti atleistas nuo atsakomybės mokėti sutartą sumą. Priklausomai nuo taikytinos teisės tam reikšmės gali turėti atsakymai į toliau pateiktus klausimus: kokie buvo kreditoriaus veiksmai ir elgesys pažeidimo atžvilgiu; ar skolininkas yra atsakingas už sutarties pažeidimą; ar kreditorius dėl pažeidimo realiai patyrė kokių nors nuostolių. Todėl toliau bus nagrinėjama kiekviena iš šių aplinkybių atskirai.

2.5.1. Kreditoriaus veiksmai ir elgesys kaip pagrindas mažinti skolininko sutartinę atsakomybę

Šalims nesutarus dėl sutartos sumos, bet kreditoriui pareikalavus nuostolių atlygimo, aplinkybės, susijusios su kreditoriaus kalte dėl padaryto pažeidimo arba su kreditoriaus veiksmis, kurių jis galėjo imtis, kad sumažintų realius nuostolius, gali atitinkamai lemti reikalaujamų nuostolių dydžio sumažinimą ar net skolininko atleidimą nuo atsakomybės. Teisinis reguliavimas šiuo klausimu įvairiose teisės sistemose skiriasi. Pavyzdžiui, skirtingai nei Vienos konvencijoje³⁶⁵, Vokietijos CK 254 straipsnyje ir Šveicarijos prievolių kodekso 44 straipsnyje tarp kreditoriaus kaltės bei veiksmų, galėjusių sumažinti realius nuostolius, neatlikimo nedaroma jokia skirtis ir abiem atvejais nuostoliai gali būti tik mažinami. Tačiau ar šios aplinkybės gali turėti analogišką reikšmę ir tuomet, kai šalys susitaria dėl sutartos sumos mokėjimo?

Kreditorius gali ir pats būti kaltas dėl pažeidimo arba pažeidimo padarymas gali būti sukeliamas dėl bendros šalių kaltės. Tose situacijose, kai kaltė būna priskiriama tik kreditoriui, jis apskritai negali reikalauti sutartos sumos. Tačiau kokią reikšmę turi bendra šalių kaltė? bendrojoje teisėje vienur ta aplinkybė, kad kreditorius sutrukdė skolininkui įvykdyti savo prisimtus sutartinius įsipareigojimus arba kitaip prisidėjo prie sutarties pažeidimo sukėlimo, gali užkirsti kelią kreditoriui reikalauti sutartos sumos priteisimo³⁶⁶; kitur bendra šalių kaltė neatima iš kreditoriaus teisės reikalauti sutartos sumos. Bendras reguliavimas gali leisti sumažinti sutartą sumą proporcingai kreditoriaus kaltei. Šalys sudarydamos sutartį gali susitarti dėl kitokio bendros kaltės poveikio sutartos sumos atžvilgiu³⁶⁷. Tarkime, kontinentinėje teisėje bendra šalių kaltė turi reikšmę priteisiamos sutartos sumos dydžiui, kadangi sutartos sumos gali būti proporcingai mažinamos, atsižvelgiant į kreditoriaus kaltę³⁶⁸. Atitinkamas kreditoriaus kaltės laipsnis gali netgi lemti skolininko atleidimą nuo sutartos sumos mokėjimo atsakomybės. Pavyzdžiui, vadovaujantis Vokietijos

365 Konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių. Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283. Tarp Konvencijos 77 ir 80 str., kuriuose atitinkamai įtvirtinamos nuostatos dėl kreditoriaus pareigos mažintis realius nuostolius bei dėl bendros kaltės pažeidimo padarymo atžvilgiu, yra daromas skirtumas.

366 Dėl Australijos žr. Seddon, N. C. Cheshire and Fifoot's Law of Contract. Chatswood: LexisNexis Butterworths Australia, 2008, para. 23.45.

367 Burrows, A. S. Remedies for Torts and Breach of Contract. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 447.

368 Lietuvos CK 6.259 straipsnis; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-227/2011.

teisiniu reguliavimu, jeigu padaryto pažeidimo atžvilgiu nustatoma didesnė kreditoriaus, nei skolininko, kaltė, tai atsižvelgiant į geros valios principą, skolininkas gali būti visiškai atleistas nuo sutartos sumos mokėjimo.

M. H. Whincup teigimu, bendrojoje teisėje koncepcijų, susijusių su iš anksto aptartų nuostolių sąlygomis ar pareiga mažinti savo realius nuostolius, esmė skiriasi, todėl jos viena kitos atžvilgiu negali turėti jokio poveikio³⁶⁹. Vienur teismų praktikoje nurodoma, kad sutartos sumos mažinimas, atsižvelgiant į tai, kad kreditorius galėjo išvengti dalies realiai patirtų nuostolių, reikštų teisinio tikrumo kaip vieno iš anksto aptartų nuostolių įtraukimo tikslų paneigimą³⁷⁰. Tačiau *Days Inn Worldwide, Inc. v. Sonia Investments* byloje JAV teismas išreiškė ir kitokią poziciją, konstatuodamas, kad kreditoriaus pareigos sumažinti savo realius nuostolius nevykdymas gali turėti reikšmės vertinant, ar iš anksto aptartų nuostolių suma atitinka protingą apskaičiavimą³⁷¹. Tokia JAV pozicija suprantama, turint omenyje „antro žvilgsnio“ doktriną³⁷², kuri sudaro sąlygas sutartų sumų atžvilgiu taikyti *ex post* vertinimą, t. y. lyginti sutartą sumą su realiai kreditoriaus patirtais nuostoliais³⁷³. Tačiau bendrosios teisės sistemose, kur sutartų sumų atžvilgiu taikomas tik *ex ante* vertinimas ir nėra galimybės taikyti „antro žvilgsnio“ doktrinos, kreditoriaus pareiga sumažinti savo realius nuostolius negali turėti analogišką reikšmę. Nors nerealų tikėtis, jog šalys sutarties sudarymo momentu gali iš anksto įvertinti realių nuostolių mažinimo galimybes, kurios bus aiškios tik sutarties pažeidimo atveju³⁷⁴, tačiau bendrojoje teisėje perspektyvus arba retrospektyvus vertinimo laikas iš esmės nulemia tai, ar kreditoriaus pareiga sumažinti savo realius nuostolius turės reikšmės sutartos sumos pripažinimui negaliojančia, ar ne.

Kontinentinėje teisėje teisminės sutartų sumų mažinimo galios prasme taip pat gali kilti klausimas dėl kreditoriaus pareigos mažinti realius nuostolius reikšmės: ar į šios kreditoriaus pareigos nevykdymą reikia žiūrėti, kaip į savarankišką pagrindą mažinti sutartą sumą, ar tik kaip į vieną iš vertinamųjų kriterijų. Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje bei 6.258 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinti tik du netesybų mažinimo pagrindai, t. y. nepagrįstas sutartos sumos dydis arba dalinis sutarties įvykdymas³⁷⁵. Lietuvos CK 6.259 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad skolininko atsakomybė atitinkamai gali būti sumažinta arba

369 Whincup, M. H. *Contract Law and Practice - The English System, with Scottish, Commonwealth, and Continental Comparisons*, 5th edn., Alphen aan den Rijn: Kluwer International (2006), para.13.34; taip pat žr. *Lake River Corp. v. Carborundum Co.* United States Court of Appeals, Seventh Circuit. 769 F.2d 1284 (1985).

370 *Oscar de la Renta, Ltd v Mulberry Thai Silks, Inc*, US Ct App (SD NY), 17 April 2009, 2009 WL 1054830; *Lake River Corp. v. Carborundum Co.* United States Court of Appeals, Seventh Circuit. 769 F.2d 1284 (1985) at 1291.

371 *Days Inn Worldwide, Inc. v. Sonia Investments*, 237 F.R.D. 395, 397-98 (N.D. Tex. 2006).

372 *Shapiro v. Grinspoon*, 541 N.E.2d 359 (Mass. App. Ct. 1989).

373 JAV „antro žvilgsnio“ doktrinos taikymą įgalina atitinkamų nacionalinės teisės aktų normos, kuriose nurodoma, kad iš anksto aptarti nuostoliai turi būti lyginami ne tik su potencialiais, tačiau ir su realiais nuostoliais, žr. American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, *Uniform Commercial Code* [interaktyvus] §2-718(1); taip pat žr. American Law Institute, *Restatement (Second) of Contracts* [interaktyvus] §356(1).

374 Burrows, A. S. *Remedies for Torts and Breach of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 446.

375 Dalinis prievolės įvykdymas, kaip sutartos sumos sumažinimo pagrindas, tiesiogiai įtvirtinamas Prancūzijos CK 1231-5 str., Italijos CK 1384 str., Lietuvos CK 6.73 str. 2 d. bei 6.258 str. 3 d.

jis gali būti visiškai atleistas nuo atsakomybės, jeigu kreditorius tyčia ar dėl neatsargumo būtų prisidėjęs prie prievolės neįvykdymo ar dėl netinkamo jos įvykdymo prisidėjęs prie nuostolių padidėjimo, taip pat jeigu kreditorius tyčia arba dėl neatsargumo būtų nesiėmęs priemonių nuostoliams sumažinti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje yra konstatavęs, jog Lietuvos CK 6.259 straipsnis vienodai taikomas tiek mažinant nuostolius, tiek netesybas³⁷⁶. Tačiau jeigu skolininkas norėtų pasiremti aplinkybe, jog kreditorius nesiėmė protingų veiksmų savo realioms nuostoliams sumažinti, tuomet jis privalėtų įrodyti kreditoriaus kaltę³⁷⁷. Manytina, jog pareigos mažinti realius nuostolius nevykdymą galima priskirti prie sutartos sumos vertinamųjų kriterijų sąrašo.

Kontinentinėje teisėje į aptariamą pareigą iš kreditoriaus perspektyvos galima pažvelgti dvejopai: viena vertus, galima manyti, kad kreditorius, sumažinęs savo realius nuostolius, taip padidina jų skirtumą su sutarta suma ir tai gali lemti sutartos sumos pripažinimą nepagrįstai didele bei atitinkamai sukelti teisminės mažinimo galios taikymą; kita vertus, jeigu kreditorius nesumažintų savo realių nuostolių, tuomet jam atitektų rizika, jog realūs nuostoliai gali viršyti sutartą sumą. O aplinkybė, kad kreditorius neįvykdė pareigos sumažinti savo realius nuostolius, užkirstų kelią papildomų nuostolių priteisimui. Todėl protingų veiksmų sumažinti realius nuostolius nesiėmimas gali turėti neigiamų padarinių, reikalaujant sutartą sumą viršijančių papildomų nuostolių priteisimo.

2.5.2. Skolininko kaltė kaip sutartinės atsakomybės sąlyga

Kreditoriui pareikalavus sutartos sumos priteisimo, skolininko kaltė priklausomai nuo taikytinos teisės gali turėti skirtingą reikšmę. Pagal skolininko kaltės reikalavimo taikymą galima išskirti šias dvi atsakomybės rūšis: (i) kalte grįsta atsakomybė; (ii) griežta atsakomybė. Pagal pirmąją atsakomybės rūšį skolininko kaltė yra būtina sąlyga, kreditoriui norint prisiteisti sutartą sumą. Tačiau pagal griežtą atsakomybę skolininko kaltės reikalavimas nėra taikytinas, todėl kreditorius iš skolininko gali prisiteisti sutartą sumą, nepriklausomai nuo skolininko kaltės buvimo ar nebuvimo. Griežtą atsakomybės formą įtvirtinančiose teisės sistemose, tarp kurių yra bendrosios teisės šalys³⁷⁸ bei dalis kontinentinės teisės sistemų³⁷⁹, skolininko atsakomybės išimtis yra siejama tik su aplinkybėmis, kurių skolininkas sutarties sudarymo metu negalėjo protingai numatyti, o pažeidimo metu išvengti (*force majeure* situacija)³⁸⁰. Nors Vokietijoje bei Šveicarijoje yra įtvirtinta kalte grįsta atsakomy-

376 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-227/2011.

377 Žr. Lietuvos civilinio proceso kodekso 178 straipsnis; Lietuvos CK 6.248 straipsnyje nustatyta skolininko, o ne kreditoriaus kaltės prezumpcija; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2007.

378 Nordin, E., „Penalty clause bias”. 21 Maastricht Journal of European and Comparative Law 1 (2014), p. 178.

379 Vadovaujantis PICC 7.4.13 straipsnio 1 komentaru, iš skolininko sutarta suma gali būti pareikalauta ir nesant jo kaltės, jeigu šalys numatė griežtos skolininko atsakomybės taikymą, žr. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), p. 285.

380 Dėl *force majeure* apibrėžimo žr. Konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių. Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283, 79 str.; UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.1.7 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 8:108 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame

bės forma, tačiau pažeidimo atveju kreditoriui pareikalavus sutartos sumos priteisimo būtent skolininkas turi įrodyti savo nekaltumą, o ne kreditorius skolininko kaltę³⁸¹. Todėl minėtose valstybėse savo nekaltumą įrodęs skolininkas, gali išvengti sutartos sumos mokėjimo. Šveicarijoje ir Vokietijoje taisyklė dėl skolininkui atitenkančios kaltės įrodinėjimo naštos yra taikoma pagal analogiją, atsižvelgiant į nuostolių atlyginimo instituto reguliavimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kalte grįstą atsakomybę įtvirtinančiose teisės sistemose šalys gali susitarti dėl kaltės reikalavimo netaikymo.

Žinoma, šalys gali susitarti, numatydamos sutartos sumos taikymą nesant skolininko kaltės, tačiau panašūs susitarimai nėra tipiški ir išeina už įtvirtinto sutartų sumų teisinio reguliavimo ribų³⁸². Vis dėlto reikia turėti omenyje, jog draudžiami susitarimai dėl sutartų sumų, kuriais ribojama arba panaikinama skolininko atsakomybė tyčios ar didelio neatsargumo atveju arba kai prieštaraujama imperatyvioms įstatymų normoms Pavyzdžiui, nors Lietuvoje šalys gali apriboti skolininko atsakomybę, numatydamos konkrečią išimtinių netesybų sumą³⁸³, tačiau Lietuvos CK 6.252 straipsnyje įtvirtintos išimties, susijusios su skolininko tyčia ar dideliu neatsargumu, nenustotų galioti jo civilinės atsakomybės atžvilgiu.

Bendrojoje teisėje įtvirtinta griežta atsakomybės rūšis neturėtų būti laikoma viena iš priešasčių, liemančių baudų taikymo draudimą sutartiniuose santykiuose. Neatsižvelgdami į griežtos atsakomybės formą, JAV teismai ne kartą buvo nurodę, jog įrodžius pažeidėjo piktavališkus veiksmus³⁸⁴, galimas baudinių nuostolių taikymas pažeidėjo atžvilgiu³⁸⁵. Taip yra dėl deliktų teisėje vyraujančio požiūrio, jog griežta atsakomybės forma ir baudimas nėra tarpusavyje nesuderinami³⁸⁶. Todėl jeigu griežtos atsakomybės formos taikymas neužkerta teismui kelio priteisti baudinius nuostolius, būtų neadekvatu, jeigu ši atsakomybės forma turėtų poveikį baudų galiojimui sutartiniuose santykiuose.

Visos teisės sistemos turi *force majeure* išlygą. Tačiau šios išlygos veikas sutartų sumų atžvilgiu paprastai nėra konkretizuojamas, todėl tai priklauso nuo konkrečios sutarties interpretavimo, t. y. atsakymas į klausimą, ar *force majeure* išlyga atleidžia skolininką nuo atsakomybės mokėti sutartą sumą, ar ne, priklauso nuo sutarties sąlygų, įtvirtinančių sutartą sumą bei *force majeure* išlygą, turinio. Todėl, pavyzdžiui, jeigu skolininkas pažeidžia prievolę laiku užbaigti statybos darbus, turi būti sprendžiama, ar skirtingi įvykiai, kurie sukėlė skolininko pavėlavimą bei pagrindą sutartos sumos mokėjimui, patenka į sutartyje numatytos *force majeure* išlygos apimtį, ar ne³⁸⁷. Šalims reikėtų atskirai susitarti dėl to, ar sutarta suma turi būti mokama ir *force majeure* situacijoje, ar vis dėl

---

of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:104 str.

381 Vokietijos CK 280 str. 1 d.; Šveicarijos prievolių kodekso 97 str. 1 d.

382 Sutartos sumos reikalavimo pripažinimui, nesant kreditoriaus kaltės, nepritariama Europos Tarybos Rezoliucijoje, žr. Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

383 Lazauskaitė, R. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis”. 5 Socialinių mokslų studijos 1 (2010), p. 173.

384 *Wangen v. Ford Motors Co.*, 294 N.W.2d 437 (Wis. 1980); *Schlueter, L. L. Punitive Damages*. New York, 2010, pp. 646–665.

385 *Fischer v. Johns-Manville Corp.*, 193 N.J. Super. 113 (N.J. Super. Ct. App. Div. 1984).

386 63B American Jurisprudence 2d Products Liability (2012) §1841.

387 *Reade v. TPK of NJ Development Corp.* A-6704-03T5 (N.J. Super. App. Div. 2006).

to *force majeure* situacijoje skolininkas yra atleidžiamas nuo sutartos sumos mokėjimo. Esant abejonėms dėl tokio susitarimo, skolininkas turėtų būti atleidžiamas nuo sutartos sumos mokėjimo, jeigu pažeidimas įvyko dėl *force majeure* aplinkybių³⁸⁸.

2.5.3. Realios žalos nebuvimas sutarties pažeidimo atveju

Pagrindinė sutartų sumų populiarumo priežastis glūdi įrodinėjimo naštos palengviniame kreditoriaus atžvilgiu. Kreditorius, reikšdamas reikalavimą dėl sutartos sumos priteisimo, turi įrodyti sutarties pažeidimo faktą, įvykusį dėl skolininko kaltės³⁸⁹, o toliau susitarime už pažeidimą numatyta mokėtina suma būna priteisiama, kaip preziumuojami kreditoriaus nuostoliai, nepriklausomai nuo to, ar jie apskritai realiai buvo patirti³⁹⁰. Sutarta suma priteisiama, neatsižvelgiant į tai, ar kreditorius gali įrodyti savo dėl pažeidimo kilusius realius nuostolius, ar ne³⁹¹. Įrodinėjimo naštos palengvinimas kreditoriaus atžvilgiu itin reikšmingas tais atvejais, kai nuostolius būna labai sudėtinga ar beveik neįmanoma įrodyti, kaip, pavyzdžiui, nekonkuravimo susitarimų atveju³⁹². Kreditorius iš skolininko gali prisiteisti sutartą sumą, neatsižvelgiant į tai, kad dėl sutarties pažeidimo visiškai nebūtų patyręs jokių nuostolių arba reikalaujama suma viršytų realiai patirtus nuostolius.

Kai į sutarties tekstą nėra įtraukta sutarta suma ir kreditorius, nepatyręs jokių realių nuostolių dėl sutarties pažeidimo, iš skolininko pareikalauja nuostolių atlyginimo, tai pastarasis atsakomybės gali išvengti, pasiremdamas jokių realių nuostolių nebuvimo aplinkybe³⁹³. Tačiau ar skolininkas gali šia aplinkybe pasiremti, kai į sutarties tekstą yra įtraukta sutarta suma? Viena vertus, galima manyti, kad bendrojoje teisėje kreditoriaus realių nuostolių nebuvimas turėtų rodyti tai, jog šalių sulygta sutarta suma neatitinka „protingumo“ testo, todėl ji turėtų būti pripažinta negaliojanti; tuo tarpu kontinentinėje teisėje analogiškose situacijose sutarta suma turėtų būti mažinama iki nulio. Tačiau realybėje skirtingoms teisės tradicijoms priklausančiose teisės sistemose realių kreditoriaus nuostolių nebuvimas automatiškai nelemia sutartos sumos pripažinimo negaliojančia arba mažinimo iki nulio.

Kontinentinėje teisėje sutartos sumos mažinimas iki nulio vien todėl, kad kreditorius dėl pažeidimo realiai nepatiria jokių nuostolių, prieštarautų vienai iš sutartų sumų funkcijai, kuri yra siejama su prisiimtų sutartinių prievolių vykdymo užtikrinimu. Todėl teisminės mažinimo galios taikymas nepagrįstai didelėms sutartoms sumoms dar nereiškia, jog jos gali būti mažinamos iki nulio. PECL 9:509 straipsnio B komentare³⁹⁴ rašoma, kad

388 Brunner, C. *Force Majeure and Hardship Under General Contract Principles - Exemption for Non-performance in International Arbitration*. Wolters Kluwer, 2009, p. 348.

389 Vokietijos CK 286 str. 4 d.

390 Marsh, P. D. V. *Comparative contract law*. Aldershot: Gower, 1996, p. 232.

391 Italijos CK 1382 str. 2 d.

392 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 *International and Comparative Law Quarterly* 4 (1960), p. 617..

393 Lando, O., Beale, H. *Principles of European Contract Law, Parts I and II*. The Hague, 2000, 9:501 straipsnio A komentaras; dėl probleminių aspektų, skirtingos šalių pozicijos nuostolių sampratos atžvilgiu žr. Schwenzer, I., Hachem, P. *The Scope of the CISG Provisions on Damages*, in: Saidov/Cunnington (eds), *Contract Damages: Domestic and International Perspectives*, Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 91 *et seq.*

394 Lando, O., Beale, H. *Principles of European Contract Law, Parts I and II*. The Hague, 2000.

šalių sutarimas turi būti gerbiamas ir suma neturėtų būti mažinama iki realių kreditoriaus nuostolių. Panašiai rašoma ir PICC 7.4.13 straipsnio 3 komentare, atkreipiant dėmesį į tai, kad taikant teisminę mažinimo galią turi būti atsižvelgta į sutartinėje sumoje nustatytą dydį³⁹⁵. Lietuvos CK 6.258 straipsnio 3 dalyje taip pat nurodyta, kad „teismas gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolių, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą“. Tad daugelyje kontinentinės teisės tradicijos sistemų nėra eksplisitiškai įtvirtinta nuostata, kad sutartos sumos priteisimui nėra reikalingas realiai kreditoriaus patirtų nuostolių egzistavimas³⁹⁶, išskyrus kelių pavienių pavyzdžių, kur tiesiogiai nurodoma, kad skolininkas negali ginčyti sutartos sumos kreditoriaus realių nuostolių nebuvimo aplinkybe³⁹⁷.

Bendrosios teisės sistemose aplinkybė, jog kreditorius dėl sutarties pažeidimo realiai nepatyrė jokių nuostolių iš esmės yra nereikšminga. Taip yra todėl, kad šiose teisės sistemose sutartos sumos vertinimo laikas yra siejamas su sutartinių santykių pradžia³⁹⁸. Kitaip tariant, teismui rūpi tai, ar šalys sutarties sudarymo momentu iš tikrųjų stengėsi apskaičiuoti pagrįstai tikėtinus nuostolius. Todėl jeigu teismas, įvertinęs visas sutarties sudarymo momentu aktualias aplinkybes, nuspręstų, jog šalys pastarojo reikalavimo neįvykdė, tuomet sutarta suma galėtų būti pripažinta negaliojanti. Tačiau tai visiškai nepriklausytų nuo kreditoriaus realiai patirtų nuostolių dydžio, kadangi jie patektų į po sutarties sudarymo kilusių aplinkybių sąrašą. Nors Belgija yra kontinentinės teisės atstovė, tačiau joje sutartos sumos taip pat yra lyginamos ne su realiais kreditoriaus patirtais nuostoliais, tačiau su sutarties sudarymo metu numatomais (potencialiais) pažeidimo nuostoliais³⁹⁹. Šiuo aspektu bendrojoje teisėje išimtinu galėtų būti laikomas JAV teisinis reguliavimas, kadangi, vadovaujantis JAV teisėje įtvirtintomis nuostatomis⁴⁰⁰, aplinkybė, jog kreditorius dėl sutarties pažeidimo nepatyrė jokių nuostolių, galėtų lemti sutartos sumos negaliojimą. JAV teisėje retrospektyvų arba *ex post* vertinimą sutartų sumų atžvilgiu įgalina „antro žvilgsnio“ doktrina, kuri iš esmės skirta realių kreditoriaus nuostolių nebuvimo situacijoms. Tokiu būdu nors viena iš „protingumo“ testo sudėtinių dalių ir yra siejama su aplinkybe, jog sutarties sudarymo momentu yra labai sudėtinga arba beveik neįmanoma apskaičiuoti pagrįstai tikėtinų pažeidimo nuostolių, tačiau „antro žvilgsnio“ doktrinos taikymas iš esmės pašalina nuostolių įrodinėjimo sudėtingumo reikalavimą iš „protingumo“ testo⁴⁰¹.

395 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. redakcija).

396 Dėl išimtinio reguliavimo šiuo klausimu žr. European Code of Contract published by the Gandolfi Initiative (2001), 170 str. 2 d.

397 Italijos CK 1382 str. 2 d.; Šveicarijos prievolių kodekso 161 str. 1 d.; Estijos prievolių kodekso 161 str. 1 d.

398 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 International Review of Law and Economics 4 (2002), p. 387.

399 Bocken, H. Introduction to Belgian law. Bruxelles: Bruylant, 2001, p. 241.

400 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] §2-718(1); taip pat žr. American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §356(1).

401 *Shapiro v. Grinspoon*, 541 N.E.2d 359 (Mass. App. Ct. 1989); tačiau Masačusetso valstijoje vėliau praktika pasikeitė ir dabar joje „antro žvilgsnio“ doktrina nebetaikoma, žr. *Kelly v. Marx*, 705 N.E.2d 1114 [“Kelly II”] (Mass. 1999).

2.6. Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų santykį su kitais kreditoriaus teisių gynimo būdais

Sutarta suma yra viena iš kreditoriaus pažeistų teisių gynimo priemonių. Tačiau be jų kreditorius gali kartu reikalauti realaus prievolių įvykdymo, nuostolių atlyginimo ar sutarties nutraukimo. Skirtingų kreditoriaus teisių gynimo būdų suderinamumo klausimas paprastai būna reglamentuojamas teisės aktų lygmeniu. Pavyzdžiui, vadovaujantis Lietuvos CK 6.217–6.222 straipsniais, sutartinė civilinė atsakomybė netesybų mokėjimo forma skolininkui gali būti taikoma kartu su sutarties nutraukimu. Todėl toliau bus tiriamas sutartų sumų santykis su prievolių įvykdymu natūra bei nuostolių, viršijančių sutartą sumą, atlyginimu. Kartu bus aptariamas sutarties nutraukimo poveikis sutartų sumų galiojimui.

2.6.1. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos santykis su sutarties nutraukimu

Galima išskirti du pagrindinius požiūrius į teisinę nutraukimo pasekmę, turinčias reikšmės sutartų sumų galiojimui: tradicinį ir modernųjį. Priklausomai nuo požiūrio, nutrauktos sutarties negaliojimo momentas suprantamas skirtingai. Pagal tradicinį požiūrį laikoma, kad sutarties nutraukimas daro visas joje nustatytas prievoles negaliojančiomis nuo sutarties sudarymo momento⁴⁰². Šis retrospektyvus poveikis apima tiek pagrindines, tiek papildomas prievoles, tarp kurių yra sutartos sumos. Todėl pagal tradicinį požiūrį sutarties nutraukimas atima iš kreditoriaus teisę reikalauti sutartos sumos, kadangi pastarasis reikalavimas nebegali būti pagrįstas sutartimi.

Šiandien vyraujančiu yra laikomas modernusis požiūris, pagal kurį sutarties nutraukimo pasekmės neturi retrospektyvaus poveikio⁴⁰³. Pagal modernųjį požiūrį sutarties nutraukimas nelemia visų sutartyje nustatytų prievolių panaikinimo *ab initio*, tačiau reiškia, jog iki tol tarp šalių egzistavusi sutartis pakeičiama naujais teisiniais santykiais, kurių pagrindu šalys turi viena kitai grąžinti tai, ką buvo gavusios iki sutarties nutraukimo (restitucijos taikymas)⁴⁰⁴. Todėl skirtingai nei pagal tradicinį požiūrį, kuriuo vadovaujantis sutartis dėl nutraukimo laikoma negaliojanti nuo jos sudarymo momento (*ab initio*), pagal modernųjį požiūrį sutarties nutraukimo pasekmės yra nukreiptos į ateitį (*et nunc*), t. y. sutartis laikoma negaliojančia nuo sutarties nutraukimo momento. Atitinkamai iki tol egzistavusios sutarties nutraukimas reiškia į šios sutarties apimtį patekusių pagrindinių ir papildomų prievolių negaliojimą *et nunc* prasme. Atsižvelgiant į modernųjį požiūrį, sutartos sumos reikalavimas, kuris pareiškiamas iki sutarties nutraukimo, kai dar galiojo

402 Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract, in: Mehren (ed.), International Encyclopedia of Comparative Law, Vol VII, Chapter 16, Tubingen/Leiden/Boston: Mohr Siebeck, Martinus Nijhoff Publishers, 2001, p. 94.

403 Ambrasienė, D., et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste. Vilnius: Justitia, 2013, p. 347. Šis požiūris palaikomas Anglijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Lietuvoje, o taip pat ir Vienos konvencijos bei pavyzdinės teisės šaltinių atžvilgiu.

404 Dėl lyginamosios apžvalgos žr. Schwenzer, I. Commentary on the United Nations Convention on the International Sale of Goods. Oxford: Oxford University Press, 2010, 81-84 str., para. 3, 4. Tačiau bendrajai teisei priklausančiose jurisdikcijose restitucija nėra pripažįstama abipuse pareiga.

pagrindinė prievolė, laikytinas vykdytinu. Nebent nutraukiama sutartis būtų pripažinta niekine, kas reikštų, kad ji turi būti laikoma negaliojančia *ab initio*⁴⁰⁵.

Sutarta suma dėl savo kompensacinės funkcijos yra panaši į nuostolių atlyginimo institutą. Todėl tose teisės sistemose, kur sutarties nutraukimas yra suderinamas su nuostolių atlyginimo reikalavimu, neturėtų būti draudžiamas analogiškas derinimas su sutartos sumos reikalavimu⁴⁰⁶. To paties požiūrio turi būti laikomasi, kai šalys susitaria dėl galimybės reikalauti tiek sutarties nutraukimo, tiek nuostolių atlyginimo⁴⁰⁷.

2.6.2. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos santykis su prievolių vykdymu natūra

Bendrojoje bei kontinentinėje teisėje prievolių vykdymo natūra vieta pažeistų teisių gynimo būdų sąrašą skiriasi. Bendrojoje teisėje įvykdymo natūra teisių gynimo būdu būdingas išimtinis (ekstraordinarinis) pobūdis, kai tuo tarpu kontinentinėje teisėje sutarčių vykdymui teikiama svarbiausia reikšmė⁴⁰⁸. Todėl jeigu kontinentinėje teisėje gynimo būdų alternatyvumas kreditoriaus atžvilgiu veikia pagal bendrą taisyklę, tai bendrojoje teisėje tai laikytina išimtimi.

Lietuvos CK 6.213 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kreditorius iš savo piniginės prievolės neįvykdžiusio skolininko gali reikalauti prievolės įvykdymo natūra. Lietuvos CK 6.73 straipsnio 1 dalis draudžia kreditoriui iš skolininko paraleliai reikalauti netesybų ir realaus prievolės įvykdymo, išskyrus prievolės įvykdymo pavėlavimo atvejį. Tačiau kai prievolė pažeidžiama ne prievolės įvykdymo termino praleidimu, kreditoriui nedraudžiama vietoje netesybų reikalauti realiai įvykdyti pagrindinę prievolę ir atvirkščiai. Todėl nors minėtos normos nesudaro sąlygų kreditoriui reikalauti paralelinio dviejų skirtingų teisių gynimo būdų taikymo, tačiau kreditoriaus atžvilgiu paliekama teisė rinktis tarp realaus prievolės įvykdymo bei sutartos sumos. Kiekvienu individualiu atveju kreditorius, siekdamas apsaugoti savo turtinius interesus, pats pasirenka, ko reikalauti iš skolininko⁴⁰⁹. Šis kreditoriaus teisių gynimo būdų alternatyvumas nepriklauso nuo skolininko valios, todėl skolininkas negali apriboti kreditoriaus teisės reikalauti realaus prievolės įvykdymo, pasiūlydamas sumokėti tik sutartą sumą ir atvirkščiai. Tik kreditoriaus atžvilgiu veikiantis alternatyvumas įtvirtintas ir kitose kontinentinės teisės sistemose. Prievolę pažeidus įvykdymo termino praleidimu, išimtis reikalauti abiejų teisių gynimo būdų taikymo numatoma, kadangi sutartos sumos sumokėjimas siejamas su pavėluotu įvykdymu, o realus įvykdymas su prievolės neįvykdymu. Tai reiškia skirtingų teisėtų interesų kompensavimą, o ne vieno ir to paties du kartus.

405 Dambrauskaitė, A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės - Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 29 *et seq.*

406 Vokietijos CK 325 straipsnis.

407 Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract, in: Mehren (ed.), International Encyclopedia of Comparative Law, Vol VII, Chapter 16, Tubingen/Leiden/Boston: Mohr Siebeck, Martinus Nijhoff Publishers, 2001, p. 94.

408 Graves, J. „Penalty clauses and the CISG”. 30 Journal of Law and Commerce 2 (2012), p. 170; DiMatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 335.

409 Lietuvos CK 1.138 str. 4 p. bei 6.213 str. 1 d.

Panašiai yra ir Vokietijoje. Vokietijoje kreditorius, pareikalavęs sutartos sumos, negali iš skolininko tuo pačiu metu reikalauti realaus prievolių įvykdymo. Kreditorius iš savo prisiimtą sutartinę prievolę pažeidusio skolininko gali reikalauti arba prievolės (likusio) įvykdymo, arba sutartos sumos sumokėjimo⁴¹⁰. Iš esmės nuo prievolės pažeidimo, už kurį numatomas sutartos sumos mokėjimas, pobūdžio priklauso skirtingų gynimo būdų suderinamumas. Vokietijoje griežtai skiriamos sutartos sumos, mokamos už visišką arba dalinį prievolės neįvykdymą, nuo tų, kurios mokamos dėl pavėluoto, netinkamo prievolės vykdymo arba vykdymo su trūkumais⁴¹¹. Tik kai sutartos sumos mokėjimas nustatomas už antrajai grupei priklausančių prievolių pažeidimus, galima paraleliai reikalauti prievolės įvykdymo natūra⁴¹². Tokiu būdu kreditoriui sudaromos sąlygos vienu metu reikalauti skirtingų teisių gynimo būdų tik tuomet, kai jie atitinkamai yra orientuoti į skirtingų teisėtų interesų patenkinimą. Tai reiškia, kad skirtingi gynimo būdai negali būti tarpusavyje derinami to paties kreditoriaus teisėto intereso kompensavimui⁴¹³. Tarkime, jeigu numatomos dvi sutartos sumos, iš kurių viena būtų siejama su visišku prievolės neįvykdymu (reiškiančią krovinio nepristatymą), o kita su netinkamu įvykdymu (reiškiančią, kad krovinyne nebuvo pristatytas laiku arba pristatytos prekės neatitiko keliamų reikalavimų), tai pirmuoju atveju leidimas kreditoriui paraleliai iš skolininko reikalauti abiejų teisių gynimo būdų reikštų, kad tas pats kreditoriaus teisėtas interesas yra patenkinamas du kartus, kadangi kreditorius vienu metu gautų tai, dėl ko šalys apskritai susitarė, bei įgytų teisę į sutartą sumą, numatytą kaip kompensaciją už kreditoriaus atžvilgiu pažadėtos prievolės neįvykdymą. Tuo tarpu už netinkamą prievolės įvykdymą numatytas sutartos sumos reikalavimas nėra nukreiptas į kreditoriaus teisėto intereso, siejamo su konkrečios sutartinės prievolės įvykdymu natūra, patenkinimą, bet yra nukreiptas į kito kreditoriaus teisėto intereso, kuris siejamas su dėl netinkamo prievolės įvykdymo kilusiomis neigiamomis pasekmėmis, patenkinimą⁴¹⁴. Vokietijos CK 340 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas yra grindžiamas tuo, kad prievolės nevykdymo (įskaitant dalinį nevykdymą) pagrindu reikalaujama sutarta suma kartu su prievolės įvykdymo natūra reikalavimu yra nukreipti į to paties kreditoriaus teisėto intereso kompensavimą. Todėl šių skirtingų kreditoriaus gynimo būdų suderinamumo leidimas pagal bendrą reguliavimą sudarytų sąlygas nepagrįstam kreditoriaus praturtėjimui skolininko sąskaita⁴¹⁵. Vis dėlto Vokietijos CK 340 straipsnio 1 dalies reguliavimas gali būti apeinamas šalių susitari-

410 Vokietijos CK 340 str. 1 d.

411 Leible, S. *European contract law and German law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 561.

412 Vokietijos CK 340 str. 1 d., 341 str. 1 ir 3 dalys; taip pat žr. UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272, 6 str. 2 d.

413 Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 294 *et sq.*

414 Kita vertus, vadovaujantis Japonijos CK 420 str. 2 d. bei Pietų Korėjos CK 398 str. 3 str., tai, ar prievolė visiškai neįvykdoma, ar įvykdoma netinkamai (tarkime, nepristatant visai arba pristatant blogos kokybės produkciją), neturi reikšmės kreditoriaus teisei paraleliai reikalauti abiejų gynimo būdų taikymo. Tačiau Japonijai ir Pietų Korėjai būdingas teisinis reguliavimas laikytinas labiau išimtinio pobūdžio.

415 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in *Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz*, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 353.

mais⁴¹⁶. Vokietijos CK 340 straipsnio 1 dalies draudimas tarpusavyje derinti sutartos sumos reikalavimą su reikalavimu įvykdyti prievolę natūra negalioja netinkamo vykdymo ar vėlavimo atveju⁴¹⁷, kadangi tokiu atveju minėtomis kreditoriaus teisių gynimo priemonėmis yra kompensuojami skirtingi kreditoriaus teisėti interesai. Šia prasme pastebimas svarbus skirtumas tarp Vokietijos CK 340 ir 341 straipsnių.

Italijos CK 1383 straipsnis nesudaro sąlygų kreditoriui iš skolininko vienu metu reikalauti sutartos sumos bei prievolės įvykdymo, išskyrus jeigu sutartos sumos mokėjimas numatomas už prievolės įvykdymo vėlavimą⁴¹⁸. Vėlgi pastarasis straipsnis neleidžia skolininkui rinktis taikytino kreditoriaus pažeistų teisių gynimo būdo⁴¹⁹. Todėl skolininkas negali išvengti kreditoriaus reikalavimo įvykdyti prievolę natūra, pasiūlydamas vien sutartos sumos sumokėjimą. Šalims nėra leidžiama susitarti dėl kreditoriaus teisės vienu metu reikalauti prievolės įvykdymo bei sutartos sumos sumokėjimo, kai abu teisių gynimo būdai siejami su to paties kreditoriaus teisėto intereso kompensavimu. Laikoma, kad tokie susitarimai sudarytų sąlygas kreditoriams nepagrįstai praturtėti skolininkų sąskaita, todėl turi būti pripažinti negaliojančiais⁴²⁰.

Vadovaujantis Prancūzijos CK 1228 straipsniu kreditorius vietoj „*clause penale*” gali iš skolininko reikalauti sutarties vykdymo natūra. Kaip ir prieš tai aptartose teisės sistemos, Prancūzijoje skolininko atžvilgiu alternatyvumas nėra numatomas. Todėl skolininkas negali be kreditoriaus valios nuspręsti, koku būdu turi būti apgintos kreditoriaus pažeistos teisės (t. y. ar sumokant sutartą sumą, ar realiai įvykdant prievolę). Vadovaujantis Prancūzijos CK 1229 straipsniu, kreditorius iš skolininko gali vienu metu reikalauti tiek sutartos sumos sumokėjimo, tiek realaus prievolės įvykdymo tik pavėluoto prievolės įvykdymo atveju⁴²¹.

Kita kilti klausimas, o iki kokio momento kreditorius gali rinktis taikytiną teisių gynimo būdą? Tarkime, jeigu kreditorius pasirenka prievolių įvykdymą natūra, ar vėliau persigalvojęs jis gali pakeisti pasirinktą teisių gynimo būdą į sutartos sumos priteisimą ir atvirkščiai? Iš esmės kreditorius iš skolininko pareikalavęs prievolių įvykdymo gali pakeisti šią gynimo priemonę sutartos sumos sumokėjimu iki tol, kol skolininkas, atsižvelgdamas į pirminį kreditoriaus reikalavimą, nesiėmė jokių aktyvių veiksmų, susijusių su prievolės įvykdymu. Kita vertus, tokios rinkimosi galimybės kreditorius gali neturėti, jeigu pradžioje pareikalauja sutartos sumos sumokėjimo⁴²². Tarkime, Vokietijos CK 340 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai nurodyta, kad kreditoriui iš skolininko pareikalavus sutartos sumos sumokėjimo, kreditorius praranda teisę į prievolės vykdymą natūra. Todėl gynimo

416 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), p. 618.

417 Vokietijos CK 341 str.

418 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 456.

419 Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 315.

420 Ibid., p. 316.

421 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), p. 618.

422 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 559.

būdų alternatyvumas arba galimybė rinktis dingsta sulig kreditoriaus reikalavimo dėl sutartos sumos priteisimo pareiškimu. Tačiau ši taisyklė galioja tik tų prievolių atžvilgiu, kurios siejamos su aktyvių veiksmų atlikimu, bet ne susilaikymu nuo tam tikrų veiksmų atlikimo (pavyzdžiui, nekonkuravimo).

Kaip minėta, sutartos sumos sumokėjimas nėra suprantamas kaip skolininko alternatyva, todėl skolininkas negali už kreditorių parinkti konkretaus teisių gynimo būdo. Tai reiškia, kad sutartos sumos įtraukimas į sutarties tekstą neatima iš kreditoriaus teisės reikalauti prievolių vykdymo natūra, bet nesudaro sąlygų skolininkui apeiti vykdymo natūra reikalavimo paprasčiausiai sumokant sutartą sumą. Vis dėlto skolininkas gali apriboti kreditoriaus pasirinkimo galimybę, įvykdydamas prievolę per atitinkamą laiko tarpą, t. y. nuo momento, kai atsiranda reikalavimo teisė, iki momento, kol nepareiškiamas konkretus reikalavimas.

Nors nacionalinėse kodifikacijose paprastai įtvirtinamos specialios normos, reguliuojančios reikalavimų dėl sutartos sumos priteisimo ir vykdymo natūra suderinamumą, tačiau pavyzdinės teisės šaltiniuose tiesiogiai apie tai nekalbama⁴²³. Galima tik daryti prielaidą, jog šiems šaltiniams būdingas daugumoje šalių bei UNCITRAL taisyklėse⁴²⁴ įtvirtintas reguliavimas. Šiame poskyryje atlikta analizė rodo, kad paprastai nacionalinės kodifikacijos neleidžia kreditoriui reikalauti abiejų teisių gynimo priemonių taikymo, išskyrus pavėluoto prievolių įvykdymo atvejį⁴²⁵.

Pavyzdinėje teisėje sutartos sumos mokėjimo ir prievolės įvykdymo natūra reikalavimų suderinamumo galimybę gali nulemti konkretus šalių susitarimas⁴²⁶. Nacionalinės teisės lygiu sutartinių santykių šalims gali būti tiek sudarytos sąlygos susitarti dėl kreditoriaus teisės vienu metu reikalauti abiejų teisių gynimo būdų⁴²⁷, tiek uždrausta tai daryti. Iš Lietuvos CK 6.73 straipsnio 1 dalies matyti, kad šalių susitarimai, kurie leidžia kreditoriui vienu metu iš savo pareigų neįvykdžiusio skolininko reikalauti sutartos sumos sumokėjimo bei prievolės įvykdymo natūra, yra laikomi negaliojančiais, išskyrus, jeigu tokie susitarimai susiję su pavėluotu įvykdymu. Nacionaliniai teisės aktai taip pat gali šalims leisti apriboti kreditoriaus pažeistų teisių gynimo būdus, t. y. susitarti, kad pažeidimo atveju kreditorius iš skolininko galėtų reikalauti arba prievolės įvykdymo, arba sutartos sumos⁴²⁸.

423 Pavyzdžiui, žr. Commission on European Contract Law. *The Principles of European Contract Law*, 1999, 8:102 str.

424 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. *UNCITRAL Yearbook XIV* (1983), 272, 6 str.

425 Prancūzijos CK 1229 str. 2 d.; Austrijos CK §1336.1; Italijos CK1383; Lietuvos CK 6.73 str. 1 d.; Perillo, J. M. Corbin on Contracts. *A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law*, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 513.

426 Leible, S. *European contract law and German law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 561. Autorius tos pačios pozicijos laikosi ir paralelinio nuostolių atlyginimo reikalavimo atžvilgiu.

427 Tokie susitarimai galimi, vadovaujantis Latvijos CK 1720 str. 1 d. bei Estijos prievolių įstatymo 159 str. 1 d.; dėl JAV žr. Avraham, R., Liu, Z. „Incomplete Contracts with Asymmetric Information: Exclusive versus Optional Remedies”. *8 Am L & Econ Rev* (2006), p. 527.

428 Austrijos CK §1336.1; Šveicarijos prievolių kodekso 163 str. 3 d.

2.6.3. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinos sutartos sumos santykis su nuostolių atlyginimu

Svarbus yra sutartos sumos ir nuostolių atlyginimo suderinamumo klausimas, t. y. ar paaiškėjus, kad kreditorius dėl sutarties pažeidimo realiai patyrė didesnius nuostolius už sutartą sumą, jis galėtų šalia sutartos sumos reikalauti nepadengtų nuostolių dalies, ar vis dėlto sutarta suma turi ribojantį poveikį skolininko atsakomybės atžvilgiu. Sutartos sumos bei nuostolių atlyginimo kompensacinė paskirtis sutampa, tik sutartą sumą įtvirtinanti sąlyga dar papildomai palengvina kreditoriaus reikalavimo patenkinimo procesą, kadangi jos atžvilgiu netaikoma įrodinėjimo našta⁴²⁹. Kitaip tariant, priešingai nei reikalavimo dėl nuostolių atlyginimo atveju, siekiant prisiteisti sutartą sumą, nereikia įrodinėti nei realiai patirtos žalos dydžio, nei patirtos žalos fakto. Praktikoje pasitaiko situacijos, kai sutarta suma nepadengia kreditoriaus realiai patirtų nuostolių. Įvairios teisės sistemos skirtingai reguliuoja šį klausimą. Vienur papildomų nuostolių reikalavimas šalia sutartos sumos yra draudžiamas, kadangi į sutartą sumą žiūrima kaip į maksimalius sutartinius nuostolius, apart kurių iš skolininko nieko daugiau neleidžiama prisiteisti; todėl jeigu kreditorius sutiko su skolininko sutartinės atsakomybės apribojimu iš anksto numatyta suma, tuomet šio susitarimo turi būti laikomasi⁴³⁰. Tuo tarpu kitur kreditoriui nėra draudžiama šalia sutartos sumos, kurios nepakanka kreditoriaus realiai patirtiems nuostoliams padengti, reikšti savarankišką reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo⁴³¹. Tokiu atveju savarankiško nuostolių atlyginimo reikalavimo apimtyje kreditoriui atitenka įrodinėjimo našta, t. y. taikomas visos pastarojo instituto taikymui reikalingos sąlygos.

Vadovaujantis Lietuvos CK įtvirtintomis normomis, jeigu netesybos nepadengia nuostolių, kreditoriui išlieka teisė iš skolininko reikalauti neatlygintų nuostolių dalies. Netesybos ir nuostoliai yra savarankiškos sutartinės civilinės atsakomybės formos, kurių atžvilgiu galioja skirtingi taikymo pagrindai⁴³². Kreditorius, siekiantis prisiteisti nuostolius, kiek jų nepadengia netesybos, turi reikšti atskirą reikalavimą atlyginti nuostolius, nes reikalavimo priteisti netesybas pareiškimas savaime nereiškia ir reikalavimo priteisti kitus nuostolius pareiškimo. Todėl tik pareiškęs abu reikalavimus kreditorius gali prisiteisti ir netesybos, ir jas viršijančius nuostolius. Lietuvos CK 6.73 straipsnio 1 dalyje bei 6.258 straipsnio 2 dalyje reglamentuojamas nuostolių ir netesybų santykis, pagrįstas įskaitymo principu. Susitarimas dėl papildomų nuostolių, mokėtinų šalia netesybų, neleidžia kreditoriui sumuoti iš skolininko reikalaujamų netesybų bei nuostolių atlyginimo. Tai reikštų sąlygų kreditoriaus nepagrįstam praturtėjimui sudarymą ir prieštarautų Europos Tarybos Rezoliucijai⁴³³. Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, netesybų įskai-

429 Lando, O., Beale, H. *Principles of European Contract Law, Parts I and II*. The Hague, 2000, p. 454, A komentaras; Bar, C., Clive, E. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition*, Munich, 2009, p. 962, A komentaras.

430 Toks reguliavimas buvo įtvirtintas Beniliukso konvencijoje, žr. Beniliukso konvencija dėl sutartų baudių (1973) [Convention relative à la clause pénale. Bulletin/Publikatieblad Benelux 1973—7], 2 str. 2 d.; taip pat žr. *European Code of Contract published by the Gandolfi Initiative* (2001), 170 str. 1 d.

431 Lietuvos CK 6.73 str. 1 d.

432 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2014.

433 Žr. Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 and Explanatory Memorandum (Strasbourg, 1978), 5 bei 6 straipsniai.

tymo esmė yra ta, jog, kreditoriui reikalaujant netesybų ir nuostolių bei pagrindus savo reikalavimą, jam priteisiama didesnioji priklausanti suma, kuri apima mažesniąją. Kai reikalaujama sutartinių netesybų suma viršija priteistinus nuostolius, teismas priteisiamas sumas nustato tokia tvarka: į priteistiną nuostolių sumą įskaito ją atitinkančią sutartinių netesybų sumą⁴³⁴; sprendžia klausimą dėl likusių sutartinių netesybų dydžio pagrįstumo⁴³⁵ ir nustato galutinę priteisiamą netesybų sumą⁴³⁶. Jeigu prievolės įvykdymo termino praleidimo atveju šalys prašo ir netesybų, ir kompensuojamųjų palūkanų⁴³⁷, priteisiant pagal tokius reikalavimus, mažesnioji suma įskaitoma į didesniąją⁴³⁸. Kai kreditorius iš skolininko reikalauja ir kompensuojamųjų palūkanų, ir netesybų, ir kitų nuostolių, kompensuojamosios palūkanos ir netesybos, priklausomai nuo to, kuri suma didesnė, įskaitomos viena į kitą, o likusių nuostolių dydį turi įrodyti kreditorius. Pelno (mokėjimo) palūkanų ir netesybų kreditorius gali reikalauti kartu. Pelno (mokėjimo) palūkanų ir netesybų išieškojimas kreditoriui neužkerta kelio reikalauti kitų nuostolių, jeigu jis jų patyrė didesnių, negu netesybų suma. Palūkanų ir netesybų tikslas sutampa, kadangi abu teisių gynimo būdai skirti kompensuoti dėl prievolės neįvykdymo patirtus nuostolius. Tačiau tarp netesybų bei palūkanų egzistuoja tam tikri skirtumai⁴³⁹:

Vokietijos CK 340 straipsnio 2 dalyje bei 341 straipsnio 2 dalyje kreditoriaus teisė dėl sutarties pažeidimo reikalauti tiek sutartos sumos, tiek nuostolių atlyginimo nėra tiesiogiai draudžiama. Vis dėlto, kaip sutartos sumos suderinamumas su realiu prievolės įvykdymu, taip ir sutartos sumos suderinamumas su nuostolių atlyginimu priklauso nuo to, ar skirtingi teisių gynimo būdai yra skirti to paties kreditoriaus teisėto intereso kompensavimui, ar ne⁴⁴⁰. Kitaip tariant, šalims atitinkamai nesusitarus, kreditorius iš skolininko galėtų reikalauti tik sutartos sumos priteisimo. O pagal bendrą reguliavimą kreditorius iš skolininko galėtų reikalauti papildomų nuostolių, jeigu nuostolių atlyginimas būtų skirtas kito kreditoriaus teisėto intereso, kuriam nėra skirtas sutartos sumos mokėjimas, kompensavimui⁴⁴¹. Vokietijos teisės doktrinoje nurodoma, jeigu sutarta suma būtų išimtinai siejama tik su prievolių vykdymo skatinimu, tačiau ne su nuostolių atlyginimu, tuomet kreditorius taip pat galėtų vienu metu reikalauti abiejų teisių gynimo būdų taikymo⁴⁴². Kai kredito-

434 Lietuvos CK 6.73 str. 1 d. bei 6.258 str. 2 d.

435 Lietuvos CK 6.73 str. 2 d. bei 6.258 str. 3 d.

436 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

437 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-400/2011. Byloje kilo ginčas dėl mokėjimo ir kompensavimo funkcijas atliekančių palūkanų už pavėluotai gražintą paskolą priteisimo.

438 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156-687/2015.

439 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1; Panevėžio apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-584-280/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-830/2002.

440 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in *Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz*, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 353.

441 Leible, S. *European contract law and German law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 561.

442 Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. *23 European Review of Private Law* 3 (2015), p. 295.

rius negali iš skolininko vienu metu reikalauti abiejų teisių gynimo būdų taikymo, jis turi pasirinkti didesniąją sumą⁴⁴³, į kurią būna įskaitoma mažesnioji⁴⁴⁴. Jeigu realūs nuostoliai viršytų sutartą sumą, tuomet sutartinėje sąlygoje nustatyta suma bus laikoma minimaliais nuostoliais, kurių kreditoriui nereikia įrodinėti. Tačiau šią sumą viršijančių nuostolių priteisimui galios įprastos su nuostolių atlyginimo institutu siejamos įrodinėjimo taisyklės.

Kaip minėta, skirtingose šalyse bendras reguliavimas dėl sutartos sumos ir nuostolių atlyginimo reikalavimų suderinamumo, kuris taikomas nesant šalių susitarimo, yra ne vienodas. Tarkime, Prancūzijoje, Olandijoje ir Italijoje kreditorius, pareikalavęs sutartos sumos priteisimo, tuo pačiu metu nebegali reikalauti nuostolių atlyginimo⁴⁴⁵, išskyrus tam tikrus išimtinus atvejus⁴⁴⁶. Vokietijoje ir Lietuvoje kreditorius visuomet gali rinktis tarp sutartos sumos ar nuostolių atlyginimo; be to, sutartos sumos pareikalavimas neatima iš kreditoriaus teisės reikalauti sutarta suma nepadengtos nuostolių dalies. Todėl Vokietijoje ir Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas yra palankesnis kreditoriaus atžvilgiu.

Panašus rezultatas, kaip leidžiant priteisti papildomus nuostolius, gali būti pasiektas per sutartų sumų teisminę didinimo galią. Prancūzijoje CK 1231-5 straipsnyje tiesiogiai nurodoma, kad sutarta suma turi būti absurdiškai maža, lyginant su kreditoriaus realiai patirtais nuostoliais, kad teismas galėtų ją padidinti. Pagal senesnę Olandijos CK redakciją teismams taip pat buvo suteikta teisė padidinti sutartas sumas⁴⁴⁷. Tačiau skirtingai nuo Prancūzijos, senesnio Olandijos CK 6:92 straipsnio 2 dalyje nebuvo vartojamas joks konkretus apibrėžimas, pagal kurį turėjo būti kvalifikuojamas atitinkamai per mažas sutartos sumos dydis, kad būtų galima pritaikyti teisminę didinimo galią. Vis dėlto šiandien Olandijos reguliavimas yra pasikeitęs ir teismams vietoje didinimo galios taikymo tik leidžiama šalia nepagrįstai mažos sutartos sumos priteisti papildomus nuostolius⁴⁴⁸. Pastebėtina, jog teisinis reguliavimas su sutartų sumų teismine didinimo galia nėra plačiai naudojamas kontinentinėje teisėje. Kur kas dažniau šalims sudaromos sąlygos šalia sutartos sumos reikšti reikalavimą dėl papildomų nuostolių, kurių nepadengia sutarta suma, atlyginimo⁴⁴⁹. Vadovaujantis Olandijos CK 6:94 straipsnio 2 dalimi, galimybė kreditoriui šalia sutartos sumos priteisti papildomus nuostolius egzistuoja tuomet, kai to reikalauja protingumo ir teisingumo principai. O Lietuvoje tam sąlygas sudaro Lietuvos CK 6.251 straipsnyje įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas. Tačiau, kaip minėta, egzistuoja teisės sistemos, kuriose pagal bendrą reguliavimą sutartos sumos mokėjimo bei nuostolių atlyginimo reikalavimai yra tarpusavyje nesuderinami ir kreditorius pažeidimo atveju turi apsiriboti tik sutarta suma. Kita vertus, jeigu pagal bendrą reguliavimą kredi-

443 Ibid.

444 Vokietijos CK 340 str. 2 d. bei 341 str. 2 d.

445 Prancūzijos CK 1229 str.; Olandijos CK 6:92 str. 2 d.; Italijos CK 1382 str. 1 d.

446 Prancūzijoje kreditorius, neatsižvelgdamas į sutartą sumą, gali reikalauti visiško nuostolių atlyginimo „*dol*“ (tyčios) ir „*faute lourde*“ (sukčiavimo) atvejais, žr. Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law“. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 300; pagal Olandijos CK 6:94 str. 2 d. teismas gali kreditoriui priteisti papildomus nuostolius, jeigu to reikalauja teisingumo bei protingumo principai.

447 Hartkamp, A. S. Contract law in the Netherlands. The Hague: Kluwer, 1995, p. 94.

448 Olandijos CK 6:94 str. 2 d.

449 Šveicarijos prievolių kodekso 161 str.; Austrijos CK §1336.2; Vokietijos CK 340 str. 2 d.; Lietuvos CK 6.73 str. 1 d., 6.258 str. 2 d.

torius negali vienu metu reikalauti abiejų teisių gynimo priemonių, tai sutarties šalys paprastai dėl to gali susitarti⁴⁵⁰ arba papildomų nuostolių reikalavimas gali būti suderinamas su sutarta suma, kai skolininkas elgiasi tyčia arba sukčiaudamas⁴⁵¹.

Pavyzdinėje teisėje nėra aiškiai išreikštų nuostatų skirtų toms situacijoms, kai sutarta suma būna mažesnė už kreditoriaus realiai patirtus nuostolius. Todėl neaišku, ar pagal bendrą pavyzdinės teisės reguliavimą kreditorius be sutartos sumos galėtų paraleliai iš skolininko reikalauti papildomų nuostolių priteisimo. UNCITRAL taisyklėse pasirenkamas vokišką variantą primenantis teisinis reguliavimas⁴⁵². Tačiau skirtingai nei Vokietijoje, vadovaujantis UNCITRAL taisyklių 7 straipsniu, reikalavimas dėl sutarta suma nepadengėtų nuostolių yra pripažįstamas, jeigu nuostoliai „iš esmės“ viršija sutartą sumą. Nors PECL ir DCFR tiesiogiai nekalbama apie sutartos sumos ir nuostolių reikalavimų suderinamumą, tačiau atsižvelgiant į jų komentarus⁴⁵³, panašu, kad jose įtvirtintas reguliavimas labiau primena Prancūzijos, Olandijos ir Italijos variantą. Komentaruose nurodoma, kad kreditorius gali iš skolininko papildomai reikalauti sutartą sumą viršijančių nuostolių, tik kai tarp šalių sudaryta sutartis numato, kad sutarta suma laikoma minimaliais kreditoriaus nuostoliais, ir kreditorius gali įrodyti sutartą sumą viršijančius nuostolius⁴⁵⁴. Skirtingai nei UNCITRAL taisyklėse, minėtuose pavyzdinės teisės šaltiniuose reikalaujami papildomi nuostoliai neturi „iš esmės“ viršyti sutartos sumos. Požiūriu, jog papildomų nuostolių prisiteisimas galimas, tik jeigu tokia kreditoriaus teisė tiesiogiai numatoma susitarime⁴⁵⁵, šalininkai teigia, kad pavyzdinės teisės nuostatos nesuteikia šalims galimybės sutartomis sumomis apriboti skolininko atsakomybės. Tokia išvada padaroma, atsižvelgiant į atsakomybės ribojimo instituto nuostatas⁴⁵⁶.

Griežtas skolininko atsakomybės ribojimas sutarta suma paprastai būdingas toms teisės sistemoms, kur sutartų sumų atžvilgiu draudžiamas prievolių vykdymo užtikrinimo elementas ir sutartos sumos yra siejamos išimtinai tik su kompensacine funkcija⁴⁵⁷. Tačiau tam tikrais atvejais nuo draudimo vienu metu reikalauti sutartos sumos ir nuostolių atlyginimo gali būti nukrypstama. Tai ypač būdinga tiems atvejams, kai sutarta suma yra numatoma už specifinės prievolės pažeidimą. Pavyzdžiui, *Entergy Services, Inc. v. Entergy Arkansas, Inc. v. Union Pacific Railroad* byloje sutarta suma buvo skirta padengti tik

450 Vadovaujantis Italijos CK 1382 straipsniu šalys gali susitarti dėl galimybės šalia sutartos sumos reikalauti papildomų nuostolių priteisimo; tai leidžiama ir pagal ECC, žr. European Code of Contract published by the Gandolfi Initiative (2001), 170 str. 1 d.

451 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960), p. 614.

452 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272.

453 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 454; Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009, p. 962.

454 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 561.

455 Antonioli, L., Veneziano, A. Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 475.

456 Ibid., p. 476.

457 Kaip, pavyzdžiui, yra bendrajai teisei priklausančiose jurisdikcijose.

nuostoliams, susijusiems su alternatyviu kuro tiekimu, todėl kreditoriui nebuvo uždrausta iš skolininko paraleliai reikalauti kitų nuostolių, nesujusių su kuro gavimu, atlygimo⁴⁵⁸. Tačiau, kas jeigu šalys sutartyje nesukonkretina, už kokius specifinius pažeidimus turi būti mokama sutarta suma? Ar tuomet kreditoriui nelieka jokios galimybės šalia sutartos sumos kartu reikalauti iš anksto numatytą sumą viršijančių realiai patirtų nuostolių atlyginimo? Iš esmės bendrojoje teisėje kreditorius gali tikėtis galimybės pareikšti reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo, jeigu sutarta suma dėl jos neproporcingai mažo dydžio yra pripažįstama nesąžininga ir negaliojančia⁴⁵⁹. Situacija, kai kreditorius realiai patiria didesnius nuostolius už sutartą sumą, gali susiklostyti, jeigu, pavyzdžiui, vienoda sutarta suma numatoma už skirtingus prievolių pažeidimus, nepriklausomai nuo jų pobūdžio ir sunkumo⁴⁶⁰. Tokiu atveju sutarta suma gali būti pripažinta negaliojančia dėl jos pernelyg plataus turinio, tačiau toks sutartos sumos draudimas veiktų kreditoriaus naudai⁴⁶¹. Bendrojoje teisėje šalių susitarimai, kurie suteikia teisę be sutartos sumos papildomai reikalauti nuostolių atlyginimo, paprastai pripažįstami negaliojančiais⁴⁶². Pavyzdžiui, Vienoje JAV byloje teismas konstatavo, kad sąlyga, kurioje numatyta skolininko prievolė sutarties pažeidimo atveju kreditoriui mokėti 10 tūkstančių JAV dolerių iš anksto aptartų nuostolių forma ir šalia šios sumos papildomai padengti bet kokius kreditoriaus realiai patirtus nuostolius, turi būti kvalifikuota kaip bauda ir pripažinta negaliojanti⁴⁶³.

2.7. Pagal sutarties pažeidimo atveju mokėtinoms sutartoms sumoms taikomą ieškinio senaties terminą

Teisės sistemos labai retai nustato specifinius ieškinio senaties terminus sutartų sumų atžvilgiu. Į šią pakankamai reto teisinio reguliavimo kategoriją patektų Moldova bei Lietuva, kurių CK nuostatose analogiškai nustatomas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas, taikomas sutartoms sumoms⁴⁶⁴. Sutarties šalys gali pačios susitarti dėl konkretaus termino, per kurį kreditorius turėtų kreiptis dėl sutartos sumos išieškojimo, tačiau ši jų galimybė skiriasi priklausomai nuo taikytinos teisės⁴⁶⁵. Vienas iš bruožų, atribojančių skirtingas teisės sistemas, yra tame, ar į ieškinio senaties terminą žiūrima kaip į procesinės ar materialinės teisės klausimą. Bendrojoje teisėje ieškinio senatis paprastai laikoma pro-

458 *Entergy Services, Inc. & Entergy Arkansas, Inc. v. Union Pacific Railroad*, 35 F. Supp. 2d 746 (D. Neb. 1999) at 754.

459 Treitel, G. H. *Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account*. Oxford, 1988, nr. 170. Tačiau tai nereiškia, kad sutarta suma gali būti pripažinta negaliojanti vien todėl, kad ji mažesnė už realius nuostolius.

460 Burrows, A. S. *Remedies for Torts and Breach of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 447; Peel, E. *Treitel on the Law of Contract*. London: Sweet & Maxwell, 2007, para. 20-128.

461 Hogg, M. *Promises and contract law*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2014, p. 400.

462 Perillo, J. M. *Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law*, vol XI *Damages*, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 436.

463 *H & M Driver Leasing Service, Unlimited, Inc v. Champion International Corporation*, 11 Ct App, 17 March 1989, 536 NE2d 858 at 860.

464 Moldovos CK 271(a) ir Lietuvos CK 1.125 str. 5 d. 1 p.

465 Schwenzer, I., Manner, S. „The Claim is Time-Bared: The Proper Limitation Regime for International Sales Contracts in International Commercial Arbitration”. 23 *Arb Int* (2007), p. 298 *et sqq.*

cesinės teisės dalimi, o kontinentinėje – materialinės⁴⁶⁶. Tai būna aktualu, kai pasirinkta sutarčiai ar jos daliai taikytina teisė skiriasi nuo teismo vietos teisės, pagal kurią vyksta teismo procesas. Skirtingose teisės sistemose skiriasi tiek sutartoms sumoms taikytini ieškinio senaties terminai, tiek jų skaičiavimo pradžios momentai⁴⁶⁷. Pavyzdžiui, netinkamos kokybės prekių byloje senaties termino skaičiavimo pradžia gali būti laikomas momentas, kai kreditorius sužino apie pažeidimą⁴⁶⁸, arba laikas, kada atitinkama prievolė turėjo būti įvykdyta (t. y. prekių pristatymo laikas)⁴⁶⁹.

Vertinant skirtingas teisės sistemas, galima išskirti keturias galimas senaties termino, taikytino sutartų sumų atžvilgiu, rūšis: (i) sutartų sumų atžvilgiu taikomas vienodas senaties terminas kaip ir pagrindinei prievolei⁴⁷⁰; (ii) sutartų sumų atžvilgiu taikomas nuostolių atlyginimui nustatytas terminas⁴⁷¹; (iii) sutartų sumų atžvilgiu taikomas specifinis ieškinio senaties terminas⁴⁷²; (iv) sutartų sumų atžvilgiu taikomas bendrasis ieškinio senaties terminas. Tarptautiniuose teisės vienodinimo šaltiniuose pastebima tendencija numatyti bendruosius ieškinio senaties terminus skirtingo pobūdžio teisėms ir gynimo būdams⁴⁷³. Pavyzdinėje teisėje įtvirtinamas trijų metų bendrasis ieškinio senaties terminas, kuris taikomas tiek nuostolių atlyginimui, tiek sutartos sumos sumokėjimo reikalavimui⁴⁷⁴. PICC 10.2 straipsnio 7 komentare nurodoma, kad senaties terminas pradedamas skaičiuoti sekančią dieną nuo numatytos prievolės įvykdymo datos, jeigu šalys nesusitaria kitaip. Vadovaujantis DCFR III.-7:203 straipsnio 2 dalimi, ieškinio senaties skaičiavimo pradžia siejama su prievolės neįvykdymu arba pažeidimu, teikiančiu pagrindą nuostolių atlyginimo reikalavimui.

Lietuvos teisės doktrinoje pastebima, kad Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punkte numatytas sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas netesyboms yra per trumpas, ypač atsižvelgiant į sudaromų sandorių ir susiklostančių rinkos santykių sudėtingumą⁴⁷⁵. Analizuojant užsienio šalių teisinį reguliavimą bei praktiką, galima pamatyti kur kas ilgesnius ieškinio senaties terminus, taikomus sutartoms sumoms. Pavyzdžiui,

---

466 Ibid., p. 296 *et seq.*

467 Ibid., p. 298.

468 Prancūzijos CK1648 str. 1 d.

469 Objektivusis senaties termino skaičiavimo pradžios momentas taikomas daugelyje teisės sistemų, žr. Schwenzer, I., Manner, S., „The Claim is Time-Bared: The Proper Limitation Regime for International Sales Contracts in International Commercial Arbitration”. 23 Arb Int (2007), p. 298.

470 Kroatijos prievolių įstatymo 223 str.

471 Austrijos CK §1336.

472 Moldovos CK 271(a) ir Lietuvos CK 1.125 str. 5 d. 1 p.

473 Tarptautinėje prekyboje ieškinio senaties klausimą reguliuoja atitinkama Jungtinių Tautų konvencija, žr. 1974 United Nations Convention on the Limitation Period in the International Sale of Goods (as amended in 1980). Šios konvencijos 8 straipsnyje nustatytas bendrasis keturių metų ieškinio senaties terminas.

474 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 10.2 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 14:201 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-7:201 str.

475 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J., „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 Teisė (2013), p. 47.

iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu taikomas gana ilgas šešerių metų ieškinio senaties terminas⁴⁷⁶. Kai kurių Lietuvos autorių, laikančių iš anksto aptartus nuostolius atskiru nuo netesybų institutu, teigimu, ieškiniams dėl iš anksto aptartų nuostolių išieškojimo turėtų būti taikomas ne Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punkto sutrumpintas šešių mėnesių senaties terminas, tačiau to paties Lietuvos CK straipsnio 8 dalies sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas, taikomas reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo. Galimybė sutartoms sumoms taikyti pastarąjį ieškinio senaties terminą priklauso nuo to, ar šalių susitarimą dėl „*liquidated damages*“ laikysime netesybomis ar sutartiniais nuostoliais, kaip savarankiška civilinės atsakomybės forma⁴⁷⁷. Vis dėlto iš anksto aptarti nuostoliai negali būti prilyginti nuostolių atlyginimo institutui vien dėl ieškinio senaties termino prailginimo.

Siūlymas sutartų sumų atžvilgiu taikyti ne specifinį, bet analogišką nuostolių atlyginimui ieškinio senaties terminą gali būti grindžiamas nuostolių atlyginimo ir sutartų sumų institutų reglamentavimu bei funkcinio panašumu. Pavyzdinėje teisėje sutartų sumų nuostatos yra įtrauktos į nuostolių atlyginimo skyrių⁴⁷⁸. Todėl šios nuostatos gali būti suprantamos kaip nuostolių atlyginimo instituto dalis. Kad bendrojoje teisėje iš anksto aptarti nuostoliai yra suprantami kaip nuostolių atlyginimo instituto dalis galima suprasti vien iš žodžio „nuostoliai“, kuris yra vartojamas „*liquidated damages*“ termine. Analogiškos pozicijos turėtų būti laikomasi ir tose kontinentinės teisės sistemose, kur neigiama prievolių vykdymo užtikrinimo funkcija. Tačiau tose kontinentinės teisės sistemose, kur sutartų sumų atžvilgiu nėra neigiama prievolių vykdymo užtikrinimo funkcija, sutartų sumų priskyrimas prie nuostolių atlyginimo instituto galėtų būti lengviau pripažįstamas, jeigu pastarajam institutui būtų taip pat priskiriama prievolių vykdymo užtikrinimo funkcija. Tokia tendencija yra pastebima ir tai susiję su siekiu įteisinti baudinius nuostolius sutartiniuose santykiuose⁴⁷⁹.

Lietuvoje vyrauja požiūris, kad netesybos yra savarankiška atsakomybės forma ir negali būti laikoma nuostolių atlyginimo instituto dalimi, kadangi pastarajam institutui būdinga tik kompensacinė paskirtis⁴⁸⁰. Šiandien netesyboms taikytinas sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas galėtų būti prailgintas tik atitinkamai pakeitus su tuo susijusį teisinį reguliavimą, t. y. Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punktą. Vertinant teisę vienodinančių šaltinių reikšmę nacionaliniam reguliavimui, tikėtina, kad ateityje netesybų institutą reglamentuojančios teisės normos bus dar panašesnės į pavyzdinėje teisėje įtvirtintas nuostatas, todėl atitinkamai turėtų keistis ir susitarimams dėl netesybų

476 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais“. 77 *Justitia* (2012), p. 61.

477 *Ibid.*

478 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str.; Commission on European Contract Law. *The Principles of European Contract Law*, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1.* Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str.

479 Rowan, S. *Remedies for breach of contract: a comparative analysis of the protection of performance.* Oxford: Oxford Univ. Press, 2012, p. 172 *et seq*; Rouhette, T. „The availability of punitive damages in Europe: growing trend or nonexistent concept?“. 74 *Defense Counsel Journal* (2007), pp. 320-342.

480 Bublienė, D., Truskaitė-Paskevicienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas“. 87 *Teisė* (2013), p. 48.

taikytinas ieškinio senaties terminas⁴⁸¹. Ypač turint omenyje tai, jog esminiai sutarčių teisės aktai Lietuvoje yra sukurti recepcijos būdu, o recepcija yra ne statiškas, o dinamiškas procesas⁴⁸². Vadovaujantis viena naujausių (2015 metų) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, ryškėja tendencija sutartinės atsakomybės atžvilgiu taikyti bendrąjį dešimties metų ieškinio senaties terminą (Lietuvos CK 1.125 straipsnio 1 dalis)⁴⁸³, o ne kaip anksčiau sutrumpintą trijų metų (Lietuvos CK 1.125 straipsnio 8 dalis)⁴⁸⁴. Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika tik dar labiau pagrindžia poreikį keisti netesyboms taikomą šešių mėnesių ieškinio senaties terminą. Galėtų būti svarstoma, o ar, atsižvelgus į naujausių teismų praktiką, netesyboms, kurios yra viena iš sutartinės atsakomybės rūšių, neturėtų taip pat būti atitinkamai taikomas bendrasis dešimties metų ieškinio senaties terminas, o ne sutrumpintas trijų metų terminas. Bet koks netesyboms taikytino ieškinio senaties termino prailginimas sudarytų sąlygas labiau atsižvelgti į sudaromų sandorių bei susiklostančių rinkos santykių sudėtingumą. Vis dėlto, pavyzdžiui, Vokietijoje sutartinei atsakomybei, įskaitant netesybas, nesenai taikytą ganėtinai ilgą trisdešimties metų ieškinio senaties terminą pakeitė būtent trijų metų terminas⁴⁸⁵. Toks pasirinkimas sutampa su teisės vienodavimo šaltiniuose įtvirtintomis normomis. Todėl, autoriaus nuomone, priimtinausia būtų numatyti sutrumpinto trijų metų ieškinio senaties termino taikymą netesybų atžvilgiu.

2.8. Apibendrinimas

Atlikta analizė leido atskleisti bendrajai teisei būdingų iš anksto aptartų nuostolių bei kontinentinei tradicijai būdingų netesybų skirtumus. Pastarieji institutai tarpusavyje buvo lyginami pagal konkrečius teisinio reguliavimo aspektus. Tarp ryškiausių bendrosios bei kontinentinės teisės skirtumų sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje yra tai, kad pagal tradicinę bendrosios teisės tradicijos požiūrį iš anksto aptartiems nuostoliams būdinga nuostolių kompensavimo paskirtis, bet ne prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis; tuo tarpu kontinentinėje teisėje naudojamoms sutartoms sumoms būdinga dvejopa paskirtis, t. y. tiek nuostolių kompensavimo, tiek prievolių vykdymo užtikrinimo. Kitas svarbus analizuojamų institutų skirtumas yra susijęs su skolininko atsakomybe: bendrojoje teisėje iš anksto aptarti nuostoliai veikia kaip skolininko atsakomybės ribojimas, todėl iš anksto aptartų nuostolių pareikalavęs kreditorius jokių papildomų nuostolių iš skolininko prisiesti negali; tuo tarpu kontinentinėje teisėje skirtingų kreditoriaus teisių gynimo būdų

481 Pavyzdinėje teisėje nustatytas bendrasis trijų metų ieškinio senaties terminas, kuris taip pat taikytinas sutartoms sumoms, žr. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. redakcija), 10.2 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 14:201 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-7:201 str.

482 Ambrasienė, D., et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste. Vilnius: Justitia, 2013, p. 19.

483 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290-706/2015.

484 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-281/2008; 2010 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2010; 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2011.

485 Vokietijos CK 195 str.

suderinamumo taisyklės leidžia vienu metu reikalauti tiek sutartos sumos, tiek nuostolių priteisimo. Be to, kontinentinėje teisėje įstatymai paprastai numato, kad draudimas vienu metu prisiteisti sutartą sumą bei papildomus nuostolius negalimas, jeigu sutarties pažeidimas padaromas dėl didelio neatsargumo arba tyčios. Dar vienas reikšmingas analizuojamų institutų skirtumas yra susijęs sutartos sumos pagrįstumo vertinimo laiku: jeigu bendrojoje teisėje vadovaujamosi *ex ante* vertinimu (t. y. sutartos sumos pagrįstumas vertinamas sutarties sudarymo momentu), tai kontinentinėje teisėje vadovaujamosi *ex post* vertinimu (t. y. sutartos sumos pagrįstumas vertinamas po sutarties sudarymo)

Tam tikri sutartų sumų teisinio reguliavimo skirtumai išryškėjo ir tarp tai pačiai teisės tradicijai priklausančių šalių: pavyzdžiui, nors Belgija priklauso kontinentinės teisės tradicijai, tačiau joje sutartų sumų atžvilgiu leidžiama tik nuostolių kompensavimo paskirtis. Be to, Belgijoje naudojamas *ex ante* vertinimo laikas, todėl aktualus yra sutartos sumos lyginimas ne su realiais, bet su potencialiais sutarties pažeidimo nuostoliais. Tačiau pastaruoju požiūriu Belgija nėra išskirtinė tarp kontinentinės teisės šalių, kadangi *ex ante* vertinimo laikas taip pat būna naudojamas Vokietijoje ir Italijoje. Tuo tarpu analizuojant bendrajai teisei priklausančias šalis, paaiškėjo, kad ne visose iš jų atliekamas tik perspektyvus sutartų sumų pagrįstumo vertinimas: pavyzdžiui, kai kuriose JAV valstijose taikoma „antro žvilgsnio“ doktrina leidžia teismams įvertinti iš anksto aptartų nuostolių dydžio protingumą jau nebe sutarties sudarymo momentu pagrįstai tikėtinų pažeidimo nuostolių atžvilgiu, bet pažeidimo metu realiai kreditoriaus patirtų nuostolių atžvilgiu. Šios doktrinos pagrindu buvo praktikoje pasitaikančios situacijos, kai kreditorius dėl skolininko padaryto pažeidimo nepatirdavo jokių realių nuostolių ir skolininkas galėdavo tai lengvai įrodyti.

Išanalizavus skirtingas teisės sistemas, nustatytos keturios galimos senaties termino, taikytino sutartų sumų atžvilgiu, rūšys: (i) sutartų sumų atžvilgiu taikomas vienodas senaties terminas kaip ir pagrindinei prievelei; (ii) sutartų sumų atžvilgiu taikomas nuostolių atlyginimui nustatytas terminas; (iii) sutartų sumų atžvilgiu taikomas specifinis ieškinio senaties terminas; (iv) sutartų sumų atžvilgiu taikomas bendrasis ieškinio senaties terminas. Lietuvoje netesyboms taikomas specifinis sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas. Tačiau atsižvelgiant į sudaromų sandorių ir susiklostančių rinkos santykių sudėtingumą pastarasis ieškinio senaties terminas yra per trumpas. Analizuojant užsienio šalių teisinį reguliavimą bei praktiką, galima pamatyti kur kas ilgesnius ieškinio senaties terminus, taikomus sutartoms sumoms. Netesyboms taikytino ieškinio senaties termino prailginimas ne tik sudarytų sąlygas labiau atsižvelgti į sudaromų sandorių bei susiklostančių rinkos santykių sudėtingumą, bet ir labiau atitiktų teisės vienodinimo šaltiniuose įtvirtintą teisinį reguliavimą.

3. SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINŲ SUTARTŲ SUMŲ TEISMINĖS KONTROLĖS ŠALYGOS IR MODELIAI

Šiame skyriuje siekiama atskleisti pagrindines priežastis, lemiančias sutartų sumų teisminės kontrolės reikalingumą. Aiškinantis šias priežastis svarbu ne tik atsakyti į klausimą, kas pateisina teismų intervenciją į šalių sutartinius santykius, tačiau kartu įvertinti galimą nepagrįstai didelių sutartų sumų teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumą ir jo reikšmę minėto klausimo prasme. Sutartų sumų teisminės kontrolės sąlygas arba veiksnius, lemiančius sutartinių nuostolių apskaičiavimo netikslumus, galima suskirstyti į dvi kategorijas: tai nuo pačių šalių priklausantys arba nepriklausantys veiksniai. Atitinkamai vadovaujantis šiomis kategorijomis grindžiamas teisminės kontrolės reikalingumas. Tik išsiaiškinus sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės sąlygas, toliau galima pereiti prie sutartų sumų teisminės kontrolės modelių analizės. Siekiant atsakyti į klausimą, kuris iš nagrinėjamų modelių geriausiai padeda užtikrinti teisėtų interesų pusiausvyrą, būtina nustatyti skirtingų modelių ypatumus, privalumus bei trūkumus. Analizuojant Lietuvoje veikiančią sutartų sumų teisminės kontrolės modelį, keliamas esminis klausimas, kas lemia teisinį netikrumą Lietuvos komerciniuose sutartinių santykiuose, į kurį atsakius bus galima išsiaiškinti, koku būdu šį teisinį netikrumą būtų galima apriboti.

3.1. Pirmoji sąlyga – sutartinių nuostolių netikslumas dėl nuo šalių (ne) priklausančių veiksnių

Šalys, sudarydamos sutartį ir į ją įtraukdamos sutartą sumą, mėgina iš anksto apskaičiuoti galimus pažeidimo nuostolius. Tačiau sutarties sudarymo momentu būsimų nuostolių apskaičiavimas retai kada tiksliai atitinka teismo vertinamus protingai numatomus ar realiai iš sutarties pažeidimo fakto išplaukiančius nuostolius⁴⁸⁶. Apskaičiavimas būna netikslus dėl nuostolių vertinimo ir įrodinėjimo sunkumų⁴⁸⁷. Šalia vertinimo ir įrodinėjimo sunkumų paminėtini nuo pačių šalių nepriklausantys veiksniai, kurie lemia nuostolių apskaičiavimo netikslumą: aplinkybių pasikeitimas, nuo kurio priklauso iš pažeidimo kylantys padariniai; realių nuostolių dydžio nepastovumas arba kintamumas. Skirtumas tarp pastarųjų veiksnių yra tame, kad galimų nuostolių dydžio kintamumas yra žymiai sunkiau nuspėjamas, nes realūs nuostoliai būna aiškūs tik sutarties pažeidimo momentu. O pasikeitusių aplinkybių atveju, kai dar sutarties pažeidimas būna neįvykęs, šalių atžvilgiu visuomet egzistuoja galimybė tarpusavio derybų keliu pakeisti sutarties sąlygas, jau vadovaujantis tikslesniu būsimų nuostolių įvertinimu.

Galimų nuostolių apskaičiavimo netikslumas taip pat priklauso nuo pačių šalių ketinimų. Kitaip tariant, šalys savo noru gali nuspęsti į sutartį įtraukti atitinkamai mažesnę arba didesnę sutartą sumą galimų pažeidimo nuostolių atžvilgiu. Sutartą sumą šalys gali pamažinti, taip apribodami tam tikrų nuostolių kompensavimą⁴⁸⁸, arba padidinti, įtrauk-

486 Rea, S. A. Jr. „Efficiency implications of penalties and liquidated damages”. 13 J.LegalStud. 1 (1984), p. 163.

487 Ibid., p. 147, 162.

488 Tačiau sutartomis sumomis civilinė atsakomybė negali būti apribojama, kai skolininkas veikia tyčia arba dėl didelio neatsargumo, žr. Lietuvos CK 6.252 straipsnis.

damos sumas, kurios pagal bendrą reguliavimą nėra atlygintinos. Prie sutartos sumos padidėjimo gali prisidėti išlaidų, susijusių su pažeidimo nustatymu bei bylinėjimosi procesu, įtraukimas. Kalbant apie pagal bendrą reguliavimą neatlygintinas sumas, paminėtina, jog kontinentinėje teisėje nustatant sutartos sumos pagrįstumą į neturtinius interesus paprastai atsižvelgiama kaip į vieną iš vertinamųjų kriterijų⁴⁸⁹. Tuo tarpu bendrojoje teisėje neturtinių interesų kompensavimo per iš anksto aptartų nuostolių institutą klausimas neturi aiškaus atsakymo.

Kontinentinės teisės teismui teisė įsikišti į šalių sutartinius santykius ir sumažinti sutartą sumą gali atsirasti, kai įvertinus visas susijusias aplinkybes, sutarta suma neatitinka protingumo kriterijaus. Kai taip atsitinka dėl realių nuostolių dydžio nepastovumo arba kintamumo, kuriam šalys negalėjo užkirsti kelio nei sutarties sudarymo, nei pažeidimo momentu, tuomet teismo įsikišimas, be jokios abejonės, laikytinas pagrįstu, kadangi tik šiuo būdu teismas gali užtikrinti šalių teisėtų interesų pusiausvyrą. Kita vertus, pasikeitusių aplinkybių atveju šalys vis dar turi galimybę susitarti dėl sutartos sumos dydžio pakeitimo, todėl teisminė kontrolė gali būti laikoma mažiau pagrįsta. Tačiau šalies, kuriai sutartinių prievolių įvykdymas dėl pasikeitusių aplinkybių pasidarytų sunkesnis, atžvilgiu gali būti nesuteikta galimybė iš naujo sėsti prie derybų stalo ir tartis. Todėl teismo įsikišimo pagrįstumas atsirastų, jeigu pasikeitus aplinkybėms, dėl kurių prisiimtų prievolių įvykdymas taptų sudėtingas, šalys pačios nesusitartų dėl sutartos sumos sumažinimo.

3.2. Antroji sąlyga – ribotos pažinimo galimybės kaip sutarties pažeidimo nuostolių apskaičiavimo netikslumą lemiantis veiksnys

Prieš tai buvo kalbama apie galimų nuostolių įrodinėjimo bei vertinimo sunkumus, kurie nepriklauso nuo pačių šalių ir lemia sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą (t. y. aplinkybių pasikeitimą bei realių nuostolių dydžio kintamumą). Tačiau sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą gali lemti ir nuo pačių šalių priklausantys veiksniai – pavyzdžiui, kiekvienos šalies individualūs pažinimo sugebėjimai. Klaidos, sukeltos dėl žmogaus minyse susidarancių klaidingų asociacijų, yra gerai žinomos kognityvinėje psichologijoje⁴⁹⁰. Riboto pažinimo klaidos gali pasireikšti derybų arba sutarties sudarymo metu, tačiau savarankiško pagrindo teismo įsikišimui į sutartinius santykius jos nesudaro.

Sutartiniuose santykiuose galimi trys riboto pažinimo klaidų scenarijai⁴⁹¹: pirma, perdėtas būsimų veiksmų pasisekimo vertinimas (angl. *overoptimism*); antra, nepakanamas sutarties pažeidimo tikimybės įvertinimas (angl. *overconfidence*); trečia, tendencija manyti, kad šalių veiksmų sąlygojami padariniai gali būti kontroliuojami (angl. *illusion of control*). M. A. Eisenberg teigimu, dėl riboto pažinimo kylančios klaidos sutartiniuose santykiuose yra neišvengiamos, todėl šalys turi būti saugomos nuo įvairių nesusipratimų arba piktnaudžiavimo. Vadovaujantis šia pozicija, visos sutartos sumos, viršijančios ga-

489 Vokietijos CK 343 str. 1 d.; taip pat žr. Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

490 Hillman, R. „The Limits of Behavioral Decision Theory in Legal Analysis: the Case of Liquidated Damages”. 85 Cornell Law Review (2000), pp. 720-725. Autorius pateikia sąrašą, susijusių su riboto pažinimo klaidomis, kurios būdingos derybose dėl sutartų sumų.

491 Baffi, E. „Efficient penalty clauses with debiasing: Lessons from cognitive psychology”. 47 Valparaiso University Law Review 4 (2013), pp. 998-1000.

limus nuostolius, turėtų būti pripažįstamos galiojančiomis tik tuomet, jeigu būtų susiklostęs konkretus ginčo šalių numatytas pažeidimo, už kurį numatomas sutartos sumos taikymas, scenarijus⁴⁹².

Be abejo, skirtingai nei savo srities specialistai, profesionalių žinių ir patirties stokanjančios šalys yra kur kas labiau linkusios į klaidingų intuityvių sprendimų priėmimą, todėl sudarinėdamos sutartis greičiausiai atsidurs po vienu iš riboto pažinimo klaidų scenarijumi. Vadovaujantis kai kurių valstybių nacionaliniais teisės aktais, nevienodas šalių profesionalumo lygis sudaro skirtingo sutartų sumų teisinio reguliavimo pagrindą: pavyzdžiui, Vokietijoje savo veiklos srityje veikiantiems verslininkams yra keliami aukštesni reikalavimai, todėl teismams draudžiama mažinti jų numatytus sutartų sumų dydžius⁴⁹³. Panašiai galima žvelgti ir į atstovus, atsakingus bei atskaitingus atstovaujamų įmonių atžvilgiu. Atstovų atsakomybė bei atskaitingumas sukuria tam tikrą jų kontrolės mechanizmą, dėl kurio atstovai būna atsargesni už vidutinį žmogų ir sugeba atsiriboti nuo galimų riboto pažinimo klaidų⁴⁹⁴. Kitaip tariant, įmonių atstovai sutarties sudarymo proceso metu visais įmanomais būdais vengia klaidingų intuityvių sprendimų⁴⁹⁵.

Sutarties šalių profesionalumo lygis arba sutarties sudarymo metu veikiantis atsakomybės ir atskaitingumo mechanizmas susilpnina su riboto pažinimo klaidomis susijusį teisminės sutartų sumų kontrolės pateisinimą. Tačiau šio argumento reikšmė išauga, kai kalbama apie paprastas sandorio šalis, kurios nėra atitinkamos srities specialistai. Todėl kai kalbama apie riboto pažinimo klaidas, būtų logiška vadovautis skirtingais sutartų sumų vertinamaisiais kriterijais arba netaikyti jų analogiškai visoms sandorio šalims, nepriklausomai nuo jų statuso bei profesionalumo lygio.

3.3. Trečioji sąlyga – nelygiavertė derybinė padėtis tarp šalių, į sutartį įtraukiant sutarties pažeidimo atveju mokėtiną sutartą sumą

Ispanijos teisės doktrinos atstovai pasisako prieš sutartų sumų teisminės kontrolės griežtinimą⁴⁹⁶. Anot jų, turėtų būti naudojama minimali teisminė kontrolė, pagrįsta teismine mažinimo galia tik dalinio sutarties įvykdymo pagrindu. Su šia pozicija būtų galima sutikti, jeigu situaciją vertintume iš lygiavertę derybinę padėtį užimančių šalių pusės. Tačiau kyla klausimas, ar situacija, kai teismai neturi jokios diskrecijos kištis į sutartinius santykius dėl nepagrįstai didelių sutartų sumų, nekeltų pavojaus silpnesniųjų šalių teisėtiems interesams? Šio klausimo įvertinimui būtinas teisinio reguliavimo, susijusio su sutartiniais santykiais, kuriuose gali pasireikšti šalių derybinės padėties nelygiavertiškumas, nagrinėjimas.

492 Eisenberg, M. A. „The limits of cognition and the limits of contract”. 47 *Stanford Law Review* 2 (1995), pp. 234-235.

493 Vadovaujantis Vokietijos komercinio kodekso 348 straipsniu, Vokietijos CK 343 straipsnio taisyklė dėl sutartų sumų mažinimo netaikytina verslininkams, veikiantiems savo veiklos srityje.

494 Rachlinski, J. J. „The new law and psychology: A reply to critics, skeptics, and cautious supporters”. 85 *Cornell L. Rev.* 3 (2000), p. 757.

495 Baffi, E. „Efficient penalty clauses with debiasing: Lessons from cognitive psychology”. 47 *Valparaiso University Law Review* 4 (2013), pp. 1004-1007.

496 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 *US-China Law Review* 5 (2010), p. 33.

Skirtingai nei lygiavertę derybinę padėtį užimančios šalys, kurios visą laiką iki sutarties sudarymo aktyviai dalyvauja derybų procese, vartotojai sudaro sutartis iš anksto parengtomis sąlygomis. Todėl tam tikro vartotojų teisėtus interesus apsaugančio teisinio mechanizmo įtvirtinimas yra tiesiog būtinas⁴⁹⁷. Neįtvirtinus tokio vartotojų teises apsaugančio mechanizmo, prekių ar paslaugų tiekėjas, kaip dominuojanti sutartinių santykių šalis, galėtų lengvai pasinaudoti vartotojų nekompetentingumu ir į sutartį įtraukti sąžiningumo principui prieštaraujančią sutartą sumą. Kad taip nenutiktų Europos Sąjungos mastu buvo priimta atitinkama vartotojų teisių apsaugai skirta direktyva⁴⁹⁸. Atsižvelgiant į tai, kad visos Europos Sąjungos mastu veikia vartotojų teisėtų interesų apsaugą užtikrinančios nuostatos, kurios užkerta kelią nesąžiningoms sutarčių sąlygoms (įskaitant baudas), darytina išvada, jog su vartotojais susijusiuose santykiuose nereikalingas atskiros teisminės kontrolės, paremtos nepagrįstai didelių sutartų sumų mažinimu, įtvirtinimas. Be to, vadovaujantis vartotojų teisėje įtvirtintu reguliavimu, nesąžiningos sutartos sumos turi būti ne mažinamos, tačiau pripažįstamos negaliojančiomis⁴⁹⁹. Nors teisminės mažinimo galios pritaikymas vartotojų teisėje reikštų teisminės kontrolės formos švelnėjimą, tačiau kadangi vartotojai užima nelygiavertę derybinę padėtį prekių pardavėjų ar paslaugų teikėjų atžvilgiu ir sutartis sudaro prisijungimo keliu, jiems kur kas aktualesnė teisėtų interesų apsauga.

Turint omenyje jau egzistuojančius saugiklius su vartotojais susijusiuose sutartiniuose santykiuose, galima būtų daryti išvadą, kad teisminė kontrolė, paremta nepagrįstai didelių sutartų sumų mažinimu, yra orientuojama į lygiavertę arba santykinai lygiavertę derybinę padėtį užimančias šalis. Tačiau derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose: pavyzdžiui, kai smulkia arba nedidelio masto įmonė sudaro sutartį su monopolinę padėtį rinkoje užimančia didelio masto bendrove. Tai viena iš priežasčių, kodėl Olandijoje nedidelio masto įmonei gali būti taikoma vartotojams skirta apsauga, kai prisijungiama prie sutarties, kuri būna parengta pagal iš anksto nustatytas standartines sąlygas, tarp kurių numatoma sutarta suma (plačiau apie nelygiavertę derybinę padėtį tarp komercinių šalių žr. 3.5. poskyrį). Todėl būtina atsakyti į klausimą, kuris iš teisminės kontrolės modelių geriausiai užtikrintų šalių interesų pusiausvyrą. Pastarasis klausimas bus analizuojamas toliau.

3.4. Teismo vaidmuo vykdant sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų kontrolę

E. A. Posner abejoja teismų sugebėjimu tinkamai įsigilinti į komercinius sutartinius santykius⁵⁰⁰, todėl jų įsikišimą laiko nereikalingu. Tačiau nors teismai nėra tiesioginiai

497 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), pp. 392-394. Autorius atskiria nesąžiningas sutartas sumas nuo tų, kurioms būdingas pateisinamas ekonominis tikslas.

498 Directive 93/13/ECC on Unfair Terms in Consumer Contracts [1993] OJ L95/29, 6.1 straipsnis; atsižvelgdamas į pastarąjį straipsnį, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas konstatavo, kad sutartos sumos, kurios laikomos nesąžiningomis, negali būti mažinamos, o tik pripažįstamos negaliojančiomis, žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2013-06-30, C-488/11.

499 Ibid.

500 Posner, E. A. „A theory of contract law under conditions of radical judicial error”. 94 *Northwestern*

verslo santykių dalyviai, reikia nepamiršti ir nenuvertinti jų patirties, sukauptos sprendžiant analogiškas arba panašias situacijas, tarp jų ir susijusias su sutartų sumų mažinimu komercinėse sutartyse. Žinoma, nelengva užtikrinti, jog teismo išsikšimas į sutartinius santykius visuomet būtų pasvertas ir pagrįstas, kad ir dėl paprasčiausios įrodymų stokos, kai vertinamos sunkiai įrodytinos aplinkybės (pavyzdžiui, aplinkybė dėl pažeidimo ven-gimo). Tai ypač aktualu, turint omenyje tai, kad teismo proceso metu šalys gali nesunkiai „spekuluoti“ įrodymais dėl tam tikrų faktų⁵⁰¹. Be to, ne tik sutartinių santykių šalys, bet ir teismai yra linkę daryti dėl riboto pažinimo kylančias klaidas⁵⁰². Teismų dėl riboto pažinimo daromos klaidos pasireiškia neapdairumu bei „įrėminimo“ poveikiu: pirmoji klaida pasireiškia įvykio nutikimo tikimybės pervertinimu, kadangi konkretus įvykis teismo nagrinėjimo metu jau būna įvykęs⁵⁰³; o antroji klaida pasireiškia tuo, kad teismas tą pačią problemą gali spręsti skirtingais būdais vien dėl konteksto, kuriame byla yra pateikiama⁵⁰⁴. Tačiau dėl riboto pažinimo kylančios klaidos būdingos visoms socialinėms institucijoms, įskaitant įstatymų leidžiamąją bei vykdomąją valdžią⁵⁰⁵.

Kaip jau minėta, teismų nesikišimo pozicija atrodytų priimtina, kai kalbama apie lygiavertę derybinę padėtį užimančias šalis. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad visų verslininkų profesionalumo lygis, sukaupta patirtis, žinios ir galimybės yra ne vienodos, absoliutus teisminės kontrolės panaikinimas turėtų neigiamą poveikį silpnesniųjų verslo pasaulio atstovų atžvilgiu. Nenustačius visiškai jokios sutartų sumų teisminės kontrolės, neišvengiamai pasitaikytų situacijos, kai stambūs verslininkai, pasinaudodami savo dominuojančia derybine padėtimi, išsikovotų žymiai palankesnes sutarties sąlygas, tarp kurių būtų perdėtai pažeidimo nuostolius viršijančios sutartos sumos. Teismų profesionalios verslo patirties bei žinių stoka gali lemti skirtingą sutartų sumų vertinimą, nei pačių komercinių sutartinių santykių subjektų akimis. Tačiau, autoriaus nuomone, užkirtus kelią teisminei nepagrįstai didelių sutartų sumų kontrolei komerciniuose sutartiniuose santykiuose, teismams neliktų jokių kitų teisinių priemonių, kurios leistų ieškoti šalių interesų pusiausvyros. Dėl šios priežasties galimas teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumas neturėtų būti sureikšminamas.

Nagrinėjant skirtingose jurisdikcijose įtvirtintus teisminės kontrolės modelius, pastebima, jog vienur sutartos baudos yra visiškai draudžiamos ir pripažįstamos negaliojančiomis⁵⁰⁶, o kitur jos kontroliuojamos lanksčiau per teisminę mažinimo galia⁵⁰⁷. Dargi teis-

---

University Law Review 3 (2000), p. 758.

501 Rea, S. A. Jr. „Efficiency implications of penalties and liquidated damages”. 13 J.LegalStud. 1 (1984), p. 165.

502 Rachlinski, J. J. „The new law and psychology: A reply to critics, skeptics, and cautious supporters”. 85 Cornell L. Rev. 3 (2000), p. 744.

503 Rachlinsky, J. J. „A positive psychological theory of judging in hindsight”. 65 U. Chi.L. Rev. 2 (1998), p. 571 *et seq.*

504 Tversky, A., Kahneman, D. „Rational choice and the framing of decisions”. 59 Journal of Business 4 (1986), p. 251,

505 Rachlinski, J. J. „The new law and psychology: A reply to critics, skeptics, and cautious supporters”. 85 Cornell L. Rev. 3 (2000), p. 744.

506 Miller, L. „Penalty clauses in England and France: a comparative study”. 53 International and Comparative Law Quarterly 1 (2004), p. 84.

507 Žr. Prancūzijos CK 1231-5 str.; Vokietijos CK 343 straipsnis; Šveicarijos prievolių kodekso 163

minė kontrolė būna minimali, kai teismui paliekama galimybė sumažinti sutartą baudą tik vienu konkrečiu atveju, kuomet sutartis būna iš dalies įvykdyta⁵⁰⁸. Neabejotina, jog tam tikra sutartų baudų kontrolė yra reikalinga, atsižvelgiant į silpnesniųjų šalių teisėtų interesų apsaugą. Sutartų sumų teisminė kontrolė leidžia užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui dominuojančia derybine padėtimi. Kita vertus, svarbu, kad būtų išlaikyta šalių interesų pusiausvyra.

3.4.1. Mišrusis teisminės kontrolės modelis

Mišriajam teisminės kontrolės modeliui būdingas sutartų sumų vykdymo užtikrinimo paskirties draudimas, tačiau teismams palikta galimybė tiek mažinti, tiek pripažinti negaliojančiomis nepagrįstai dideles sutartas suma. Kitaip tariant, mišriajam teisminės kontrolės modeliui būdingi tiek lanksčiosios, tiek griežtosios teisminės kontrolės modelio bruožai. Mišrioji teisminė kontrolė ryškiausiai atsispindi Belgijoje. Belgijos įstatymais draudžiamos sutartos baudos, kurių paskirtis išimtinai siejama tik su skolininko „nubaudimu“ (arba sutarties vykdymo užtikrinimu), tačiau kartu sudaromos sąlygos nepagrįstai didelių sutartų sumų mažinimui. Belgijos teismams numatoma tiek sutartos sumos pripažinimo negaliojančia galia⁵⁰⁹, jeigu sutarta suma pripažįstama gryna bauda, atliekančia tik skolininko „nubaudimo“ funkciją, tiek sumažinimo galia⁵¹⁰, jeigu sutarta suma pripažįstama mišraus pobūdžio, t. y. atliekančia ne vien „baudimo“, bet kartu ir kompensacinę funkciją.

Belgijoje iki 1998 metų buvo sekama bendrosios teisės tradicijos pavyzdžiu⁵¹¹ ir sutartos sumos, turinčios skolininko „baudimo“ elementą, buvo visiškai draudžiamos ir pripažįstamos negaliojančiomis, nepaliekant teismams galimybės sumažinti šių sutartų sumų. Taip buvo nuo 1970 metų Belgijos Aukščiausiojo Teismo sprendimo, uždraudusio šalims vienai kitą „bausti“ ir konstatavusio, kad sutartų baudų įteisinimas lemtų piktnaudžiavimo savo teisėmis rizikos atsiradimą⁵¹². Tačiau žemesniųjų instancijų teismuose nebuvo vadovaujama minėtu sprendimu, dėl ko 1998 metais Belgijos CK buvo peržiūrėtas. Po peržiūrėjimo Belgijos CK buvo įtvirtinta teisminė sutartų sumų mažinimo galia. Tokiu būtu įstatymų leidėjas norėjo sušvelninti per griežta tapusią teisminę kontrolę dėl invazinės teismo galios pripažinti sutartas sumas negaliojančiomis. Todėl nors Belgijoje kaip ir bendrojoje teisėje yra draudžiama sutartų sumų „baudimo“ (arba vykdymo užtikrinimo) funkcija, tačiau skiriasi taikytinas teisminės kontrolės modelis, kuris savyje derina abu griežtąjį ir lankstųjį režimus. Belgijos mišrusis teisminės kontrolės modelis nėra orientuotas į teisinį tikrumą, siejamą su prievolių vykdymo užtikrinimu, tačiau dėl įtvirtintos teisminės mažinimo galios jis sudaro sąlygas teisiniam lankstumui⁵¹³.

---

straipsnis; Lietuvos CK 6.73 straipsnio 3 dalis bei 258 straipsnio 3 dalis.

508 Ispanijos CK 1154 str.

509 Belgijos CK 6, 1133 str.

510 Ibid., 1231 str.

511 Penalty Clauses in private law. Strasbourg: Selbstverl, 1972, p. 6.

512 Herbots, J. Contract law in Belgium. Deventer: Kluwer, 1995, p. 150.

513 Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account. Oxford, 1988, para. 180.

3.4.2. Minimalios teisminės kontrolės modelis

Minimaliai teisminei kontrolei būdina tai, kad sutartų sumų mažinimas paprastai priklauso tik nuo įvykdytų prievolių apimties. Minimali teisminė kontrolė ryškiausiai atsispindi Ispanijoje. Kaip ir Belgijai, Ispanijai būdingas sutartų sumų teisminės kontrolės modelis laikytinas unikaliu kontinentinėje teisėje. Ispanijoje teisminė kontrolė sutartų sumų atžvilgiu yra labai ribota – ten teismams leidžiama įsikišti į šalių sutartinius santykius ir sumažinti sutartos sumos dydį tik tuomet, jeigu sutartis būtų dalinai įvykdoma⁵¹⁴. Kitaip tariant, Ispanijoje sutartos sumos dydžio mažinimas išimtinai priklauso nuo įvykdytų sutartinių prievolių apimties. Tačiau teisminė mažinimo galia ir šiuo atveju gali būti apribota, jeigu šalys būtų susitarusios dėl visos sutartos sumos dydžio taikymo, esant tiek ir daliniam sutarties įvykdymui. Ispanijos Aukščiausiasis Teismas ne kartą atsisakė sumažinti sutartas sumas, konstatuodamas, kad jų nepagrįstai didelis dydis nėra reikšmingas ir neturi būti vertinamas Ispanijos CK 1154 straipsnio komercinių sutarčių atžvilgiu⁵¹⁵. Sutartų sumų kontrolė nustatoma arba įtvirtinant konkrečias taisykles, arba numatant tam tikrus vertinamuosius kriterijus⁵¹⁶. Jeigu daugelio kontinentinės teisės šalių sutartų būdų teisminė kontrolė yra paremta būtent vertinamaisiais proporcingumo kriterijais, tai Ispanijos teisėje tokie kriterijai nėra numatomi. Vietoje to Ispanijos CK yra įtvirtinama taisyklė, pagal kurią sutartos sumos mažinimas leidžiamas tik vienu konkrečiu atveju (t. y. esant daliniam sutarties įvykdymui).

Anot Ispanijos teisės doktrinos atstovų, bet kokia diskrecinė teismo kontrolė, tiek visiškai draudžiant sutartas baudas, tiek mažinant nepagrįstą jų dydį, kelia pavojų ekonominiam šios priemonės tikslui ir kenkia jos patrauklumui⁵¹⁷. Jų teigimu, tik labai ribota arba minimali teisminė sutartų sumų kontrolė mažina bylinėjimosi tikimybę ir skatina sutarties šalis aktyviai dalyvauti derybose dėl sutartų sumų, kadangi į jas žiūrima kaip į patikimą sutartinių įsipareigojimų įvykdymo užtikrinimą⁵¹⁸.

Nors pagal bendrą reguliavimą Ispanijos teismams nesuteikta diskrecija kontroliuoti prievolių vykdymo užtikrinimo elementą ir jie nevertina sutartų sumų pagrįstumo, tačiau, kita vertus, Ispanijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje žinomi atvejai, kuomet nepagrįstai didelės sutartos sumos buvo sumažintos Ispanijos CK 1.275 bei 7 straipsnio 2 dalies pagrindu, kurie atitinkamai įtvirtina nepagrįsto praturtėjimo bei piktnaudžiavimo savo teisėmis draudimus⁵¹⁹. Tokia Ispanijos Aukščiausiojo Teismo praktika rodo, jog įtvirtinta minimali teisminė kontrolė dar nereiškia besąlygiško sutartų sumų vykdymo.

514 Ispanijos CK 1154 str.

515 Ispanijos Aukščiausiasis Teismas, 1984-07-13, RJ 3981; Ispanijos Aukščiausiasis Teismas, 1997-09-29, RJ 8441, cituota pagal Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 US-China Law Review 5 (2010), 51 išnaša.

516 Būna ir tarpinių variantų tarp taisyklių ir kriterijų. Pavyzdžiui, vadovaujantis Čilės CK 1544 straipsniu, teismų diskrecija, įgyvendinant mažinimo galią, yra apribota konkrečiomis „lubomis”, pagal kurias už pažeidimą mokėtina suma negali dvigubai viršyti neįvykdytos prievolės sumos.

517 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 US-China Law Review 5 (2010), p. 33.

518 Ibid, p. 36.

519 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), pp. 366-367.

2009 metais Ispanijoje buvo siūloma modernizuoti sutartų sumų teisinį reguliavimą, numatant teismams sutartų sumų mažinimo pareigą nepagrįsto dydžio pagrindu⁵²⁰. Tačiau pasiūlymas susilaukė kritinio vertinimo⁵²¹, kadangi jame buvo formuluojama sutartų sumų mažinimo pareiga, kai tuo tarpu tarptautiniai bei regioniniai pavyzdinės teisės šaltiniai⁵²² teismams numato tik teisę, bet ne pareigą sumažinti sutartos sumos dydį. Siūlojimoje naujojo Ispanijos CK 1150 straipsnio formuluotėje tiesiogiai numatomas sutartos sumos mažinimas, atsižvelgiant tik į realiai kreditoriaus patirtus nuostolius, tačiau neminimas dalinis prievolės įvykdymas ir kitos susijusios aplinkybės. Dėl to siūlymas modernizuoti sutartų sumų teisinį reguliavimą taip pat buvo kritikuojamas.

Ispanijos minimalios teisminės kontrolės modelis gali atrodyti patraukliai lygiavertę derybinę padėtį užimančioms šalims. Jos, būdamos atitinkamos srities profesionalais, pačios gali pasirūpinti savo teisėtų interesų apsauga, todėl teisminę intervenciją į sutartinius santykius laiko visiškai nereikalinga⁵²³. Kita vertus, gali kilti klausimas, ar minimalios teisminės kontrolės modelis tuo pačiu leidžia apsaugoti silpnesniųjų šalių, kurios nepatenka į vartotojų teisių gynimo taikymo apimtį, teisėtus interesus. Iš esmės į šį klausimą galima atsakyti neigimai, turint omenyje, kad užimamos derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir tarp komercinių šalių, bei tai, kad silpnesniosios šalys dėl profesionalumo, patirties bei žinių atitinkamoje verslo srityje stokos sudarinėdamos sutartis negali išvengti intuityvių sprendimų bei klaidų⁵²⁴. Vokietijoje tai, jog užimamos derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, tapo viena iš priežasčių, kodėl teisminė mažinimo galia buvo pritaikyta, neatsižvelgiant į verslininkams nustatytą išimtinį reguliavimą⁵²⁵.

3.4.3. Lankstusis teisminės kontrolės modelis

Jeigu bendrojoje teisėje už sutarties pažeidimus leidžiama prisiteisti iš anksto aptartus nuostolius, bet draudžiamas sutartas baudos, tai daugelyje kontinentinei tradicijai priklausančių šalių tokio draudimo nėra dėl sutartoms sumoms suteikiamos dvejopos paskirties, t. y. jomis siekiama ne tik kompensuoti sąžiningos šalies nuostolius, bet kartu užtikrinti sutarties vykdymą. Tai numato ir aukščiau aptarta 1978 metų Rezoliucija⁵²⁶, kuri laikytina pirmuoju bendru Europos Tarybos valstybėms narėms skirtu teisės aktu, užtikrinančiu

520 The proposal for the modernization of the Spanish Civil Code on contracts (2009).

521 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 US-China Law Review 5 (2010), pp. 41-40.

522 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str. 2 d.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str. 2 d.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str. 2 d.

523 Hogg, M. Promises and contract law. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2014, p. 403.

524 Baffi, E. „Efficient penalty clauses with debiasing: Lessons from cognitive psychology”. 47 Valparaiso University Law Review 4 (2013), pp. 1000-1002.

525 Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, 2008-07-17, BGH NJW 2009, 1882, cituota pagal Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), 24 išnaša.

526 Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

kreditoriaus interesų apsaugą sutartomis baudomis ir įtvirtinančių pagrindinius šio instituto bruožus. Rezoliucijos 7 straipsnyje nurodyta, kad valstybės narės gali leisti nacionaliniams teismams mažinti sutartų baudų dydį, jei šis yra nepagrįstai didelis arba sutartinė prievolė yra iš dalies įvykdyta. Tuo tarpu Rezoliucijos Aiškinamasis Memorandumas numatė tam tikrus pavyzdinius vertinamuosius kriterijus, kuriais vadovaujantis galėtų būti sprendžiama, ar sutartos baudos yra nepagrįstai didelės. Į šį nebaigtinį vertinamųjų kriterijų sąrašą buvo įtrauktas sutartų baudų dydis; sutartų baudų ir nuostolių santykis; teisėti sutarties šalių interesai, įskaitant neturtinius; sutarties rūšis; aplinkybės, kuriomis sutartis buvo sudaryta; šalių socialinė bei ekonominė padėtis ir kt.⁵²⁷. Daugelis Europos Tarybos valstybių narių, atsižvelgdamos į minėtą Rezoliuciją ir jos Aiškinamąjį Memorandumą, atitinkamai sureguliuavo sutartų sumų institutus nacionalinės teisės lygmeniu.

Tarptautiniai ir regioniniai pavyzdinės teisės šaltiniai⁵²⁸ taip pat pripažįsta sutartų baudų taikymą. Pavyzdinėje teisėje numatoma teisminė mažinimo galia veikia kaip atsvara galimam kreditoriaus piktnaudžiavimui per didelėmis sutartomis sumomis. Teisminės mažinimo galios taikymas pateisinamas, jeigu skirtumas tarp realiai patirtų nuostolių ir sutartos sumos yra akivaizdžiai nepagrįstas vidutiniškai išsilavinusio, protingo ir apdairaus (*bonus pater familias*) asmens akimis⁵²⁹.

Vis dėlto teisminės kontrolės modelio pasirinkimas ir įgyvendinimas priklauso nuo kiekvienos valstybės atskirai, todėl tik pagal individualius pavyzdžius galime spręsti apie konkretų nacionaliniu lygmeniu įtvirtintą modelį. Kaip matysime vėliau iš 3.4.4. paragrafo, kuriame analizuojama griežtoji teisminė kontrolė, tokiose kontinentinei tradicijai priklausančiose šalyse, kaip Vokietija, Austrija, Olandija, Prancūzija ir Lietuva, yra įtvirtintas lankstesnis, nei bendrojoje teisėje, sutartų sumų teisminės kontrolės modelis. Visose iš jų teismams yra numatyta sutartų sumų mažinimo galia, kurios taikymas leidžiamas esant nepagrįstam sutartos sumos dydžiui arba daliniam sutarties įvykdymui⁵³⁰. Tačiau jose gali būti ir tam tikri teisminės mažinimo galios apribojimai: pavyzdžiui, Austrijoje numatyta, kad sutartų baudų nepagrįstai disproporcijai nustatyti papildomai gali būti kviečiami ekspertai⁵³¹; Vokietijoje numatomas skirtingas teisminės kontrolės režimas profesionalioms ir neprofesionalioms sutarčių šalims, todėl savo veiklos srityje veikiančių verslininkų atžvilgiu teismams draudžiama mažinti jų nustatytas sutartas baudas⁵³².

527 McKenna, J. F. „Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law versus Common Law Comparison”. ReedSmith (2008), p. 4.

528 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija); Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009.

529 Lui, C., Newman, M. S. Remedies in international sales: perspectives from CISG, UNIDROIT principles and PECL. New York: Juris Net, 2007, p. 545.

530 Žr. Vokietijos CK 343 str.; Prancūzijos CK 1231-5 str.; Austrijos CK §1336.2; Olandijos CK 6:94 str. 1 d.; Lietuvos CK 6.73 str. 3 d., 258 str. 3 d.

531 Austrijos CK §1336.2.

532 Vadovaujantis Vokietijos komercinio kodekso 348 straipsniu, Vokietijos civilinio kodekso 343 straipsnio taisyklė dėl sutartų sumų mažinimo netaikytina verslininkų, veikiančių savo veiklos srityje, atžvilgiu.

3.4.3.1. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų mažinimo galimybė bendrojoje teisėje

Nors teisminė kontrolė JAV yra paremta sutartų baudų taikymo draudimu, tačiau teisminė mažinimo galia ten nėra visiškai svetima. Pavyzdžiui, kai kurių JAV valstijų teismai, sprenddami ginčus dėl nekonkuravimo susitarimų, pasinaudojo tokia galia, pritaikydami protingumo standartą. Taikydamas protingumo standartą nekonkuravimo susitarimui, teismas gali įvertinti tokio susitarimo protingumą visų susijusių aplinkybių kontekste⁵³³. *Insurance Center, Inc. v. Taylor*⁵³⁴ byloje buvo išvengta absoliutaus nekonkuravimo susitarimo nevykdymo, atitinkamai modifikavus jo turinį. Anot teismo, nors tam tikros nekonkuravimo susitarimo sąlygos gali atrodyti neprotingomis ar neapibrėžtomis, tačiau atsižvelgiant į tai, kad tokių susitarimų esmė yra užtikrinti konkrečių šalių arba visuomenės teisėtų interesų apsaugą, yra reikalingas lankstumas, kad konkrečios bylos faktų bei aplinkybių kontekste būtų atrastas kompromisas tarp absoliutaus vykdymo bei nevykdymo⁵³⁵. Šis požiūris ir reguliavimas panašus į daugelyje kontinentinės teisės šalių nepagrįstai didelių sutartų baudų atžvilgiu taikytiną teisminę mažinimo galia.

JAV praktikoje žinomi atvejai, kuomet teismai dėl nepagrįsto dydžio sumažindavo prisiekusiųjų priteisiamus baudinius nuostolius⁵³⁶ arba dėl nepagrįstų ieškinių taikomas civilines baudas⁵³⁷. Pavyzdžiui, *Gilbert*⁵³⁸ byloje teismas nustatė netgi 58 Nepagrįstų ieškinių įstatymo (angl. *False Claims Act*) pažeidimus⁵³⁹. Pastarasis teisės aktas už kiekvieną pažeidimą numatė civilinę baudą, svyruojančią nuo 5 iki 10 tūkstančių JAV dolerių. Viską sudėjęs, bendra už pažeidimus mokėtina suma *Gilbert* byloje siekė 290 tūkstančius JAV dolerių. Tačiau atsižvelgdamas tik į 1.630 JAV dolerių realių nuostolių sumą, teismas konstatavo, kad didesnės sumos, nei 35 tūkstančiai JAV dolerių, priteisimas būtų nepagrįstas.

Iš aptartų pavyzdžių matyti, jog JAV praktikoje teisminės mažinimo galios taikymas nekonkuravimo susitarimams, civilinėms baudoms arba baudiniams nuostoliams nėra svetimas. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad jeigu būtų panaikintas kategoriškas baudų taikymo draudimas sutartiniuose santykiuose, teisminė mažinimo galia galėtų būti analogiškai suderinama su sutartomis baudomis.

3.4.3.2. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų mažinimo galimybė kontinentinėje teisėje

Kontinentinėje teisėje pripažįstama teisminė mažinimo galia. Ši galia laikoma privaloma sutarčių šalims ir negali būti panaikinta arba kitaip suvaržyta atitinkamais sutari-

533 17 C.J.S. Contracts §381.

534 *Insurance Center, Inc. v. Taylor*, 94 Idaho 896, 899 (Idaho 1972).

535 Ibid.

536 *State Farm Mutual Automobile Insurance Company v. Campbell*, 123 S.Ct. 1513 (U.S. 2003); *Lionel Simon v. San Paolo U.S. Holding Company, Inc.*, 35 Cal.4th 1159 (Cal. 2005).

537 The False Claims Act (31 U.S.C. §§ 3729–3733). §3729(a)(1) & (g).

538 *United States of America ex rel. June E. Smith v. Gilbert Realty Co.*, 840 F.Supp. 71 (E.D. Mich. 1993).

539 The False Claims Act (31 U.S.C. §§ 3729–3733).

mais⁵⁴⁰. Tačiau teisminės mažinimo galios taikymas turi būti išimtinio pobūdžio. Ji turi būti taikoma atsižvelgiant į skirtumą su realiai kreditoriaus patirtais nuostoliais ir į visas susijusias aplinkybes, įskaitant ir tas, kurios įvyksta po sutarties pažeidimo. Skirtingose teisės sistemose pagrindas, kuris reikalingas sutartos sumos mažinimui, nors ir neturi identiškos išraiškos, tačiau jo turinys iš esmės visur yra vienodas⁵⁴¹. Daugelyje teisės sistemų naudojamas protingumo arba proporcingumo standartas, tačiau kai kur nenaudojamas apskritai joks terminas. Tik praktikoje gali paaiškėti, ar formuluočių skirtumai yra reikšmingi, tačiau jų neabejotinas panašumas tame, kad teismams, vertinant sutartų sumų dydžio pagrįstumą, leidžiama atsižvelgti į visas susijusias bylos aplinkybes⁵⁴².

Vokietijoje dvejopa sutartų sumų paskirtis, o būtent vykdymo užtikrinimo funkcija, kreditoriui sudaro sąlygas reikalauti virš-kompensacinių nuostolių priteisimo. Kad būtų išvengta piktnaudžiavimo nepagrįstai didelėmis sumomis, Vokietijos CK 343 straipsnis įtvirtina teisminės kontrolės mechanizmą „*strafversprechen*“ (baudų) atžvilgiu (t. y. teisminę mažinimo galią). Tačiau tam, kad teismas įsikištų į šalių sutartinius santykius ir sumažintų nepagrįstai didelę sutartą sumą, reikalingas skolininko prašymas⁵⁴³. Ši teismo galia sutarties šalims yra privaloma ir jos negalima pakeisti susitarimu. Teismas, taikydamas Vokietijos CK 343 straipsnį, baudą mažina iki protingo dydžio, kad mažinama suma neprarastų prievolių įvykdymo užtikrinimo funkcijos⁵⁴⁴. Vokietijos CK 343 straipsnis netaikytinas iš anksto aptartų nuostolių (vok. *schadensersatzpauschale*) atžvilgiu, kadangi šios sąlygos laikomos paprasčiausiu galimų nuostolių apskaičiavimu ir jos siejamos išskirtinai tik su nuostolių kompensavimo palengvinimo funkcija, tačiau neapima prievolių vykdymo užtikrinimo funkcijos⁵⁴⁵. Teisminės mažinimo galios taikymas reikalauja nepagrįstos disproporcijos sutartos sumos atžvilgiu⁵⁴⁶. Sutartos sumos dydžio pagrįstumas yra vertinamas, atsižvelgiant į visus kreditoriaus teisėtus interesus, įskaitant ir neturtinio pobūdžio⁵⁴⁷. Todėl mažinant sutartą sumą gali būti vertinama pažeidimo reikšmė kreditoriaus atžvilgiu, šalių turtinė ir ekonominė padėtis, skolininko kaltės laipsnis bei reali ir potenciali žala. Vokietijoje sutartos sumos dydžio pagrįstumo vertinimui kreditoriaus potenciali žala kartais gali būti reikšmingesnė už realią⁵⁴⁸.

540 Antonioli, L., Veneziano, A. Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 474.

541 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 356.

542 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 556.

543 Ebke, W. F. Introduction to German law. The Hague: Kluwer, 1996, p. 186. Skolininko prašymui prilyginamas atsisakymas mokėti sutartą sumą arba paprasčiausias nesutikimas su mokėtinos sumos dydžiu.

544 Hogg, M. Promises and contract law: comparative perspectives. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 402.

545 Ebke, W. F. Introduction to German law. The Hague: Kluwer, 1996, p. 186.

546 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 560.

547 Vokietijos CK 343 str. 1 d.

548 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 560.

Vokietijos CK 343 straipsnyje įtvirtinta teisminė mažinimo galia netaikytina verslininkų atžvilgiu. Pastarąją išimtį numato Vokietijos komercinio kodekso 348 straipsnis. Lyginant su kitomis teisės sistemomis, šis reguliavimas yra unikalus. Jis nėra būdingas nei pavyzdinei teisei, nei kitoms nacionalinės teisės sistemoms. Nors panaši su verslininko statusu siejama teisminės mažinimo galios išimtis buvo numatyta Austrijos komercinio kodekso 348 straipsnyje, tačiau 2007 metais sausio 1 dieną priėmus naują komercinį kodeksą ji buvo visiškai panaikinta. Viena iš pagrindinių verslininkams taikomo išimtinio reguliavimo Vokietijos CK 343 straipsnio atžvilgiu priežasčių yra siejama su tuo, kad verslininkams dėl jų profesionalumo lygio veikiamoje srityje yra keliami aukštesni atidumo, apdairumo ir rūpestingumo reikalavimai⁵⁴⁹. Todėl jų teisėti interesai negali būti vienodai saugomi su paprastomis sutarčių šalimis. Jeigu sutartis sudaroma tarp verslininko ir neverlininko, tuomet komercinio kodekso išimtis Vokietijos CK 343 straipsnio atžvilgiu yra taikoma tik verslininkui, o neverlininkui ji negalioja. Vokietijos komercinio kodekso 348 straipsnio nuostatos neturi privalomojo pobūdžio, todėl šalys gali išvengti jų poveikio (t. y. susitarti dėl Vokietijos CK 343 straipsnio taikymo, nepriklausomai nuo verslininkų statuso). Svarbu, jog sutarta suma tarp šalių būtų individualiai aptarta ir suderinta, nes priešingu atveju jai būtų taikomas Vokietijos CK 307 straipsnio nuostatos dėl individualiai neaptartų sąlygų pagrįstumo vertinimo.

Dėl verslininkams taikytino išimtinio reguliavimo reikšmingas yra 2009 metų Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas, kuriame buvo konstatuota, kad geros valios principą įtvirtinančio Vokietijos CK 242 straipsnio pagrindu teisminė mažinimo galia gali būti pritaikyta ir verslininkų atžvilgiu⁵⁵⁰. Teismo nagrinėtoje byloje atsakovas įsipareigojo negaminti ir nepardavinėti tam tikrų vaikams skirtų pagalvių. Už kiekvieną pažeidimą atsakovas sutiko ieškoviui mokėti 7.5 tūkstančių eurų sutartą sumą. Atsakovas nesilaikė susitarimo ir išpardavė sandėlyje turėtus 7 tūkstančius pagalvių, gaudamas po 9 eurus už vieneta. Dėl to ieškovas kreipėsi į teismą iš atsakovo reikalaujamas priteisti 53 milijonus eurų sumą baudos forma. Teismas, atsižvelgdamas į Vokietijos CK 343 straipsnyje įtvirtintą draudimą mažinti verslininkų nustatytas sutartas sumas, nurodė, kad sutarta suma turi būti mažinama ne iki protingo dydžio, tačiau iki didžiausio leistino dydžio pagal geros valios principą. Tokiu būdu ieškoviui buvo nuspręsta priteisti dvigubai didesnę protingą sumą, t. y. 200 tūkstančių eurų. Kaip bebūtų ši nauja Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktika iš esmės patvirtina silpnėjantį Vokietijos komercinio kodekso 348 straipsnyje įtvirtinto išimtinio reguliavimo pobūdį.

Pagal Italijos CK 1384 straipsnį teismai gali sumažinti sutartą sumą, jeigu sutartis būtų iš dalies įvykdyta arba sutartos sumos dydis būtų nepagrįstai didelis⁵⁵¹. Tačiau teismas, mažindamas nepagrįstai didelę sutartą sumą, turi tai daryti vadovaudamasis protingumo principu ir atsižvelgdamas į kreditoriaus su sutarties įvykdymu susijusius teisėtus interesus. Italijos CK 1384 straipsnyje įtvirtinta teisminė mažinimo galia sudaro sąlygas užkirsti kelią piktnaudžiavimui sutarčių laisvės principu, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp pas-

549 Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 *International and Comparative Law Quarterly* 4 (1960), p. 618.

550 Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, 2008-07-17, BGH NJW 2009, 1882, cituota pagal Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), 24 išnaša.

551 Crisculi, G. *Italian Law of contract*. Napoli: Jovene, 1991, p. 132.

tarojo principo ir šalių lygybės sutartiniuose santykiuose. Italijoje teisminės mažinimo galios galiojimui visiškai jokios reikšmės neturi šalių susitarimai. Todėl nepriklausomai nuo tam prieštaraujančių šalių susitarimų, teismas visuomet gali įsikišti į šalių sutartinius santykius ir atitinkamai sumažinti sutartą sumą, jeigu nustatomas vienas iš Italijos CK 1384 straipsnyje įtvirtintų mažinimo pagrindų.

Nors 1998 metų Belgijos CK pripažino baudų neteisėtumą, tačiau jų teisminės kontrolės būdas buvo pakeistas iš pripažinimo negaliojančiomis į mažinimą⁵⁵². Vadovaudamasis Belgijos CK 1231 straipsnio 1 dalimi, teismas gali net tik skolininko prašymu, tačiau ir savo iniciatyva⁵⁵³ sumažinti sutartą sumą, jeigu ji akivaizdžiai viršytų sutarties sudarymo momentu numatomus pažeidimo nuostolius⁵⁵⁴. Tačiau teismas negali mažinti sutartos sumos žemiau už atlygintinus realius kreditoriaus nuostolius. Kad teismas vadovautųsi realiai patirtais nuostoliais, kaip minimalia mažinimo riba, kreditorius privalo teismui įrodyti šiuos nuostolius⁵⁵⁵. Tad jeigu taikant teisminę mažinimo galią kreditoriaus realiai patirti nuostoliai laikytini minimalia skolininko sutartinės atsakomybės riba, tai sutarties sudarymo metu numatomi didžiausi galimi pažeidimo nuostoliai laikomi maksimalia skolininko sutartinės atsakomybės riba. Belgijos CK 1153 straipsnyje kalbama apie teisminės mažinimo galios taikymą konkrečiai piniginių prievolių atžvilgiu. Iš pirmo įspūdžio atrodo, jog šiame straipsnyje yra įtvirtintos skirtingos mažinimo taisyklės. Vadovaujantis Belgijos CK 1153 straipsnio formuluote, atrodo, jog teismas turėtų mažinti sutartą sumą, atsižvelgdamas ne į sutarties sudarymo metu numatomus nuostolius, tačiau tik į realius dėl pavėluoto mokėjimo kreditoriumi atsiradusius nuostolius. Tačiau, anot V. Sagaert, Belgijos CK 1153 straipsnio atžvilgiu turi būti vadovujamasi numatomų nuostolių kriterijumi, lygiai kaip ir taikant Belgijos CK 1223 straipsnį⁵⁵⁶.

Olandijoje teismas gali įsikišti į šalių sutartinius santykius ir sumažinti sutartą sumą, jeigu būtų akivaizdu, jog to reikalauja teisingumo ir protingumo principai⁵⁵⁷. Olandijos CK 6:94 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad sutarta suma neturi būti mažinama žemiau už pagal įstatymus kreditoriui priteistinus nuostolius. Šalių susitarimai, kuriais būtų ribojama teisminė mažinimo galia, negalioja⁵⁵⁸. Tačiau teismas mažinimo galia turi naudotis atsargiai⁵⁵⁹ ir išimtiniais atvejais⁵⁶⁰. Teisminė mažinimo galia sutartų sumų atžvilgiu gali būti pritaikyta tik egzistuojant skolininko prašymui⁵⁶¹. Išimtis daroma sutartų sumų, susijusių su skolų

552 Belgijos CK 1231 str.

553 Sagaert, V., et al. *The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives*. Cambridge: Intersentia Publishing, 2012, p. 92.

554 Zimmermann, R. *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 644.

555 Sagaert, V., et al. *The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives*. Cambridge: Intersentia Publishing, 2012, p. 92.

556 Sagaert, V., et al. *The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives*. Cambridge: Intersentia Publishing, 2012, p. 93.

557 Olandijos CK 6:94 str. 1 d.

558 Olandijos CK 6:94 str. 3 d.

559 Mak, C. *Fundamental rights in European contract law*. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, p. 251.

560 Hartkamp, A. S. *Contract law in the Netherlands*. The Hague: Kluwer, 1995, p. 94.

561 Mak, C. *Fundamental rights in European contract law*. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, p. 250.

surinkimo bei procedūrinėmis išlaidomis, atžvilgiu⁵⁶². Taip yra, kadangi panašiose bylose sprendimai paprastai būna priimami už akių ir priteistinos sumos yra lengvai apskaičiuojamos. Kita vertus, su skolų surinkimo bei procedūrinėmis išlaidomis nesujusių sutartų sumų priteisimas yra gerokai sudėtingesnis ir reikalauja daugiau informacijos iš sandorio šalių, todėl jų atžvilgiu tikrinimas bei mažinimas *ex officio* nėra galimas. Todėl, išskyrus sutartas sumas, kurios patenka į Olandijos civilinio proceso kodekso 242 straipsnio apimtį, visoms yra taikomas Olandijos CK 6:94 straipsnis, kuris reikalauja skolininko prašymo ir argumentavimo dėl teisminės mažinimo galios pritaikymo. Tam tikrais atvejais *ex officio* mažinimas galimas Olandijos CK 6:248 straipsnio 2 dalies pagrindu. Pastarojoje teisės normoje nurodyta, kad teismas, gavęs pakankamai reikalingos informacijos, gali nuspręsti netaikyti šalių susitarimo, jeigu jis prieštarautų protingumo bei teisingumo principams. Tačiau tokiu atveju bylos baigtis neturi skirtis nuo tos, kuri būtų pasiekta Olandijos CK 6:94 straipsnio pagrindu. Bet kuriuo atveju Olandijoje teisminė mažinimo galia turi būti naudojama išimtiniais atvejais⁵⁶³, kad nebūtų sumenkinta sutarčių laisvės principo reikšmė. Kaip ir kitose kontinentinės teisės jurisdikcijose Olandijos CK nėra apibrėžiami kriterijai, kuriais vadovaudamasis teismas turėtų mažinti sutartą sumą, tačiau tokie kriterijai randami Olandijos teismų praktikoje: pavyzdžiui, teismas atsižvelgia į skolininko bei kreditoriaus kaltės laipsnį, numatomų nuostolių pobūdį bei rimtumą, sutartos sumos ir realiai kreditoriaus patirtų nuostolių santykį⁵⁶⁴. Iš esmės tik nepagrįstai didelis skirtumas tarp sutartos sumos ir realių nuostolių yra pakankamas pagrindas Olandijos CK 6:94 straipsnio taikymui. Preziumuojama, jog sutarta suma turi būti mažinama, jeigu sutartyje vienodas sutartas dydis nustatomas visiems potencialiems pažeidimams, nepriklausomai nuo pažeidžiamos pareigos pobūdžio ir svarbos. Tokiu atveju sutarta suma mažinama, atsižvelgiant į pažeidimo reikšmę pažeistos prievolės atžvilgiu bei į dėl pažeidimo sukeltų teisinių padarinių sunkumą (t. y. realių nuostolių dydį)⁵⁶⁵.

Prancūzijoje galimybė per sutartą sumą prisiteisti virš-kompensacinius nuostolius prilygina ją privačiai bausmei arba „*astreinte*“⁵⁶⁶. Skirtumas tik tas, kad „*astreinte*“ atžvilgiu netaikoma teisminė mažinimo galia. Tačiau kreditoriaus teisė prisiteisti virš-kompensacinius nuostolius nėra neribota. Prancūzijos CK 1231-5 straipsnis įgalina teismus užkirsti kelią potencialiam kreditoriaus piktnaudžiavimui bei dėl to galinčiam kilti nepagrįstam kreditoriaus praturtėjimui skolininko sąskaita. Šio piktnaudžiavimo pagrindu dažnai būna nelygiavertė sutarties šalių derybinė padėtis. Teismas skolininko prašymu arba savo iniciatyva gali sumažinti ar padidinti sutartą sumą, jeigu ji atitinkamai būtų nepagrįstai didelė arba juokingai maža. Teismui mažinant sutartą sumą privalu vadovautis realiai kreditoriaus patirtų nuostolių dydžiu, kaip vienu iš pagrindinių vertinamųjų kriterijų, tačiau mažinama sutarta suma negali pasiekti realiai kreditoriaus patirtų nuostolių ribos⁵⁶⁷. Skirtumas tarp sutartos sumos ir realiai kreditoriaus patirtų nuostolių neturi būti vos paste-

562 Olandijos civilinio proceso kodekso 242 str.

563 Busch, D. *The principles of European contract law and Dutch law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2002, p. 430.

564 Hartkamp, A. S. *Contract law in the Netherlands*. The Hague: Kluwer, 1995, p. 94

565 Ibid.

566 Treitel, G. H. *Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account*. Oxford, 1988, nr. 167.

567 Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law“. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 302.

bimas⁵⁶⁸, bet perdėtas⁵⁶⁹. Be skirtumo tarp realių nuostolių ir sutartos sumos teismai taip pat turi vertinti visas iki bylos nagrinėjimo paaiškėjusias aplinkybes, šalių elgesį ir sutartos sumos įtraukimo paskirtį, kuri gali būti siejama su verčiamuoju prievolių vykdymo poveikiu⁵⁷⁰. Todėl taikant teisminę mažinimo arba didinimo galią teismų sprendimai turi būti motyvuoti ir juose turi būti paaiškinta, kokia prasme sutarta suma yra nepagrįstai didelė arba juokingai maža. Prancūzijos teisėje pripažįstamos tiek baudos, tiek iš anksto aptartų nuostolių sąlygos, tačiau Prancūzijos teismai abiejų atžvilgiu taiko mažinimo galią⁵⁷¹. Įstatymų lygmeniu teisinį reguliavimą mėginta suvienodinti, įtraukiant teisės normą, kurioje teisminės mažinimo galios taikymas būtų aiškiai numatomas tiek baudoms, tiek iš anksto aptartų nuostolių sąlygomis⁵⁷². Tačiau siūlyti pakeitimai taip ir neįsigaliojo.

Nacionalinėse kodifikacijose nuostatoms dėl nepagrįsto sutartos sumos dydžio paprastai trūksta konkretumo: aišku tik, kad sutarta suma turi būti lyginama su kažkuo dar, bet paprastai tai nedetalizuojama⁵⁷³. Iš nacionalinių teismų praktikos matyti, jog sutartų sumų pagrįstumo vertinimui reikšmingi realiai kreditoriaus patirti nuostoliai⁵⁷⁴. Kita vertus, kreditoriaus realiai patirtiems nuostoliams gali ir nebūti teikiama svarbiausia reikšmė. Pavyzdžiui, Italijoje didžiausias dėmesys atitenka sutarties sudarymo metu egzistavusiems kreditoriaus teisėtiems interesams, kurie buvo siejami su sutarties įvykdymu. Todėl skirtumas tarp sutartos sumos ir realiai kreditoriaus patirtų nuostolių nėra lemiamas kriterijus⁵⁷⁵. Dėl šios priežasties Italijos teismai, taikydami teisminę mažinimo galią, neatsižvelgia į bendrą šalių kaltę dėl pažeidimo padarymo bei į kreditoriaus pareigos mažinti realius nuostolius nevykdymą⁵⁷⁶. Vokietijos teismų praktikoje, susijusioje su teismine mažinimo galia, pasitaikė atvejų, kai būtent potencialiems nuostoliams, bet ne realiams, atitekdavo lemiamas reikšmė⁵⁷⁷.

Teisminės mažinimo galios populiarumas kontinentinei tradicijai priklausančiose jurisdikcijose padarė didžiulį poveikį tarptautinio ir regioninio lygio teisės vienodinimo šaltiniams⁵⁷⁸. Tačiau skirtingai nei nacionalinėse kodifikacijose, pavyzdinės teisės šaltiniuose

---

568 Ibid., p. 303.

569 Nicholas, B. *The French law of contract*. Oxford: Clarendon Press, 1992, p. 236.

570 Marsh, P. D. V. *Comparative contract law*. Aldershot: Gower, 1996, p. 331.

571 Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 302.

572 Catala, P. *Proposals for reform of the law of obligations and the law of prescription* (English translation by J. Cartwright & S. Whittaker, 2006); Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 306.

573 Treitel, G. H. *Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account*. Oxford, 1988, para. 177.

574 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

575 Antonioli, L., Veneziano, A. *Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary*. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 476.

576 Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 321; tačiau jeigu dėl pažeidimo kaltas kreditorius, tuomet jis negali iš skolininko reikalauti sutartos sumos, žr. *Guide to penalty and liquidated damages clauses*. Paris: ICC, 1990, p. 35.

577 Leible, S. *European contract law and German law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 561.

578 UNIDROIT *Tarptautinių komercinių sutarčių principai* (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str. 2 d.; *Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law*, 1999, 9:509 str. 2

nuostatos dėl nepagrįsto sutartos sumos dydžio yra detalesnės⁵⁷⁹. Jose tiesiogiai nurodoma, kad sutartos sumos pagrįstumas vertinamas, atsižvelgiant į realius nuostolius, kilusius dėl sutarties pažeidimo, bei į visas kitas susijusias aplinkybes. Pavyzdinėje teisėje aiškiai nurodomi būtent realiai kreditoriaus patirti nuostoliai, o ne pagal numatymo principą atlyginami nuostoliai⁵⁸⁰. O tarp susijusių aplinkybių gali būti dalinis prievolės įvykdymas⁵⁸¹, nevykdymo rimtumas ar tam tikri su skolininko padėtimi susiję aspektai. Pavyzdinės teisės šaltiniuose nepateikiamos konkrečios ir praktiškai naudingos gairės, leidžiančios įvertinti nepagrįstą sutartų sumų dydį⁵⁸². Tačiau šios gairės galėtų susiformuoti tik realaus taikymo metu. Kritikos sulaukia nelankstumas, siejamas su realiais kreditoriaus nuostoliams teikiama lemiama reikšme, bei tai, kad sutartos sumos pagrįstumo vertinimui visiškai nereikšmingas numatomų nuostolių vertinimas⁵⁸³.

Kyla klausimas, o iki kokios apimties gali būti mažinama nepagrįstai didelė sutarta suma. Šiuo aspektu pavyzdinės teisės šaltiniuose tiesiogiai nurodoma, kad sutarta suma gali būti mažinama iki protingo dydžio⁵⁸⁴. Tai reiškia, kad sumažinta sutarta suma ir toliau turi būti didesnė už kreditoriaus realiai patirtus nuostolius. Tai galima padaryti nustatčius „tarpinį skaičių“ tarp sutartos sumos bei kreditoriaus realiai patirtų nuostolių⁵⁸⁵. Pavyzdinės teisės šaltiniuose iš esmės pasekama Vokietijos pavyzdžiu, kadangi Vokietijos CK 343 straipsnio 1 dalis taip pat įtvirtina mažinimo ribą, apibrėžiamą vartojant „protin-

---

d.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str. 2 d.; dėl palyginimo taip pat žr. Beniliiuko konvencija dėl sutartų baudų (1973) [Convention relative à la clause pénale. Bulletin/Publikatieblad Benelux 1973—7], 4 str.; UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272, 8 str.;

579 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str.

580 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 455; Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009, p. 963; dėl palyginimo taip pat žr. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), p. 285.

581 Dalinis prievolės įvykdymas, kaip sutartos sumos sumažinimo pagrindas, tiesiogiai įtvirtinamas Prancūzijos CK 1231-5 str., Italijos CK 1384 str., Lietuvos CK 6.73 str. 2 d. ir 6.258 str. 2 d.

582 Leible, S. European contract law and German law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014, p. 556.

583 Ibid.

584 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str.

585 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 454, B komentaras; Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009, p. 963, B komentaras; Busch, D. The principles of European contract law and Dutch law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2002, p. 432.

go dydžio” terminą⁵⁸⁶. Kita vertus, nors Olandijos CK⁵⁸⁷ bei Lietuvos CK⁵⁸⁸ nenurodoma „protingo dydžio“ terminu apibrėžiama mažinimo riba, tačiau šių šalių atitinkamose CK nuostatose tiesiogiai pasakoma, kad sutarta suma negali būti mažinama žemiau už kreditoriaus realiai patirtus nuostolius.

3.4.3.3. Netesybų mažinimo Lietuvoje galimybės ir esamos situacijos teisinis vertinimas

Sutarčių laisvės principo pagrindu⁵⁸⁹ šalims sudaromos sąlygos dispozityvių civilinės teisės normų ribose pačioms apibrėžti savo teises ir pareigas bei jų turinį. Žinoma, pastarasis principas nėra absoliutus, todėl šalys negali savo susitarimu pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyviųjų teisės normų galiojimo ir taikymo (CK 6.157 straipsnio 1 dalis)⁵⁹⁰. Lietuvos įstatymai nenustato jokie konkretaus netesybų dydžio ir suteikia galimybę šalims pačioms dėl jo susitarti. Suma, įtvirtinanti netesybas, laikytina minimaliais kreditoriaus nuostoliais⁵⁹¹, kurių jam nereikia įrodinėti, kai skolininkas neįvykdo ar netinkamai įvykdo savo sutartinę prievolę. Netesybos nubrėžia skolininko atsakomybės už prievolės pažeidimą ribas. Konstatavus prievolės pažeidimo faktą, sąžiningai šaliai yra suteikiama teisė reikalauti netesybų sąlygoje įtvirtintos sumos. Šalys, nustatydamos sutartinės atsakomybės ribas, nėra saistomos pareigos tiksliai apskaičiuoti galimus pažeidimo nuostolius. Tai yra logiška, turint omenyje, kad dar sutarties sudarymo fazėje paprastai būna labai sudėtinga ar netgi neįmanoma apskaičiuoti pažeidimo nuostolius⁵⁹². Todėl skirtingai nei bendrajai teisei priklausančiose jurisdikcijose, Lietuvoje gali pasitaikyti situacijų, kai netesybų suma, atrodžiusi neprotingai didelė sutarties sudarymo metu, gali vėliau (t. y. pažeidimo arba bylos nagrinėjimo metu) tokia nebebūti laikoma. Tam sąlygas sudaro Lietuvoje kaip ir daugelyje kitų kontinentinei tradicijai priklausančių jurisdikcijų priimtas sutartų sumų dydžio vertinimas po sutarties sudarymo (*ex post*)⁵⁹³. Teismas, *ex post* arba perspektyvaus vertinimo pagrindu nustatęs, jog sutarta suma yra neprotingai didelė, netesybų atžvilgiu

586 Hogg, M. Promises and contract law. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2014, p. 402.

587 Olandijos CK 6:94 str. 1 d. nurodoma, kad teismas, taikydamas teisminę mažinimo galią, negali mažinti kreditoriui priteistinos sumos žemiau už pagal įstatymų nuostatas atlygintinus nuostolius.

588 Lietuvos CK 6.73 str. 2 d. bei 6.258 str. 3 d.; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

589 Šulija, G. „Sutarties laisvės principas ir jo taikymo ribos: analizė tarptautinių aviacijos sandorių pavyzdžiu“. 78 Teisės problemos 4 (2012), p. 44.

590 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2013. Šioje nutartyje teismas konstatavo, kad „Sutartis ar jos sąlyga, prieštaraujanti imperatyviosioms teisės normoms, turi būti pripažinta negaliojančia (Lietuvos CK 6.224, 6.226 str.), ir teismas sutarčiai turi taikyti imperatyviasias teisės normas“.

591 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007; 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008.

592 Eisenberg, M. A. „The limits of cognition and the limits of contract“. 47 Stanford Law Review 2 (1995), pp. 225-236.

593 Kontinentinės teisės teismai nevertina, ar netesybos yra neprotingai didelės sutarties sudarymo momentu (*ex ante*), kaip būdinga bendrajai teisei, tačiau vertina jų dydį šalių bylinėjimosi metu (*ex post*).

gali pritaikyti Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje bei 6.258 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą teisminę mažinimo galią.

Nepriklausomai nuo šalių nustatytų baudų ar delspinigių dydžių, iki pat 2007 metais praktiką suvienodinuiso Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimo⁵⁹⁴, teismai laikėsi pozicijos, jog 0,02 procentai buvo tas netesybų dydis, kuris turėjo būti kreditoriams priteisiamas, kaip jo minimalūs nuostoliai. Todėl jeigu nebuvo nustatomi didesni kreditoriaus nuostoliai, jis jų nepatyrė arba teismo metu jų neįrodinėjo, taip pat jeigu šalys nebuvo susitarusios dėl išimtinių ar alternatyvių netesybų, teismai, vadovaudamiesi Lietuvos CK 6.210 ir 6.261 straipsniuose numatytais palūkanų normomis pagal pinigines prievoles, pripažindavo, kad minimalius kreditoriaus nuostolius atlygina 0,02 procentų dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną. Tačiau 2007 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad netesybų instituto ypatumai neleidžia jų mažinti iki kreditoriaus minimalių nuostolių (t. y. 0,02 procentų dydžio delspinigių) pagal Lietuvos CK 6.210 ir 6.261 straipsnius arba iki realiai kreditoriaus patirtų nuostolių, kadangi, priešingai, būtų paneigiamas sutarčių laisvės principas.

Teismas, taikydamas mažinimo galią netesybų atžvilgiu, negali pažeisti sąžiningos šalies teisėtų interesų ir turi atsižvelgti į išreikštą šalių valią⁵⁹⁵. Teisminę mažinimo galią riboja Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalis, kurioje nurodyta, kad netesybos negali būti mažinamos žemiau tikrosios nuostolių sumos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad minimalios netesybų dydžio ribos nustatymas nereiškia, kad netesybos visais atvejais turi būti sumažinamos iki minimalių nuostolių ar įrodytų nuostolių dydžio⁵⁹⁶. Vien tai, jog sudarydamos sutartį šalys nustato nemažo dydžio sutartą sumą, dar nereiškia prieštaravimo viešajai tvarkai ir būtinybės paneigti šalių valią dėl atsakomybės už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą⁵⁹⁷. Kiekvienu konkrečiu atveju tinkamu netesybų dydžiu gali būti pripažintas skirtingas netesybų dydis, todėl neįmanoma nustatyti vienodo, visiems atvejams skirto, netesybų tarifo. Koks netesybų dydis yra tinkamas konkrečiu atveju, yra fakto klausimas, kurį byloje turi įrodyti šalys⁵⁹⁸.

Vadovaujantis Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalies bei 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatomis, netesybos teismo gali būti mažinamos, jeigu: 1) netesybos aiškiai per didelės arba neprotingai didelės; 2) skolininkas įvykdė dalį prievolės. Lietuvos CK nesukonkretina sąvokos neprotingai (per didelės) netesybos, tačiau esminis kriterijus – netesybų santykis su nuostoliais. Tik įvertinęs skirtumą tarp nuostolių ir prašomų netesybų, teismas gali nuspręsti, ar netesybų suma nėra pernelyg didelė ir nepagrįsta. Bendroji taisyklė, kad apie pernelyg dideles netesybas teismas sprendžia tirdamas netesybų sumos ir nuostolių santykį, kyla iš netesybų instituto paskirties – užtikrinti kreditoriaus teisę gauti iš anksto sutartų

594 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

595 Lietuvos CK 6.156 ir 6.189 str.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100-686/2016.

596 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007; taip pat žr. 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007; 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009.

597 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008. Teismas nurodė, kad sprendžiant dėl delspinigių dydžio, svarbu atsižvelgti į tai, kokio dydžio delspinigiai pasirinkti šalių valia ir sulęgti sutartimi

598 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-866/2002.

nuostolių dalį, neįrodinėjant jų dydžio. Nors teismas visada privalo įvertinti nuostolių ir netesybų santykį, kad skirtumas tarp jų netaptų per didelis ir nepagrįstas, tačiau tai, jog netesybos viršija nuostolių sumą, dar nereiškia, kad netesybos automatiškai turi būti sumažintos. Be sutartos sumos santykio su realiais nuostoliais, teismas turi vadovautis ir kitais praktikoje suformuluotais vertinamaisiais kriterijais, kurių sąrašas nėra baigtinis⁵⁹⁹. Teismas, mažindamas netesybas, pirmiausia atsižvelgia į šalių sutartinių santykių pobūdį ir sutarties tikslus⁶⁰⁰, tikruosius sutarties šalių ketinimus, sutarties sąlygų tarpusavio ryšį⁶⁰¹, šalių statusą, t. y. į tai, ar šalys yra vartotojai⁶⁰² ar ne, ar šalys yra viešieji juridiniai asmenys, vykdančios visuomenines funkcijas, pavyzdžiui, kariuomenė⁶⁰³, taip pat į faktines bylos aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį, į CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus teisingumo, sąžiningumo, protingumo principus⁶⁰⁴, sutarties šalių interesų pusiausvyrą⁶⁰⁵, bankų mokamų palūkanų dydį⁶⁰⁶, CK 6.251 straipsnyje, reglamentuojančiame visiško nuostolių atlyginimo principą, nustatytus kriterijus⁶⁰⁷. Netesybų mažinimas taip pat gali būti nulemtas siekio įgyvendinti neteisėto praturtėjimo prevenciją⁶⁰⁸ arba siekio užtikrinti viešosios tvarkos apsaugą⁶⁰⁹. Šie kriterijai iš esmės sutampa su Rezoliucijos Aiškinamojo Memorandumo pavyzdiniame sąraše įtvirtintais kriterijais dėl neprotingai didelių sutartų sumų mažinimo⁶¹⁰. Tačiau netesybų pagrįstumą lemiančių vertinamųjų kriterijų sąrašas nėra baigtinis, o pats klausimas dėl netesybų dydžio yra fakto klausimas. Todėl teismai, atsižvelgdami į kiekvienos konkrečios bylos individualias aplinkybes, kreditoriams priteisia skirtingus netesybų dydžius⁶¹¹.

Mažindamas sutartyje nustatytas netesybas, teismas atsižvelgia į Lietuvos CK 6.223 straipsnį. Pastarajame straipsnyje pateikti sutarties pakeitimo pagrindai: nurodoma, kad

---

599 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

600 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2005.

601 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-384/2010.

602 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2009; taip pat žr. 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008.

603 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2006.

604 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-757/2002; taip pat žr. 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2005.

605 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2005.

606 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2001.

607 Nurodoma atsižvelgti į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį, šalių tarpusavio santykius bei į tai, ar visiškas nuostolių atlyginimas nesukurs nepriimtinių ar sunkių padarinių, žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007.

608 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2003; taip pat žr. 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1070/2003; 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005; 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007; kt.

609 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562/2008.

610 McKenna, J. F. „Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law versus Common Law Comparison”. ReedSmith (2008), p. 4.

611 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2014.

sutartis gali būti pakeista abipusiu šalių sutarimu⁶¹²; vienos šalies iniciatyva, kai sutartis būna iš esmės pažeidžiama arba kitais sutarties arba įstatymų numatytais pagrindais⁶¹³. Sutarties pakeitimo pagrindų sąrašas nėra baigtinis. Į tai atsižvelgdami teismai savo praktikoje vadovavosi Lietuvos CK 6.204 bei 6.228 straipsniais, kaip „kitais“, Lietuvos CK 6.223 straipsnyje neįtvirtintais, netesybų dydžių keitimo pagrindais⁶¹⁴. Buvo laikomasi požiūriu, jog Lietuvos CK 6.228 straipsnio taikymui neužtenka nepagrįsto pranašumo suteikimo, tačiau būtinas kažkurios šalies piktnaudžiavimas susiklosčiusiomis aplinkybėmis, t. y. kai kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties⁶¹⁵. Vis dėlto su Lietuvos CK 6.228 straipsnio taikymu netesybų atžvilgiu susijusi teismų praktika buvo pakeista. Vadovaujantis naujaisiu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinimu, Lietuvos CK 6.228 straipsnis galėtų būti taikomas tik tada, kai sutarties šalių nustatyta nelygybė pasireiškų jau sudarant sutartį, o netesybos (bauda, delspinigiai) būtų esminė sutarties sąlyga⁶¹⁶. Kadangi netesybos pagal savo prigimtį nėra ir negali būti esmine sutarties sąlyga, Lietuvos CK 6.228 straipsnis jų atžvilgiu netaikytinas.

Objektyvaus netesybų dydžio vertinimo pagrindą sudaro sutartos sumos bei realiai patirtų nuostolių lyginimas. Tačiau netgi neprotingai didelis netesybų dydis gali likti nesumažintas tam tikrais atvejais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokios praktikos laikosi, atsižvelgdamas į susitarimo dėl netesybų sudarymo ar sutarties pažeidimo aplinkybes. Pavyzdžiui, didelės netesybos gali būti paliekamos nesumažintomis, jeigu skolininkas yra nesąžiningas, elgiasi netinkamai kitos sutarties šalies atžvilgiu, nebendradarbiauja su ja, neinformuoja apie svarbias sutarties vykdymui aplinkybes⁶¹⁷. Jeigu nepagrįstai dideles netesybas pasiūlo aiškiai ekonomiškai stipresnė šalis vienašališkai parengtame susitarime, prie kurio kita šalis tik prisijungia⁶¹⁸, tokiu atveju taip pat gali būti priteisiamos net didelės netesybos, kaip iš anksto nustatyti minimalūs kreditoriaus nuostoliai, kurių dydžio nereikia įrodinėti⁶¹⁹.

Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje ir 6.258 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad sumokėtos netesybos (bauda, delspinigiai) nėra mažinamos. Nors minėtos normos nėra detalios, tačiau jų taikymo taisyklės yra atskleistos teismų praktikoje. Šios su teismine mažinimo galia siejamos išimties taikymo sąlyga yra tai, kad sutarta suma kreditoriui turi būti su-

612 Lietuvos CK 6.223 str. 1 d.

613 Lietuvos CK 6.223 str. 1 ir 2 d.

614 Mikelėnas, V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 301.

615 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais“. 77 Justitia (2012), p. 66.

616 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010; 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.

617 Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-488-302/2009.

618 Lietuvos CK 6.186 str. 3 d. nurodyta: „Pagal kitos šalies pasiūlytas standartines sąlygas sudariusi sutartį prisijungimo būdu šalis turi teisę reikalauti ją nutraukti ar pakeisti, jeigu sutarties standartinės sąlygos nors ir neprieštarauja įstatymams, tačiau atima iš jos paprastai tokios rūšies sutarčių suteikiamas teisės ar galimybės, panaikina ar apriboja sutarties standartines sąlygas parengusios šalies civilinę atsakomybę arba nustato sutarties šalių lygybės bei jų interesų pusiausvyros principus pažeidžiančias sąlygas, arba prieštarauja protingumo, sąžiningumo ar teisingumo kriterijams“.

619 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009.

mokama geruoju⁶²⁰. Skolininko atsisakymas mokėti netesybas rodo tarp šalių kilusį ginčą, kuris turi būti sprendžiamas ieškininės teisenos tvarka, todėl tokiu atveju joks netesybų išieškojimas ar sumokėjimas nebūtų laikomas netesybų sumokėjimu geruoju. Pagal Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį ir 6.258 straipsnio 3 dalį netesybų sumokėjimu nelaikomas netesybų priverstinis išieškojimas tuo metu, kai civilinėje byloje dėl šių netesybų dar nėra priimtas galutinis teismo sprendimas. Todėl antstolio atlikti vykdymo veiksmai negali apriboti teismo diskrecinės teisės sumažinti netesybas⁶²¹. Netesybų sumokėjimas hipotekos kreditoriui ne ginčo tvarka taip pat nėra tapatus netesybų sumokėjimui geruoju. Hipotekos teisėjas neatlieka civilinių teismų funkcijų, nesprendžia šalių ginčo dėl netesybų dydžio ir nesiaiškina priežasčių, dėl kurių skolininkas nevykdo savo įsipareigojimų. Hipotekos teisėjas tiesiog užtikrina paskolos davėjo reikalavimų patenkinimą bei netesybų išieškojimą. Todėl net ir po netesybų išieškojimo ne ginčo tvarka skolininkas turi teisę ginčyti ne ginčo tvarka išieškotų netesybų dydį ir reikalauti, kad jos būtų sumažintos, jeigu sutarta suma būtų laikoma nepagrįstai per didelė. Tokiu atveju teismas patikrina, ar šalių susitarimas dėl netesybų iš esmės nepažeidžia jų interesų pusiausvyros, ar netesybos nėra aiškiai per didelės ir, nustatęs tokių pažeidimų, gali netesybas sumažinti⁶²².

Teisminė mažinimo galia netesyboms gali būti pritaikyta tiek skolininko prašymu, tiek teismo iniciatyva⁶²³. Teisminės mažinimo galios pritaikymui netesybų atžvilgiu nėra reikalaujamas atskiras skolininko prašymas, kadangi prašymui yra prilyginamas skolininko atskirtimas į ieškinio reikalavimą dėl netesybų priteisimo. Prašymas sumažinti netesybas pripažįstamas tinkamai pareikštu ir teismo nagrinėtinu, nepriklausomai nuo tokio prašymo pareiškimo formos⁶²⁴. Be to, šis skolininko prašymas gali būti pareikštas iki pat teisminių ginčų pabaigos⁶²⁵. Jei nagrinėjamoje teismo byloje dėl netesybų yra reikalavimas jas įskaityti (Lietuvos CK 6.130–6.140 straipsniai), tai netrukdo teismui sumažinti netesybų⁶²⁶. Tačiau jeigu ginčas dėl netesybų mažinimo kyla po to, kai teismine tvarka jau buvo išspręstas ginčas dėl netesybų įskaitymo ir toje byloje netesybų mažinimo klausimas nebuvo keltas, tai skolininkas kitoje byloje nebegali kelti klausimo dėl netesybų dydžio mažinimo, nes laikoma, kad jos sumokėtos įskaitymo būdu (Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalis)⁶²⁷.

Nors sutarčių laisvės principas leidžia šalims susitarti dėl netesybų dydžio, tačiau neprotingai didelės netesybos gali būti sumažintos. Bendroji taisyklė dėl netesybų mažinimo yra ta, kad šalių susitarimas dėl netesybų yra galiojantis ir vykdytinas, bet jeigu netesybos yra akivaizdžiai per didelės, neproporcingos, jų dydis prieštarauja protingumo, sąžiningumo principams, sąžiningai verslo praktikai ir suteikia galimybę nepagrįstai praturtėti vienai šaliai bei pažeidžia teisėtus kitos šalies interesus, jos gali būti teismo (įskaitant *ex officio*

620 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2005.

621 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007.

622 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2005.

623 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 116; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1094/2003; Kauno apygardos teismo 2012 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1060-324/2012.

624 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-719/2002.

625 Ibid.

626 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-408/2008.

627 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2012.

būdu) sumažinamos iki protingos sumos. Nuostata, kuria vadovaujantis sutarta suma turi būti mažinama iki protingo dydžio, yra įtvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje⁶²⁸. Skirtingai nei pavyzdinėje teisėje⁶²⁹ arba kitų kontinentinei tradicijai priklausančių šalių nacionalinėje teisėje (pavyzdžiui, Vokietijoje)⁶³⁰, Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje bei 6.258 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad mažinamos netesybos negali tapti mažesnėmis už realius nuostolius⁶³¹.

Aplinkybė, kad abi šalys savo noru pasirinko aiškiai per dideles ir neprotingas netesybas, neužkerta kelio teismui įsikišti į šalių sutartinius santykius⁶³². Jeigu viena šalis dėl to pateikia prašymą, tuomet atsiranda dar tvirtesnis pagrindas sutartyje nustatytų netesybų dydžio įvertinimui. Nors kreditorius, prieštaraudamas teismo kišimuisi į sutartinius santykius, gali remtis skolininko sutikimu su aiškiai per didelių netesybų dydžiu, tačiau toks argumentas nėra pripažįstamas pagrįstu teismų praktikoje⁶³³. Aplinkybė, jog prievolės šalys įsipareigoja vienodai, taip pat nėra laikoma pagrindu pagrįstai reikalauti palikti aiškiai per didelę sutartą sumą nepakeistą. Kaip nurodoma teismų praktikoje, labai didelės netesybos turi būti peržiūrimos atsižvelgiant ne į tai, kad abi šalys savo įsipareigojimus užtikrino neprotingo, bet vienodo dydžio netesybomis, bet į tai, ar jų dydis protingas ar ne⁶³⁴. Netesybų kiekvienos iš šalių naudai dydis yra šalių derybų objektas: „priklausomai nuo sutarties pobūdžio kiekvienos šalies galimas nuostolių dydis dėl sutartinių įsipareigojimų pažeidimo gali būti skirtingas, taip pat gali skirtis šalių suinteresuotumas, kad kita šalis laiku ir tinkamai įvykdytų savo įsipareigojimus, todėl ir šalių susitartas netesybų dydis kiekvienos šalies naudai gali skirtis“⁶³⁵. Aiškiai per didelės netesybos gali būti nustatytos, kadangi viena sutarties šalis pasinaudoja savo pranašesne padėtimi ir kitos šalies silpnumu (nepatyrimu, neapdairumu ir pan.). Tačiau pasinaudojimo pranašesne padėtimi tikimybė būtų kur kas mažesnė, jeigu sutartis būtų sudaroma tarp lygiavertę derybinę padėtį užimančių šalių⁶³⁶. Todėl, autoriaus nuomone, teismai neturėtų vienodai taikyti teisminės

628 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2012.

629 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. redakcija), 7.4.13 str. 2 d.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str. 2 d.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str. 2 d.

630 Vokietijos CK 343 str. 1 d.

631 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2012.

632 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 116; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1094/2003; Kauno apygardos teismo 2012 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1060-324/2012.

633 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007. Teismas nurodė, kad aplinkybė, kai abi šalys pasirinko aiškiai per dideles ir neprotingas netesybas, nesudaro pagrindo teismui atsisakyti įvertinti sutartyje nustatytų netesybų dydį, jeigu šalis dėl to pateikia prašymą.

634 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007.

635 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138-686/2015.

636 Budreckienė, V. „Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose“. 3 Social transformations in contemporary society (2015), p. 156.

mažinimo galios visiems sutartinių santykių dalyviams, nepriklausomai nuo jų užimamos derybinės padėties ir profesionalumo lygio, bet turi vertinti tai, ar abi sutarties šalys yra verslininkai ar privatūs juridiniai asmenys, turintys patirties verslo bei derybų srityje, galintys tinkamai numatyti padarinius, kilsiančius tinkamai nevykdant įsipareigojimų, ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas⁶³⁷.

Sutartų sumų teisminės kontrolės vykdymas neleidžia išivyrauti nesąžiningai verslo praktikai sutartiniuose santykiuose. Tačiau netesybų mažinimas iki realių kreditoriaus nuostolių yra kitas kraštutinis, prieštaraujantis dispozityvumo ir sutarčių laisvės principams. Jeigu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 metais⁶³⁸ nebūtų išreiškęs aukščiau aptartos pozicijos ir teismų praktika nebūtų pasikeitusi, Lietuvoje veikiančios netesybų aiškinimo ir taikymo taisyklės būtų nutolusios nuo kontinentinės teisės požiūrio, orientuoto į realaus sutarčių vykdymo skatinimą. Tuomet skolininkas, įvertinęs, kad sutarties vykdymas yra nuostolingnis, nei sutarties nutraukimas, sumokėdamas kreditoriaus realiams nuostoliams prilyginamas netesybas, galėtų nustoti rūpintis sava laiku ir tinkamu sutartinių prievolių vykdymu. Nors formaliai toks požiūris būtų pateisinamas „naudingo pažeidimo“ teorijos atžvilgiu⁶³⁹, tačiau Lietuvos CK reglamentuojamas netesybų institutas, kaip vienas galimų prievolės įvykdymo užtikrinimo būdų, netektų prasmės, nes šalių laisva valia nustatomų sutartinės civilinės atsakomybės ribų už prievolių pažeidimus būtų galima nepaisyti. Toks dispozityvumo bei sutarčių laisvės principų paneigimas, reikštų egzistuojant gan aukštą paternalistinės intervencijos sutartiniuose santykiuose laipsnį.

Lietuvos teisėje įtvirtintos nuostatos dėl netesybų yra integralios Europos Tarybos Rezoliucijos⁶⁴⁰ ir jos Aiškinamojo Memorandumo bei pavyzdinės regioninės teisės, kuri yra orientuota į Europos Sąjungos privatinės teisės vienodinimo procesą, atžvilgiu⁶⁴¹. Tai rodo Lietuvos teismams suteikta galia mažinti netesybas, kai jos yra neprotingai didelės arba kai sutartis įvykdoma iš dalies⁶⁴². Šie netesybų mažinimo pagrindai yra pakankama atsvara skolininko teisių apsaugos prasme, kadangi leidžia užkirsti kelią galimam kreditoriaus piktnaudžiavimui savo teisėmis bei iš to galimai kilsiančiam nepagrįstam praturtėjimui skolininko sąskaita⁶⁴³. Tačiau ar teisinga taikyti vienodą teisių apsaugos lygį, tarkime, verslininkams, kurie turėdami lygiavertę derybinę padėtį laisvai susitaria dėl visų sutarčių

637 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014.

638 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

639 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), pp. 554-594.

640 Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

641 Žr. Commission on European Contract Law. *The Principles of European Contract Law*, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1.* Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str.

642 Netesybų mažinimo pagrindai dėl neprotingai didelio jų dydžio bei dalinio prievolės įvykdymo yra atitinkamai įtvirtinti Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje ir CK 6.258 straipsnio 3 dalyje. Šie pagrindai sutampa su Rezoliucijos 7 straipsnio nuostatomis, žr. Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

643 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005.

sąlygų, įskaitant netesybas? Ar tokiu atveju prioritetas neturėtų būti vienareikšmiškai teikiamas sutarčių laisvės principui, kiek įmanoma labiau užtikrinant komercinių sutartinių santykių stabilumą? Teismų praktikoje nurodoma, kad teisminė mažinimo galia turi būti taikoma atsižvelgiant į sutartinių santykių pobūdį⁶⁴⁴. Tai reiškia, kad teismai turi vertinti tai, ar abi sutarties šalys yra verslininkai ar privatus juridiniai asmenys, turintys patirties verslo bei derybų srityje, galintys tinkamai numatyti padarinius, kilsiančius tinkamai nevykdant įsipareigojimų, ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas⁶⁴⁵. Kai sutarties šalys yra verslininkai, teismai, mažindami netesybas, taip pat turi atsižvelgti į atitinkamą verslo praktiką⁶⁴⁶. Vis dėlto teismų praktikoje randama pavyzdžių, kai teismai mažina komercinėse sutartyse numatytas netesybų sumas, iš esmės neteikdami didesnės reikšmės sutartinių santykių komerciniam pobūdžiui⁶⁴⁷. Kyla klausimas, kaip sustiprinti teisinį tikrumą ir šalių autonomiją sutartiniuose komerciniuose santykiuose, kai lygiavertę derybinę padėtį užimantys subjektai susitaria dėl už pažeidimą mokamos sumos, kuri paprastai būtų pripažįstama neprotingai didele. Atsakant į pastarąjį klausimą, reikia turėti omenyje, kad sutartinių santykių dalyvių profesionalumo lygis bei jų užimamos derybinės padėties lygiavertiškumas yra kiekvienos individualios bylos fakto klausimas. Tai, jog derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, nepriklausomai nuo to, kad abi šalys būna toje pačioje verslo srityje veikiančios verslininkai⁶⁴⁸, apsunkina teisminės kontrolės lygio diferencijavimą vien pagal sutartinių santykių pobūdį. Todėl, autoriaus nuomone, su sutartų sumų vykdymu siejamas teisinio tikrumo klausimas komerciniuose sutartiniuose santykiuose turi būti sprendžiamas, tik kartu įvertinus šalių užimamą derybinę padėtį.

Atsižvelgiant į Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalies bei 6.258 straipsnio 3 dalies formuluotę, žemutinė galimo netesybų mažinimo riba aiški⁶⁴⁹, tačiau apibrėžti „aiškiai per didelį“ arba „neprotingai didelių“ netesybų sąvoką žymiai sunkiau. Praktikoje šis klausimas kyla itin dažnai ir šalys negali išvengti tam tikro teisinio neapibrėžtumo⁶⁵⁰. Nagrinėjant

644 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2005.

645 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014.

646 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais“. 77 Justitia (2012), p. 63.

647 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-409/2006; Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1314/2012; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. birželio 30 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-890/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-916/2015.

648 Tai viena iš priežasčių, kodėl Europos Sąjungos antrinėje teisėje sudaromos sąlygos išplėsti vartotojų tarsių apsaugą pradedančiųjų bei mažo arba nedidelio masto įmonių atžvilgiu, žr. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance, 13 punktas konstatuojamojoje dalyje; dėl mažo masto įmonių apsaugos Olandijoje žr. Busch, D. The principles of European contract law and Dutch law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2002, p. 431; dėl vartotojų tarsių apsaugos mechaizmo taikymo komercinėms šalims taip pat žr. Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law“. 23 European Review of Private Law 3 (2015), pp. 306-307.

649 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131-687/2016.

650 Pakalniškis, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p.801.

Lietuvos CK netesybų mažinimui skirtas teisės normas, pastebima, jog įstatymų leidėjas įtvirtina dvejopą mažinimo vertinamojo pagrindo lingvistinę išraišką: „aiškiai per didelės“ ir „neprotingai didelės“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vartojamas arba vienas pasirinktas terminas, arba jie abu vartojami kaip sinonimai. Visgi neaišku, kuo minėtų terminų turinys skiriasi. Galbūt juos galima laikyti vienas kitą papildančiais? Sunku būtų kurį nors iš šių terminų įvardinti bendresniu, kadangi abu jie vartojami išimtinai netesyboms skirtose nuostatose, kurios iš esmės yra tapačios (pasikartojančios). Teisės doktrinoje išreiškiami abejonė dėl būtinybės vartoti abu terminus ir siūloma pasirinkti vieną iš jų arba vietoj jų įvesti naują terminą, kuris apibrėžtų vertinamąjį netesybų dydžio pagrindą⁶⁵¹. Pavyzdžiui, Olandijos CK 6.94 straipsnio 1 dalyje visai nenaudojamas joks terminas, skirtas netesybų dydžiui įvertinti. Pastarajame straipsnyje nurodoma, kad netesybos gali būti mažinamos tuomet, jeigu to reikalaujama protingumo ir teisingumo principai. Tuo tarpu pavyzdinėje teisėje naudojamas „grossly excessive“ terminas⁶⁵², UNCITRAL taisyklėse – „substantially disproportionate“⁶⁵³, Italijoje – „manifestamente eccessivo“⁶⁵⁴, Prancūzijoje „manifestement excessif“⁶⁵⁵, Vokietijoje – „unverhältnismäßig hoch“⁶⁵⁶. Tačiau nei vienoje iš nurodytų teisės sistemų nėra naudojama dvejopa netesybų dydžių vertinamojo pagrindo išraiška, kaip yra daroma Lietuvoje. Autorius pritaria, jog Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje bei 6.258 straipsnio 3 dalyje straipsniuose turėtų būti paliktas tik protingumo standartą išreiškiantis terminas. Terminas „aiškiai per didelės“, nors ir sukuria tam tikrą termino aiškumo iliuziją, tačiau teisėje neatsiejamas nuo didesnio subjektyvumo laipsnio⁶⁵⁷. Skirtingos vertinamojo pagrindo išraiškos sukelia įvairias asociacijas turinio atžvilgiu, o su protingumo standartu siejama išraiška yra mažiausiai tokių asociacijų paveikta. Iš esmės analogiško požiūrio laikėsi ir Anglijos teisės doktrinos atstovai bei Anglijos teisės komisija, kai buvo siūloma modernizuoti su sutartų sumų teismo kontrole susijusias nuostatas: sutartų sumų mažinimo vertinamasis pagrindas buvo apibrėžiamas per proporcingumo standartą (angl. *manifestly disproportionate*)⁶⁵⁸. Visai kaip Vokietijos CK 343 straipsnyje. Proporciningumo arba protingumo standartas iš esmės siejamas su reikalavimu išlaikyti proporcijas tarp neįvykdytos prievolės ir reikalaujamų netesybų. Pavyzdinė teisės komentaruose teigiama, kad nepagrįstai didelės netesybos turi būti mažinamos pasi-

651 Ibid., p. 801.

652 Žr. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str.

653 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272, 8 str.

654 Italijos CK 1384 str.

655 Prancūzijos CK 1231-5 str.

656 Vokietijos CK 343 str.

657 Pakalniškis, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p.801.

658 Obeidat, Y. M. G. The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law. University of Leeds, 2004, p. 27; McGregor, H. „Contract Code“ drawn up on behalf of the English Law Commission, 1993, p 132-135.

renkant „tarpinių skaičių“ (atitinkamose teisės normose nurodomas „protingas dydis“) tarp sutartyje nustatytos sumos bei kreditoriaus patirtų nuostolių⁶⁵⁹.

Analizuojant netesybų mažinimui skirtų teisės normų formuluotes, taip pat pastebima, kad skirtingose teisės sistemose dalinis prievolės įvykdymas paprastai nėra įtvirtinamas kaip atskiras netesybų mažinimo pagrindas⁶⁶⁰. Tai yra vienas iš netesybų dydžio vertinamųjų kriterijų, kuris gali lemti netesybų kvalifikavimą neprotingai didelėmis. Europos Tarybos Rezoliucijos 7 straipsnio pirmame sakinyje nepagrįstai didelis netesybų dydis įtvirtinamas kaip mažinimo pagrindas, o antrame pastarojo straipsnio sakinyje dalinis įvykdymas nurodoma kaip viena iš galimų mažinimo aplinkybių (t. y. vienas iš svarbiausių vertinamųjų kriterijų). Yra teisės sistemų, kuriose teisės aktų lygmenyje tiesiogiai nurodoma, kad netesybos gali būti mažinamos tuomet, kai prievolė būna iš dalies įvykdoma⁶⁶¹. Ispanijos CK 1154 straipsnyje toks reglamentavimas įtvirtintas atsižvelgiant į tai, kad Ispanijoje veikia minimali teisminė kontrolė, įgalinanti mažinti netesybas tik vienu išimtinu atveju, t. y. kai prievolė būna iš dalies įvykdyta. Būtent tai, kad Ispanijoje įtvirtintas ne protingumo standartu, bet konkrečia taisykle paremtas netesybų mažinimo mechanizmas, paaiškina jai būdingo reglamentavimo pasirinkimą. Tačiau lanksčiąją teisminės kontrolės formą įtvirtinančiose jurisdikcijose, įskaitant Lietuvą, toks pasirinkimas ne visai suprantamas. Juk jeigu skolininkas sutartį įvykdo iš dalies, tai paprastai lemia proporcingai mažesnius kreditoriaus nuostolius. Atitinkamai netesybos, kurios būtų buvusios protingomis, jeigu prievolė būtų buvusi visiškai neįvykdyta, tokiomis nebegali būti, kai skolininkas iš dalies įvykdo prievolę ir taip sumažina kreditoriaus nuostolius, su kuriais lyginimas turi lemiančią reikšmę netesybų dydžio protingumui nustatyti. Todėl, autoriaus nuomone, Lietuvoje dalinis prievolės įvykdymas turi būti pripažintas ne atskiru netesybų mažinimo pagrindu, tačiau vienu iš netesybų protingumo vertinamųjų kriterijų.

3.4.3.4. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų mažinimo *ex officio* vertinimas

Kaip ir UNCITRAL taisyklėse, pavyzdinės teisės šaltiniuose nėra aiškiai nustatyta, ar teisminės mažinimo galios taikymui reikalingas skolininko prašymas, ar vis dėlto teismas ją gali taikyti savo iniciatyva⁶⁶². Nors pavyzdinės teisės normų nekonkretumas šiuo klausimu

659 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 454, B komentaras; Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009, p. 963, B komentaras; Busch, D. The principles of European contract law and Dutch law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2002, p. 432.

660 UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija), 7.4.13 str.; Commission on European Contract Law. The Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III.-3:712 str.; Vokietijos CK 343 str.; Olandijos CK 6:94 str. 2 d.; Austrijos CK §1336.2.

661 Pavyzdžiui, Italijos CK 1384 str.; Ispanijos CK 1154 str.; Lietuvos CK 6.73 str. 2 d. bei 6.258 str. 3 d.

662 Tačiau ECC tiesiogiai įtvirtina mažinimo *ex officio* galią, žr. European Code of Contract published by the Gandolfi Initiative (2001), 170 str. 4 d.

teikia pagrindą skirtingoms galimoms interpretacijoms⁶⁶³, tačiau vadovaujantis PECL 9:509 bei DCFR III.-3:712 straipsnių B komentaris, kur vartojamos tokios lingvistinės konstrukcijos, kaip „teismas gali sumažinti“; „[š]i teismo galia“⁶⁶⁴, galima tik daryti prielaidą dėl *ex officio* mažinimo galios įtvirtinimo. R. Zimmermann sutinka su šiuo požiūriu, laikydamas pavyzdinės teisės reguliavimą panašų į Prancūzijos⁶⁶⁵. Bet konkrečiau atsakymo nėra⁶⁶⁶.

Įvairios kontinentinės teisės sistemos skirtingai reguliuoja klausimą dėl mažinimo *ex officio*. Vienur nacionaliniai teisės aktai aiškiai nustato, kad reikalingas skolininko prašymas, kad nepagrįstai didelė sutarta suma būtų sumažinta⁶⁶⁷. Toks reguliavimas taip pat gali išplaukti iš nacionalinės teismų praktikos arba teisės doktrinos. Vienas iš argumentų teisiniui reguliavimui, reikalaujančiam skolininko prašymo, palaikyti būtų, kad sutartų sumų mažinimas *ex officio* gali kelti grėsmę sutartinių santykių stabilumui⁶⁶⁸. Laikoma, kad teismas gali nustatyti, ar sutartos sumos mažinimas būtinas ir iki kokios ribos sutarta suma turi būti sumažinta, tik disponuodamas atitinkama informacija, kurią gali gauti tik iš skolininko. Todėl skolininkas turi būti aktyvus, pateikdamas prašymą dėl teisminės mažinimo galios taikymo kartu su visa reikalinga informacija. Kita vertus, ši teisminės mažinimo galios taikymo sąlyga yra interpretuojama ganėtinai liberaliai, t. y. skolininko prašymui prilyginamas atsisakymas mokėti sutartą sumą arba paprasčiausias nesutikimas su mokėtinos sumos dydžiu. Kitur laikomasi priešingos pozicijos ir teismams sudaromos sąlygos mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas ir savo iniciatyva. Mažinimas *ex officio* gali būti tiesiogiai numatomas nacionalinių teisės aktų lygmenyje⁶⁶⁹ arba konstatuojamas teismų praktikoje⁶⁷⁰. Mažinimo *ex officio* galia laikoma privaloma ir šalys savo susitarimais negali jos apriboti arba panaikinti⁶⁷¹.

Atskirose kontinentinės teisės šalyse teisinis reguliavimas, leidžiantis mažinimą *ex officio*, įsitvirtino per pastaruosius kelis dešimtmečius. Prancūzijoje tai įvyko 1985 metais,

663 Antonioli, L., Veneziano, A. Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 476. Autorės teigimu, PICC leidžia mažinimo *ex officio* galia.

664 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 454, B komentaras; Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009, p. 963, B komentaras.

665 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law“, in Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 358.

666 Antonioli, L., Veneziano, A. Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 476.

667 Olandijos CK 6:94 str. 1 d.; Estijos prievolių įstatymo 162 str. 1 d.; Vokietijos CK 343 str.

668 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law“, in Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, p. 357.

669 Prancūzijos CK 1231-5 str. tiesiogiai įtvirtinta mažinimo *ex officio* galia, kad dar labiau apsaugotų skolininko teisėtus interesus.

670 Italijos Aukščiausiasis Teismas, 1999-11-24, Nr. 10511, cituota pagal Mak, C. Fundamental rights in European contract law. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, 236 išnaša; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

671 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

kada buvo priimta Prancūzijos CK ankstesnio 1152 straipsnio 2 dalies pataisa⁶⁷². Lietuvoje mažinimo *ex officio* galią įtvirtino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁶⁷³. Nors Italijos teisės doktrinos atstovų nuomonės dėl mažinimo *ex officio* galios įtvirtinimo Italijoje skiriasi arba nėra aiškios⁶⁷⁴, tačiau teismų praktikos⁶⁷⁵ analizė leidžia padaryti išvadą, kad pastarosios galios įtvirtinimą yra konstatavęs Italijos Aukščiausiasis Teismas.

Vadovaujantis tradiciniu požiūriu, Italijos CK 1384 straipsnis nesudarė teismams sąlygų savo iniciatyva mažinti sutartų sumų, kadangi buvo manoma, kad tai būtų prieštaravę sutarčių laisvei⁶⁷⁶. Tačiau Italijos Aukščiausiasis Teismas šį požiūrį pakeitė, pasiremdamas kita konstitucine vertybe, t. y. solidarumu⁶⁷⁷. 1999 metų byloje Italijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog vertinant sutartos sumos atitikimą geros valios reikalavimui, turi būti brėžiama pusiausvyra tarp sutarčių laisvės ir solidarumo⁶⁷⁸. 1999 metų Italijos Aukščiausiojo Teismo byla buvo susijusi su statybos darbų sutartimi, kurioje pagal įtrauktą sutartos sumos sąlygą statybų įmonė už kiekvieną pavėluotą darbų įvykdymo dieną turėjo mokėti 103 eurus. Kadangi statybų įmonė laiku neįvykdė priimtose sutartinės prievolės, pirkėjas kreipėsi į arbitražo teismą, reikalaujamas sutartos sumos priteisimo (t. y. 25 tūkstančių eurų) bei nuostolių atlyginimo dėl netinkamai įvykdytos sutarties dalies. Arbitražo teismas patenkino kreditoriaus reikalavimus, o Perudžos apeliacinis teismas sprendimą pripažino. Bylos nagrinėjimo metu sutartos sumos mažinimas nebuvo vertinamas pagal Italijos CK 1384 straipsnį, kadangi skolininkas nereikalavo peržiūrėti sutartos sumos, atsižvelgdamas į nepagrįstai didelį dydį. Tačiau Italijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad teisminės mažinimo galios taikymas sutartos sumos atžvilgiu daugiau nebegali priklausyti vien tik nuo skolininko prašymo buvimo. Teismas nurodė, jog Italijos CK 1384 straipsnyje nėra tiesiogiai kalbama apie šalies prašymo reikalingumą, siekiant taikyti teisminę mažinimo galią. Toliau teismas iškėlė Italijos Konstitucijoje įtvirtintų pagrindinių teisių reikšmės klausimą. Teismas siekė Italijos CK teisės normų, skirtų sutartų sumų reguliavimui, interpretavimą susieti su viršesnėmis Italijos Konstitucijos taisyklėmis. Italijos Konstitucijos 41 straipsnyje įtvirtintas sutarčių laisvės principas, o 2 straipsnyje – solidarumo principas, kuris ir buvo pasitelktas mažinimo *ex officio* galios pagrindimui. Apeliuodamas į būtiną pusiausvyros tarp pastarųjų konstitucinių vertybių palaikymą, Italijos Aukščiausiasis Teismas iš esmės suponavo ne tik teisę, bet ir pareigą vertinti sutartų sumų pagrįstumą *ex officio*⁶⁷⁹.

672 Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 Brook J Int L 1 (2006), p. 104.

673 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005; 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2005.

674 Antonioli, L., Veneziano, A. Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 476.

675 Italijos Aukščiausiasis Teismas, 1999-11-24, Nr. 10511, cituota pagal Mak, C. Fundamental rights in European contract law. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, 236 išnaša.

676 Italijos Aukščiausiasis Teismas, 2005-11-13, Nr. 18128, cituota pagal Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), 30 išnaša. Italijos Aukščiausiasis Teismas minėtoje byloje apibendrina įvairius požiūrius į teisminę mažinimo galią.

677 Ibid.

678 Italijos Aukščiausiasis Teismas, 1999-11-24, Nr. 10511, cituota pagal Mak, C. Fundamental rights in European contract law. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, 236 išnaša.

679 Ibid.

Nepagrįstai didelės sutartos sumos prieštarauja šalių teisėtų interesų pusiausvyrai ir dėl to atsiranda poreikis teismų įsikišimui į sutartinius santykius. Kad pusiausvyra būtų atstatyta, teismams iš esmės tenka rinktis tarp sutartos sumos pripažinimo negaliojančia⁶⁸⁰ arba jos sumažinimo⁶⁸¹ savo iniciatyva. Poreikis kištis į sutartinius santykius ir atstatyti teisėtų interesų pusiausvyrą gali egzistuoti, kai į skolininką žvelgiama, kaip į silpnesniąją sutartinių santykių šalį. Italijoje mažinimo *ex officio* galia grindžiama, atsižvelgiant į bendrą teisinės tvarkos poreikį, siejamą su prievolių vykdymą užtikrinančio elemento teismine kontrole. Anot Italijos Aukščiausiojo Teismo, iš šio bendro teisinės tvarkos poreikio išplaukia ne tik teisė, bet ir pareiga kontroliuoti nepagrįstai dideles sutartas sumas *ex officio*. Manoma, kad tik užtikrinus formalią lygybę tarp šalių, nekils grėsmė materialiniam teisingumui⁶⁸².

Italijos Aukščiausiojo Teismo požiūris iš dalies atspindi Vokietijos Konstitucinio Teismo motyvus vienoje byloje dėl laidavimo sutarties⁶⁸³. Pastarojoje Konstitucinėje byloje konstatuota, kad teismas turi pareigą užtikrinti pusiausvyrą tarp sutarties šalių ir privalo įsikišti į sutartinius santykius, kai nustatoma, jog viena šalis užima dominuojančią padėtį ir dėl to kita šalis praranda savo autonomiją. Tačiau esminis skirtumas yra tame, kad Vokietijoje siekta atskirti silpnesniąją sutarties šalį, atsižvelgiant į užimamą nelygiavertę derybinę padėtį, kai tuo tarpu Italijos Aukščiausiasis Teismas tokiu atskyrimu nesivadovavo. Italijos Aukščiausiasis Teismas neatsižvelgė į įvairias galimas sutartinių santykių situacijas, iš anksto preziumuodamas, kad skolininkas visuomet yra silpnesnioji sandorio šalis. Tačiau iš tikrųjų taip yra ne visuomet. Pavyzdžiui, sutartos sumos dažnai būna naudojamos statybos darbų sutartyse, kuriuose skolininku būna statybų įmonė, o kreditoriumi – jos klientas, kuris gali neturėti jokios profesionalios patirties bei žinių statybų versle. Galima būtų preziumuoti, jog dominuojančią derybinę padėtį savo kliento atžvilgiu užima statybų įmonė, todėl būtent ji turėtų būti laikoma stipresniąja sandorio šalimi, nepriklausomai nuo skolininko statuso. Tačiau Italijos Aukščiausiojo Teismo argumentacijoje, pagrindžiančioje mažinimo *ex officio* galią, šis aspektas lieka neaptartu.

Mažinimo *ex officio* metu atskirų sutarties šalių užimamos derybinės padėties nevertinimas veda ne į materialinę, bet į formaliąją lygybę ir teisingumą. Turint omenyje tai, jog skolininkas nebūtinai visuomet yra silpnesnioji sandorio šalis, teisminės kontrolės mechanizmas, nukreiptas tik į skolininko teisėtų interesų apsaugą gali neatlikti savo paskirties. Pavyzdžiui, aukščiau minėtame statybos darbų pavyzdyje sutartos sumos sumažinimas gali turėti sunkesnius padarinius kreditoriaus (privataus namo pirkėjo), nei skolininko (statybų įmonės) atžvilgiu⁶⁸⁴.

Italijos Aukščiausiasis Teismas, kalbėdamas apie teismo teisę bei pareigą mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas *ex officio*, šią galią grindė per Italijos Konstitucijoje įtvirtintų pagrindinių vertybių (t. y. sutarčių laisvės bei solidarumo) pusiausvyros nustatymą bei

680 Italijos CK 1322 str.

681 *Ibid.*, 1384 str. Šiame straipsnyje nėra tiesiogiai kalbama apie nepagrįstai didelės sutartos sumos mažinimą teismo iniciatyva.

682 Italijos Aukščiausiasis Teismas, 1994-048-20, Nr. 3775, cituota pagal Mak, C. *Fundamental rights in European contract law*. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, 81 išnaša.

683 Vokietijos Konstitucinio Teismo 1993-10-19 nutarimas *Bürgerhaft* byloje, cituota pagal Mak, C. *Fundamental rights in European contract law*. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, 82 išnaša.

684 Mak, C. *Fundamental rights in European contract law*. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, p. 116.

atsižvelgdamas į skolininko, kaip preziumuojamos silpnesniosios šalies, teisėtus interesus. Tačiau Italijos Aukščiausiasis Teismas neatsižvelgė į tokia prezumcija grindžiamos teisinės kontrolės mechanizmo galimą neigiamą poveikį kreditorių teisėtiems interesams, siejamiems su visišku sutartos sumos sumokėjimu. Kaip rodo Italijos Aukščiausiojo Teismo praktika, Italijoje bendras teisinės tvarkos poreikis yra vertinamas tik iš skolininko perspektyvos. C. Mak teigimu, teismų pareiga tikrinti bei mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas *ex officio*, kuri yra nukreipta tik į konkrečių šalių (skolininkų) teisėtų interesų užtikrinimą, trikdo teisėtų interesų pusiausvyrą sutartiniuose santykiuose bent jau teoriniame lygmenyje⁶⁸⁵. Italijos Aukščiausiojo Teismo naujasis požiūris rodo išankstinį nepasitikėjimą sandorio šalių naudojimosi sutarčių laisvės principu bei kelia pavojų teisiui tikrumui sutartiniuose santykiuose⁶⁸⁶.

Italijos Aukščiausiojo Teismo argumentacijos kritinis vertinimas yra susijęs su tuo, kad vis dar liko neatsakyti kai kurie svarbūs klausimai: pavyzdžiui, kur turi būti brėžiama riba tarp sutarčių laisvės bei solidarumo principo, kurią peržengus būtų galima pateisinti teismų įsikišimą į sutartinius santykius bei sutartos sumos mažinimą; kada sandorio šalį galima laikyti silpnesniaja. Todėl dar neaišku, kokie bus Italijos Aukščiausiojo Teismo išreikštos pozicijos teisiniai padariniai specifinėse bylose. Autoriaus nuomone, aptartos Italijos Aukščiausiojo Teismo argumentacijos dėl *ex officio* mažinimo negalima laikyti kategorišku teisinės kontrolės griežtėjimo požymiu. Tai išaiškės tik tolesnėje Italijos teismų praktikoje, kai bus atskirai pasisakyta dėl sutarties šalių užimamos derybinės padėties viena kitos atžvilgiu reikšmės⁶⁸⁷.

Atsižvelgiant į poreikį komerciniuose santykiuose užtikrinti kuo didesnę sutartinių santykių stabilumą, teismo intervencija į verslininkų sutartinius santykius turėtų būti pateisinama tik ribotais atvejais⁶⁸⁸. Dėl šios priežasties sutarčių laisvės principui komerciniuose sutartiniuose santykiuose turėtų būti suteikta svarbiausia reikšmė. Tačiau sutarties laisvės principas sudarant sutartį gali būti tinkamai įgyvendinamas, jeigu civilinių teisinių santykių subjektai yra lygiavertėje padėtyje. Jeigu kuris nors šių santykių subjektas dominuoja kito atžvilgiu, gali kilti abejonių dėl sutarties šalių lygybės nustatant sutarties sąlygas⁶⁸⁹. Lietuvos teismų praktikoje yra pasisakyta, kokios šalys gali būti laikomos lygiavertėmis, tačiau praktika šiuo aspektu nėra visiškai vientisa. Viena vertus, laikomasi požiūrio, jog šalių teisinė padėtis yra lygiavertė, jeigu kiekvienos atžvilgiu taikoma to paties dydžio sutarta suma ir nei vienai iš jų nėra suteikiama privilegija nemokėti sutartos sumos⁶⁹⁰. Tai reikštų, kad vienodo dydžio sutarta suma, kuri mokama kaip sankcija už

685 Ibid., p. 250.

686 Ibid., p. 114, su nuorodomis į Italijos teisės doktriną.

687 Net bendrojoje teisėje, kur nuo seno veikia griežtosios teisinės kontrolės modelis ir baudų taikymo draudimas, švelnėjimo požymis sietinas su komercinio pagrindimo testu, kurio vienas iš kriterijų yra būtent šalių užimamos derybinės padėties vertinimas, žr. *Azimut-Benetti SpA (Benetti Division) v. Darrel Marcus Healey* [2010] EWHC 2234 (Comm); taip pat žr. Baron, P. D. „The doctrine of penalties and the test of commercial justification”. 34 *UWA Law Review* (2008), pp. 42-58.

688 Budreckienė, V. „Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikinėje, sąryšingojoje ir socialinėje sutarčių teisės teorijose”. 3 *Social transformations in contemporary society* (2015), p. 160.

689 Išskyrus atvejus, kai šios sąlygos nustatytos imperatyviosios teisės normų, žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008

690 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014

sutarties pažeidimą, padeda išlaikyti šalių interesų pusiausvyrą ir pastato šalis į lygiavertę padėtį. Subalansuotas sutartos sumos dydis rodo, kad sutarties šalys nesuteikia viena kitai pranašumo. Kita vertus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, kad labai didelės netesybos teismo turi būti peržiūrimos priklausomai nuo to, ar protingas jų dydis, ar ne, o ne nuo to, kad abi šalys savo įsipareigojimus užtikrino neprotingo, bet vienodo dydžio netesybomis⁶⁹¹. Nors aplinkybė, jog abi sutarties šalys yra lygiaverčiai subjektai, turintys patirties verslo bei derybų srityje, galintys numatyti įsipareigojimų nevykdymo padarinius ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas, neužkerta kelio teisminės mažinimo galios taikymui⁶⁹², tačiau vertinant kai kuriuos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus norėtuši teigti, kad Lietuvos teismai nemažintų lygiavertčių šalių nustatytas sutartas sumas, nesant skolininko prašymo. Tokiai prielaidai pagrindą galėtų teikti teismo išaiškinimas *UAB „Autokaustos statyba” prieš UAB „Aviacijos paslaugų centras”* byloje, jog aplinkybė, kad abi šalys pasirinko aiškiai per dideles ir neprotingas netesybas, nesudaro pagrindo teismui atsisakyti įvertinti sutartyje nustatytų netesybų dydį, jeigu šalis dėl to pareiškia prašymą⁶⁹³. Tai, kad pastarojoje byloje nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismas nemažino neprotingo sutartos sumos dydžio savo iniciatyva, o ji buvo sumažinta tik kasacinėje instancijoje, kai buvo pareikštas atitinkamas skolininko prašymas, galima būtų vertinti kaip minėtos prielaidos, kad komerciniuose santykiuose, kai šalių padėtis lygiavertė, mažinimo *ex officio* galia paremta teisminė kontrolė yra išimtinio pobūdžio, patvirtinimą. Pastarosios prielaidos patvirtinimas savo ruožtu leistų daryti išvadą, kad Lietuvos teisėje skolininko statusą turinti komercinė šalis nėra automatiškai laikoma silpnesnija šalimi, kurios atžvilgiu būtinai turi veikti jos teisėtus interesus sauganti teisinė tvarka. Deja, tokią prielaidą išvadą trukdo padaryti kita Lietuvos teismų praktika, kurioje neatsižvelgiant į komercinį sutartinių santykių pobūdį netesybos būna mažinamos *ex officio* vien todėl, kad kreditorius nusprendžia neįrodinėti patirtų nuostolių ir tokiu būdu, teismo manymu, nėra pagrindžiamas akivaizdžiai per didelis netesybų dydis⁶⁹⁴. Teismo vertinimas yra subjektyvus, todėl tas pats dydis gali atrodyti adekvatus verslininkui, nuolat susiduriančiam su griežtomis sutartinę atsakomybę reglamentuojančiomis sutarčių sąlygomis, bet neprotingas teisėjui⁶⁹⁵. Be to, sutartį pažeidusio skolininko reikalavimo mažinti netesybas nebuvimas turi būti vertinamas kaip patvirtinimas, kad sutartas netesybų dydis nėra akivaizdžiai per didelis. Siekiant didesnio teisinio tikrumo sutartiniuose santykiuose ir galimybės prognozuoti su netesybų reikalavimais susijusių ginčų baigtį, tarp netesybų mažinimui skirtų Lietuvos CK normų papildomai galėtų būti numatytas skolininko prašymas kaip vienas iš reikalavimų, įgalinančių teisminę intervenciją į šalių sutartinius santykius. Taip, pavyzdžiui, daroma Olandijoje⁶⁹⁶, Vokietijoje⁶⁹⁷ ar Austrijoje⁶⁹⁸. Skolinin-

691 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007.

692 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014.

693 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007.

694 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2013; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014.

695 Budreckienė, V. Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės. Daktaro disertacija, Vilnius, 2016, p. 143.

696 Olandijos CK 6:94 str. 2 d.

697 Vokietijos CK 343 str.

698 Austrijos CK §1336.2.

ko prašymas šiose teisės sistemose interpretuojamas pakankamai liberaliai, t. y. jam prilyginamas paprasčiausias skolininko atsisakymas mokėti sutartą sumą arba nesutikimas su mokėtinos sumos dydžiu⁶⁹⁹. Tai logiškas sprendimas ypač atsižvelgiant į tai, kad pats skolininkas gali pateikti teismui reikalingą informaciją bei argumentaciją dėl netesybų dydžio nepagrįstumo ir mažinimo galios taikymo. Todėl skolininkas kaip savo teisėtų interesų apsauga suinteresuotas asmuo visuomet pats turėtų rodyti aktyvumą, nebent jis dėl kokių nors objektyvių priežasčių negalėtų to padaryti. Todėl Olandijoje įtvirtintas draudimas teismams savo iniciatyva mažinti nepagrįstai dideles sumas nėra absoliutus: *ex effocio* intervencija į sutartinius santykius gali būti pateisinta Olandijos CK 6:248 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto teisingumo ir protingumo principų pagrindu. Lietuvoje taip pat išimtiniais atvejais būtų galima pagrįsti netesybų mažinimą *ex officio* per Lietuvos CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus protingumo, sąžiningumo bei teisingumo principus. Be to, šalių susitarimai, apribojantys arba panaikinantis skolininko teisę reikšti prašymą dėl nepagrįstai didelių netesybų mažinimo, turėtų būti laikomi negaliojančiais.

3.4.4. Griežtasis teisminės kontrolės modelis

Bendrosios teisės tradicijos šalyse sutarta suma yra galiojanti ir yra vykdytina tol, kol nėra teismo kvalifikuojama bauda. Tapusi bauda sutartinė sąlyga būna teismo „išbraukiama“ iš sutarties teksto ir sąžiningos šalies teisės toliau gali būti ginamos įprastuoju nuostolių kompensavimo būdu⁷⁰⁰. Laikomasi nuomonės, jog sutartų baudų taikymas kelia pavojų komercinių sandorių stabilumui ir jų nuspėjamumui bei apriboja sklandų ir veiksmingą modernios ekonomikos egzistavimą⁷⁰¹. Kad būtų galima išvengti neįgiamų baudoms taikomų padarinių, sutarta suma turi patenkinti tam tikrus kriterijus. Šie kriterijai sudaro „protingumo“ testo pagrindą ir susideda iš sutartos sumos proporcingumo pagrįstai tikėtinų atžvilgiu ir žalos įrodinėjimo sudėtingumo vertinimo⁷⁰². JAV teismai, vadovaudamiesi „protingumo“ testu, sutartos sumos proporcingumą vertina ne tik labiausiai tikėtinų, bet kartu ir realių nuostolių atžvilgiu, t. y. atlieka retrospektyvų vertinimą⁷⁰³, nepaisant to, kad šalims sutarties sudarymo metu beveik neįmanoma tiksliai numatyti, kokie nuostoliai bus sutarties pažeidimo metu⁷⁰⁴. Bendrosios teisės tradicijos šalyse sutarčių laisvės principo ribojimas bei sutartų baudų taikymo draudimas yra grindžiamas teisingos kom-

699 Mak, C. *Fundamental rights in European contract law*. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008, p. 250; Ebke, W. F. *Introduction to German law*. The Hague: Kluwer, 1996, p. 186.

700 Miller, L. „Penalty clauses in England and France: a comparative study”. 53 *International and Comparative Law Quarterly* 1 (2004), p. 84.

701 *General Motors Co v. Piskor*, 281 Md. 627, 381 A.2d 16 [1977].

702 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), p. 385-386.

703 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, *Uniform Commercial Code* [interaktyvus] §2-718(1); taip pat žr. American Law Institute, *Restatement (Second) of Contracts* [interaktyvus] §356(1); Anglijos pozicija šiuo aspektu nėra visiškai aiški, žr. *Robophone Facilities Ltd v Blank* [1966] 3 All ER 129 at 1446.

704 Be to, tai prieštarautų atitinkamos reikalavimui dėl nuostolių įrodinėjimo sudėtingumo. Dėl retrospektyvaus vertinimo kritikos žr. Murray, J. E. *Contracts: cases and materials*. Charlottesville, VA: Michie Co, 1991, pp. 693–694.

pensacijos principu⁷⁰⁵, „naudingo pažeidimo“⁷⁰⁶ teorija bei kitais argumentais. Vadovaujantis „naudingo pažeidimo“ teorija, laikoma, kad savanoriškas sutarties nutraukimas ir nuostolių už tai kreditoriui sumokėjimas yra veiksmingesnė kreditoriaus teisių apsaugos priemonė, jeigu sutartinių prievolių vykdymas skolininkui būtų nuostolingas⁷⁰⁷. Tai yra leidžiama, kadangi bendrajai teisei priklausančiose jurisdikcijose svarbiausia reikšmė skiriama ne sutarties įvykdymui ar jos užtikrinimui, tačiau nuostolių kompensavimui, pastatant kreditorių į padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu sutartis būtų įvykdyta⁷⁰⁸. Savo ruožtu teisingos kompensacijos principas buvo pritaikytas *Jaquith v. Hudson*⁷⁰⁹ byloje. Šioje byloje Mičigano valstijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog šalys negali savo susitarimais apriboti teisingos kompensacijos principo taikymo. Iš teismo pasisakymų galima matyti, kad sutarčių laisvė iš esmės suteikia šalims platų savarankiškumą sudarinėjant sutartis, tačiau jų pasirinkimo galimybės pažeistų teisių gynimo priemonių prasme yra žymiai labiau ribotos. Anglijoje laikomasi analogiško požiūrio, kadangi ten teismai yra konstatavę, jog sutarties pažeidimo nuostoliai privalo būti kompensacinio, o ne „baudimo“ (arba sutarties vykdymą užtikrinančio) pobūdžio⁷¹⁰.

3.4.4.1. Dunlop byloje suformuluotos taisyklės, kurių pagrindu iš anksto aptarti nuostoliai atskiriami nuo sutartos baudos

Dar 1915 metais Anglijos teismų praktikoje buvo įtvirtintas precedentas, leidžiantis pripažinti šalių susitarimą dėl baudos, kuriuo pirmiausia siekiama atbaidyti skolininką nuo prievolės pažeidimo, negaliojančiu viešosios tvarkos pagrindu⁷¹¹. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* byla reikšminga tuo, kad joje buvo įtvirtintos aiškios taisyklės, kuriomis vadovaujantis sutartą sumą galima kvalifikuoti bauda:

(i) Visiškai nesvarbu, ar šalys sutarties tekste už tam tikros prievolės pažeidimą numatė „sutartą baudą“ ar „iš anksto aptartus nuostolius“, pavartodamos atitinkamą terminą, kadangi teismui numatoma pareiga kiekvienu atskiru atveju tirti visas individualias aplinkybes ir nuspręsti, kaip šalių nustatytą sumą galima iš tikrųjų kvalifikuoti.

(ii) Jeigu nustatytos sumos dydis neatitinka pagrįstai tikėtinų pažeidimo nuostolių, preziumuojama, jog šalys susitarė dėl baudos: tarkime, jeigu viena šalis įsipareigoję atlikti statybos darbus už 10 tūkstančių svarų sterlingų, o už šios pareigos neįvykdymą būtų numatyta 500 tūkstančių svarų sterlingų kompensacija, tai tokia sąlyga būtų laikoma bauda ir būtų apibrėžiama, kaip „nesąžininga ir pernelyg didelė“⁷¹².

(iii) Preziumuojama, jog sutarties sąlyga įtvirtina baudą, kai dėl pažeidimo mokėtina suma yra didesnė už sumą, mokėtiną sutarties įvykdymo atveju. Tai būtų galima pai-

705 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), pp. 554-594.

706 Posner, R. *Economic analysis of law*. New York: Aspen Publishers, 1998, p. 802.

707 Ibid.

708 Farnsworth, E. A. *Farnsworth on Contracts*. New York: Aspen, 2004, p. 811.

709 *Jaquith v. Hudson*, 5 Mich. 123 (1858).

710 *Addis v. Gramophone Co Ltd* [1909] AC 488.

711 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 at 86-87.

712 *Clydebank Engineering and shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo* [1905] AC 6 at 10.

liustruoti situacija, kai skolininkas už 100 svarų sterlingų skolos negražinimą kreditoriui privalėtų sumokėti 10 tūkstančių svarų sterlingų. Akivaizdu, kad šiuo atveju yra perdėtai neproporcingas skirtumas tarp pagrįstai tikėtinų nuostolių ir sutartos sumos, todėl sutarta suma galėtų būti apibūdinta, kaip „nesąžininga ir pernelyg didelė“ (šiuo atveju egzistuoja aptariamoms taisyklėms panašumas su prieš tai aptarta antrąja taisykle)⁷¹³. Tačiau vertinant trečiąją taisyklę pažodžiui, atrodo, kad ji galėtų būti taikoma ir tais atvejais, kai skirtumas nėra toks didelis, kad atspindėtų perdėtą neproporcingumą: pavyzdžiui, kad ir tuomet, kai nustatoma 110 svarų sterlingų sutarta suma už 100 svarų sterlingų skolos negražinimą. Vienas pagrindinių šios taisyklės įtvirtinimo argumentų, yra neatsiejamas nuo požiūrio, jog kreditorius, su kurio nebuvo laiku atsiskaityta negali patirti jokių nuostolių, išskyrus už atitinkamos sumos naudojimąsi taikytiną palūkanų normą⁷¹⁴. Vis dėlto praktikoje piniginių prievolių pavėluoto įvykdymo atveju kreditoriui leidžiama iš skolininko prisiteisti specifinius nuostolius, jeigu jie nėra laikomi pernelyg nutolusiais⁷¹⁵. Pavyzdžiui, vienoje byloje skolininkas pavėlavo kreditoriui sugrąžinti pinigų sumą, žinodamas, kad ji kreditoriui reikalinga fermos įsigijimui, todėl teismas kreditoriui iš skolininko priteisė nuostolius, kuriuos kreditorius patyrė, kaip papildomas išlaidas fermos įsigijimui⁷¹⁶. Tai leidžia daryti prielaidą, kad aptariama taisyklė nelemtų sutartos sumos, kuri viršytų piniginės prievolės įvykdymo atveju mokėtiną sumą, draudimo, jeigu sutarties sudarymo metu būtų numatyta, kad pavėluotas mokėjimas turės panašius padarinius. Tačiau ši prielaida būtų paneigta, jeigu aptariamoms taisyklėms atžvilgiu taikomas tik griežtas interpretavimas.

(iv) Jeigu mokama vieno ir to paties dydžio suma, neatsižvelgiant į tai, kad įvyko viena, kelios arba visos aplinkybės, iš kurių vienos gali sukelti rimtų nuostolių atsiradimą, o kitos – nereikšmingą žalą, galima preziumuoti, jog sutarta suma turi būti pripažinta bauda. Kitaip tariant, skirtingas sutartos sumos dydis turi būti numatomas, atsižvelgiant į skirtingo pobūdžio ir sunkumo pažeidimus. Todėl pagal šią taisyklę sutarta suma nekvalifikuojama bauda, jeigu ji aiškiai išskaidyta pagal pažeidimų sudėtingumą. Pavyzdžiui, vienoje byloje buvo nuspręsta, kad sutarta suma yra bauda, kadangi buvo nustatyta vienoda 3 svarų suma, kurią reikėjo mokėti už kiekvieną parduotą šieno ar šiaudų toną, neatsižvelgiant į tai, kad šiaudų ir šieno pardavimo kainos skyrėsi⁷¹⁷. Tačiau vadovavimasis šia taisykle gali sukelti nevienareikšmiškai vertintinų padarinių. Taip gali atsitikti tuomet, kai, pavyzdžiui, sutarta suma yra pripažįstama bauda vien todėl, kad jos taikymas teoriškai buvo numatytas skirtingo pobūdžio ir sunkumo pažeidimams, nors praktiškai būtų padaromas būtent sunkus pažeidimas, kurio atžvilgiu sutarta suma atitiktų protingą vertinimą.

(v) Aplinkybė, jog iš sutarties pažeidimo kilusią žalą įvertinti yra sunku arba neįmanoma, laikytina tik patvirtinančia faktą, kad šalys susitarė dėl iš anksto aptartų nuostolių, o ne dėl baudos.

Paminėti kriterijai sutartų sumų kvalifikavimui taikytini daugelyje bendrosios teisės šalių⁷¹⁸. Analizuojant skirtingų bendrajai teisei priklausančių šalių nacionalinę reguliavi-

713 Treitel, G. H. *An outline of the law of contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 401.

714 Ibid.

715 *International Minerals & Chemical Corp v. Karl O Helm AG* [1986] 1 Lloyd's Rep 81 (QB) 105.

716 *Wadsworth v Lydall* [1981] 2 All ER 401 CA.

717 *Wilson v Love* [1896] 1 QB 626.

718 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79 byla buvo cituojama Australijos Aukščiausiojo Teismo byloje *Ringrow Pty Ltd v. BP Australia Pty Ltd* [2005] HCA 71;

mą, iš visų aukščiau aptartų iš anksto aptartų nuostolių atskyrimo nuo baudų vertinamųjų kriterijų svarbiausius sudaro iš anksto aptartų nuostolių sumos kompensavimo proporcingumo ir žalos įrodinėjimo sudėtingumo vertinimas. JAV Bendrajame komerciniame kodekse⁷¹⁹ pastarieji kriterijai yra įtvirtinami tiesiogiai⁷²⁰. Vadovaujantis šio teisės akto nuostatomis, kad į sutartį įtrauktas iš anksto aptartų nuostolių susitarimas nebūtų traktuojamas kaip bauda, jis privalo patenkinti du reikalavimus:

(i) Susitarimu numatyta konkreti suma, mokama sutarties pažeidimo atveju, turi būti protinga, t. y. proporcinga, lyginant su žala, kurios šalys tikėjosi, arba realiais kreditoriaus patirtais nuostoliais. Jeigu kreditorius sutarties pažeidimo atveju nepatiria jokios žalos arba realūs nuostoliai yra kur kas mažesni už iš anksto aptartų nuostolių sumą, tai gali būti laikoma požymiu, jog šalys susitarė dėl baudos⁷²¹. Vis dėlto ne visose JAV valstijose sutartos sumos yra lyginamos su realiai patirtais nuostoliais⁷²².

(ii) Dėl subjektyvaus vertinimo, neužtikrintumo, sudėtingumo gauti nuostolius pavirtinančių įrodymų ar dėl bet kokių kitų skaičiavimo sunkumų yra sudėtinga arba tiesiog neįmanoma apskaičiuoti bei įrodyti sutartimi preziumuojamus iš anksto aptartus nuostolius. Pastarasis kriterijus taip pat ne visose JAV valstijose yra taikomas, todėl teismai iš esmės gali priteisti iš anksto aptartus nuostolius ir tada, kai realūs kreditoriaus nuostoliai yra lengvai apskaičiuojami⁷²³.

Taigi bendrosios teisės teismai, kad išsiaiškintų, ar iš anksto aptarti nuostoliai nėra laikytini bauda, šiandien taiko taip vadinamą „protingumo“ testą, kurio pagrindą sudaro iš anksto aptartų nuostolių sumos kompensavimo proporcingumo ir galimų nuostolių įrodinėjimo sudėtingumo vertinimas. Tačiau egzistuoja tam tikri skirtumai, kurie pasireiškia taikant atitinkamas „protingumo“ testo sąlygas. Analizuojant JAV įtvirtintus iš anksto aptartų nuostolių atskyrimo nuo baudų reikalavimus, galima pastebėti, jog proporcingumo reikalavimo turinys skiriasi (t. y. yra platesnis), nei kitose bendrajai teisei priklausančiose jurisdikcijose: JAV be sutartos sumos lyginimo su sutarties sudarymo metu pagrįstai tikėtinais nuostoliais sutarta suma kartu vertinama realiai kreditoriaus patirtų nuostolių atžvilgiu. Toliau jeigu įrodinėjimo sudėtingumas JAV Bendrajame komerciniame kodekse⁷²⁴ tiesiogiai įtvirtinamas, kaip vienas iš sutartos sumos pripažinimo negaliojančia reikalavi-

---

Airijos Aukščiausiojo Teismo byloje *O'Donnell v. Truck and Machinery Sales Limited* [1998] 4 IR 191; taip pat Kanados Aukščiausiojo Teismo byloje *Elsley Estate v. J.G. Collins. Insurance Agencies Ltd.*, [1978] 2 S.C.R. 916.

719 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] §2-718(1); taip pat žr. American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §356(1).

720 Smits, J. M. Elgar encyclopedia of comparative law. Cheltenham, UK: Elgar, 2012, p. 770.

721 Macaulay, S., Kidwell, J., Whitford, W., Galanter, M. Contracts: Law in action. Charlottesville, VA: Michie Co., 1995, p. 109.

722 Dėl Montanos valstijos žr. *Arrowhead School District No 75, Park County v. Klyap*, Mt Sup Ct, 28 October 2003, 79 P3d 250; dėl Masačusetso valstijoje žr. *Kelly v. Marx*, 705 N.E.2d 1114 [“Kelly II”] (Mass. 1999).

723 *Wassenaar v. Panos*, 331 N.W. 2d 357 (Wis. 1983).

724 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] §2-718(1); taip pat žr. American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §356(1).

mu, tai vadovaujantis *Dunlop*⁷²⁵ bylos formuluote, galimų pažeidimo nuostolių įrodinėjimo sudėtingumas tėra vienas iš vertinamųjų kriterijų, kurio konstatavimas nėra būtinas sutartos sumos kvalifikavimui bauda.

3.4.4.2. Griežtosios sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės trūkumai bendrojoje teisėje

Taisyklių ar vertinamųjų kriterijų įtvirtinimas kontinentinėje teisėje įgalina teismus modifikuoti sutartų sumų dydžius, tačiau nelemia baudų absoliutaus draudimo. Lyginant griežtosios teisminės kontrolės modelį su kitais lankstesniais modeliais, neabejotinai efektyvesni yra pastarieji. Taip yra todėl, kad bendrojoje teisėje dėl baudos neproporcingumo pritaikomas bendras civilinės atsakomybės režimas vietoje to, kad palikti šalių nustatytą sutartinę atsakomybę, tik atitinkamai sumažinus sutartą baudą. Anot U. Mattei, griežtosios teisminės kontrolės modelis skatina sutarčių pažeidinėjimą⁷²⁶. Taip yra, kadangi sutartį pažeidęs skolininkas išskirtinai pastatomas į geresnę padėtį: skolininkas, sudaręs naująją pelningesnę sutartį, vienas įgyja teisę į visą ekonominę naudą. Pažeidimo atveju sąžininga šalis iš skolininko gali reikalauti tik „protingumo“ testą atitinkančių iš anksto aptartų nuostolių.

Kita vertus, siekis pažeisti sutartinius įsipareigojimus dėl geresnio pasiūlymo nesunkiai gali tapti sudėtingo papildomas išlaidas lemiančio bylinėjimosi pradžia. Pavyzdžiui, JAV dėl teismo taikomo tiek perspektyvaus, tiek retrospektyvaus sutartos sumos vertinimo⁷²⁷ beveik neįmanoma tiksliai apskaičiuoti sąžiningai šaliai dėl pažeidimo priteistinos sumos. Tai daro potencialią ekonominę naudą, kuri nors ir nepagrįstai rezervuojama skolininkui, ganėtinai sąlyginio pobūdžio.

Be to, sutarčių laisvės bei *pacta sunt servanda* principų yra mažiausiai paisoma, kai taikomas griežtosios teisminės kontrolės modelis. Tai savo ruožtu sumenkina derybų reikšmę ir juose keliamų lūkesčių pasitvirtinimo tikimybę net ir tais atvejais, kai didesnė sutarta suma yra įtraukiama už tai atitinkamai kitai šaliai pasiūlius papildomą kainą⁷²⁸. Žinant, kad dėl neproporcingumo sutartos sumos sumokėjimo prievolė gali būti pripažinta negaliojanti, tokios prievolės prisiėmimas niekada negali tapti patikimu informavimu apie šalies įvykdymo ketinimus.

Kaip minėta, bendrojoje teisėje baudų taikymo draudimo užuomazgos ėmė formuotis daugiau nei prieš tris amžius⁷²⁹, kai buvo siekiama įtvirtinti adekvačią silpnesniųjų šalių teisėtų interesų apsaugą, kuriai grėsmę kėlė stipresniųjų šalių piktnaudžiavimas savo dominuojančia padėtimi ir beatodairiškas baudų vykdymas. Tačiau jeigu tuometinių istorinių aplinkybių kontekste kategoriškas baudų taikymo draudimas galėjo būti pateisintinas,

725 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

726 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), pp. 442-443.

727 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, *Uniform Commercial Code* [interaktyvus] §2-718(1); American Law Institute, *Restatement (Second) of Contracts* [interaktyvus] §356(1).

728 Polinsky, A. M. „Risk sharing through breach of contract remedies”. 12 *The Journal of Legal Studies* 2 (1983), p. 438.

729 Obeidat, Y. M. G. *The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law*. University of Leeds, 2004, p. 9.

tai nereiškia, jog šiandien šis istoriniu tapęs baudų taikymo draudimas laikytinas tinkamu. Be abejo, silpnųjų šalių teisėtų interesų apsauga, kaip buvo, taip ir tebėra aktuali šiandien, todėl teisinis reguliavimas su silpnųjų šalių teisėtus interesus saugančiomis teisėmis normomis yra būtinas. Tačiau apsauginis reguliavimas neturėtų būti analogiškai taikomas ir lygiavertę derybinę padėtį užimančių verslininkų atžvilgiu⁷³⁰. Kuo didesnė yra įtvirtinama apsauga, tuo griežtesnė darosi teisminė kontrolė ir tuo mažiau svarbūs tampa sutarčių laisvės bei *pacta sunt servanda* principai. Pastarieji principai iš esmės turėtų apriboti nereikalingą ir nenaudingą teismų intervenciją, kai kalbama apie lygiavertę derybinę padėtį užimančias šalis, kurios pačios geriausiai žino, ko siekia atitinkamais savo susitarimais, ir aktyviai dalyvauja derybose.

Kai kalbama apie nelygiavertes šalis, tarp kurių visuomet egzistuoja stipresniosios šalies piktnaudžiavimo savo dominuojančia padėtimi galimybė, paprastai turimas omenyje sutarčių sudarymas prisijungimo būdu pagal iš anksto parengtas sąlygas⁷³¹. Pažeidusi tokią sutartį, prie jos prisijungusi šalis gali iki pat ginčo pradžios tiksliai nežinoti, kas buvo numatyta tarp pasirašytos sutarties sąlygų. Nors tai, kad šalis, prisijungusi prie sandorio su bauda, galėjo turėti kitokį supratimą, savaime neatleidžia nuo prisiimtų įsipareigojimų⁷³², bet tokios aplinkybės, kaip šalių nelygiavertė derybinė padėtis ar didžiulis skirtumas tarp sutarties pagrindu apsieičiamų vertybių, suponuoja pagrindą tam tikriems baudų apribojimams taikyti. Kita vertus, kategoriškas baudų taikymo draudimas, nepriklausomai nuo sutartinių santykių pobūdžio bei šalių užimamos derybinės padėties viena kitos atžvilgiu, yra pernelyg radikalus sprendimas ir dėl savo nelankstumo neatitinka komercinių šalių poreikių. Todėl diskutuotinas bendrosios teisės jurisdikcijose išlikęs istorinis baudų taikymo draudimas, kuris palieka neatsakytą klausimą, kaip, taikant iš anksto aptartų nuostolių institutą, gali būti užtikrinta ne tik teisėtų interesų apsauga, bet ir šalių autonomija, kai kalbama apie lygiavertę derybinę padėtį užimančius subjektus.

Kitas baudų taikymo draudimą pateisinantis argumentas, susijęs su aukščiau aptarta „naudingo pažeidimo“ teorija, atėjusia į pagalbą istoriniam draudimui, kuris šiandien jau nebepajėgia duoti svaraus atkirčio kritiniam vertinimui⁷³³. Vadovaujantis šia teorija, laikoma, kad sutartos baudos, užkirsdamos kelią naujų ekonomiškai naudingesnių sandorių sudarymui, apskritai stabdo ekonominį vystymąsi visos visuomenės mastu. Anot „naudingo pažeidimo“ teorijos šalininkų, naudingas pažeidimas nepalieka pralaimėjusių šalių ir prisideda prie visos visuomenės gerbūvio didinimo⁷³⁴. Šia teorija labiausiai vadovaujama JAV ir šiek tiek mažiau Anglijoje⁷³⁵. Pastarosios teorijos šalininkų argumentas, jog baudos yra nenaudingos visuomenei plačiąja prasme⁷³⁶, yra grynai teorinis, o ekonominė

730 DiMatteo, L. A. „Penalties as rational response to bargaining irrationality”. 4 SMichigan State Law Review (2006), p. 888.

731 DiMatteo, L. A. „A Theory of Efficient Penalty: Eliminating the Law of Liquidated Damages”. 38 AM. BUS. L.J. 633 (2001), p. 713.

732 *Lucy v. Zehmer*, 84 S.E.2d 516 (W.Va. 1954).

733 Dėl sutartinių baudų taikymo draudimo kritikos žr. Kaplan, P. „Critique of the penalty limitation on liquidated damages”. 50 Southern California Law Review 5 (1977), pp.1055-1090.

734 Posner, R. A. „Let us Never Blame a Contract Breaker”. 107 Mich L Rev (2009), p. 1351.

735 Farnsworth, E. A. „A Common Lawyer's View on his Civilian Colleagues”. 57 La L Rev (1996), p. 235.

736 Scalise, R. J. „Why no ‘efficient breach’ in the civil law?: a comparative assessment of the doctrine of efficient breach of contract”. 55 The American Journal of Comparative Law 4 (2007), p. 725.

nauda, kuri yra siejama su sutarties pažeidimu siekiant sudaryti naują pelningesnę sandorį, yra spekuliatyvaus pobūdžio. Neabejotina, kad sutarčių pažeidimai visuomet lemia bylinėjimosi procesą ir iš jo kylančių bylinėjimosi išlaidų atsiradimą, jau nekalbant apie ilgai trunkantį ir sudėtingą ginčo dėl nuostolių dydžio nagrinėjimo procesą, kuris tik apsunkina komercinius santykius.

Vis dėlto praktikoje teismai „naudingo pažeidimo“ teorija nesiremia⁷³⁷, o kai kurių JAV teisės doktrinos atstovų teigimu, ši teorija ne visai teisingai atspindi tikrąjį teisinį reguliavimą⁷³⁸. Pavyzdžiui, galima situacija, kai sutarties pažeidimas yra kvalifikuojamas kaip savarankiškas deliktas, už kurį būna priteisiami baudiniai nuostoliai⁷³⁹. Todėl baudinių nuostolių priteisimo galimybė tik dar labiau atitolinta galimą pažeidimo ekonominę naudą skolininko atžvilgiu.

Be to, kadangi JAV teismai neatsiriboja nuo retrospektyvaus sutartų sumų vertinimo, sutartį pažeisti ketinantis šalis negali išvengti netiksliai apskaičiuotų iš anksto aptartų nuostolių negaliojimo grėsmės⁷⁴⁰ ir tai savo ruožtu gali tik sulaukyti nuo taip vadinamo ekonomiškai naudingo sutarties pažeidimo. Sutarties pažeidimo ekonominį naudingumą lengviau įvertinti kontinentinės teisės tradicijos jurisdikcijose, kur sutartų sumų leidimas su jų mažinimo galimybe ir tik retrospektyvaus vertinimo taikymas iš esmės įgalina tikslesnį už pažeidimą priteistinių sumų apskaičiavimą. Tačiau kontinentinės teisės tradicijos šalys kur kas atsargiau⁷⁴¹ ir kritiškiau⁷⁴² vertina galimą pažeidimo ekonominį naudingumą.

P. D. Baron nuomone, siekiant išspręsti teisinio netikrumo problemą iš anksto aptartų nuostolių sampratoje turėtų įsivyrėti požiūris, kuriuo vadovaujantis pagrindinis dėmesys būtų skiriamas sutarties sudarymo proceso sąžiningumui įvertinti⁷⁴³. Pastebėtina, jog anksčiau baudų taikymo draudimo pagrindą sudarė būtent proceso sąžiningumo, bet ne sutartos sumos protingumo vertinimas; ir sąžiningumas buvo labiau siejamas su sutarties procesu, nei su sutarties rezultatu⁷⁴⁴. Jeigu sutartos sumos neprotingumas, net kraštutinio pobūdžio, būtų aktualus tik kaip spaudimo ar nesąžiningumo sutarties sudarymo procese įrodymas, tuomet pagrindinis teismo dėmesys pakryptų į šalių valios ir sutikimo su sutarta suma įvertinimą. L. A. Dimatteo pritaria tam, kad absoliutus baudų taikymo draudimas turi būti panaikintas ir sutartų sumų teisminė kontrolė turėtų būti užtikrinama per

737 Warkol, C. S. „Resolving the Paradox Between Legal Theory and Legal Fact: The Judicial Rejection of the Theory of Efficient Breach”. 20 *Cardozo L Rev* (1998), p. 321.

738 Friedmann, D. „The Efficient Breach Fallacy”. 18 *J Leg Stud* (1989), p. 18.

739 *OBG Ltd v. Alan* [2008] 1 AC 1 (HL); dėl JAV žr. Perillo, J. M. Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 78; dėl Australijos ir Naujosios Zelandijos žr. Dhooge, L. J. „The Loewen Group v United States: Punitive Damages and the Foreign Investment Provisions of the North American Free Trade Agreement”. 19 *Conn J Int L* (2004), p. 564.

740 JAV teismai, vadovaudamiesi retrospektyviu vertinimu, gali pripažinti sutartą sumą negaliojančia, jeigu ji būtų nepagrįsta maža skolininko realiai patirtų nuostolių atžvilgiu.

741 Nordin, E. „Penalty clause bias”. 21 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 1 (2014), p. 176.

742 Burrows, A. S. *Remedies for Torts and Breach of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 473-475; Friedmann, D. „The Efficient Breach Fallacy”. 18 *J Leg Stud* (1989), p. 1 *et seq.*

743 Baron, P. D., „The doctrine of penalties and the test of commercial justification”. 34 *UWA Law Review* (2008), p. 58.

744 *Ibid.*

sąžiningumo principą⁷⁴⁵. Tačiau atsižvelgdamas į tai, kad pastarasis principas reikalauja tiek perdėto sutartos sumos dydžio, tiek ir įrodymų dėl procedūrinio nesąžiningumo (t. y. proceso, vedusio į sutarties sudarymą), kurį dažnai būna sudėtinga įrodyti, siūlo vertinti tik materialinį sutartos sumos sąžiningumą, kaip tai daroma kontinentinėje teisėje⁷⁴⁶. L. A. Dimatteo palaiko mažinimo galia pagrįstą lanksčiąją teisminę kontrolę, leidžiančią labiau atsižvelgti į šalių ketinimus, nes vietoje sutartos sumos panaikinimo ji būna tiesiog pakoreguojama⁷⁴⁷.

3.4.4.3. Sutartų baudų įteisinimo bendrojoje teisėje lanksčiosios teisminės kontrolės sąlygomis užuomazgos

Toliau svarbu išnagrinėti baudinių nuostolių taikymo sutartiniuose santykiuose tendencijas bendrojoje teisėje tam, kad įvertinti lanksčiosios sutartų sumų teisminės kontrolės poreikį. Nors bendrojoje teisėje pabrėžiamos tam tikros rizikos, kurios siejamos su sutartų baudų įteisinimu bendrojoje teisėje, tačiau kaip atsvarą šioms rizikoms būtina įvertinti sutartų baudų įtraukimo motyvus ir jų pasitvirtinimo apimtį. Tai kartu leis įvertinti sutartų baudų įteisinimo lanksčiosios teisminės kontrolės sąlygomis privalumus ir taip pat padės atsakyti į klausimą, kodėl bendrojoje teisėje jaučiamos iniciatyvos keisti tradicinį iš anksto aptartų nuostolių reguliavimą ir praktiką.

3.4.4.3.1. Baudinių nuostolių taikymo sutartiniuose santykiuose tendencijos bendrojoje teisėje

JAV civilinėse bylose baudiniai nuostoliai gali būti sąžiningai šaliai priteisiami, jeigu teismas nusprendžia, jog įprastinių nuostolių atlyginimas nepakankamai kompensuoja sąžiningos šalies patirtą žalą bei reikalinga nubausti nesąžiningą šalį dėl jos beatodairiškumo ar tyčia sukeltų neigiamų padarinių. Baudinių nuostolių skyrimas yra teismo prerogatyva ir jie būna priteisiami tik deliktinėje teisėje. Vyrauja požiūris, jog sutarčių teisėje baudiniai nuostoliai negalimi⁷⁴⁸ ir sutartinių santykių dalyviams jie gali būti priteisiami tik savarankiško delikto pagrindu⁷⁴⁹. Tačiau šis požiūris nėra absoliutus ir realybėje egzistuoja tam tikros jo išimtys. Kai kurios iš jų gali būti įtvirtintos teisės aktų lygmenyje: pavyzdžiui, pačiuose teisės aktuose gali būti numatyta, jog už konkrečių sutarčių pažeidimus be patirtų nuostolių sąžiningai šaliai priteisini ir įstatyminiai nuostoliai (angl. *statutory damages*)⁷⁵⁰, kurie teismų praktikoje prilyginami baudiniams nuostoliams⁷⁵¹.

745 Dimatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 352.

746 Ibid.

747 Ibid., p. 353.

748 American Law Institute, *Restatement (Second) of Contracts* [interaktyvus] §355; Scott, R. E., Kraus, J. S. *Contract Law and Theory*. New York: Lexisnexis, 2007, p. 112.

749 Dodge, W. S. „The Case for Punitive Damages in Contracts”. 48 *Duke Law Journal* 4 (1999), pp. 645–650.

750 15 U.S.Code [interaktyvus] §1640.

751 *Polly Ann Barber v. Kimbrell's Inc and Furniture Distributors, Inc*, 577 F.2d 216 (4th Cir. 1978).

Teismų praktikoje baudiniai nuostoliai taip pat būna priteisiami už apgaulingą klaidinimą⁷⁵² arba už apgaulingą pažadą, kai nesąžininga šalis sudarydama sandorį nė neketina vykdyti prisiimamų pareigų⁷⁵³. *Romero v. Mervyn*⁷⁵⁴ byloje ieškovei baudiniai nuostoliai buvo priteisti vien už pareigos elgtis sąžiningai pažeidimą. Minėtoje byloje ieškovė per padėkos dieną parduotuvėje paslydo ir susižeidė. Parduotuvės vadybininkas, siekdamas nuraminti ieškovę bei išvengti nesutarimo per vieną užimčiausių dienų parduotuvėje, pažadėjo padengti jos medicininės išlaidas. Kai duoto pažado vadybininkas netęsėjo, ieškovė kreipėsi į teismą dėl kompensacinių nuostolių bei baudinių nuostolių priteisimo. Teismas šioje byloje baudinių nuostolių priteisimą susiejo su svarbių socialinių tikslų įgyvendinimu, nepriklausomai nuo to, ar jų reikalavimas keliamas atskiro delikto ar bendros pareigos elgtis sąžiningai nesilaikymo pagrindu⁷⁵⁵.

Toliau analizuojant JAV teismų praktiką, matyti, jog baudiniai nuostoliai taip pat leidžiami specifiniuose sutartiniuose santykiuose (pavyzdžiui, draudimo santykiuose)⁷⁵⁶. Be to, nors paprastai baudinius nuostolius priteisia teismai, tačiau vadovaujantis sutarčių laisvės principu, šalis gali pavesti baudinių nuostolių priteisimo klausimą spręsti arbitražui⁷⁵⁷.

Nuo 2001 iki 2005 atliktų tyrimų duomenys rodo, jog sutarčių bylose⁷⁵⁸ baudiniai nuostoliai yra priteisiami kur kas dažniau, nei įprastai priimta manyti⁷⁵⁹. 2001 metais atlikti tyrimai parodė, kad prisiekusiųjų teisme nagrinėjamosiose bylose baudiniai nuostoliai proporcingai dažniau priteisiami sutarčių bylose, nei deliktų bylose, o teismo nagrinėjamosiose bylose skirtumas nežymus deliktų naudai⁷⁶⁰. Tai rodo, jog baudiniai nuostoliai užima tam tikrą vietą – išimtinę ar ne – sutartiniuose santykiuose.

Turint omenyje aukščiau paminėtas baudinių nuostolių taikymo išimtis sutartiniuose santykiuose, gali atrodyti keista, kad tuo pat metu JAV yra griežtai draudžiamas baudų taikymas, įskaitant tas valstijas, kuriose yra susiformavęs lanksčiausias požiūris baudinių nuostolių atžvilgiu (Misisipė arba Naujoji Meksika). Jeigu JAV teismai, atsižvelgdami į nesąžiningos šalies moraliai nepateisinamą ir bauginančią elgesį, kad ir vertindami sutarties pažeidimą per savarankišką deliktą, sąžiningos šalies atžvilgiu gali priteisti baudinius nuostolius, tuomet kodėl nesudarius šalims sąlygų pasiekti to paties per sutarčių laisvę ir baudų taikymą? Tai ypač aktualu, turint omenyje, kad sutarčių laisvės pagrindu šalis įgalina arbitražą spręsti baudinių nuostolių priteisimo klausimą⁷⁶¹, nepaisant to, kad

752 *Moseley v. All Things Possible, Inc.*, 719 S.E.2d 656 (S.C. 2011).

753 Sebert, J. A. „Punitive and Non-pecuniary Damages in Actions Based Upon Contracts: Towards Achieving the Objective of Full Compensation”. 33 UCLA Law Review 6 (1986), p. 1607.

754 *Romero v. Mervyn's*, 109 N.M. 249 (N.M. 1989).

755 Ibid.

756 *Milroy v. Allstate Ins. Co.*, 151 P.3d 922 (Okla. Civ. App. 2006).

757 *Mastrobuono v. Shearson Lehman Hutton, Inc.* 514 U.S. 52 (U.S. 1995).

758 Šiose bylose sutarčių pažeidimai paprastai traktuojami, kaip savarankiški deliktai.

759 Bureau of Justice Statistics, Civil Trial Cases and Verdicts in Large Counties, 2001 (2004), [interaktyvus] <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/ctcvlc01.pdf>; Bureau of Justice Statistics, Civil Bench and Jury Trials in State Courts, 2005 (2008), [interaktyvus] <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/cbajtsc05.pdf>.

760 Galanter, M. „Contract in Court; Or Almost Everything You May or May not Want to Know About Contract Litigation”. 3 Wisconsin Law Journal (2001), p. 577.

761 *Mastrobuono v. Shearson Lehman Hutton, Inc.* 514 U.S. 52 (U.S. 1995).

baudinių nuostolių priteisimas laikomas teismo prerogatyva. Todėl JAV teisės doktrinoje išreiškiamas požiūris, jog sutarčių pažeidimo atvejais, kai galima prisiteisti baudinius nuostolius, taip pat turėtų būti galima prisiteisti sutartines baudas⁷⁶².

Kaip JAV, taip ir daugelyje kitų bendrajai teisei priklausančių jurisdikcijų pagal bendrą reguliavimą baudinių nuostolių priteisimas yra galimas tik deliktinėje teisėje⁷⁶³. Tačiau bendrosios teisės jurisdikcijose pastebima tendencija dėl baudinių nuostolių pripažinimo sutarčių teisėje⁷⁶⁴. Pavyzdžiui, Kanadoje kaip ir JAV baudinius nuostolius leidžiama priteisti už sutarties pažeidimus, kai patys pažeidimai traktuojami kaip savarankiški deliktai, už kurių padarymą numatomas baudinių nuostolių priteisimas⁷⁶⁵, bei kai pažeidžiama fiduciarinė pareiga⁷⁶⁶. Vienoje byloje Kanados teismas netgi nurodė, kad baudinių nuostolių priteisimui pakanka padaryti smerktiną nusizengimą, kurio teismas nesiejo nei su deliktu, nei su fiduciarinės pareigos pažeidimu⁷⁶⁷. Kanadoje laikomasi pozicijos, jog pastaroji taisyklė galioja bet kokio tipo sutartims⁷⁶⁸. Anglijoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje ir Airijoje baudinių nuostolių priteisimas dėl sutarties pažeidimo, kuris traktuojamas kaip savarankiškas deliktas⁷⁶⁹, nėra galimas. Tačiau Austrijoje ir Naujojoje Zelandijoje baudinių nuostolių priteisimas galimas, kai pažeidžiama fiduciarinė pareiga⁷⁷⁰. J. H. Sebert pasisako už baudinių nuostolių priteisimą sutartiniuose santykiuose dėl geros valios ir sąžiningos dalykinės praktikos pažeidimų⁷⁷¹, nors tik keli teismai laikė pastarosios pareigos pažeidimą pakankamu pagrindu baudinių nuostolių priteisimui⁷⁷².

Bendrojoje teisėje teisinis reguliavimas atrodo nenuoseklus, kai šalių suderintos sutartos sumos uždraudžiamos vien dėl jose esančio sutarties vykdymo užtikrinimo elemento, tačiau, kita vertus, baudinių nuostolių priteisimas dėl sutarties pažeidimų, nors ir savarankiškų deliktų arba kitų išimčių pagrindu, yra pripažįstamas. Noras vystyti baudinių nuostolių institutą iš esmės siejamas su siekiu užkirsti kelią nepageidautinam elgesiui

762 Lord, R. A. Williston on contracts. New York: Thomson West, 2011, para. 65:2.

763 Dėl šios teismų praktikos lygmeniu įtvirtintos taisyklės Anglijoje, Naujoje Zelandijoje bei Australijoje žr. *Addis v. Gramophone Co Ltd* [1909] AC 488; dėl JAV žr. Perillo, J. M. Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 549.

764 Burrows, A. S. Remedies for Torts and Breach of Contract. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 409; dėl požiūrio, jog Anglijoje turi būti leidžiama prisiteisti baudinius nuostolius už sutarties pažeidimus žr. Edelman, J. „Exemplary Damages for Breach of Contract”. 117 L Q R (2001), p. 539.

765 Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §355.

766 Dėl JAV žr. Perillo, J. M. Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005, p. 553; dėl Kanados žr. *Frame v. Smith*, [1987] 2 S.C.R. 99.

767 *Vorvis v. Insurance Corporation of British Columbia*, [1989] 1 S.C.R. 1085.

768 Fridman, G. H. L. „Punitive Damages for Breach of Contract - A Canadian Innovation”. 119 L Q R (2003), p. 20 *et sqq*; dėl kritikos žr. Swan, J. „Punitive Damages for Breach of Contract: A Remedy in Search for Justification”. 29 Queen's L J 2 (2004), p. 596 *et sqq*.

769 English Law Commission. Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages Report No. 247 (1997), para. 1.72.

770 *Cook v. Evatt* (No.2) [1992] 1 N.Z.L.R. 676.

771 Sebert, J. H. „Punitive and Non-pecuniary Damages in Actions Based Upon Contracts: Towards Achieving the Objective of Full Compensation”. 33 UCLA Law Review 6 (1986), p. 1565 *et sqq*.

772 *Bank of New Mexico v. Rice*, 78 N.M. 170, 429 P.2d 368 (1967) at 378.

sutartiniuose santykiuose. Tačiau šios pažeistų teisių gynimo priemonės naudojimas sutartinėje teisėje sustiprina vykdymo užtikrinimo elemento pozicijas nuostolių atlyginimo institutu atžvilgiu ir tampa vienu iš kontrargumentu prieš baudų taikymo draudimą. Būtų nelogiška sudaryti sąlygas baudinių nuostolių priteisimui už sutarčių pažeidimus, taip varžant nepageidautiną šalių elgesį ir skatinant sutarčių vykdymą, tačiau kartu draudžiant šalims panašiose situacijose prisiteisti sutartas sumas. Vadovaujantis JAV teisės doktrinos atstovais, neturėtų būti kategoriškai neigiama galimybė prisiteisti sutartines baudas tais atvejais, kai sutarties pažeidimas būna tyčinis, piktavališkas ar beatodairiškai pažeidžiantis kreditoriaus teises⁷⁷³.

3.4.4.3.2. Lanksčiosios sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės bendrojoje teisėje poreikis

Bendrojoje teisėje nėra įtvirtinta teisminė mažinimo galia ir teismai sutartas sumas kontroliuoja žymiai griežčiau, nei kontinentinėje teisėje, t. y. per sutartų sumų pripažinimą negaliojančiomis. Tačiau E. McKendrick pabrėžia, jog griežtoji sutartų sumų teisminė kontrolė turėtų būti vykdoma atsargiai⁷⁷⁴, stengiantis išlaikyti pusiausvyrą tarp sutarčių laisvės vienoje pusėje bei materialiojo ir procedūrinio teisingumo kitoje⁷⁷⁵.

Dabartinis iš anksto aptartų nuostolių instituto teisinis reguliavimas ir su juo susijęs baudų taikymo draudimas sulaukia nemažai kritinio vertinimo⁷⁷⁶. Taisyklėmis, kuriomis vadovaujamosi siekiant atskirti iš anksto aptartus nuostolius nuo baudų⁷⁷⁷, negalima pasiekti nei teisinio tikrumo, siejamo su prievolių vykdymo užtikrinimu, nei teisinio lankstumo, siejamo su galimybe sumažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas⁷⁷⁸. Dėl griežto minėtų taisyklių taikymo būna sunku iš anksto numatyti, ar sutarta suma liks galioti, ar bus panaikinta. *Robophone Facilities Ltd v. Blank* byloje teismas nurodė, jog daugeliui taip ir nepavyko racionalizuoti baudų taikymo draudimo, todėl jis nė nesistengė to padaryti⁷⁷⁹. Galima atrasti nemažai bendrosios teisės bylų, kuriose atsispindi neigiamas teisėjų požiūris į taisykles, atskiriančias iš anksto aptartus nuostolius nuo baudų, kadangi jų taikymas sutartoms sumoms neužkerta kelio prieštaravimams teismų praktikoje⁷⁸⁰.

1993 metais Anglijos teisės komisijoje buvo pateiktas pasiūlymas⁷⁸¹ peržiūrėti pasitaršias taisykles ir pakeisti sutartų sumų institutu teisinį reguliavimą. Tuomet norėta

773 Lord, R. A. Williston on contracts. New York: Thomson West, 2011, para. 65:2.

774 McKendrick, E. Contract law. Oxford: Oxford Univ. Press, 2003, p. 1102.

775 Ibid., p. 1103.

776 DiMatteo, L. A. „Penalties as rational response to bargaining irrationality”. 4 SMichigan State Law Review (2006), p. 900 *et sqq*; Kaplan, P. „Critique of the penalty limitation on liquidated damages”. 50 Southern California Law Review 5 (1977), pp.1055-1090.

777 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

778 Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account. Oxford, 1988, para. 180.

779 *Robophone Facilities Ltd v. Blank* [1966] 3 All ER 129.

780 *Cotheal v. Talmage* (1854) 9 N.Y. 551, 553; *Jaquith v. Hudson*, 5 Mich. 123 (1858) at 132; *Evans v. Moseley* (1911) 84 Kan, 322 at 324; *Sanders & Abies v. Carter* (1893) 91 Ga 450 at 45; *Giesecke v. Cullerton* (1917) 117 N.E 777 at 778.

781 McGregor, H. „Contract Code” drawn up on behalf of the English Law Commission, 1993, p. 132-135.

įtvirtinti prezumpciją, kuri būtų veikusi visų sutartų sumų vykdymo naudai, ir galimybę mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas. Iš esmės Škotijos teisės komisijoje buvo suformuotas analogiškas pasiūlymas⁷⁸². Be abejo, jeigu šie pasiūlymai būtų įsiteisėję, sutarčių laisvės bei *pacta sunt servanda* principai privatiniuose santykiuose būtų sutvirtėję, o visi argumentai, kurių pagrindu yra draudžiamas baudų taikymas, būtų netekę reikšmės.

Turint omenyje, bendrosios teisės teismuose jaučiamą nepasitenkinimą galiojančių teisiniu reguliavimu ir atitinkamai matant teisės komisijų bandymus šį reguliavimą pakeisti, būtų reikšminga teoriniame lygmenyje išsiaiškinti, koks vis dėlto sutartų sumų reguliavimas būtų priimtinas bendrosios teisės tradicijos jurisdikcijose, siekiant optimizuoti teisinį tikrumą bei lankstumą sutartiniuose santykiuose. Visiškas baudų taikymo draudimas ir jų pašalinimas iš sutartinių santykių nėra racionalus bei teisingas sprendimas. Tuo tarpu vadovavimasis lanksčiuoju teisminės kontrolės modeliu galėtų užkirsti kelią bendrosios teisės teismuose kylantiems prieštaravimams. Be to, galimas naujasis teisminės kontrolės modelis atitiktų tarptautinės teisės poreikius, kuriuos diktuoja daugelio valstybių sutartų baudų galiojimo pripažinimas ir kuriuos nesėkmingai bandyta patenkinti anksčiau⁷⁸³.

3.4.4.3.3. Rizikos, susijusios su sutartų baudų įteisinimu bendrojoje teisėje

Sutartų baudų taikymo draudimo šalininkai gali manyti, jog iš anksto aptartus nuostolius viršijančių sumų įteisinimas skatintų kreditorius norėti, jog sutartys būtų pažeidžiamos, ir netgi ieškoti būdų, kaip to pasiekti⁷⁸⁴. Tačiau paprastai šalys, prisiėmusios sutartos baudos sumokėjimo prievolę, savo naudai būna išsiderėjusios didesnės kainos sumokėjimą už prisidėjusią papildomą riziką. O tais atvejais, jeigu kreditoriai iš tikrųjų kaip nors skatintų skolininkus pažeidinėti prisiimtas sutartines prievoles, tai galėtų lemti tokių kreditorių reputacijos sugadinimą bei civilinę atsakomybę⁷⁸⁵. Be to, pažeidimų skatinimas suteiktų teisėjui teisę sumažinti kreditoriui priteistinos sutartos baudos sumą. Turint visa tai omenyje, galima teigti, jog baudų taikymo draudimo šalininkų baimė, susijusi su baudų įteisinimu, yra nepagrįsta.

Dargi baudų taikymo draudimo šalininkai baiminasi piktnaudžiavimo nepagrįstai didelėmis sutartomis sumomis. Tačiau lanksčiosios teisminės kontrolės modelis ne tik nesumenkina sutarčių laisvės bei *pacta sunt servanda* principų reikšmės, kaip tai yra visiško baudų taikymo draudimo atveju, bet kartu sudaro tinkamas sąlygas kreditorių piktnaudžiavimui apriboti per teisminę mažinimo galią. Juolab turint omenyje tai, kad teismams gali būti suteikiama galia ir savo iniciatyva įsikišti į sutartinius santykius bei sumažinti

782 Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses, 1999.

783 Dėl nesėkmingų bandymų įtvirtinti tarptautinio lygio sutartų sumų reguliavimą žr. Beniliukso konvencija dėl sutartų baudų (1973) [Convention relative à la clause pénale. Bulletin/Publikatieblad Benelux 1973—7]; UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272.

784 Rubin, H. „Unenforceable Contracts: Penalty Clauses and Specific Performance”. 10 Journal of Legal Studies 2 (1981), p. 243.

785 DiMatteo, L. A. „A Theory of Efficient Penalty: Eliminating the Law of Liquidated Damages”. 38 AM. BUS. L.J. 633 (2001), p. 678. Už pažeidimo paskatinimą kreditoriui gali tekti sumokėti skolininkui ir baudinius nuostolius (angl. *punitive damages*).

sutartų baudų dydžius, jeigu šalis dėl kažkokių priežasčių pati nebūtų atkreipusi dėmesio į nepagrįstą sutartos sumos dydį⁷⁸⁶. Sumažinimo galia sudaro sąlygas įvertinti visas aplinkybes, įvykusias tiek iki pažeidimo, tiek ir po jo, ir objektyviai nustatyti, ar įtraukta suma yra nepagrįstai didelė. Pavyzdinis vertinamųjų kriterijų, kurie padeda užtikrinti pusiausvyrą tarp šalių teisėtų interesų, sąrašas yra numatomas aukščiau minėtame Rezoliucijos Aiškinamajame Memorandume ir juo iš esmės vadovaujasi kontinentinės teisės valstybių nacionaliniai teismai⁷⁸⁷.

3.4.4.3.4. . Sutartų baudų įtraukimo motyvai ir jų pasitvirtinimas

Egzistuoja trys pagrindinės sutartų sumų įtraukimo priežastys arba motyvai. Pirmasis susijęs su teisiniu tikrumu⁷⁸⁸. Šalys sutartų sumų sąlygomis siekia išvengti spėliojimo, kokius nuostolius ginčo atveju teismas laikys realiais, neišvengiamais ar numatomais. Kitas sutartų sumų įtraukimo motyvas susijęs su šalių ketinimais sutaupyti bylinėjimosi išlaidas. Šis bylinėjimosi išlaidų sutaupymo tikslas iš esmės gali būti vertinamas, kaip sutartų sumų kompensacinės funkcijos dalis⁷⁸⁹. Trečiasis motyvas yra susijęs su sutartinių įsipareigojimų vykdymo skatinimu. Šiais sutartų sumų įtraukimo motyvais šalys gali vadovautis ribotai, kai taikomas griežtosios teisminės kontrolės modelis. Taip yra, kadangi iš anksto aptartų nuostolių institutas, siejamas tik su nuostolių kompensavimu, negali užtikrinti prisiimtų sutartinių įsipareigojimų vykdymo, o tai savo ruožtu lemia ribotą teisinį tikrumą bei bylinėjimosi išlaidų sutaupymą⁷⁹⁰.

Lanksčiosios teisminės kontrolės modelį pasirinkusiose jurisdikcijose aukščiau paminėtų sutartų sumų įtraukimo motyvų (siejamų su teisiniu tikrumu, bylinėjimosi išlaidų sutaupymu bei sutartinių įsipareigojimų vykdymo skatinimu) yra paisoma labiau ir tam sąlygas sudaro sutartoms sumoms priskiriamas dvejetainis vaidmuo, t. y. kadangi sutartos sumos atlieka ne tik nuostolių kompensavimo, bet kartu ir sutarties įvykdymo užtikrinimo funkcijas. Šiose jurisdikcijose kompensacinė funkcija palengvina įrodinėjimo našta ir sutaupo bylinėjimosi išlaidas, o sutarties vykdymo užtikrinimo arba pažeidimo prevencijos funkcija sumažina bylinėjimosi tikimybę, padidina teisinį tikrumą, sukuria didesnę pasitikėjimą tarp šalių bei stabilesnę verslo aplinką.

786 Dėl teismo teisės savo iniciatyva mažinti nepagrįstai dideles sutartines baudas (netesybas) Lietuvoje, žr. Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 116.

787 Kad Lietuvoje šiuo pavyzdiniu vertinamųjų kriterijų sąrašu pasinaudota rodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota praktika, žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

788 Holmes, O. W. „The path of the law”. 10 Harvard Law Review 8 (1897), p. 462.

789 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 Columbia Law Review 4 (1977), p. 559.

790 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 US-China Law Review 5 (2010), p. 36.

3.4.4.3.5. Sutartų baudų įteisinimo lanksiosios teisminės kontrolės sąlygomis privalumai

Vargu, ar „naudingo pažeidimo“ teorija, kuria vadovaujantis baudų taikymo draudimas grindžiamas per bendrą visuomenės naudą, pasitvirtina bendrosios teisės praktikoje, ypač JAV, kur teismai taiko tiek perspektyvų, tiek retrospektyvų sutartų sumų vertinimą⁷⁹¹. Negalėjimas numatyti teismo priteistinos sumos gali tik sulaikyti nuo ekonomiškai naudingo sutarties pažeidimo⁷⁹². Tuo tarpu sutartas baudas leidžiančiose šalyse ekonominė nauda, kurią galima gauti, sumokėjus tiksliau apskaičiuojamus teismo priteisiamus sutarties pažeidimo nuostolius ir sudarius naują pelningesnę sutartį, yra lengviau ir patikimiau nustatoma.

Vykdyto užtikrinimo elementas, inkorporuotas į sutartas sumas, padeda sumažinti sutarčių pažeidimų skaičių, dėl ko kartu sumažėja tariamai pelningesnių sandorių skaičius, su jų sudarymu susijusios išlaidos bei bylinėjimosi išlaidos. Šalys sudarydamos sutartį siekia iš anksto numatyti galimų nuostolių dydį tam, kad išvengtų nuostolių nustatinėjimo teisme, kuris reikalauja daugiau laiko bei lėšų⁷⁹³. Tačiau sutartos sumos panaikinimas, paliekant ieškovui teisę atstatyti savo pažeistas teises įprastuoju nuostolių atlyginimo keliu, neleidžia jam sutaupyti nei laiko, nei lėšų. Laiko ir lėšų sutaupymas taptų realus, jeigu bauda ginčo atveju nebūtų pripažįstama negaliojanti, bet paprasčiausiai sumažinama. Žinodamos, jog sutartos sumos nebus paprasčiausiai pripažįstamos negaliojančiomis, šalys galėtų sutaupyti dalį lėšų, skirtų visapusiškai pagrįstai tikėtinų nuostolių analizei ir apskaičiavimui.

Sutartų baudų taikymas kartu užtikrina ir didesnę teisingumo laipsnį abiejų sandorio šalių atžvilgiu. Tarkime, aukščiau aptartame pavyzdyje su būsto pardavimu tai, jog už sutarties pažeidimą numatyta 60 tūkstančių svarų sterlingų bauda, dar neatima iš pardavėjo A teisės iš naujo tartis su pirkėju B ir, pavyzdžiui, pasiūlyti 30 tūkstančių svarų sterlingų kompensaciją, taip tarsi „išsiperkant“ save iš sutarties. Tokiu būdu pirkėjas B galėtų gauti didesnę sumą, nei leistų nuostolių atlyginimas už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą. Adekvatus ekonominės naudos paskirstymas reikštų didesnę teisingumo laipsnį abiejų sandorio šalių atžvilgiu⁷⁹⁴. Sutartomis baudomis lemiamas teisingumas yra tame, kad pirmojo sandorio pažeidimo ir antrojo ekonomiškai naudingesnio sandorio sudarymo pagrindu gauta nauda nėra rezervuojama vien pažeidėjui, bet ji tam tikra prasme būna padalinama tarp šalių. Tai leidžia sandorio pažeidimui būti ekonomiškai naudingu abiejų šalių atžvilgiu. Tai yra teisingiau, nei rūpinimasis vien pažeidėjo teisiniais interesais, pastatant tik jį į geresnę padėtį.

Iš anksto aptartų nuostolių sumokėjimas ne visada reiškia visišką kompensavimą, kai dėl kokių nors asmeninių priežasčių sutarties įvykdymas atitinkamai šaliai yra žymiai

791 American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] §2-718(1); American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] §356(1); *Shapiro v. Grinspoon*, 541 N.E.2d 359 (Mass. App. Ct. 1989).

792 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), p. 391.

793 Clarkson, K. W. „Liquidated damages v. Penalties: sense or non sense?”. *Wisconsin Law Review* (1978), pp. 366-368; Kaplan, P. „Critique of the penalty limitation on liquidated damages”. 50 *Southern California Law Review* 5 (1977), p.1057.

794 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), p. 568.

svarbesnis⁷⁹⁵. Tarkime, jeigu į vestuves pakviesti groti muzikantai paskutinę akimirką pažeidžia sutartį, tai pažeidimo nuostolių sąžiningos šalies atžvilgiu sumokėjimas negali būti laikomas visiška kompensacija, jeigu nėra atsižvelgiama į dėl asmeninių priežasčių sutarties įvykdymui teiktą svarbą bei į padarytą išskirtinę (nematerialaus pobūdžio) žalą. Normalu, jog šalys tam tikrais atvejais nori, kad jų kontrahentai prisiimtų riziką už iš sutarčių pažeidimų galinčią kilti išskirtinę žalą arba už kitokius paprastai nekompensuotinus nuostolius⁷⁹⁶. Todėl baudomis galėtų būti užtikrinama tokių teisėtų interesų apsauga, į kuriuos nėra atsižvelgiama pagal bendrąjį teisinį reguliavimą.

Baudos dėl vykdymo užtikrinimo elemento skatina skolininką investuoti į tinkamą prievolių vykdymą: pavyzdžiui, pasitelkiant didesnę skaičių darbuotojų, kad atitinkamas darbas būtų įvykdytas laiku. Be abejo, už tai šalis, kurios atžvilgiu būtų nustatoma sutarta bauda, kaip atsvaros padidėjusiai savo sutartinei atsakomybei visuomet gali pareikalauti didesnės sutarties kainos⁷⁹⁷ arba kitokios premijos. Pagal dabartinį reguliavimą kreditoriai atitenka didžioji dalis teisinės rizikos, kadangi pažeidimo atveju sutartos sumos pripažinimas negaliojančia vien dėl joje inkorporuoto vykdymo užtikrinimo elemento lemtų kreditoriaus nuostolių įrodinėjimo našta, nepriklausomai nuo to, kad skolininkas sutarties sudarymo momentu būtų išsireikalavęs didesnės sutarties kainos arba kitokios premijos⁷⁹⁸.

Galiojančių iš anksto aptartų nuostolių sąlygų bei draudžiamų baudų atskirtis yra tokia pat sudėtinga, kaip kompensacinių nuostolių apibrėžimas. Bendrojoje teisėje rizika priteisti virš-kompensacinius nuostolius palieka šalis dekompensuotomis⁷⁹⁹. Tai, jog bendrosios teisės nuostoliai yra dekompensaciniai, galima būtų spręsti iš to, kad bylą laimėjusiai šaliai nėra priteisiamos bylinėjimosi išlaidos, taip pat nėra kompensuojamos prarastos darbo valandos, sukelti nepatogumai bei stresas, kuris susijęs su ginču ir jo nagrinėjimu⁸⁰⁰. Kitaip tariant, nukentėjusios šalies realiai patirti nuostoliai nėra pilnai įvertinami. Todėl šia prasme baudas būtų galima laikytini labiau kompensacinio, nei baudinio pobūdžio.

Sutarčių baudų taikymas ir lanksti jų teisminė kontrolė sudaro sąlygas didesniai teisiškai tikrumui, nes šalys, sutikdamos įtraukti didesnes sutartas sumas, viena kitą gali patikimiau informuoti apie savo rimtus ketinimus įvykdyti prisiimamus sutartinius įsipareigojimus⁸⁰¹. Sutartos baudos atsveria tą informacijos nepakankamumą apie šalių tikruosius

795 Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 *Brook J Int L* 1 (2006), p. 88.

796 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), p. 583.

797 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), p. 390.

798 Hachem, P. *Agreed sums payable upon breach of an obligation*. The Hague: Eleven Internat. Publ., 2011, p. 107.

799 Sebert, J. „Punitive and Nonpecuniary Damages in Actions Based on Contracts: Toward Achieving the Objective of Full Compensation”. 33. *U.C.L.A. Law Review* (1986), p. 1566.

800 Dimatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 344.

801 DiMatteo, L. A. „A Theory of Efficient Penalty: Eliminating the Law of Liquidated Damages”. 38 *AM. BUS. L.J.* 633 (2001), p. 687; taip pat žr. Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), p. 429.

ketinimus ir sutarties įvykdymo galimybes, kuris paprastai būdingas pradinei sutarties sudarymo stadijai. Tai savo ruožtu tik paskatina sutarčių sudarinėjimą.

Nors kaltė intuityviai atrodo pagrindu pritaikyti griežtesnę sankciją, bendrojoje teisėje laikomasi požiūrio, jog netgi tyčinis sutarties pažeidimas nelaikytinas „moraliai neteisingu“⁸⁰². Tačiau bylos, kaip *White v. Benkowski*⁸⁰³, kuriose sutarties pažeidimai nėra daromi dėl ekonominės naudos, tačiau siekiant pakenkti kitai šaliai, verčia kritiškai įvertinti minėtą požiūrį bei iškelti klausimą, ar piktavališkų sutarties pažeidimų atvejais nėra pagrįstas sutartų baudų taikymas. Žinoma, sąžininga šalis gali reikšti atskirą reikalavimą dėl baudinių nuostolių (angl. *punitive damages*), bet toks reikalavimas būtų tenkinamas jau nebe sutartinės atsakomybės sąlygomis. Šia prasme įteisintos sutartos baudos taptų veiksminga priemone prieš nemoralius sutarčių pažeidimus.

3.4.4.3.6. Naujasis siūlomas teisminės kontrolės modelis Anglijos teisėje

Bendrojoje teisėje pastebimos tendencijos pakeisti griežtosios teisminės kontrolės modelį, kurio pagrindą sudaro sutartų baudų taikymo draudimas⁸⁰⁴. Anglijos teisės doktrinoje taip pat pateikiami konkretūs siūlymai, kaip tai turėtų būti daroma. Šie siūlymai iš esmės atitinka kontinentinės teisės sutartų sumų teisinį reguliavimą ir jame įtvirtintą teisminės kontrolės modelį. Pavyzdžiui, anot Y. M. G. Obeidat, naująjį teisminės kontrolės modelį galėtų sudaryti šie veiksmai:

(a) kai už prisiimtos prievolės pažeidimą numatomas sutartos sumos sumokėjimas (nesvarbu, kaip tokia suma yra įvardinama: sutartiniai nuostoliai, iš anksto aptarti nuostoliai, bauda ar kaip kitaip), teismas turi sąžiningai šaliai priteisti ne mažiau ir ne daugiau, nei nustatyta sutartyje, nepriklausomai nuo realiai patirtų nuostolių dydžio;

(b) tačiau jeigu už prisiimtos prievolės pažeidimą numatoma suma yra nepagrįstai didelė, tuomet teismas, neatsižvelgdamas į jokių šalių tarpusavio susitarimus, tokią sumą galėtų sumažinti iki realių nuostolių;

(c) teismui taip pat turėtų būti suteikta teisė padidinti sutartą sumą, jeigu ji būtų absurdiškai maža, lyginant su realiai patirtais nuostoliais. Šios teismo teisės taikymo apimtis turėtų būti siaura ir apribota atvejais, kai absurdiškai mažos sutartos sumos įtraukimas būtų nulemtas nesąžiningos šalies pasinaudojimu savo dominuojančia padėtimi⁸⁰⁵.

Naujojo teisminės kontrolės modelio pagrindu būtų paskatintas visų baudų vykdymas. Vadovaujantis aukščiau aptartos teisminės kontrolės (b) ir (c) veiksmais, teismo įsikišimas į sutartinius santykius būtų pateisinamas tik dviem atvejais, kai sutarta suma yra nepagrįstai didelė arba absurdiškai maža realiai kreditoriaus patirtų nuostolių atžvilgiu. Siūlomo naujojo teisminės kontrolės modelio skirtumai nuo kontinentinėje teisėje taikomo teismi-

802 Weinrib, E. „Punishment and disgorgement of profit as contract remedies”. 78 *Chicago-Kent Law Review* 1 (2003), p. 73.

803 *White v. Benkowski*, 37 Wrs. 2d 285 (Wis. Ct. App. 1967). Šioje byloje nuomotojas piktavališkai atjungdavo vandens tiekimą nuomininkams, taip priekabaudamas prie pastarųjų.

804 McGregor, H. „Contract Code” drawn up on behalf of the English Law Commission, 1993, p. 132-135; Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses, 1999.

805 Obeidat, Y. M. G. *The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law*. University of Leeds, 2004, p. 26.

nės kontrolės modelio yra tame, kad numatoma teisminė sutartų sumų didinimo galia⁸⁰⁶ bei nieko tiesiogiai nepasakoma apie dalinį sutarties įvykdymą, kaip apie galimą teisminės mažinimo galios taikymo pagrindą. Tačiau galima daryti prielaidą, kad į dalinį sutarties įvykdymą būtų atsižvelgiama, kaip į vieną po sutarties sudarymo sekusių aplinkybių, kurios turėtų būti vertinamos kartu su realiai patirtais nuostoliais⁸⁰⁷.

Naujojo teisminės kontrolės modelio vertinimo pagrindą sudarytų nepagrįsta disproporcija (angl. *manifestly disproportionate*)⁸⁰⁸. Pavyzdinėje teisėje bei skirtingose nacionalinės teisės sistemose sutartų sumų vertinimo pagrindo formuluotė skiriasi: pavyzdžiui, PECL 9.509 straipsnio 2 dalyje naudojamas terminas pernelyg didelis (angl. *grossly excessive*); Anglijos teisėje, kai kalbama apie teisinių reikalavimų neatitinkančią sutartą sumą, yra vartojami žodžiai „pernelyg didelė ir nesąžininga“ (angl. *extravagant and unconscionable*)⁸⁰⁹. Viena vertus, šių skirtingų formuluočių turinį galima laikyti analogišku. Tačiau, iš kitos pusės, skirtingos vertinamo pagrindo išraiškos sukelia įvairias asociacijas turinio atžvilgiu, o „nepagrįstos disproporcijos“ išraiška, anot kai kurių autorių, yra mažiausiai tokių asociacijų paveikta⁸¹⁰. „Nepagrįstos disproporcijos“ terminas yra taip pat vartojamas Anglijos teisės komisijos vardu sudarytame Anglijos sutarčių kodekso projekte⁸¹¹. Nors pastarasis projektas taip pat orientuotas į naujojo teisminės kontrolės modelio įtvirtinimą, tačiau jo atžvilgiu Anglijos teisės literatūroje išreiškiami keli kritiniai aspektai⁸¹². Pastebima, kad Anglijos sutarčių kodekso projekte riba, iki kurios gali būti mažinama sutarta suma yra ne visai aiški: sutarčių kodekso projekto AASfb straipsnis suteikia teismui teisę priteisti sąžiningos šalies atžvilgiu bet kokią mažesnę pinigų sumą, kuri būtų laikoma pagrįsta. Pagal pastarąją nuostatą sutartų sumų mažinimo riba iš esmės paliekama teismų diskrecijai. Mažindamas sutartą sumą pagal Anglijos sutarčių kodekso projekto AASfb straipsnį, teismas privalo atsižvelgti tik į realius nuostolius, tačiau jis nėra įpareigojamas atsižvelgti į jokias kitas aplinkybes, išskyrus sutartos sumos atitikimą nusistovėjusiai verslo praktikai bei papročiams. Tuo tarpu Y. M. G. Obeidat siūlo naująjį teisminės kontrolės modelį taikyti tokiu būdu, kad būtų įvertinti visi sąžiningos šalies teisėti interesai, įskaitant neturtinius⁸¹³. O tuo atveju, jeigu būtų nusprendžiama sumažinti sutartą sumą, tai mažinimo ribos nustatymas turėtų būti paliekamas ne teismo diskrecijai, tačiau atitikti realiai patirtus nuostolius.

Pagal naująjį teisminės kontrolės modelį į teismo vertinamus realiai patirtus nuostolius patektų: (i) nuostoliai, kurie atitinka *Hadley v. Baxendale*⁸¹⁴ bylos taisyklės, t. y. nelaikyti

806 Nors teisminė didinimo galia yra įtvirtinta Prancūzijos CK 1231-5 str., tačiau toks reguliavimas Kontinentinėje teisėje laikytinas išimtinu.

807 Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses, 1999, p. 32.

808 Obeidat, Y. M. G. The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law. University of Leeds, 2004, p. 27.

809 *Clydebank Engineering and shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo* [1905] AC 6.

810 McGregor, H. „Contract Code” drawn up on behalf of the English Law Commission, 1993, p 132-135.

811 Ibid.

812 Obeidat, Y. M. G. The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law. University of Leeds, 2004, p. 27.

813 Obeidat, Y. M. G. The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law. University of Leeds, 2004, p. 41.

814 *Hadley v. Baxendale* (1854) 9 Exch. 341, 156 E R 145.

pernelyg nutolusiais; (ii) nuostoliai, kurie atitinka *Robophone*⁸¹⁵ bylos taisyklės, t. y. gali būti pernelyg nutolusiais; (iii) neturtinė žala. Šias sudėtines dalis apimanti „realiai patirtų nuostolių“ sąvoka pažeidimo atveju sudarytų sąlygas visiškai kreditoriaus nuostolių kompensavimui⁸¹⁶. Tokį rezultatą lemtų tai, jog naujasis teisminės kontrolės modelis įpareigotų teisimą atsižvelgti į visus sąžiningos šalies teisėtus interesus, įskaitant ir neturtinio pobūdžio⁸¹⁷. Todėl laikoma, jog pagal naująjį teisminės kontrolės modelį kreditorius iš skolininko prisiteistų daugiau, net jeigu sutarta suma būtų sumažinta iki realiai patirtų nuostolių, nei prisiteistų įprastuoju nuostolių atlyginimo būdu, pripažinus baudinę sąlygą negaliojančia. Teismas galėtų atsisakyti priteisti sutartą sumą visoje apimtyje tik tuo atveju, jeigu skolininkas įrodytų nepagrįstą disproporciją tarp sutartos sumos bei realiai patirtų nuostolių. Tačiau nustačius šį skirtumą, sutartos sumos sumažinimas neturėtų pažeisti kreditoriaus teisėtų interesų, kadangi teisminė mažinimo galia turi veikti nukentėjusios šalies naudai.

Naujajame teisminės kontrolės modelyje nebūtų vartojama protinę mažinimo ribą apibrėžianti sąvoka kaip pavyzdinėje teisėje, tačiau būtų nurodoma, kad sutarta suma turi būti mažinama iki „realių nuostolių“. Toks reguliavimas primintų Lietuvos pavyzdį, kadangi Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje bei 6.258 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad mažinama sutarta suma negali tapti mažesnė už kreditoriaus realius nuostolius. Nors Y. M. G. Obeidat nepasisako dėl vykdymo užtikrinimo elemento, tačiau neturtinių interesų įtraukimas į realius nuostolius, praplečiant iš anksto aptartų nuostolių turinį, iš esmės sudarytų sąlygas kreditoriams prisiteisti panašias sutartas sumas kaip ir lanksčiąją teisminę kontrolę įtvirtinančiose jurisdikcijose⁸¹⁸. Neturtinių interesų kompensavimas per sutartas sumas neišvengiamai labiau skatintų skolininkus vykdyti savo prisiimtas sutartines prievolės. Be to, prie prievolių vykdymo skatinimo taip pat prisidėtų tai, jog sutarta suma būtų mažinama tik tuomet, kai skirtumas tarp sutartos sumos bei realių nuostolių taptų nepagrįstai didelis, o ne nežymus⁸¹⁹. Todėl naujojo teisminės kontrolės modelio įtvirtinimas ir realių nuostolių sąvokos išplėtimas būtų galimas tik paneigus baudų taikymo draudimą ir įteisinus prievolių vykdymo užtikrinimo funkciją sutartų sumų atžvilgiu.

Bendrojoje teisėje baudos ne visuomet buvo pripažįstamos negaliojančiomis⁸²⁰. Kaip minėta, iki XVII amžiaus pabaigos Anglijos teismai beveik nesikišo į šalių privatus santykius ir leido joms laisvai sudarinėti sutartis bei jas vykdyti. Buvo laikomasi požiūrio,

815 *Robophone Facilities Ltd v Blank* [1966] 3 All ER129.

816 Nordin, E., „Penalty clause bias”. 21 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 1 (2014), p. 173.

817 Halson, R., et al. *The Law of Contract*. Butterworth, 2003, pp. 1448-1450; *Farley v. Skinner* [2001] UKHL 49; [2002] 2 AC 732.

818 Pavyzdžiui, Vokietijos CK 343 straipsnyje tiesiogiai įtvirtinta neturtinių interesų reikšmė, vertinant sutartos sumos pagrįstumą.

819 Obeidat, Y. M. G. *The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law*. University of Leeds, 2004, p. 30; tokia pozicija sutampa su Škotijos teisės komisijos siūlymu, žr. *Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses*, 1999; taip pat žr. DiMatteo, L. A. „A Theory of Efficient Penalty: Elimination the Law of Liquidated Damages”. 38 *American Business Law Journal* 4 (2001), p. 728.

820 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), p. 384; Hillman, R. „The Limits of Behavioral Decision Theory in Legal Analysis: the Case of Liquidated Damages”. 85 *Cornell Law Review* (2000), p. 727.

jog tai ne teismo rūpestis, kokį susitarimą šalys sudaro⁸²¹. Tačiau XVII amžiaus pabaigoje „teisingumo“ teisės teismai uždraudė baudų taikymą, kadangi buvo prieita išvados, jog susitarimai dėl baudų, kurios skirtos prievolių įvykdymo užtikrinimui, prieštarauja sąžiningumui. Absoliučiu baudų taikymo draudimu buvo siekiama užkirsti kelią kreditorių piktnaudžiavimui. Nors visiškas baudų taikymo draudimas gali būti istoriškai pateisinas, tačiau dėl lankstumo stokos neatitinka šiandieninio verslo pasaulio poreikių, siejamų su prievolių vykdymo užtikrinimu. Tuo tarpu naujasis teisminės kontrolės modelis, pagrįstas teismine mažinimo galia, bendrojoje teisėje galėtų ne tik užkirsti kelią potencialiam kreditorių piktnaudžiavimui, tačiau kartu išsaugotų sutarčių laisvės bei *pacta sunt servanda* principų reikšmę sutartiniuose santykiuose. Įvirtinus naująjį teisminės kontrolės modelį, išnyktų bendrosios teisės tradicijos šalyse egzistuojanti griežta atskirtis tarp iš anksto aptartų nuostolių ir baudų, kuri lemia sutartų sumų negaliojimą. Sutarčių laisvės principas galėtų pasireikšti ne tik sutarties derybose bei jos sudarymo metu, kai šalys tarpusavio sutikimo pagrindu į sutarties tekstą įtraukia sutartas sumas, tačiau ir pažeidimo metu, kada kreditorius teisme pareikalauja atitinkamos sutartos sumos priteisimo. Kitaip tariant, sutarčių laisvė leistų šalims pasirinkti pažeistų teisių gynimo būdą, kuris esant prisiimtų prievolių pažeidimams būtų taikomas, o ne pakeičiamas įprastuoju nuostolių atlyginimu. Naujasis teisminės kontrolės modelis sudarytų sąlygas lanksčiai kontroliuoti šalių pasirinktą teisių gynimo būdą, t. y. sutartai sumai pritaikant teisminę mažinimo galią⁸²².

Analizuojant bendrosios teisės šalių teismų praktiką pastebimi tam tikri pokyčiai sutartų sumų teisminės kontrolės prasme. Anglijos teismas *Jobson v. Johnson*⁸²³ byloje nustatė baudos galiojimo ribas iki neviršijančios realių nuostolių apimties⁸²⁴. Minėtoje byloje atsakovas įsipareigojo nupirkti futbolo klubo akcijas už 350 tūkstančių svarų sterlingų sumą. Šalių sudaryta sutartis numatė, jog laiku nesumokėjus pinigų, atsakovas privalės grąžinti ieškovui dalį akcijų, kurių vertė būtų 40 tūkstančių svarų sterlingų. Prasidėjus teisminiam ginčui minėtos akcijų dalies grąžinimas buvo prilygintas baudai. Nepaisant to, kad pagal bendrą taisyklę ši sąlyga turėjo būti pripažinta negaliojanti, teismas vis dėlto leido ją vykdyti iki realiai kreditoriaus patirtų nuostolių apimties. Nors gali atrodyti, jog iš esmės pasiekiamas panašus rezultatas tiek, kai bauda pripažįstama negaliojanti, kreditoriui leidžiant prisiteisti tik įrodytus realius nuostolius, tiek, kai bauda paliekama galioti, tačiau jos pagrindu leidžiant prisiteisti realius nuostolius atitinkančią baudos dalį. Bet skirtumas yra tame, kad pirmuoju atveju visa nuostolių įrodinėjimo našta atitenka kreditoriui, o antruoju atveju realių nuostolių priteisimas nebėra vien tik kreditoriaus įrodinėjimo veiksmų padarinys. *Jobson v. Johnson* bylos taisyklės pritaikymą baudomis pripažintoms sutartoms sumoms galima būtų laikyti pirmuoju žingsniu įtvirtinant naująjį teisminės kontrolės modelį.

821 Simpson, A. W. B. *A History of a Common Law of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1987, pp. 112-113.

822 Dimatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), pp. 352-353.

823 *Jobson v. Johnson* [1989] WLR 1026.

824 Smits, J. M. *Elgar encyclopedia of comparative law*. Cheltenham, UK: Elgar, 2012, p. 770; Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 370.

Pagal „naudingo pažeidimo” teoriją pažeidėjas, sulaukęs naujo ekonomiškai naudingesnio pasiūlymo, yra skatinamas pažeisti (nutraukti) pirmąjį sandorį, atlyginant sąžiningos šalies nuostolius, ir naujo pasiūlymo pagrindu sudaryti geresnį sandorį⁸²⁵. Pagrindinis pastarosios teorijos postulatą yra toks: rezultatas yra svarbiau už vykdymą tol, kol kreditorius pastatomas į tą pačią padėtį, kurioje būtų buvęs, jeigu sutartis būtų įvykdyta, o skolininkas atsiduria dar geresnėje padėtyje⁸²⁶. Todėl skolininkas iš esmės yra skatinamas pažeisti savo prisiimtus sutartinius įsipareigojimus kiekvieną kartą, pasi-taikius galimybei gauti didesnę ekonominę naudą. Nors „naudingo pažeidimo” teorijos kartinis tikslas siejamas su ekonominė nauda, tačiau joje nieko nesakoma apie pažeidimo pagrindu kylančios naudos paskirstymą tarp šalių. Tai, išties, svarbus momentas, kadangi tik per ekonominės naudos paskirstymą galima būtų tolygiai pasirūpinti tiek pažeidėjo, tiek ir sąžiningos šalies teisėtais interesais bei geresne padėtimi. Ekonominės naudos paskirstymas praktikoje signalizuotų antrąjį naujojo teisminės kontrolės modelio veiksmo įgyvendinimą, kadangi siekiant sąžiningos šalies atžvilgiu sudaryti sąlygas prisiteisti didesnius pažeidimo nuostolius, tai būtų sunku padaryti, nepraplėtus „realiai patirtų nuostolių” sąvokos turinio, kad ji apimtų ne tik materialinę žalą, atlygintiną pagal *Hadley v. Baxendale*⁸²⁷ bei *Robophone*⁸²⁸ bylose suformuluotas taisykles, bet ir nematerialinę žalą. Tai leistų užtikrinti visišką pažeidimo nuostolių kompensavimą sąžiningos šalies atžvilgiu⁸²⁹. Vadovaujantis bendrosios teisės jurisdikcijoms būdingu sutartų sumų reguliavimu ir vertinant jį iš sąžiningų šalių pusės, akivaizdu, kad sutarčių pažeidimai yra nenaudingi, o galbūt net pavojingi, kadangi pažeidimo atveju taikytinos taisyklės ne tik negali užtikrinti visišką nuostolių kompensavimo⁸³⁰, tačiau baudą pripažinus negaliojančia užkrauna realiai patirtų nuostolių įrodinėjimo našta ir pažeistų teisių gynimą apriboja tik *Hadley v. Baxendale* byloje suformuluotas taisykles atitinkančių nuostolių priteisimu (t. t. neapimančių pernelyg nutolusių nuostolių).

Skirtingose valstybėse veikia skirtingos taisyklės, todėl kai kalbama apie tarptautinio pobūdžio susitarimus, teisinio neapibrėžtumo šalys gali išvengti tik pasirinkusios konkrečią sutarties atžvilgiu taikytiną teisę. Pastariesiems skirtumams pašalinti dedamos pastangos tiek tarptautiniu, tiek regioniniu Europos Sąjungos lygiu. Visi teisės vienodinimo šaltiniai pripažįsta sutartas baudas galiojančiomis, numatydami teisminės mažinimo galios taikymo galimybę dėl dalinio sutarties įvykdymo bei nepagrįsto sutartos sumos

825 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), pp. 558-560; Craswell, R. „Contract Remedies, Renegotiation, and the Theory of Efficient Breach”. 61 *Southern California Law Review* 3 (1988), p. 629; Clarkson, K. W. „Liquidated damages v. Penalties: sense or non sense?”. *Wisconsin Law Review* (1978), p. 359; Harris, D., et al. *Remedies in Contract and Tort*. Butterworths, 2002, p. 139.

826 Solorzano, J. S. „An uncertain penalty: a look at the international community's inability to harmonize the law of liquidated damages and penalty clause”. 15 *Law and Business Review of the Americas* 14 (2009), p. 784.

827 *Hadley v. Baxendale* (1854) 9 Exch. 341, 156 E R 145.

828 *Robophone Facilities Ltd v Blank* [1966] 3 All ER 129.

829 Nordin, E. „Penalty clause bias”. 21 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 1 (2014), p. 173.

830 Sebort, J. A. „Punitive and Non-pecuniary Damages in Actions Based Upon Contracts: Towards Achieving the Objective of Full Compensation”. 33 *UCLA Law Review* 6 (1986), pp. 1566-1584.

dydžio. Todėl naujojo teisminės kontrolės modelio įtvirtinimas bendrajai teisei priklausiančiose jurisdikcijose savo ruožtu paremtų šias teisės vienodinimo pastangas.

3.4.4.4. Bendrosios teisės teismų praktika, švelninant sutartų baudų taikymo draudimą ir išplečiant iš anksto aptartų nuostolių paskirties turinį

Iš anksto aptartų nuostolių ir baudų atskyrimo taisyklių praktinis taikymas negali užtikrinti teisinio tikrumo sutartiniuose santykiuose⁸³¹ ir dėl to yra kritiškai vertinamas⁸³². Ypač kritiškai vertintinas vienodas „protingumo“ testo taikymas baudoms, neatsižvelgiant į šalių užimamą derybinę padėtį, t. y. nekreipiant dėmesio į tai, ar šalys yra vartotojai, ar lygiavertę derybinę padėtį užimantys verslininkai⁸³³. Teismai ne kartą buvo konstatavę, jog baudų taikymo draudimo taikymas turi būti atsargus ir išimtinio pobūdžio⁸³⁴, kadangi sutartos sumos pripažinimas negaliojančia reiškia smarkų kišimąsi į šalių sutartinius santykius. Tai viena iš priežasčių, kodėl Kanadoje į „protingumo“ testą yra įtrauktas spaudimo elementas, be kurio sutarta suma negali būti pripažįstama negaliojanti⁸³⁵. Dėl „protingumo“ testo taikymo taip pat pasisakė Škotijos teisės komisija, nurodžiusi, kad sutarta suma turi būti nepagrįstai didelė arba lupikiška, kad jos priteisimas kreditoriui būtų nesąžiningas⁸³⁶.

Aukščiau minėtas teisingos kompensacijos principas⁸³⁷, „naudingo pažeidimo“⁸³⁸ teorija bei kiti argumentai, kuriais grindžiamas baudų taikymo draudimas, yra pernelyg bendro pobūdžio. Teisinio paternalizmo ribos gali būti apibrėžtos tik nustatius konkrečius kriterijus, kuriais vadovaudamiesi teismai gali įvertinti intervenciją į šalių autonomiją pateisinančius argumentus kiekvienoje individualioje byloje⁸³⁹. Atsisakymas vykdyti sutartines baudas yra pagrįstas iki tam tikro lygio, ypač kai kalbama apie silpnesniųjų šalių teisių gynimą. Tačiau vienodas teisių gynimo lygis neturėtų būti taikomas ir verslininkams, kurie užimdami lygiavertę derybinę padėtį laisvai tariasi dėl sutarties sąlygų. Iš anksto aptartų nuostolių instituto taisyklėmis nedaromas joks skirtumas tarp sutarties šalių, kurios užimdamos lygiavertę derybinę padėtį viena kitos atžvilgiu tarpusavyje

831 *Arrowhead School District No 75, Park County v. Klyap*, Mt Sup Ct, 28 October 2003, 79 P3d 250.

832 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), p. 554; Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), p. 433; *Robophone Facilities Ltd v Blank* [1966] 3 All ER 129. Byloje teismas nė nebando racionalizuoti baudų draudimo taisyklės, turėdamas omenyje daugelio kitų bandžusių tai padaryti nesėkmes.

833 *XCO International Inc. v. Pacific Scientific Co.*, 369 F.3d 998, 1001-05 (7th Cir. 2004).

834 *Philips Hong Kong Ltd v. Attorney General of Hong Kong* (1993) 61 BLR 41; tačiau jeigu teismui kyla abejonų, tai sutarta suma kvalifikuojama kaip bauda, žr. *Barrie School v. Patch*, 401 Md. 497 (2007).

835 *Elsley Estate v. J.G. Collins. Insurance Agencies Ltd.*, [1978] 2 S.C.R. 916; *Ontario Ltd v Torrey Springs II Associates Ltd Partnership*, Ont Ct App, 4 July 2005, 256 DLR (4th) 490.

836 Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses, 1999, p. 9.

837 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), pp. 554-594.

838 Posner, R. *Economic analysis of law*. New York: Aspen Publishers, 1998, p. 802.

839 Kronman, A. T. „Paternalism and the law of contracts”. 92 *Yale Law Journal* (1983), p. 765.

sutarimu suderina visas sutarties sąlygas, bei šalių, kurios, pavyzdžiui, sutartis sudaro prisijungimo būdu ir užima nelygiavertę derybinę padėtį. Kyla klausimas, kaip, taikant iš anksto aptartų nuostolių institutą, gali būti užtikrinta teisėtų interesų pusiausvyra ir šalių autonomija, kai kalbama apie lygiavertę derybinę padėtį užimančias šalis?

„Protingumo“ testą, pagal kurį iš anksto aptartų nuostolių galiojimas priklauso nuo nuostolių įrodinėjimo sudėtingumo ir sutartos sumos kompensavimo proporcingumo vertinimo, galima laikyti nelanksčiu verslininkų su lygiaverte derybine padėtimi atžvilgiu. Kad situacija pasikeistų, iš anksto aptarti nuostoliai turėtų tapti universalesne teisine priemone, sudarančia sąlygas ne tik sutarties pažeidimo nuostolių kompensavimo palengvinimui, bet kartu sutarties šalių ketinimų arba pajėgumų įvykdyti prisiimtus sutartinius įsipareigojimus įvertinimui ir užtikrinimui. Tai iš dalies padeda pasiekti naujoje bendrosios teisės teismų praktikoje pradėtas taikyti komercinio pagrindimo testas. Pastarojo testo pritaikymas gali būti laikomas bendrosios teisės teismų bandymu sušvelninti istoriškai nustovėjusį lankstumo stokojantį baudų taikymo draudimą.

Kaip minėta, pagrindiniai kriterijai, nulemiantys iš anksto aptartų nuostolių galiojimą, yra susiję su įrodinėjimo sudėtingumu bei sutartos sumos kompensavimo proporcingumo vertinimu. Tačiau *Azimut*⁸⁴⁰ byloje Anglijos teismas nusprendė nesivadovauti tradiciniu požiūriu sutartų sumų atžvilgiu, pritaikydamas komercinio pagrindimo testą. Šio testo turinį iš esmės sudaro du kriterijai: (i) skirtumas tarp sutartos sumos ir tikėtinos žalos turi turėti komercinį pagrindą, todėl testas taikytinas tik tarp verslininkų sudaromoms komercinėms sutartims; (ii) atgrasymas nuo sutarties nevykdymo neturi būti dominuojantis vertinamos sutartos sumos tikslas. Jei abu kriterijai yra patenkinami, iš anksto aptarti nuostoliai nėra kvalifikuojami sutarta bauda vien dėl skirtumo tarp sutartos sumos ir pagrįstai tikėtinos žalos buvimo⁸⁴¹.

Anglijos teisme sprendžtoje *Azimut* byloje ginčas kilo tarp pirkėjo ir jachtos statytojo. Pagal nustatytas sutarties sąlygas statytojas įsipareigojo pastatyti 60 metrų ilgio jachtą, tuo tarpu pirkėjas įsipareigojo ją nupirkti išsimokėtinai per 3 metų laikotarpį už 38 milijonus svarų sterlingų. Sutartyje buvo numatyta statytojo teisė sulaukyti (ar atgauti) 20 procentų sutarties kainos iš anksto aptartų nuostolių forma tuo atveju, jei pirkėjas vėluotų atsiskaiyti. Sutartis taip pat numatė, jog dėl pirkėjo pažeidimo sutartį nutraukęs statytojas privalėtų grąžinti pirkėjui visą kitą gautą sutarties kainos dalį. Po to, kai pirkėjas pažeidė savo įsipareigojimą laiku atsiskaiyti, statytojas vienu metu nutraukė sutartį ir pareikalavo iš anksto aptartų nuostolių sumokėjimo. Teisme buvo iškeltas klausimas, ar iš anksto aptarti nuostoliai atitiko pagrįstai tikėtiną žalą. Teismas, įvertinęs tai, jog abi šalys turėjo lygiavertę derybinę padėtį ir buvo atstovaujamos teisininkų, į klausimą atsakė teigiama ir paliko iš anksto aptartų nuostolių sąlygą galioti.

Į *Azimut* panaši kita JAV byla, kadangi joje taip pat atsispindi teismo nenoras iš anksto aptartus nuostolius kvalifikuoti kaip baudą, kai šalys yra verslininkai, o žala materialinio pobūdžio⁸⁴². Ši JAV byla susijusi su ginču tarp pirkėjo ir laivo statytojo. Joje statytojas įsipareigojo pastatyti laivą už 25 milijonus JAV dolerių ir sutiko už kiekvieną pavėluotą

840 *Azimut-Benetti SpA (Benetti Division) v. Darrel Marcus Healey* [2010] EWHC 2234 (Comm).

841 Richardson, R. „Commercial Justification for Penalty Clauses: The Death of the Old Dichotomy?“ 19 *Edinburgh Law Review* 1 (2015), p. 119.

842 *California & Hawaiian Sugar Co v Sun Ship Inc*, 794 F2d 1433 [1986]; cert den 484 US 871 [1987].

dieną, laiku nepristačius laivo, mokėti po 17 tūkstančių JAV dolerių iš anksto aptartų nuostolių forma. Statytojas nesugebėjo laiku pastatyti laivo ir dėl to pirkėjas patyrė 368 tūkstančių JAV dolerių žalą, tačiau pastarasis, pasivadovavęs iš anksto aptartų nuostolių sąlyga, iš statytojo pareikalavo apytiksliai 3.3 milijonus JAV dolerių. Teismas pripažino šią sąlygą galiojančia ir priteisė minėtą sumą, atsižvelgdamas į tai, kad abi šalys viena kitos atžvilgiu užėmė lygiavertę derybinę padėtį bei sudarant sutartį buvo atstovaujamos teisininkų. Iš tikrųjų kodėl šalis, kuri savo noru prisiėmė konkrečias prievoles ir sutiko su numatytais padariniais už šių prievolių pažeidimus, turėtų būti atleidžiama nuo sutartimi nustatytos atsakomybės, kai sutarties sudarymo metu nepasireiškė jokie šalių valios trūkumai ar nesąžiningos verslo praktikos požymiai?

Tačiau taikant komercinio pagrindimo testą, negalima visiškai ignoruoti taisyklės, jog iš anksto aptarti nuostoliai turi atitikti pagrįstai tikėtiną žalą. Nors bendrosios teisės teismai laisvai suderintus prityrusių šalių susitarimus stengiasi palikti galiojančiais, tačiau jie brėžia ribą ten, kur, atsižvelgiant į žalos pobūdį, iš anksto aptarti nuostoliai yra neprotingi. Teismai įdėmiai išanalizuoja skirtumą tarp sutartos sumos bei galimų pažeidimo nuostolių ir kur šis skirtumas yra perdėtai neproporcingas (angl. *out of all proportions*), tikėtina, jog teismai įsikiš į šalių sutartinius santykius⁸⁴³. Galima daryti išvadą, jog atgrasymas nuo sutarties nevykdymo laikytinas dominuojančiu sąlygos tikslu, kai sutarta suma yra būtent perdėtai neproporcinga pagrįstai tikėtinos žalos atžvilgiu. Teismas taip pat gali atkreipti dėmesį į sutarties šalių tarpusavio santykius, aiškindamasis, ar juose nepasireiškė koks nors spaudimas ar nesąžiningos verslo praktikos pobūdis. Australijos Aukščiausiojo Teismo teigimu, vien skirtumas tarp sutartos sumos ir galimos žalos yra nepakankamas, jau nekalbant apie įtarimą dėl tokio skirtumo buvimo; palyginimas turi atspindėti tokį disproporcijos laipsnį, kad atskleistų spaudimą⁸⁴⁴.

Analizuojant bendrosios teisės teismų praktiką, vienas svarbiausių sprendimų, švelninant baudų taikymo draudimą ir išplečiant iš anksto aptartų nuostolių paskirties turinį, buvo priimtas 2015 metais *Makdessi*⁸⁴⁵ byloje. Šioje byloje atsakovas, kuris buvo vienas iš didžiausios reklamos ir rinkodaros ryšių bendrovių grupės Artimuosiuose Rytuose įkūrėjas, sutiko parduoti ieškovui savo akcijas kontroliuojančioje bendrovėje. Šalių derybos truko šešis mėnesius. Jas atstovavo patyrę komercinės teisės advokatai. Didelėmis dalimis mokama pirkimo kaina turėjo atspindėti gerą valią (angl. *goodwill*). Vėliau, ieškovo teigimu, atsakovas pažeidė sutartyje numatytą nekonkuravimo sąlygą, todėl pagal sutarties 5.1 punktą atsakovas neteko teisės į likusią pirkimo kainą bei pagal sutarties 5.6 punktą privalėjo už sutartyje numatytą kainą parduoti ieškovui visas savo bendrovės akcijas. Kilo klausimas, ar sutarties 5.1 ir 5.6 punktai turėtų būti kvalifikuoti baudomis ir todėl pripažinti negaliojantys bei nevykdytini. Vis dėlto Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas šias sutarties nuostatas paliko galioti, nepaisant to, kad pagal tradicinę požiūrį dėl savo atgrasymo nuo sutarties nevykdymo poveikio arba prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties šios nuostatos turėtų būti pripažintos negaliojančiomis bei nevykdytinomis baudomis. Jeigu komercinio pagrindimo testas leido iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtį tokia apimtimi, kol atgrasymas nuo sutarties

843 *Ringrow Pty Ltd v. BP Australia Pty Ltd* [2005] HCA 71.

844 *Ibid.*

845 *Cavendish Square Holding BV v El Makdessi* [2015] UKSC 67.

vykdymo netampa dominuojančiu sutartos sumos tikslu, tai *Makdessi* byloje įtvirtintas precedentas įteisino ir išplėtė sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtį tiek, kad nebelenkavo pavojaus, jog vien šalių pasirinktų iš anksto aptartų nuostolių dydyje atsispindinti virš-kompensacinė suma ir dominuojantis atgrasymo nuo sutarties nevykdymo tikslas taptų pakankamu pagrindu kvalifikuoti sutartą sumą bauda. Kitaip tariant, sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtis neteko lemiančios reikšmės, sprendžiant klausimą dėl sutarties sumos kvalifikavimo. Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad iš anksto aptarti nuostoliai gali būti kvalifikuojami bauda tik tuomet, kai ginčijama nuostata yra antrinė prievolė, kurios pagrindu skolininkui tenkanti atsakomybė visiškai neproporcinga bet kokiems teisėtiems kreditoriaus interesams, susijusiems su pirminės prievolės įvykdymu⁸⁴⁶. Kadangi teismas pastarojoje byloje sprendė tarp verslininkų kilusį ginčą, atrodytų, kad būtų galima padaryti analogišką išvadą, kaip ir komercinio pagrindimo testo atveju – kad *Makdessi* byloje suformuluotos taisyklės netaikomos nelygiavertę derybinę padėtį užimančių šalių arba vartotojų atžvilgiu. Tačiau *Beavis*⁸⁴⁷ byloje Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtis taip pat nėra draudžiama ir sutartiniuose santykiuose su vartotojais. Šioje byloje atsakovas pastatė savo automobilį ieškovo, kuris vertėsi mažmenine prekyba, stovėjimo aikštelėje. Įvažiuodamas į aikštelę ieškovas sutiko su ieškovo stovėjimo aikštelės taisyklėmis, kuriose buvo numatyta dviejų valandų stovėjimo riba. Atsakovas pažeidęs minėtą sąlygą, turėjęs ieškoviui sumokėti 85 svarų mokestį. Už taisyklių pažeidimą numatydamas 85 svarų dydžio mokestį, ieškovas siekė dviejų tikslų: pirma, valdyti stovėjimo aikštelės vietas atgrasant vairuotojus nuo ilgalaikio stovėjimo, kad būtų atsižvelgta į parduotuvės klientų interesus; antra, padengti išlaidas ir gauti pajamų už savo paslaugas. Atsakovo teigimu, 85 svarų mokestis turėjo būti kvalifikuotas bauda. Tačiau Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas laikėsi priešingos pozicijos. Teismas konstatavo, kad nors dėl viršyto stovėjimo laiko ieškovas nepatyrė jokių nuostolių ir nustatyto dydžio mokesčio priteisimas reikštų virš-kompensacinę ir atgrasymo nuo sutarties nevykdymo paskirtį, tačiau nebuvo jokio pagrindo laikyti 85 svarų mokestį pernelyg dideliu ir nesąžiningu bei visiškai neproporcingu ieškovo teisėtiems interesams.

Makdessi ir *Beavis* bylų sprendimai dar labiau suartino iš anksto aptartus nuostolius su kontinentinėje teisėje naudojamomis netesybomis. Daugelyje bendrosios teisės jurisdikcijų naudojamas komercinio pagrindimo testas leidžia iš anksto aptartų nuostolių nedominuojančią sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtį, o Angijoje ir Velse nuo 2015 metų sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtis neteko lemiančios reikšmės, kvalifikuojant sutartą sumą bauda. *Makdessi* ir *Beavis* bylų sprendimai susilaukė nemažai dėmesio ir diskusijų tarp įvairių ne tik bendrosios, bet ir kontinentinės tradicijos šalių teisės doktrinos atstovų⁸⁴⁸. Svarbiausias pastebėjimas yra tai, kad tarp bendrojoje teisė-

846 Ibid.

847 *ParkingEye Ltd v Beavis* [2015] UKSC 67.

848 Žr. 25 European Review of Private Law 1 (2017): Giliker, P. “Case Note England and Wales, UKSC 4 November 2015, Cavendish Square Holdings BV v. Makdessi; ParkingEye Ltd v. Beavis”; Faust, F. “German Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”; Schelhaas, H. N. “The UK Supreme Court Cases on Penalty Clause Cases from a Dutch Perspective”; Cannarsa, M. “Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”; Patti, F. P. “The New English Law on Penalty Clauses: An Italian Perspective”; Ramberg, C. “Swedish Case Note on the Penalty

je naudojamų iš anksto aptartų nuostolių ir kontinentinėje teisėje naudojamų netesybų sutarties vykdymo užtikrinimo paskirties liko labai nedidelis skirtumas, o Anglijos ir Velse teisės prasme – jo praktiškai neliko. Ne be reikalo *Makdessi* ir *Beavis* bylose Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas atkreipia dėmesį į kontinentinės teisės šalyse bei pavyzdinės teisės šaltiniuose įtvirtintą sutartų sumų teisinį reguliavimą, bet konkrečiai siekiant sumažinti skirtingose teisės tradicijose istoriškai susiformavusį teisinio reguliavimo atotrūkį bei atsikratyti kategoriško iš anksto aptartų nuostolių sutarties vykdymo užtikrinimo paskirties draudimo. Kontinentinės teisės šalyse bei pavyzdinės teisės šaltiniuose nors kartais gramatine forma besiskiriančiomis formuluotėmis išreikti (tačiau turinio prasme iš esmės vienodi) vertinamieji standartai skirti sutartos sumos pagrįstumui arba protingumui įvertinti⁸⁴⁹. Visų šių vertinamųjų standartų esmė yra sudaryti sąlygas kreditoriui reikalauti virš-kompensacinių nuostolių bei sutarties vykdymo užtikrinimo. Nors Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas nei vienos iš minėtų formuluočių nepasirinko iš anksto aptartų nuostolių pagrįstumo arba protingumo standartui apibrėžti, tačiau akcentavo sąžiningos šalies teisėtus interesus, tarp kurių patenka ir susiję su sutarties vykdymo užtikrinimu⁸⁵⁰. Tad nuo 2015 metų Anglijoje ir Velse nebėra draudžiami kreditoriaus virš-kompensaciniai nuostoliai bei sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtis, jeigu kreditoriaus teisėti interesai netampa visiškai neproporcingais bet kokiems teisėtiems interesams, siekiant pagrindinės prievolės įvykdymo⁸⁵¹.

3.5. Sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės modelių vertinimas

Analizuojant galimus sutartų sumų teisminės kontrolės modelius, buvo atskleistas keturios skirtingos jų rūšys: mišrioji, minimali, griežtoji ir lanksčioji teisminė kontrolė. Kaip minėta, mišriajam teisminės kontrolės modeliui būdingas sutartų sumų vykdymo užtikrinimo paskirties draudimas, tačiau teismams palikta galimybė tiek mažinti, tiek pripažinti negaliojančiomis nepagrįstai dideles sutartas sumas. Viena iš šio modelio atstovių yra Belgija. Iki Belgijos CK peržiūrėjimo, kuris įvyko 1998 metais, Belgijoje vyravo griežtasis teisminės kontrolės modelis. Tačiau šiandien Belgijos teisminės kontrolės modelis savyje derina abi, griežtąją ir lanksčiąją, kontrolės formas. Nors mišrusis teisminės kontrolės modelis nėra orientuotas į teisinį tikrumą, siejamą su prievolių vykdymo užtikrinimu, tačiau dėl įtvirtintos teisminės mažinimo galios jis sudaro sąlygas teisiniui lankstumui⁸⁵². Tuo tarpu minimaliai teisminei kontrolei būdina tai, kad sutartų sumų mažinimas paprastai priklauso tik nuo įvykdytų prievolių apimtys. Minimalios teisminės kontrolės modelio at-

---

Clause Decisions by the UK Supreme Court”; Bagińska, E., Ślufińska, P. “A Polish Perspective on Liquidated Damages and the Fairness of Contract: Comment on *Cavendish Square Holdings BV v. Makdessi* and *ParkingEye Ltd v. Beavis*”.

849 Žr. p. 18.

850 *Cavendish Square Holding BV v El Makdessi* [2015] UKSC 67. Teismo naudojamas vertinamasis standartas lingvistiškai konstruojamas taip: “visiškai neproporcinga bet kokiems teisėtiems sąžiningos šalies teisėtiems interesams” (*angl. out of all proportion to any legitimate interest of the innocent party*).

851 Ibid.

852 Treitel, G. H. *Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account*. Oxford, 1988, para. 180.

stove yra Ispanija, kadangi joje įtvirtinta teisminė kontrolė leidžia mažinti sutartas baudas tik esant daliniam sutarties įvykdymui. Nors šis teisminės kontrolės modelis patrauklus lygiavertę derybinę padėtį užimančių šalių atžvilgiu, tačiau jis nesudaro sąlygų veiksmingai silpnesniųjų šalių teisėtų interesų apsaugai.

Griežtosios teisminės kontrolės modelis pasižymi tuo, kad sutartos baudos, kurioms būdinga prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis, pripažįstamos negaliojančiomis. Šis modelis paprastai naudojamas bendrajai teisės tradicijai priklausančiose šalyse. Tuo tarpu lanksčiosios teisminės kontrolės modelį apibrėžia tai, kad sutartoms sumoms būdinga tiek kompensacinė, tiek prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis, tačiau teismams suteikta teisė mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas. Lanksčiosios teisminės kontrolės, kuri būdinga daugeliui kontinentinei tradicijai priklausančių jurisdikcijų, pranašumų įvertinimas griežtojo baudas draudžiančio modelio atžvilgiu leido padaryti išvadą, kad sutartų baudų įteisinimas lanksčiosios teisminės kontrolės sąlygomis įgalina teismus paisyti šalių sutartų sumų įtraukimo motyvų, užtikrina didesnę teisingumo laipsnį abiejų sandorio šalių atžvilgiu, paskirsto pažeidimo riziką, tampa veiksminga priemone prieš nemoralius sutarčių pažeidimus bei nesumenkina sutarčių laisvės ir *pacta sunt servanda* principų reikšmės. Baudų įteisinimas su jų mažinimo galia ne tik sudaro sąlygas sutarčių šalims pasinaudoti išvardintais privalumais, tačiau kartu prisideda prie tarptautinių ir regioninių teisės vienodinimo pastangų.

Nors bendrosios teisės teismai nesiryžta panaikinti sutartų baudų taikymo draudimą, tačiau bendrojoje teisėje pastebimi griežtosios teisminės kontrolės švelnėjimo požymiai, kadangi imama liberaliau vertinti iš anksto aptartų nuostolių prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtį. Galimai „tiesiant“ kelių naujosios teisminės kontrolės modeliui, dar vienas svarbus žingsnis, yra *Jobson v. Johnson*⁸⁵³ bylos precedentas, pagal kurį bauda laikoma sutarta suma turėtų būti ne pripažįstama negaliojanti, tačiau „mažinama“ iki realiai patirtų nuostolių. Šių bendrosios teisės pokyčių priežastys neatsiejamos nuo prieš tai įvardintų lanksčiosios teisminės kontrolės privalumų

Vertinant skirtingų teisės tradicijų reguliavimą istoriškai negalima nepastebėti šiandien vykstančio panašėjimo: jeigu bendrojoje teisėje per lankstesnę požiūrį į sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtį bei *Jobson v. Johnson* bylos precedentą yra švelninama daugiau nei tris amžius gyvavusi griežtoji sutartų sumų teisminė kontrolė, tai kontinentinėje teisėje XX amžiaus antroje pusėje tik pradėjo formuotis teisminė kontrolė, paremta nepagrįstai didelių sutartų sumų mažinimo galia. Tačiau nors šiandien galima kalbėti apie sutartų sumų teisinio reguliavimo pokyčius ir panašėjimo tendenciją, vis dėlto bendrojoje teisėje dar nėra panaikintas sutartų baudų taikymo draudimas bei tebėra naudojama tradicinė griežtoji sutartų sumų teisminė kontrolė. Todėl tarp bendrosios teisės iš anksto aptartų nuostolių bei kontinentinės teisės netesybų vis dar išlieka reikšmingi skirtumai, kurie susiję su sutartų sumų teisminės kontrolės modeliu, pagrįstumo vertinimo laiku, skolininko atsakomybę ribojančiu poveikiu bei suderinamumu su nuostolių atlyginimu.

Nors Lietuvoje veikia lankstusis teisminės kontrolės modelis, tačiau komercinių sutartinių santykių stabilumui pavojus keliamas, kai teismai mažina komercinėse sutartyse numatytas netesybų sumas, iš esmės neteikdami didesnės reikšmės sutartinių santykių komerciniam pobūdžiui⁸⁵⁴. Žinoma, derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir

853 *Jobson v. Johnson* [1989] WLR 1026.

854 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-409/2006;

komerciniuose sutartiniuose santykiuose (pavyzdžiui, kai smulkaus arba nedidelio masto įmonė sudaro sutartį su monopolinę padėtį rinkoje užimančia didelio masto bendrove). Tai viena iš priežasčių, kodėl Olandijoje nedidelio masto įmonei gali būti taikoma vartotojams skirta apsauga, kai prisijungiama prie sutarties, kuri būna parengta pagal iš anksto nustatytas standartines sąlygas, tarp kurių numatoma sutarta suma. Pastaruoju atveju sutartos sumos galiojimas būna sprendžiamas, taikant standartinių sutarčių sąlygoms su vartotojais vertinimui skirtą Olandijos CK 6:233 straipsnio (a) punktą. Tačiau nors pagal pastarąjį straipsnį nepagrįstai didelė arba nesąžininga sutarta suma būna pripažįstama negaliojanti, šioje situacijoje teismai galėtų turėti omenyje ir teisminę mažinimo galią⁸⁵⁵. Derybinės padėties nelygiavertiškumo komerciniuose sutartiniuose santykiuose galimybė taip pat lėmė teisinio reguliavimo Austrijoje bei teismų praktikos Vokietijoje pokyčius. Būtent dėl šios priežasties Austrijoje, priėmus naująjį CK, buvo panaikintas straipsnis, draudęs taikyti teisminę mažinimo galią verslininkų atžvilgiu⁸⁵⁶. Vokietijoje, kur dar galioja išimtinis reguliavimas verslininkų atžvilgiu⁸⁵⁷, teisminės mažinimo galios draudimas yra „apeinamas“ per Vokietijos CK 242 straipsnyje įtvirtinto geros valios principo pritaikymą⁸⁵⁸ ir tai rodo komerciniuose sutartiniuose santykiuose nustatyto išimtinio reguliavimo silpnėjantį pobūdį.

Lietuvos teisės doktrinoje buvo svarstoma, ar komercinio pagrindimo testo pritaikymas CK įtvirtintoms netesyboms sustiprintų teisinį tikrumą ir šalių autonomiją sutartiniuose santykiuose Lietuvoje, o galbūt reikalingas kur kas radikalesnis sprendimas, įtvirtinant iš anksto aptartus nuostolius kaip atskirą atsakomybės formą ir nustatant papildomus šios sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia pagrindus, kai sutarta suma yra neprotingai didelė ir (arba) kai sutarties procese pasireiškia nesąžiningumas⁸⁵⁹. Tačiau, atsižvelgiant į pokyčius bendrosios tradicijos teismų praktikoje ir doktrinoje atsispindinčias tendencijas, iš anksto aptartų nuostolių instituto su visais tradiciškai būdingais požymiais bei teisiniais padariniais įteisinimas Lietuvos teisėje nėra tinkamiausias sprendimas minėtam tikslui pasiekti. Juk ne veltui tarp bendrosios teisės teismų pasireiškia vis didesnis nenoras pripažinti verslininkų suderintas iš anksto aptartų nuostolių sąlygas negaliojančiomis baudomis vien dėl disproporcijos pažeidimo nuostolių atžvilgiu ir prievolių vykdymą užtikrinančios paskirties⁸⁶⁰. Todėl, autoriaus nuomone, atsižvelgiant į pokyčius

---

Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1314/2012; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. birželio 30 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-890/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-916/2015.

855 Busch, D. The principles of European contract law and Dutch law. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2002, p. 431.

856 Su verslininko statusu siejama teisminės mažinimo galios išimtis buvo numatyta Austrijos komercinio kodekso 348, tačiau 2007 metais sausio 1 dieną priėmus naują komercinį kodeksą ji buvo visiškai panaikinta.

857 Vadovaujantis Vokietijos komercinio kodekso 348 str., Vokietijos CK 343 str. taisyklė dėl sutartų sumų mažinimo netaikytina verslininkams komercinių sutarčių sudarymo atvejais

858 Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, 2008-07-17, BGH NJW 2009, 1882, cituota pagal Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), 24 išnaša.

859 Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania”. Social Transformations in Contemporary Society (2014), p. 191.

860 *Azimut-Benetti SpA (Benetti Division) v. Darrel Marcus Healey* [2010] EWHC 2234 (Comm); *California & Hawaiian Sugar Co v Sun Ship Inc*, 794 F2d 1433 [1986]; cert den 484 US 871 [1987]; *Cavendish Square Holding BV v El Makdessi; ParkingEye Ltd v Beavis* [2015] UKSC 67.

bendrosios tradicijos teismų praktikoje ir doktrinoje atspindinčias tendencijas, iš anksto aptartų nuostolių instituto įteisinimas Lietuvos teisėje be vykdomą užtikrinančios funkcijos ir lanksčiosios teisminės kontrolės, pagrįstos mažinimo galia, reikštų žingsnio atgal žengimą teisinio reguliavimo prasme.

Teisinio tikrumo bei sutarčių laisvės principo užtikrinimo komerciniuose sutartiniuose santykiuose problema galėtų būti sprendžiama per vieno iš netesybų pagrįstumui vertinti skirto kriterijaus, susijusio su teisinių santykių pobūdžiu⁸⁶¹, įtvirtinimą įstatymų lygmenyje ir privalomą taikymą. Gali būti svarstoma, o ar komercinio santykių pobūdžio kriterijaus įtvirtinimas teisės aktų lygmenyje yra būtinas? Ar neužtenka, kad šis netesybų mažinimo vertinamasis kriterijus, tarp daugelio kitų, yra minimas ir taikomas teismų praktikoje. Tačiau Lietuvos teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys į teisinį netikrumą, siejamą su komercinio santykių pobūdžio kriterijaus taikymu⁸⁶². Kitaip tariant, ne visai aišku, kaip teismai vadovaujasi praktikoje suformuluotais nepagrįstai didelių netesybų vertinimui skirtais kriterijais. Ar visi šie kriterijai be išimčių yra privalomojo pobūdžio? Ar vis dėlto teismas juos gali taikyti savo nuožiūra? Be to, neaišku, koks yra šių kriterijų tarpusavio ryšys bei kokia yra jų reikšmė arba svarba vienas kito atžvilgiu? Komercinio santykių pobūdžio kriterijaus įtvirtinimas teisės aktų lygmenyje vienareikšmiškai užtikrintų privalomą jo taikymą, esant komerciniams sutartiniams santykiams. Toks netesybų reguliavimas leistų Lietuvai neatsilikti nuo Vakarų šalyse ryškėjančių tendencijų. Šiandien vykstančiame skirtingoms teisės tradicijoms priklausančių teisės sistemų „susiliejimo“ procese, didžiausias dėmesys yra skiriamas teisiniam lankstumui ir tikrumui komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Tai patvirtina bendrojoje teisėje pradėtas taikyti komercinio pagrindimo testas, kuris šiandien yra neatsiejama iš anksto aptartų nuostolių pagrįstumo vertinimo dalis, sudariusi sąlygas tolesniam prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties įteisinimui. Neatsižvelgiant į mažinimo draudimą verslininkų atžvilgiu⁸⁶³, Vokietijoje taip pat diferencijuojama teisminė kontrolė komercinių ir paprastų šalių atžvilgiu: verslininkų nustatytos sutartos sumos gali būti mažinamos ne iki paprastai taikomo „protingo dydžio“, tačiau iki didžiausio leistino dydžio pagal geros valios principą⁸⁶⁴. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad toks dydis gali būti dvigubai didesnis už „protinę dydį“. Lietuvoje netesyboms taikytinos teisminės kontrolės lygio diferencijavimas pagal sutartinių santykių pobūdį privalomumas veiksmingiausiai galėtų būti užtikrintas į Lietuvos CK inkorporavus atitinkamas nuostatas. Komercinio santykių pobūdžio kriterijaus neatšiejama dalimi turėtų būti šalių užimamos derybinės padėties vertinimas. Tai reikštų, kad kuo verslininkų užimama derybinė padėtis yra panašesnė ir (arba) kai netesybų mažinimo reikalauja stipresnioji šalis, tuo aukštesnė turėtų būti nepagrįsto netesybų dydžio kartelė. Būtent toks sutartų sumų teisminės kontrolės modelis veiksmingiausiai leistų užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą.

861 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014.

862 Budreckienė, V. „Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position”. *Social transformations in contemporary society* (2013), p. 30.

863 Vokietijos komercinio kodekso 348 str.

864 Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, 2008-07-17, BGH NJW 2009, 1882, cituota pagal Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. *23 European Review of Private Law* 3 (2015), 24 išnaša.

Gali būti baiminamasi dėl nepasvertos teismų kišimosi į komercinius sutartinius santykius⁸⁶⁵, kadangi teisėjai nėra tiesiogiai komercinių santykių dalyviai ir neturi profesionalios patirties ir žinių kiekvienoje verslo srityje⁸⁶⁶, kas lemia teisėjo vertinimui būdingą subjektyvumą, koks netesybų dydis yra nepagrįstai didelis⁸⁶⁷. Todėl nors tas pats dydis gali atrodyti adekvatus verslininkui, nuolat susiduriančiam su griežtomis sutartine atsakomybę reglamentuojančiomis sutarčių sąlygomis, teisėjui gali pasirodyti priešingai. Tačiau šia prasme nepasvertos teisminės kontrolės galima išvengti. To pavyzdys matomas Austrijos teisiniame reguliavimas. Austrijos CK §1336.2 numatyta, kad sutartų sumų nepagrįstai disproporcijai nustatyti papildomai gali būti kviečiami ekspertai. Šia nuostata Austrijos teismai vadovaujasi tuomet, kai ginčo sprendimas tampa sudėtingas ekonominiu požiūriu. Tuomet teismui būna pateikiama eksperto nuomonė. Ekspertais būna skiriami asmenys iš atitinkamų perkybos rūmų, kurie turi reikalingas ekonomines žinias ir patirtį. Paprastai prekybos rūmai patys turi sudarę tokių ekspertų sąrašus. Nors ekspertų nuomonė teismui, sprendžiančiam netesybų mažinimo klausimą, nėra privaloma, tačiau praktikoje paprastai būtent jų nuomonė lemia ginčo rezultatą. Todėl Lietuvoje teismai stokodami reikalingų ekonominių žinių ir patirties galėtų taip pat kviešti atitinkamus specialistus, kurie savo ruožtu teismams padėtų užtikrinti, kad intervencija į komercinius sutartinius santykius būtų dar labiau pasverta ir pagrįsta.

Lietuvos teisės doktrinoje komerciniuose sutartiniuose santykiuose teisinį tikrumą bei sutarčių laisvę buvo taip pat siūloma užtikrinti per lygiavertę derybinę padėtį užimančių verslininkų išimties teisminės kontrolės atžvilgiu nustatymą. Tačiau tolesnė autorius atlikta analizė parodė, jog Vokietijoje kaip ir Austrijoje iš esmės buvo atsisakyta visiškai išimtinio pobūdžio verslininkams skirto teisinio reguliavimo dėl būtinybės, nors ir lankstesnėmis sąlygomis, kontroliuoti sutartas sumas komerciniuose sutartiniuose santykiuose⁸⁶⁸. Pagrindinė tokio sprendimo priežastis yra tame, kad ne visi verslininkai gali būti vertinami kaip vienodai stiprūs. Kitaip tariant, užimamos derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti nepriklausomai nuo sutartinių santykių šalies statuso. Todėl nors verslininkams ir yra taikomi aukštesni standartai, tačiau tai neturi kategoriškai užkirsti kelio teismo intervencijai į komercinius sutartinius santykius teisėtų interesų apsaugos tikslais. Tik aiškiai nustačius šalių užimamą derybinę padėtį turi būti sprendžiamas šalių interesų pusiausvyros klausimas. Kaip jau minėta, tai reikštų, kad kuo didesnė būtų atskirtis tarp šalių užimamos derybinės padėties (pavyzdžiui, šalių derybinė labai skiriasi ir netesybų mažinimo reikalauja silpnesnioji šalis), tuo labiau turėtų būti pateisinama teismo intervencija į sutartinius santykius bei tuo žemesnė turėtų būti nepagrįsto dydžio kartelė; ir atvirkščiai, kuo šalių užimama derybinė padėtis būtų panašesnė ir (arba) kai netesybų mažinimo reikalauja stipresnioji šalis, tuo labiau turėtų būti

865 Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 US-China Law Review 5 (2010), p. 33.

866 Posner, E. A. „A theory of contract law under conditions of radical judicial error”. 94 Northwestern University Law Review 3 (2000), p. 758.

867 Budreckienė, V. Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės. Daktaro disertacija, Vilnius, 2016, p. 143.

868 Vitkus, S. „Teisminės kontrolės sutartų sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai”. Social transformations in contemporary society (2015), p. 111.

ribojama teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius bei tuo aukštesnė turėtų būti nepagrįsto dydžio kartele.

3.6. Apibendrinimas

Atliktas tyrimas atskleidė pagrindines priežastis, lemiančias sutartų sumų teisminės kontrolės reikalingumą. Tarp šių priežasčių yra ir galimų nuostolių įrodinėjimo bei vertinimo sunkumai, kurie nepriklauso nuo pačių šalių bei lemia sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą (t. y. aplinkybių pasikeitimas bei realių nuostolių dydžio kintamumas). Sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą taip pat lemia šalių individualūs pažinimo sugebėjimai bei užimama derybinė padėtis. Žinoma, nelengva užtikrinti, jog teismo įsikišimas į sutartinius santykius visuomet būtų pasvertas ir pagrįstas, kad ir dėl paprasčiausios įrodymų stokos, kai vertinamos sunkiai įrodytinos aplinkybės (pavyzdžiui, aplinkybė dėl pažeidimo vengimo). Tačiau galimas teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumas neturėtų būti sureikšminamas, kadangi būtent teisminė sutartų sumų kontrolė sudaro sąlygas ieškoti pusiausvyros tarp šalių teisėtų interesų. Kitaip tariant, dėl nevienodo šalių profesionalumo lygio, sukauptos patirties, žinių ir galimybių egzistuojantis sutartų sumų teisminės kontrolės poreikis bei jos teikiama nauda atsveria galimą sutartų sumų teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumą.

Išanalizavus skirtingose šalyse vykdomą sutartų sumų teisminę kontrolę, buvo išskirti keturi galimi modelių variantai: mišrioji (draudžiama sutartų sumų vykdymo užtikrinimo paskirtis, tačiau teismai gali mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas), minimali (sutartų sumų mažinimas paprastai priklauso tik nuo įvykdytų prievolių apimties), griežtoji (sutartos baudos, kurioms būdinga prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis, pripažįstamos negaliojančiomis) ir lanksčioji (sutartoms sumoms būdinga tiek kompensacinė, tiek prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis, bet teismai turi teisę mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas). Tačiau išanalizavus naujausią bendrosios teisės teismų praktiką, atskleisti reikšmingi pokyčiai, parodantys bendrajai teisei būdingos griežtosios sutartų sumų teisminės kontrolės liberalėjimą ir panašėjimą su kontinentinei tradicijai būdinga lanksčiąja teismine kontrole. Nors bendrojoje teisėje vis dar galioja bendras sutartų baudų taikymo draudimas, tačiau tradicinis požiūris, pagal kurį sutartos sumos buvo pripažįstamos negaliojančiomis vien dėl joms būdingos prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties, pasikeitė, todėl dabar atgrasymo nuo sutarties nevykdymo poveikis yra labiau toleruojamas, o Anglijoje ir Velse neteko lemiančios reikšmės, sprendžiant sutartos sumos kvalifikavimo bauda klausimą. Autoriaus nuomone, viena pagrindinių priežasčių, paskatinusi griežtosios teisminės kontrolės liberalėjimą, yra siekyje sureguliuoti sutartinius teisinius santykius taip, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp šalių teisėtų interesų. Griežtasis sutartų sumų teisminės kontrolės modelis šiai pusiausvyrai išlaikyti netinka, kadangi yra vienodai griežtai taikomas tiek silpnesniųjų, tiek stipresniųjų šalių atžvilgiu. Kontinentinėje teisėje šalys gali susitarti dėl galimus sutarties pažeidimo nuostolius viršijančios sumos sumokėjimo, kadangi lanksčioji teisminė kontrolė sudaro sąlygas paisyti šalių su sutartų sumų įtraukimo motyvais siejamą siekį užtikrinti bei skatinti sutarties vykdymą. Akivaizdu, kad bendrosios teisės pokyčiai negali būti vertinami atskirai nuo sutartoms baudoms būdingų privalumų.

Nustatyta, kad Lietuvoje, kur veikia lankstusis teisminės kontrolės modelis, komercinių sutartinių santykių stabilumui pavojus keliamas, kai teismai mažina komercinėse sutartyse numatytas netesybų sumas, nekreipdami dėmesio į sutartinių santykių komercinį pobūdį ar net visai ignoruodami faktą, jog sutarties šalys yra verslininkai. Tačiau derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Todėl komercinių santykių pobūdis neturi kategoriškai užkirsti kelio teismų intervencijai teisėtų interesų apsaugos tikslais. Tačiau tai teismų turi būti daroma, aiškiai nustatčius šalių užimamą derybinę padėtį: kuo didesnė būtų atskirtis tarp šalių užimamos derybinės padėties (pavyzdžiui, šalių derybinė labai skiriasi ir netesybų mažinimo reikalauja silpnesnioji šalis), tuo labiau turėtų būti pateisinama teismo intervencija į sutartinius santykius bei tuo žemesnė turėtų būti nepagrįsto dydžio kartelė; ir atvirkščiai – kuo šalių užimama derybinė padėtis būtų panašesnė ir (arba) kai netesybų mažinimo reikalauja stipresnioji šalis, tuo labiau turėtų būti ribojama teismo intervencija į komercinius sutartinius santykius bei tuo aukštesnė turėtų būti nepagrįsto dydžio kartelė.

4. IŠ ANKSTO APTARTŲ NUOSTOLIŲ INSTITUTO TAIKYMO GALIMYBĖS LIETUVOS TEISĖJE

Šiame skyriuje keliamas klausimas dėl galimybės Lietuvos teisėje taikyti bendrojoje teisėje naudojamą iš anksto aptartų nuostolių institutą. Todėl pirmiausia būtina atskleisti Lietuvos CK reglamentuojamų netesybų instituto bei bendrojoje teisėje naudojamų iš anksto aptartų nuostolių tarpusavio ryšį. Nustačius esminius Lietuvos CK reglamentuojamų netesybų ir bendrosios teisės iš anksto aptartų nuostolių skirtumus ir panašumus, toliau galima pereiti prie galimybės taikyti Lietuvos teisėje iš anksto aptartus nuostolius vertinimo. Iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje klausimas nėra vien teorinis, kadangi dėl šio instituto pasisako ne tik Lietuvos teisės doktrinos atstovai, bet ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Todėl siekiama sulgyinti skirtingas teisės doktrinos atstovų pozicijas bei kritiškai jas įvertinti, kartu kritiškai įvertinant ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką prieš tai minėto klausimo prasme. Atliktos analizės pagrindu disertacinio darbo autorius galės pateikti savo išvadą ir atsakymą, kokioje vis dėlto apimtyje galimas iš anksto aptartų nuostolių instituto taikymas Lietuvos teisėje.

4.1. Netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių panašumai ir skirtumai

Lietuvos CK nėra analogiško teisių gynimo būdo iš anksto aptartiems nuostoliams. Lietuvos CK 6.256 straipsnio 2 dalyje nustatytos dvi sutartinės civilinės atsakomybės formos: nuostolių atlyginimas bei netesybų (baudos, delspinigių) sumokėjimas. Būtent antroji sutartinės civilinės atsakomybės forma (netesybos) gali būti prilyginamos bendrojoje teisėje naudojamų iš anksto aptartų nuostolių institutui. Abiems šioms skirtingose teisėse tradicijoje įtvirtintoms kreditoriaus teisių gynimo priemonėms būdinga tai, kad jomis nubrėžiamos skolininko sutartinės civilinės atsakomybės ribos⁸⁶⁹. Kitas panašumas tarp netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių yra tame, kad jų reikalaujant nereikalingas žalos įrodinėjimas. Tiek iš anksto aptarti nuostoliai, tiek netesybos atlieka kompensacinę funkciją. Šių sąlygų įtraukimu pirmiausia siekiama sumažinti išlaidas, susijusias su bylinėjimusi, ypač išlaidas įrodinėjant nuostolių dydį. Tiek iš anksto aptarti nuostoliai, tiek netesybos yra akcesorinio pobūdžio, todėl jų galiojimas priklauso nuo pagrindinės prievolės galiojimo⁸⁷⁰. Abi šios kreditoriaus teisių gynimo priemonės taikomos, kilus atsakomybei dėl sutartinių prievolių pažeidimo. Jų atžvilgiu veikia analogiškos skolininko sutartinės civilinės atsakomybės išimtys: pavyzdžiui, skolininkais yra atleidžiamas nuo atsakomybės, jeigu nustatoma, kad pažeidimas kilo dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*) arba dėl kreditoriaus kaltės⁸⁷¹. Lietuvos CK 6.258 straipsnio 2 dalyje numatyta kreditoriaus teisė reikalauti vienu metu tiek realaus prievolės įvykdymo, tiek netesybų sumokėjimo, kai skolininkas pažeidžia prievo-

869 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234-248/2016. Teismas nurodė, kad netesybomis šalis siekia sukurti teisinį aiškumą dėl civilinės atsakomybės apimties, nes tais atvejais, kai šalis nepatyrė daugiau nuostolių nei sutartimi nurodytose netesybose, netesybos riboja prievolę pažeidusios šalies atsakomybę tam tikra iš anksto žinoma pinigų suma.

870 Report of the Secretary-General: liquidated damages and penalty clauses (A/CN.9/161). Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, 1979, Volume X, pp. 41-42.

871 Ibid., p. 42.

lės įvykdymo terminą. Analogiškos taisyklės, susijusios su prievolės įvykdymo termino pažeidimu, taikomos ir iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu bendrojoje teisėje⁸⁷².

Kita vertus, kaip buvo nustatyta darbo III skyriuje, bendrojoje teisėje ir Lietuvoje kaip vienoje iš kontinentinės teisės atstovių yra įtvirtinti skirtingi sutartų sumų, mokamų už sutarčių pažeidimus, kontrolės modeliai⁸⁷³. Jeigu netesybos yra neprotingai didelės, Lietuvos teismai gali įsikišti į šalių sutartinius santykius ir jas sumažinti, atsižvelgdami į Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalies bei 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatas bei vadovaudamiesi praktikoje suformuluotais vertinamaisiais kriterijais⁸⁷⁴. Tuo tarpu bendrosios teisės sistemos teismų atžvilgiu nėra numatoma teisminė sutartų sumų mažinimo galia, tačiau jie turi teisę pripažinti nepagrįstai didelę sutartą sumą negaliojančia⁸⁷⁵.

Bendrajai teisei priklausančiose jurisdikcijose ir Lietuvoje naudojamas skirtingas vertinimo laikas sutartų sumų pagrįstumui nustatyti. Iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu yra taikomas *ex ante* arba perspektyvus, o netesybų atžvilgiu *ex post* arba retrospektyvus vertinimas⁸⁷⁶. Bendrosios teisės teismai sutartą sumą lygina su sutarties sudarymo momentu pagrįstai tikėtinais dėl pažeidimo galinčiais kilti nuostoliais⁸⁷⁷. Tuo tarpu Lietuvos teismai, vertindami netesybų dydžio pagrįstumą ir sprendami jų mažinimo klausimą, daugiausia dėmesio skiria sutarties vykdymo ir jos pažeidimo aplinkybėms (o konkrečiai įvykdytai skolininko priimtoms sutartinės prievolės daliai bei dėl prievolės pažeidimo realiai kreditoriaus patirtų nuostolių dydžiui).

Skirtingai nei bendrojoje teisėje, Lietuvoje nėra leidžiamas skolininko atsakomybę ribojantis poveikis⁸⁷⁸. CK 6.251 straipsnyje įtvirtintas visiškų nuostolių atlyginimo principas suteikia nukentėjusiai šaliai teisę vienu metu iš skolininko reikalauti netesybų sumos bei ją viršijančių realiai patirtų nuostolių kompensavimo⁸⁷⁹. Vadovaujantis Lietuvos CK 6.73 straipsnio 1 dalimi bei 6.258 straipsnio 2 dalimi, kreditoriumi pareikalavus abiejų pažeistų teisių gynimo priemonių pritaikymo, teismas kreditoriaus atžvilgiu priteisia didesniąją reikalaujamą sumą, į kurią įskaitoma mažesnioji⁸⁸⁰. Tačiau kreditoriui tektų įrodyti, jog dėl prievolės pažeidimo jis patyrė žymiai daugiau nuostolių. Šalys gali numatyti išimtinės netesybas, kaip vienintelę mokėtiną sumą už sutarties pažeidimą⁸⁸¹. Tačiau susitarimo dėl

872 Ibid., p. 43.

873 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 European Review of Private Law 3 (2015), p. 361.

874 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

875 Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account. Oxford, 1988, para. 176.

876 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 Teisė (2013), p. 41.

877 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 International Review of Law and Economics 4 (2002), p. 387; bendrojoje teisėje JAV yra viena iš šalių, kurioje veikia išimtinis reguliavimas dėl *ex post* vertinimo taikymo.

878 Pavyzdžiui, vadovaujantis Lietuvos CK 6.252 str., sutartomis sumomis civilinė atsakomybė negali būti apribojama, kai skolininkas veikia tyčia arba iš didelio neatsargumo.

879 Lietuvos CK 6.258 str. 2 d.

880 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2013.

881 Lazauskaitė, R. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis”. 5 Socialinių mokslų studijos 1 (2010), p. 173.

išimtinų netesybų atžvilgiu civilinės atsakomybės netaikymo ar apribojimo išimtis, pagrįstos skolininko tyčia ar dideliu neatsargumu, kurios yra įtvirtintos Lietuvos CK 6.252 straipsnyje, nenustotų galioti.

Bendrojoje teisėje iš anksto aptarti nuostoliai reiškia sutarties sudarymo momentu pagrįstai tikėtinus prievolės pažeidimo nuostolius. Todėl kai šalys susitaria dėl iš anksto aptartų nuostolių, sutarties pažeidimo atveju iš skolininko išieškoma visa sutarta suma, nepriklausomai nuo to, kad realūs kreditoriaus nuostoliai yra mažesni arba jų visai nekyla. Tačiau iš anksto aptartų nuostolių sąlygomis šalys nustato sutartinės civilinės atsakomybės „grindis“ ir „lubas“. Todėl net jeigu kreditoriaus realiai patirti nuostoliai viršytų sutartą sumą, tai nesuteiktų teisės šalia sutartos sumos papildomai reikalauti nuostolių kompensavimo. Dėl iš anksto aptartų nuostolių susitarusi šalis negali reikalauti nuostolių atlyginimo taikymo vietoje sutartos sumos arba abiejų teisių gynimo priemonių taikymo, net jeigu tai užtikrintų visišką žalos kompensavimą⁸⁸². Taip yra dėl iš anksto aptarties nuostoliams būdingo atsakomybę ribojančio poveikio⁸⁸³.

Paprastai skirtingai apibūdinamos iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų funkcijos. Nors tiek iš anksto aptarti nuostoliai, tiek netesybos atlieka kompensacinę funkciją, tačiau pagal tradicinę bendrosios teisės požiūrį iš anksto aptarties nuostoliams nepriskiriama prievolės įvykdymo užtikrinimo funkcija⁸⁸⁴. Netesybomis nustatoma šalių atsakomybės už prievolės pažeidimą riba netgi neturi sutapti su protingai numatomais arba realiais kreditoriaus nuostoliais. Viena iš netesyboms būdingų funkcijų, kuri siejama su prievolės įvykdymo užtikrinimu⁸⁸⁵, leidžia netesyboms viršyti kreditoriaus pažeidimo nuostolius. Sutarčių laikymosi svarbą parodo ne tik minėta netesybų funkcija, bet ir visuomet egzistuojanti kreditoriaus teisė vietoje netesybų alternatyviai iš skolininko reikalauti realaus prievolių įvykdymo⁸⁸⁶. Tuo tarpu bendrosios teisės jurisdikcijoje pagrindinis dėmesys tradiciškai sietas su nuostolių atlyginimu, realaus prievolės įvykdymo reikalavimą laikant ekstraordinarine kreditoriaus teisių gynimo priemone⁸⁸⁷. Tačiau pokyčiai naujausioje bendrosios teisės teismų praktikoje pakeitė tradicinę požiūrį ir dabar leidžiama kur kas liberaliau vertinti iš anksto aptartų nuostolių prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtį. Iš esmės dabartiniu metu iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu šalia kompensacinės yra įteisinta ir minėta prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis⁸⁸⁸. Todėl šia prasme tiek iš anksto aptartų nuostolių, tiek netesybų paskirtis sutampa.

882 *Diestal v Stevenson* [1906] 2 KB 345,

883 *Clydebank Engineering and shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo* [1905] AC 6. Tačiau iš anksto aptartų nuostolių sąlyga nėra prilyginama išlygų sąlygai, žr. *Suisse Atlantique Societe d'Armement SA v. NV Rotterdamsche Kolen Centrale* [1967] 1 AC 361 (HL): para 5.06.

884 *Ibid.*, pp. 40-41

885 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

886 Lietuvos CK 6.213 str.

887 Graves, J. „Penalty clauses and the CISG“. 30 *Journal of Law and Commerce* 2 (2012), p. 170.

888 Bendrojoje teisėje naudojamas komercinio pagrindimo testas įteisino iš anksto aptartų nuostolių prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtį, jeigu ši sutartos sumos paskirtis nėra dominuojanti ir o sutartį sudariusio šalys yra lygiavertę derybinę padėtį užimantys verslininkai. Tuo tarpu Jungtinės Karalystės Teismas 2015 metais *Makdessi* ir *Beavis* bylose iš esmės konstatavo, kad, vertinant sutartos sumos pagrįstumą, dėmesys turi būti skiriamas ne prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties (ne)buvimui, bet kreditoriaus teisėtų interesų, susijusių su pirminės prievolės įvykdymo proporcingumo nustatymui.

4.2. Iš anksto aptartų nuostolių užuomazgos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje plačiai taikomos netesybos kaip kreditoriaus teisių gynimo būdas ir joje pasisakoma dėl klausimų, susijusių būtent su pastaruoju institutu. Tačiau taip pat galima rasti praktikos, kuri susijusi su iš anksto aptartų nuostolių galimomis užuomazgomis. Teorinį pagrindą laikyti iš anksto aptartus nuostolius „kita sutartimi numatyta” prievolės įvykdymo užtikrinimo forma⁸⁸⁹, nei netesybos, galėtų suteikti 2006 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarimas⁸⁹⁰. Šioje byloje ieškovas sudarė su atsakove preliminarų susitarimą, pagal kurį ji įsipareigojo parduoti žemės sklypo dalį už 32 000 Lt. Prieš susitarimo sudarymą jis sumokėjo atsakovams avansą, o likusią kainos dalį įsipareigojo sumokėti sudarant notarinę pirkimo–pardavimo sutartį. Atėjus laikui sudaryti sutartį, atsakovai pranešė ieškovui, kad nesutvarkė žemės sklypo padalijimo dokumentų, todėl šalys pasirašė dar vieną sutartį, kuria nustatė naują pirkimo–pardavimo sutarties pasirašymo datą. Suėjus terminui, atsakovai atsisakė sudaryti pirkimo–pardavimo sutartį motyvuodami tuo, kad jiems nenaudinga parduoti šį sklypą už sutartą kainą. Ieškovas prašė teismo patvirtinti sutartį. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas nutartį aptariamoje civilinėje byloje, nesprenė ginčo, susijusio su iš anksto aptartų nuostolių taikymu, tačiau iš anksto aptartų nuostolių sąvoką paminėjo *inter alia*, pateikdamas teorinius pavyzdžius dėl galimų pagal preliminarąją sutartį šalies perduodamų pinigų teisinio kvalifikavimo būdų⁸⁹¹. Teismo paaiškinimuose iš anksto aptartų nuostolių sąvoka vartojama atskirai nuo netesybų sąvokos. Anot E. Meškio, iš anksto aptartų nuostolių atskiras kvalifikavimas galėtų reikšti bendrosios teisės tradicijoje naudojamo instituto įtei-

889 Lietuvos CK 6.70 str. 1 d. nurodyta, kad prievolių įvykdymas gali būti užtikrinamas pagal sutartį arba įstatymus netesybomis, įkeitimu (hipoteka), laidavimu, garantija, rankpinigiais ar kitais sutartyje numatytais būdais. Taigi pastarojoje teisės normoje yra įtvirtintas nebaigtinis prievolių vykdymą užtikrinančių būdų sąrašas; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-63/2015.

890 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006.

891 *Ibid.*, šioje nutartyje teismas konstatavo: „Įsipareigojimo neįvykdymo atveju kyla civilinė atsakomybė, todėl perduodamų pinigų reikšmę reikėtų vertinti jos kontekste, per galimas dvi sutartinės civilinės atsakomybės formas – netesybas (baudą ar delspinigius) ir nuostolius (CK 6.256 straipsnio 2 dalis). Analizuojant galimas teises situacijas, galima daryti išvadą, kad pagal preliminarąją sutartį perduodami pinigai gali būti: **pirma**, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas baudos sumokėjimas, kai tokia bauda nustatyta už įsipareigojimo pagal preliminarąją sutartį neįvykdymą ir tokį įsipareigojimą pažeidžia pinigus perdavęs asmuo. Pavyzdžiui, sutartyje šalys nustato baudas už atsisakymą ar vengimą sudaryti pagrindinę sutartį ir nurodo, kad tokiu atveju perduoti pinigai liks pardavėjui kaip bauda; **antra**, atskaitos taškas nustatant baudos dydį, kai preliminarąją sutartį pažeidžia pinigų gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys sutartyje nustato, kad tuo atveju, jeigu pardavėjas atsisakys ar vengs sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės grąžinti gautą sumą ir sumokėti tokio paties dydžio netesybas (baudą); **trečia**, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas iš anksto šalių aptartų nuostolių (angl. *liquidated damages*) atlyginimas. Pavyzdžiui, šalys preliminariojoje sutartyje susitaria, kad pirkėjo perduodama suma, jam atsisakius ar vengiant sudaryti sutartį, liks pardavėjui kaip nuostolių kompensacija; **ketvirta**, atskaitos taškas apskaičiuojant nurodytus šalių sutartus nuostolius, kai preliminarąją sutartį pažeidžia pinigus gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys nustato, kad pardavėjui atsisakius ar vengiant sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės sumokėti pirkėjui sumą, lygią dvigubai gautai sumai, ir ši suma šalių susitarimu laikoma pirkėjo nuostoliais.”

sinimą Lietuvos teisėje⁸⁹². Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutarime nedetalizuoja su iš anksto aptartų nuostolių susitarimu siejamos skolininko formos ir nuo to atitinkamai priklausančių teisinių padarinių. Todėl kyla klausimas, kaip, pripažinus, jog iš anksto aptarti nuostoliai patenka į Lietuvos CK 6.70 straipsnio 1 dalies straipsnio apimtį, kaip „kitas sutartimi numatomas“ prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas, turėtų būti vykdoma jų teisminė kontrolė. Neaišku, kokia pagal Lietuvos CK atsakomybės forma būtų siejama su iš anksto aptartais nuostoliais⁸⁹³? Taip pat liko neatsakyti kiti svarbūs klausimai: ar teismas gali taikyti teisminę mažinimo galią iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu; ar įmanoma šalia iš anksto aptartų nuostolių reikalauti sutartą sumą viršijančių realiai kreditoriaus patirtų nuostolių atlyginimo; ar iš anksto aptarti nuostoliai turi skolininko atsakomybę ribojantį poveikį, todėl kreditorius, pareikalavęs sutartos sumos, turėtų apsiriboti tik jos priteisimu; ar iš anksto aptartų nuostolių institutas turi būti laikomas savarankiška civilinės atsakomybės forma. Galima tik daryti hipotetinę prielaidą, kad pripažinus iš anksto aptartų nuostolių taikymą Lietuvos teisėje, tai galėtų reikšti bendrojoje teisėje iš anksto aptartų nuostolių institutui taikytinų taisyklių galiojimą. Bendrojoje teisėje laikomasi pozicijos, jog šalims susitarus dėl konkrečios sutartos sumos, pažeidimo atveju kreditoriui gali būti priteisiama ne mažiau ir ne daugiau. Lietuvos teisėje galimai įteisintas iš anksto aptartų nuostolių institutas iš esmės turėtų veikti analogiškai, suvaržydamas Lietuvos teismų diskrecinę teisę mažinti sutartų sumų dydžius pagal Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį.

Tačiau ar iš tiesų pripažinus, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 metų nutartyje buvo įteisintas naujas prievolių užtikrinimo būdas, su iš anksto aptartais nuostoliais siejama atsakomybės forma galėtų būti laikoma atribota nuo netesybų? Ar nuostolių kompensavimas galėtų tapti iš anksto aptartų nuostolių atsakomybės forma Lietuvos teisėje? Iš anksto aptartų nuostolių priskyrimas nuostolių atlyginimui reikštų ilgesnio (trijų metų) ieškinio senaties termino sutartoms sumoms pritaikymą⁸⁹⁴. Tai būtų ypač naudinga kreditoriams, kadangi teisės doktrinoje pastebima, jog Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punkte įtvirtintas sutrumpintas šešių mėnesių netesyboms taikomas ieškinio senaties terminas laikytinas per trumpu⁸⁹⁵. Turint omenyje tai, jog bendrojoje teisėje iš anksto aptartų nuostolių sąlygoms taikomi žymiai ilgesni ieškinio senaties terminai (pavyzdžiui, šešių metų)⁸⁹⁶, Lietuvos teisėje sutartų sumų atžvilgiu taikomų ieškinio senaties terminų sulyginimas su nuostolių atlyginimui taikomu trejų metų senaties terminu neprieštarautų iš anksto aptartų nuostolių instituto reguliavimui bendrojoje teisėje. Kita vertus, vien siekis prailginti sutartoms sumoms taikytiną ieškinio senaties terminą negali tapti pagrindiniu argumentu, nulemiančiu iš anksto aptartų nuostolių priskyrimą nuostolių atlygini-

892 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 *Justitia* (2012), p. 53.

893 Lietuvos CK 6.245 str. 1 d. numatomos nuostolių atlyginimo arba netesybų sumokėjimo civilinės atsakomybės formos.

894 Lietuvos CK 1.125 str. 8 d. numatytas sutrumpintas trijų metų ieškinio senaties terminas, taikomas reikalavimams dėl žalos atlyginimo.

895 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 *Teisė* (2013), p. 47.

896 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 *Justitia* (2012), p. 61.

mo institutui. Tai padaryti būtų pavojinga jau vien todėl, kad iš anksto aptartų nuostolių priskyrimas nuostolių atlyginimui institutui reikštų, jog pagal analogiją iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu atitinkamai turėtų galioti žalos įrodinėjimo taisyklės. O tai lemtų vieno iš pagrindinių iš anksto aptartų nuostolių instituto bruožų, siejamų su kreditoriaus įrodinėjimo naštos palengvinimu⁸⁹⁷, paneigimą.

Kad nuostolių įrodinėjimo reikalavimas nebūtų taikomas iš anksto aptartų nuostolių sąlygų atžvilgiu bei kad jos neprarastų kitų bendrojoje teisėje būdingų bruožų, Lietuvos teisėje turėtų būti įtvirtintos išimtinį reguliavimą nustatančios taisyklės, kuriomis vadovaujantis iš anksto aptarti nuostoliai iš esmės būtų traktuojami, kaip specifinė nuostolių atlyginimo atsakomybės forma. Tokiu būdu iš anksto aptartų nuostolių sąlygos nebūtų priskiriamos netesybų atsakomybės formai ir joms nebūtų aktualios pastarąjį institutą reglamentuojančios teisės normos dėl teisminės mažinimo galios. Tačiau tokiu atveju kritinis aspektas būtų susijęs su sutartų sumų teismine kontrole. Lietuvos teismai gali taikyti teisminę mažinimo galią tik netesybų atžvilgiu, o ne netesyboms ši teismo galia negali būti taikoma⁸⁹⁸. Kyla klausimas, kokių būdu tuomet būtų vykdoma iš anksto aptartų nuostolių teisminė kontrolė Lietuvoje, jeigu jų atžvilgiu negalėtų būti taikoma teisminė mažinimo galia. Bendrosios teisės tradicijos jurisdikcijose nėra atsisakyta teisminės sutartų sumų kontrolės. Priešingai, šiose jurisdikcijose veikia griežtasis teisminės kontrolės modelis. Bendrosios teisės teismai kvalifikavę sutartą sumą bauda, šią sumą įtvirtinančią sąlygą paprasčiausiai pripažįsta negaliojančia. Tuo tarpu Lietuvos CK yra įtvirtintas ribotas sandorių pripažinimo negaliojančiais sąrašas⁸⁹⁹ ir tarp jų nėra tokio, kuris leistų pripažinti sutartą sumą negaliojančia vien todėl, kad ji neatitinka protingo iš anksto aptartų nuostolių įvertinimo. Todėl iš anksto aptartų nuostolių sąlygas priskyrus nuostolių atlyginimo institutui, Lietuvos teismams iš esmės neliktų galimybės vykdyti teisminės kontrolės jų atžvilgiu. Kitaip tariant, laikant iš anksto aptartų nuostolių sąlygas nuostoliais būtų „ap-einama” Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalyje bei 6.258 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teisminė mažinimo galia, tačiau Lietuvos teismai taip pat neįgytų teisės kontroliuoti iš anksto aptartų nuostolių dydį, spręsdami jų galiojimo klausimą. Tokiu būdu Lietuvoje dėl iš anksto aptartų nuostolių susitarusios šalys išvengtų bet kokios teisminės kontrolės. Tokia situacija negalėtų būti laikoma pagrįsta teisės požiūriu. Todėl sutinkame su D. Bublienės ir J. Truskaitės-Paškevičienės požiūriu, jog vadovaujantis Lietuvos CK įtvirtintomis imperatyviomis teisės normomis, kurios reglamentuoja nepagrįstai didelių netesybų mažinimo galią, šalių susitarimai dėl iš anksto aptartų nuostolių turėtų būti teismo kontroliuojami taip pat, kaip ir susitarimai dėl netesybų⁹⁰⁰.

Anot E. Meškio, Lietuvos teisėje pritaikyti iš anksto aptarti nuostoliai turėtų būti arba apskritai nemažinami, arba mažinami tik išimtiniais atvejais⁹⁰¹. Pagal Lietuvos CK 6.251 straipsnio 2 dalį „Teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų

897 Farnsworth, E. A. Farnsworth on Contracts. New York: Aspen, 2004, p. 811.

898 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 Justitia (2012), p. 67.

899 Lietuvos CK 1.78–1.96 str.

900 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 Teisė (2013), p. 48.

901 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 Justitia (2012), p. 68.

tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių”. O Lietuvos CK 6.282 straipsnyje 3 dalyje įtvirtinama nuostata, jog atlygintinos žalos dydis neturi būti mažinamas, atsižvelgiant į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, kai žala padaroma tyčia. Pastaruosiuose straipsniuose įtvirtinama nuostolių atlyginimo atžvilgiu taikoma teisminė mažinimo galia. Tačiau skirtingai nei netesybų atveju, nuostolių atlyginimo mažinimui taikomi vertinamieji kriterijai yra susiję ne su sutartos sumos protingumo nustatymu nuostolių atžvilgiu, bet su (i) žalą padariusio asmens atsakomybės prigimtimi, (ii) šalių turtine padėtimi, (iii) jų tarpusavio santykiais ir (iv) dėl visiško nuostolių atlyginimo galinčiomis atsirasti nepriimtiniomis ar sunkiomis pasekmėmis. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, galima pastebėti, jog mažindami netesybas teismai taip pat atsižvelgia į pastaruosius nuostolių atlyginimo mažinimui taikomus vertinamuosius kriterijus⁹⁰². Todėl priskyrus iš anksto aptartų nuostolių sąlygas nuostolių atlyginimui, šios sutartos sumos galėtų būti kontroliuojamas per griežtesnio pobūdžio teisminę mažinimo galią, kurios esmę sudarytų dėl visiško nuostolių priteisimo sukeltamų padarinių priimtimumo ir sunkumo vertinimas⁹⁰³. Kita vertus, bendrojoje teisėje teisminė mažinimo galia iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu apskritai nėra įtvirtinama, kadangi šios sąlygos gali būti tik pripažįstamos negaliojančiomis. Todėl bet kokios teisminės mažinimo galios iš anksto aptartiems nuostoliams pritaikymas iš esmės reikštų prieštaravimą bendrosios teisės taisyklėms. Be to, bendrojoje teisėje dėl griežtos atsakomybės formos taikymo skolininko kaltei neteikiama jokia reikšmė⁹⁰⁴, o tyčinis sutarties pažeidimas nelaikytinas „moraliai neteisingu“⁹⁰⁵. Priešingai, bendrojoje teisėje laikomasi požiūrio, jog šalys turi būti skatinamos siekti ekonominės naudos, nors ir tyčia pažeidžiant sutartis⁹⁰⁶. Tai tik parodo, kad tiek į Lietuvos CK 6.251 straipsnio 2 dalies, tiek ir į 6.73 straipsnio 2 dalies bei 6.258 straipsnio 3 dalies apimtį patenkantys kriterijai skiriasi nuo bendrojoje teisėje naudojamų kriterijų, skirtų sutartų sumų pagrįstumo vertinimui. Todėl vien iš anksto aptartų nuostolių sąlygų priskyrimas arba nuostolių atlyginimo, arba netesybų institutui negali išspręsti visų su sutartomis sumomis susijusio teisinio reguliavimo skirtumų.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad negali būti laikoma, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aukščiau aptarta 2006 metų nutartimi įteisino Lietuvoje iš anksto aptartų nuostolių institutą. Siekiant įteisinti iš anksto aptartų nuostolių institutą su visais jam būdingais bruožais ir padariniais, tai būtų galima padaryti tik aiškiai atribojus iš anksto aptartus nuostolius nuo netesybų kaip atsakomybės formos ir įtvirtinus papildomą sutartų sumų pripažinimo negaliojančiomis dėl nepagrįsto dydžio pagrindą, kadangi paneigus teismo teisę mažinti iš anksto aptartų nuostolių dydį ir nenumatant papildomo iš anksto aptartų nuostolių pripažinimo negaliojančiais pagrindo, šalims būtų sudaromos sąlygos

902 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.

903 Lietuvos CK 6.251 str. 2 d.

904 Nordin, E. „Penalty clause bias”. 21 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 1 (2014), p. 178.

905 Weinrib, E. „Punishment and disgorgement of profit as contract remedies”. 78 *Chicago-Kent Law Review* 1 (2003), p. 73.

906 Scalise, R. J. „Why no ‘efficient breach’ in the civil law?: a comparative assessment of the doctrine of efficient breach of contract”. 55 *The American Journal of Comparative Law* 4 (2007), p. 725.

„apeiti” imperatyvias su teismine kontrole susijusias teisės normas. Be to, atsakomybę ribojančių taisyklių, taikytinų iš anksto aptartiems nuostoliams, inkorporavimo problema taip pat turėtų būti sprendžiama, kadangi atsižvelgiant į dabartines netesybų institutą reguliuojančias teisės normas, iš anksto aptarti nuostoliai negalėtų išvengti Lietuvos CK 6.211, 6.251 bei 6.252 straipsnių taikymo ir jie galėtų riboti atsakomybę tik tokia apimtimi, kaip, pavyzdžiui, išimtinės netesybos. Todėl negalime sutikti su E. Meškio pozicija, kad savo 2006 metų nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įteisino iš anksto aptartų nuostolių institutą Lietuvos teisėje, kadangi tam nepakaktų *inter alia* paminėti iš anksto aptartus nuostolius, pateikiant teorinius pavyzdžius dėl galimų pagal preliminariąją sutartį šalies perduodamų pinigų teisinio kvalifikavimo būdų.

4.3. Taisyklės, kurių turi būti laikomasi, kai iš anksto aptartų nuostolių sąlygai taikytina Lietuvos teisė

Kaip jau minėta darbe, pavyzdinės teisės šaltiniuose sutartų sumų reguliavimas atsispindi kontinentinės teisės požiūri⁹⁰⁷. Jose minimoms pažeidimo atveju mokėtinoms sutartoms sumoms priskirtina tiek kompensacinė, tiek prievolių vykdymą užtikrinanti funkcija⁹⁰⁸. Be to, šių sutartų sumų atžvilgiu vykdoma teisminė kontrolė yra grindžiama teismine mažinimo galia. Tačiau minėtuose teisės vienodinimo šaltiniuose nėra pateiktas aiškus ir konkretus sprendimas, kaip turi būti sprendžiama situacija, kai reikia įvertinti į sutartį įtrauktus bendrojoje teisėje naudojamus iš anksto aptartus nuostolius su kontinentinei teisei būdingu sutartų sumų reglamentavimu.

A. V. Jaeger ir G. S. Hök pateikia siūlymą, kaip kontinentinėje teisėje turėtų būti sprendžiama situacija, kai prisijungiama prie FIDIC standartinių rangos sutarčių sąlygų, tarp kurių įtraukti iš anksto aptarti nuostoliai. Anot šių autorių, FIDIC knygos turi būti skaitomos bendrosios teisės kontekste, atsižvelgiant į taikytiną teisę⁹⁰⁹. A. V. Jaeger ir G. S. Hök numato konkretų šešių pakopų testą, kuris turėtų padėti išspręsti dėl skirtingo sutartų sumų reglamentavimo iškilusias problemas: (I) turi būti identifikuojama atitinkama sąvoka; (II) turi būti patikrinami sąvokų apibrėžimai 1 straipsnyje; (III) turi būti patikrinama atitinkamos sąvokos arba atitinkamos taisyklės prasmė bendrojoje teisėje; (IV) turi būti įvertinamos taikytinos teisės nuostatos, aktualios sutartims aiškinti; (V) turi būti identifikuojamas tikrasis sąvokos turinys sutartiniame ir teisiniame kontekste; (VI) turi būti stengiamasi nenukrypti nuo sąvokos pradinės reikšmės, nors ir vartojant ją kontinentinės teisės kontekste⁹¹⁰. Nors A. V. Jaeger ir G. S. Hök suformuluotas šešių pakopų testas sudaro tam tikrą teisinės analizės sistemą, tačiau jis nepašalina visų neaiškumų, kurie kyla atliekant šešių pakopų testo (IV) ir (V) veiksmus⁹¹¹.

907 Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015, pp. 355-356.

908 Lando, O., Beale, H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague, 2000, p. 454, A komentaras; Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009, p. 962, A komentaras.

909 Jaeger, A. V., Hök, G. S. Fidic – A Guide for Practitioners. Heidelberg: Springer, 2011, p. 117.

910 Ibid.

911 Nors A. V. Jaeger ir G. S. Hök aptartą šešių pakopų testą pritaiko Lenkijos teisei, tačiau manytina,

Kyla klausimas, kaip vis dėlto turėtų būti sprendžiama situacija, kai sutarčiai būna taikoma Lietuvos teisė, o į ją įtraukiama iš anksto aptartų nuostolių sąlyga? D. Bublienė ir J. Truskaitė-Paškevičienė išskiria tris konkrečius veiksmus, kurie leistų išspręsti su sutartų sumų vertinimu susijusią problemą Lietuvos teisės požiūriu⁹¹²:

Pirma, Europos Sąjungos pirminė teisė suteikia šalims galimybę pačioms pasirinkti taikytiną teisę visos sutarties arba tam tikros jos dalies atžvilgiu⁹¹³. Atsižvelgiant į tai, kad pirminės teisės šaltiniai Lietuvoje taikomi tiesiogiai, pirmąjį iš trijų teisinio vertinimo veiksmų sudaro nustatymas, ar konkrečiai nagrinėjamai sąlygai taikoma Lietuvos teisė.

Antra, nustačius, jog nagrinėjamos sąlygos atžvilgiu taikoma Lietuvos teisė, negali būti apsiribojama tik sutartyje pavartota iš anksto aptartų nuostolių sąvoka, tačiau turėtų būti aiškinamasi, dėl ko šalys iš tikrųjų susitarė. Sutartinių sąlygų turinui atskleisti skirtas Lietuvos CK 6.193 straipsnis, kuriame įtvirtintos bendrosios sutarčių aiškinimo taisyklės. Pastarosios taisyklės yra išplėtos teismų praktikoje⁹¹⁴ ir jomis, be kita ko, vadovavosi Lietuvos apeliacinis teismas 2008 metų byloje, aiškindamas „sutarčių nuostolių“ sąvoką⁹¹⁵. Šioje byloje kreditorius, kurio naudai už pažeidimą buvo numatytas 45 tūkstančių eurų sumokėjimas, teigė, kad su skolininku susitarė ne dėl netesybų, bet dėl sutartinių nuostolių. Tačiau Lietuvos apeliacinis teismas, neatsižvelgdamas į šalių pavartotą terminologiją, dėl pastarosios sąlygos prievolės įvykdymą užtikrinančio elemento ir kitų panašių požymių sutartinę sąlygą kvalifikavo kaip netesybas⁹¹⁶. Todėl Lietuvos teismų praktikoje Lietuvos CK normos, suteikiančios teismui teisę mažinti netesybų dydį, yra taikomos ir tada, kai šalių susitarimas iš esmės atitiko netesybų požymius, nors sutartyje šalys vartojo kitokią sąvoką⁹¹⁷. Lietuvos CK 6.193 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Aiškinant sutartį, pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Jeigu šalių tikrų ketinimų negalima nustatyti, tai sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į tai, kokią prasmę jai tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikę analogiški šalims protingi asmenys“. Vadovaujantis Lietuvos CK 6.193 straipsnyje įtvirtintomis bendrosiomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, nebūtų galima preziumuoti susitarimo dėl specifinių iš anksto aptartų nuostolių instituto savybių ir padarinių vien todėl, kad šalys sutartyje pavartojo iš anksto aptartų nuostolių terminą. Kitaip tariant, jeigu pačioje sutartinėje sąlygoje nėra nurodoma, kad šalių susitarimas dėl iš anksto aptartų nuostolių kartu reiškia civilinės atsakomybės ribojimą, tai vien iš anksto aptartų nuostolių termi-

---

kad šis pavyzdys nebūtų tinkamas Lietuvos teisės požiūriu, žr. Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas“. 87 Teisė (2013), p. 45.

912 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas“. 87 Teisė (2013), p. 45.

913 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinių prievolių taikytinos teisės (Roma I), 3 str. 1 d.

914 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-57/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-18/2011.

915 Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-310/2008.

916 Ibid.

917 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2012. Šioje byloje teismas konstatavo, jog kredito sutartyje nustatytos palūkanos, kurios mokamos tik esant sutarties pažeidimui, savo esme yra ne palūkanos, bet sutartinės netesybos (Lietuvps CK 6.71 str.), todėl teismas turi teisę ir pareigą įvertinti jų dydį.

no sutarties tekste pavartojimas Lietuvos teisės požiūriu negalėtų lemti šių specifinių su skolininko atsakomybe susijusių padarinių teisėtumą⁹¹⁸. Priešingu atveju būtų paneigtas visiško nuostolių atlyginimo principas, kuris galioja Lietuvos teisėje civilinės atsakomybė atžvilgiu⁹¹⁹. Kita vertus, jeigu pagal šalių susitarimą sutartai sumai būtų galima priskirti atsakomybę ribojantį poveikį Lietuvos CK 6.211 bei 6.252 straipsnio 1, 2 dalių apimtyje, vis dėlto Lietuvos CK nesudaro šalims sąlygų susitarti dėl kitos specifinės iš anksto aptartų nuostolių institutui būdingos savybės, t. y. dėl griežtosios teisminės kontrolės formos taikymo. Todėl į sutartį įtrauktų iš anksto aptartų nuostolių sąlygų atžvilgiu turėtų būti taikomas trečiasis teisinio vertinimo veiksmas bei sprendimas.

Trečia, į sutartį įtrauktų iš anksto aptartų nuostolių sąlygų teisinė reikšmė bei su jomis siejami teisiniai padariniai turėtų būti įvertinti Lietuvos įstatymų požiūriu. Lietuvos CK 1.8 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Civilinės teisės normų nesureglamentuotiems civiliniams santykiams taikomi panašius santykius reglamentuojantys civiliniai įstatymai (įstatymo analogija)“. Kadangi Lietuvos teisėje nėra analogo bendrosios teisės iš anksto aptartų nuostolių institutui, tai turėtų būti ieškoma, koks panašiausias (artimiausias) institutas į „*liquidated damages*“ yra Lietuvos teisėje⁹²⁰. Tokiu institutu laikant netesybas, pagal įstatymo analogiją į sutartį įtrauktų iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu galiotų netesybų institutui būdingos taisyklės. Tai reiškia, kad iš anksto aptartų nuostolių teisminė kontrolės forma iš sutartų sumų pripažinimo negaliojančiomis transformuotųsi į sutartų sumų mažinimu pagrįstą teisminę kontrolę⁹²¹.

Iš esmės šiais veiksmais vadovavosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas pirmąją nutartį, kurioje buvo tiesiogiai sprendžiamas klausimas dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvoje⁹²². Nagrinėtoje byloje 2007 metais šalys pasirašė nekilnojamojo turto nuomos sutartį 9 metų ir 10 mėnesių terminui. Nuomotoja UAB „Eriadas“ savo lėšomis įrengė patalpas pagal atsakovės Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos pageidavimus. Atsakovei sutikus, patalpos buvo perleistos nuomotojos UAB „Eriadas“ patronuojamajai įmonei UAB „Namita“ (ieškovei). Atsakovė 2012 metų spalio 29 dieną raštu informavo ieškovę, kad nuo 2013 metų gegužės 1 dienos vienašališkai nutraukia nuomos sutartį. Reaguodama į šiuos veiksmus ieškovė pareikalavo sumokėti 241 535,28 Lt šalių iš anksto sutartos kompensacijos dėl dalies negautų pajamų. Ieškovė nurodė, kad pagal nuomos sutarties 5.4 punktą šalių iš anksto sutartas minimalių nuomotojos nuostolių dydis vienašališko nuomos sutarties nutraukimo dieną apskaičiuojamas patalpų nuomos kainą per mėnesį padauginant iš koeficiento 21, tai laikytina šalių iš anksto sutartais nuomotojos nuostoliais (angl. *liquidated damages*), kurių nuomotojai nereikia įrodinėti. Nepaisant to, kad pagal nuomos sutarties nuostatus minėto dydžio kompensacija buvo įvardinta iš anksto aptartais nuostoliais, vis dėlto teismas konstatavo, kad nėra pagrindo vien dėl skirtingos žodinės išraiškos spręsti, kad tikrieji sutarties šalių ketinimai ir valia buvo susitarti vienai iš sutarties šalių taikyti Lietuvos teisinėje sistemoje nežinomą institutą. Teismas nurodė,

918 Lietuvos CK 6.211 str., 6.252 str. 1, 2 d.

919 Lietuvos CK 6.251 str.

920 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas“. 87 Teisė (2013), p. 46.

921 Ibid.

922 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234-248/2016.

kad pagal tikslus ir paskirtį Jungtinės Karalystės teisėje įtvirtintam iš anksto aptartų nuostolių institutui Lietuvos teisėje artimiausias ir panašiausias yra netesybų institutas. Teismas taip pat konstatavo, kad nors abu šie institutai kaip kreditorių teisių gynimo būdai taikomi pažeidus sutartines prievoles, jais siekiama sumažinti išlaidas, susijusias su realiai patirtų nuostolių įrodinėjimu, bei nubrėžti tam tikras sutartų pažeidusios šalies civilinės atsakomybės ribas, vis dėlto šių institutų tikslai nėra visiškai tapatūs: iš anksto aptartų nuostolių instituto atveju tikslas suteikti sutarties šalims patikinimą, kad sutartis bus vykdoma, yra tik logiška kitų tikslų pasekmė⁹²³, o netesybų atveju šis tikslas yra vienas svarbiausių, t. y. sutartyje įtvirtinant netesybas pirmiausia siekiama skatinti šalis įvykdyti savo sutartinius įsipareigojimus. Todėl teismas mokėtiną sumą kvalifikavo netesybomis ir ją sumažino.

Vis dėlto analizuojat antrąjį Lietuvos teisės doktrinoje išskiriamą sutartų sumų vertinimo veiksma, susijusi su sutartos sąlygos turinio aiškinimu, bei aukščiau aptartą 2016 metų Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartį, kurioje tiesiogiai sprendžiamas klausimas dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvoje, pastebėtina, kad prieita prie ne iki galo tikslų išvadų dėl iš anksto aptartų nuostolių paskirties, kadangi, kaip jau minėta, pagal naujausią bendrosios tradicijos teismų praktiką sutarties vykdymo užtikrinimo paskirtis iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu nėra draudžiama. Todėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teiginys, kad iš anksto aptartų nuostolių tikslas suteikti sutarties šalims patikinimą, kad sutartis bus vykdoma, yra tik logiška kitų tikslų pasekmė, kas, kitais žodžiais tariant, reikštų, kad iš anksto aptartų nuostolių prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis praktikoje negalima, ne visai atitinka dabartiniu metu bendrosios teisės teismų besilaikomos pozicijos. Autoriaus nuomone, taikant antrąjį sutartų sumų vertinimo veiksma ir aiškinantis sąlygos dėl sutartos sumos turinį, neturėtų būti laikoma, kad norint sutartą sumą kvalifikuoti netesybomis pakanka nustatyti, kad šalis sutartai sumai priskyrė prievolės vykdymo užtikrinimo paskirtį. Sutartos sumos kvalifikavimas netesybomis prasme žymiai svarbesnė reikšmė turėtų būti skiriama skolininko atsakomybės ribojimo aspektui, keliant klausimą, ar šalis numatė arba nustatė kokią nors išlygą iš visiško nuostolių atlyginimo principo.

Tačiau, kaip minėta, netgi šalių susitarimo turinio sukonkretinimas dėl skolininko atsakomybę ribojančio poveikio (kiek tai yra leidžiama Lietuvos CK 6.211 bei 6.252 straipsnio 1, 2 dalių apimtyje), sudarantis pagrindą daryti prielaidą, kad šalis iš tikrųjų susitarė ne dėl netesybų, bet konkrečiai dėl iš anksto aptartų nuostolių, nesudarytų sąlygų šalims susitarti dėl kitokio sutartai sumai taikytino teisminės kontrolės modelio, nei numatyta Lietuvos CK. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad antrasis sutartų sumų vertinimo veiksmas yra tik teorinės reikšmės. Teismai, sprenddami iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje klausimą, iš esmės turėtų vadovautis tik pirmuoju ir trečiuoju veiksmis, t. y. turėtų išsiaiškinti, ar iš anksto aptartų nuostolių sąlygai taikytina Lietuvos teisė, ir, jeigu taip, toliau iš anksto aptartų nuostolių sąlygai taikyti teisminės kontrolės taisykles, kurios leidžia mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas, o konkrečiai – netesybas.

Trečiasis Lietuvos teisės doktrinoje pasiūlytas veiksmas dėl iš anksto aptartiems nuostoliams taikytinos teisminės kontrolės yra pats reikšmingiausias, kadangi jo pagalba iš anksto aptartiems nuostoliams būdinga griežtoji teisminė kontrolė transformuojama į

923 Ibid., kiti du teismo nurodyti iš anksto aptartų nuostolių tikslai: 1) palengvinti nuostolių išieškojimą išvengiant išlaidų ir apsunkinimų įrodinėjant tikruosius patirtus nuostolius; 2) išvengti rizikos, kad bus priteista per maža kompensacija (angl. *undercompensation*), kai teismas netiesioginius ar labai išskirtinius (angl. *idiosyncratic*) nuostolius laikys pernelyg nutolusiais ir nekompensuotinais.

lanksčiąją, ir tai yra pasiekama per įstatymo analogiją paremtos taisyklės pritaikymą. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aukščiau aptartoje 2016 metų nutarties motyvuojamajoje dalyje, pasisakydamas dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje, tiesiogiai neįvardina Lietuvos CK 1.8 straipsnio 1 dalies ir joje įtvirtintos įstatymo analogijos taisyklės, tačiau, pritardamas D. Bublienės ir J. Truskaitės-Paškevičienės padarytomis išvadoms, konstatuoja, kad „Jungtinės Karalystės teisėje įtvirtintam iš anksto aptartų nuostolių institutui Lietuvos teisinėje sistemoje artimiausias ir panašiausias pagal tikslus ir paskirtį yra netesybų institutas“. Tačiau, autoriaus nuomone, teismas galėjo neminėti Lietuvos CK 1.8 straipsnio dėl vienos labai paprastos priežasties, kuri paaiškėja toliau paskaičius minėto straipsnio 3 dalį: „Neleidžiama pagal analogiją taikyti specialių teisės normų, t. y. bendrųjų taisyklių išimtis numatančių normų“. Pastaroji norma yra pagrindas laikyti D. Bublienės ir J. Truskaitės-Paškevičienės siūlomą trečiąją veiksmą klaidingu, todėl teismai tiesiogiai juo pasivadovavę prieštarautų įstatymų leidėjo aiškiai Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalyje išreikštai valiai. Suprantama, kad teismas kiekvienoje nagrinėjamoje byloje turi siekti ne tik racionalaus, bet svarbiausia ir teisiškai pagrįsto sprendimo, tačiau neišvengiamai pasitaiko situacijų, kai tai padaryti yra be galo sunku dėl tam tikrų teisinio reglamentavimo spragų arba reglamentavimo spragų taisymui skirtų taisyklių ribojimo. Lietuvos teismai, sprenddami iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje klausimą, skirtingai nei bendrosios teisės teismai, kurie gali nepagrįstai dideles sutartas sumas pripažinti negaliojančiomis, neturi galimybės kaip nors kitaip kontroliuoti nepagrįstus iš anksto aptartų nuostolių dydžius, išskyrus juos sumažinant, kaip tai daroma netesybų atžvilgiu. Tačiau tam, kad teismai galėtų iš anksto aptartus nuostolius kontroliuoti taip, kad nekiltų prieštaravimas Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalies atžvilgiu, reikalingi tam tikri dabartinio teisinio reglamentavimo pakeitimai.

Kontinentinėje teisėje iš anksto aptartų nuostolių mažinimas nėra naujas teisinis reiškinys⁹²⁴. Prancūzijos CK buvo siekiama įtvirtinti nuostatą, kuri tiesiogiai leistų teismams mažinti tiek netesybas, tiek iš anksto aptartus nuostolius⁹²⁵. Vis dėlto siūlyti Prancūzijos CK pakeitimai taip ir neišgaliojo. Atsižvelgiant į Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalies draudimą, reikėtų pasekti Prancūzijoje parodytos iniciatyvos pavyzdžiu ir Lietuvos įstatymų lygmeniu numatyti teisminės mažinimo galios taikymo galimybę ne tik netesyboms, bet ir iš anksto aptartiems nuostoliams, kaip tai nurodoma šio darbo ketvirtajame pasiūlyme. Tokiu būdu, esant šalių susitarimui dėl iš anksto aptartų nuostolių, kurie būtų nepagrįstai dideli, teismai turėtų atlikti sekančius du veiksmus: pirma, įsitikinti, kad iš anksto aptartų nuostolių sąlygai iš tikrųjų taikoma Lietuvos teisė; antra, pasiremti konkrečia teisės norma, kuri leistų sumažinti iš anksto aptartus nuostolius dėl nepagrįstai didelio jų dydžio. Taip norintys sumažinti nepagrįstai didelius iš anksto aptartus nuostolius teismai kartu išvengtų poreikio papildomai aiškinti, kad šalys iš tikrųjų susitarė dėl netesybų, o ne dėl iš anksto aptartų nuostolių.

924 Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law“. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 302.

925 Catala, P. *Proposals for reform of the law of obligations and the law of prescription* (English translation by J. Cartwright & S. Whittaker, 2006); Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law“. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 306.

4.4. Apibendrinimas

IV skyriuje atlikta analizė atskleidė bendrajai teisei būdingų iš anksto aptartų nuostolių bei Lietuvos CK įtvirtintų netesybų panašumus bei skirtumus. Darytina išvada, kad nors šie institutai turi nemažai reikšmingų skirtumų, tačiau tarp jų yra ir akivaizdžių panašumų. Be to, bendrojoje teisėje pasireiškianti griežtosios sutartų sumų teisminės kontrolės liberalėjimo tendencija daro iš anksto aptartų nuostolių institutą dar artimesniu netesyboms. Tačiau dabartiniu metu svarbiausi minėtų institutų skirtumai susiję su sutartos sumos pagrįstumo vertinimo laiku, kontrolės modeliu (t. y. taikomas arba sutartos sumos negaliojimas, arba mažinimas), skolininko atsakomybę ribojančiu poveikiu ir suderinamumu su nuostolių atlyginimu.

Nustatyta, kad iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje klausimas nėra vien teorinis – apie pastarąjį institutą kalbama ne tik tarp Lietuvos teisės doktrinos atstovų, tačiau taip pat ir teismų praktikoje. Lietuvos teisės doktrinoje išsiskiria kelios pozicijos dėl iš anksto aptartų nuostolių: vieni autoriai pasisako už iš anksto aptartų nuostolių įteisinimą Lietuvos teisėje, o kiti ne. Iš anksto aptartų nuostolių įteisinimo šalininkai teigia, kad šio instituto įteisinimas naudingas komercinėms šalims (verslininkams), kurių turimos profesionalaus teisinio atstovavimo galimybės bei užimama lygiavertė derybinė padėtis sudaro sąlygas pačioms pasirūpinti savo teisėtai interesais. Jų teigimu, iš anksto aptarti nuostoliai turi būti priskirti prie nuostolių atlyginimo atsakomybės formos. Nesigilinant į tokio priskyrimo prieštaravimą nuostolių atlyginimo instituto paskirčiai, sunku sutikti su pastarąja pozicija, nes kyla bet kokios sutartų sumų teisminės kontrolės negalimumo problema. Kitaip tariant, Lietuvos teismai negalėdami mažinti iš anksto aptartų nuostolių, taip pat negalėtų juos numatančių susitarimų pripažinti negaliojančiais, nebent būtų praplėstas baigtinis sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindų sąrašas. Tačiau atsižvelgiant į pokyčius naujausioje bendrosios teisės teismų praktikoje, autoriaus nuomone, ne visi iš anksto aptartų nuostolių įteisinimui oponuojančių Lietuvos teisės doktrinos atstovų išsakyti argumentai yra iki galo tikslūs, ypač kalbant apie iš anksto aptartų nuostolių paskirtį. Dabartiniu metu bendrajai tradicijai priklausančiose jurisdikcijose prievolių vykdymo užtikrinimo paskirtis nėra draudžiama, o Anglijoje ir Velse po Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo sprendimų ji neteko lemiančios reikšmės, sprendžiant sutartos sumos kvalifikavimo bauda klausimą, kadangi svarbiausias dėmesys atitenka kreditoriaus teisėtų interesų, susijusių su pirminės prievolės įvykdymu proporcingumo nustatymui. Lietuvos teisės doktrinoje išreikšta netiksliai argumentacija dėl iš anksto aptartų nuostolių paskirties taip pat atsispindi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, kadangi pastarasis teismas, iš esmės pasivadovavęs Lietuvos teisės doktrinoje suformuluota trijų pakopų iš anksto aptartų nuostolių teisinio vertinimo sistema, nepripažino iš anksto aptartų nuostolių prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties, o šalių sutartą suma kvalifikavo netesybomis ir ją sumažino. Teismas ne tik pasivadovavo ne iki galo tiksliai Lietuvos teisės doktrinoje suformuluotais argumentais, tačiau kartu nepaneigė teisės analogijos galimybės iš anksto aptartų nuostolių, kaip netesyboms artimiausio ir panašiausio pagal tikslus ir paskirtį instituto, atžvilgiu, nors Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalis draudžia specialių teisės normų analogiją. Todėl tiek minėta Lietuvos teisės doktrinoje suformuota teisinio vertinimo sistema, tiek Lietuvos teisinis reguliavimas, susijęs su sutartų sumų kontrole, turėtų būti koreguojamas.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą, galima konstatuoti, kad tyrimo pradžioje iškeltas tikslas yra pasiektas, suformuluoti uždaviniai įgyvendinti, ginamieji teiginiai buvo įrodyti:

1. Bendrajai teisei būdingi iš anksto aptarti nuostoliai bei kontinentinei teisei būdingos netesybos turi skirtingas teisinio reguliavimo formavimosi užuomazgas bei pasižymi savita vystymosi raida, tačiau abejose teisės tradicijose minėtų institutų vystymosi raida yra orientuota į sutartų sumų teisminės kontrolės įtvirtinimą: kontinentinėje teisėje įtvirtinama lanksčioji sutartų sumų teisminė kontrolė, o bendrojoje teisėje – griežtoji teisminė kontrolė. Siekis tarptautiniu lygiu suvienodinti dabartiniu metu egzistuojančias skirtingas sutartų sumų teisminės kontrolės formas ligi šiol skatina teisėtyrininkus bei teisėkūrininkus ieškoti bendro sprendimo, tačiau tarptautinės pastangos kol kas dar nedavė siekiamų rezultatų.
2. Lietuvoje sutartų sumų teisinis reguliavimas formavosi neišvengiamai veikiamas kontinentinės teisės tradicijos, todėl jame neatsitiktinai atsispindi Rezoliucijos bei pavyzdinės teisės šaltinių nuostatos. Pagrindinis skirtumas tarp Lietuvos CK, kuriame pasekta negriežtosios teisės šaltinių pavyzdžiu, ir Rezoliucijos yra susijęs su netesybų suderinamumu su nuostolių atlyginimu. Nors vadovaujantis Rezoliucijos nuostatomis, valstybėms narėms buvo siūloma įtvirtinti taisykles, pagal kurias kreditoriui nebūtų galima vienu metu reikalauti tiek netesybų, tiek nuostolių atlyginimo bei taip pat nebūtų galima vietoje netesybų pasirinkti nuostolių atlyginimą, tačiau Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas nedraudžia kreditoriui daryti nei viena, nei kita.
3. Tiek netesyboms, tiek iš anksto aptartiems nuostoliams būdinga tai, kad jų reikalaujant nereikalingas žalos įrodinėjimas, abu institutai yra akcesorinio pobūdžio, atlieka kompensacinę funkciją ir taikomi kilus atsakomybei dėl sutartinių prievolių pažeidimo. Jeigu nustatoma, kad pažeidimas kilo dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*) arba dėl kreditoriaus kaltės, jų atžvilgiu veikia analogiškos skolininko sutartinės civilinės atsakomybės išimtys, kuriomis vadovaujantis skolininkas yra atleidžiamas nuo atsakomybės. Taip pat veikia analogiškos taisyklės, susijusios su prievolės įvykdymo termino pažeidimu, kadangi kreditoriui leidžiama vienu metu reikalauti tiek realaus prievolės įvykdymo, tiek sutartos sumos sumokėjimo.
4. Vienas ryškiausių iš anksto aptartų nuostolių ir netesybų skirtumų yra susijęs su skolininko atsakomybe: bendrojoje teisėje iš anksto aptarti nuostoliai veikia kaip skolininko atsakomybės ribojimas, todėl iš anksto aptartų nuostolių pareikalavęs kreditorius jokių papildomų nuostolių iš skolininko prisiteisti nebegali; tuo tarpu kontinentinėje teisėje skirtingų kreditoriaus teisių gynimo būdų suderinamumo taisyklės leidžia vienu metu reikalauti tiek sutartos sumos, tiek nuostolių priteisimo. Kitas reikšmingas analizuojamų institutų skirtumas yra susijęs su sutartų sumų pagrįstumo vertinimo laiku: jeigu bendrojoje teisėje iš anksto aptartų nuostolių pagrįstumas vertinamas sutarties sudarymo momentu, tai kontinentinėje teisėje netesybų pagrįstumas vertinamas po sutarties sudarymo. Galiausiai skiriasi šių institutų atžvilgiu taikytinas teisminės kontrolės modelis: netesybų atžvilgiu taikoma lanksčioji teisminė kontrolė, įgalinanti kontinentinės teisės teismus mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas; iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu

- griežtoji teisminė kontrolė, įgalinanti bendrosios teisės teismus pripažinti negaliojančiomis nepagrįstai dideles sutartas sumas.
5. Sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą bei teisminės kontrolės poreikį lemia galimų nuostolių įrodinėjimo bei vertinimo sunkumai bei užimama nelygiavertė derybinė padėtis. Nors ir sunku užtikrinti, kad teismo įsikišimas į šalių sutartinius santykius visuomet būtų pasvertas ir pagrįstas, tačiau galimas teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumas neturėtų būti sureikšminamas, kadangi būtent teisminė sutartų sumų kontrolė sudaro sąlygas ieškoti pusiausvyros tarp šalių teisėtų interesų ir taip atsveria galimą sutartų sumų teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumą.
  6. Atskleisti reikšmingi pokyčiai, parodantys bendrajai teisei būdingos griežtosios sutartų sumų teisminės kontrolės liberalėjimą ir panašėjimą su kontinentinei tradicijai būdinga lanksčiąja teismine kontrole. Nors bendrojoje teisėje vis dar galioja bendras sutartų baudų taikymo draudimas, tačiau tradicinis požiūris, pagal kurį sutartos sumos buvo pripažįstamos negaliojančiomis vien dėl joms būdingos prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties, pasikeitė. Dabar atgrasymo nuo sutarties nevykdymo poveikis yra vis labiau toleruojamas, o Anglijoje ir Velse neteko lemiančios reikšmės, sprendžiant sutartos sumos kvalifikavimo bauda klausimą. Bendrosios teisės pokyčiai negali būti vertinami atskirai nuo sutartoms baudoms būdingų privalumų, iš kurių svarbiausias yra galimybėje sureguliuoti sutartinius teisinius santykius taip, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp šalių teisėtų interesų.
  7. Lietuvoje komercinių sutartinių santykių stabilumui pavojus kyla tuomet, kai teismai mažina komercinėse sutartyse numatytas netesybų sumas, nekreipdami dėmesio į sutartinių santykių komercinį pobūdį ar net visai ignoruodami faktą, jog sutarties šalys yra verslininkai. Kita vertus, derybinės padėties nelygiavertiskumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose ir tai yra viena iš priežasčių, kodėl praktikoje nepasitvirtina komercinėms šalims skirtas išimtinis reguliavimas, draudžiantis mažinti verslininkų nustatomas sutartas sumas. Tai reiškia, kad per sutartų sumų teisminę kontrolę užtikrinama teisėtų interesų pusiausvyra reikalinga ir toms sandorių šalims, kurios nors ir turi komercinės šalies statusą, tačiau stokoja specifinės patirties, žinių ir profesionalumo, kas galiausiai nulemia šios šalies nelygiavertę derybinę padėtį. Todėl Lietuvoje teisinio tikrumo bei sutarčių laisvės principo užtikrinimo komerciniuose sutartiniuose santykiuose problema turėtų būti sprendžiama ne teisinio reguliavimo lygmenyje, panaikinant teismų galimybę kontroliuoti sutartų sumų dydžius, tačiau per vieno iš netesybų pagrįstumui vertinti skirto kriterijaus, susijusio su komerciniu teisinių santykių pobūdžiu, privalomą taikymą.
  8. Pagal Lietuvos teisės doktrinoje suformuotą iš anksto aptartų nuostolių teisinio vertinimo sistemą, *pirma*, turi būti atsakoma į klausimą, ar sąlygai taikoma Lietuvos teisė, *antra*, turi būti aiškinamasi, dėl ko šalys iš tikrųjų susitarė, *trečia*, į sutartį įtrauktų iš anksto aptartų nuostolių teisinė reikšmė bei su jais siejami teisiniai padariniai turėtų būti įvertinti Lietuvos įstatymų požiūriu. Tačiau aiškinantis sąlygos dėl sutartos sumos turinį, neturėtų būti laikoma, jog norint sutartą sumą kvalifikuoti netesybomis pakanka nustatyti, kad šalys sutartai sumai priskyre prievolės vykdymo užtikrinimo paskirtį. Netgi šalių susitarimo turinio sukon-

kretinimas dėl skolininko atsakomybę ribojančio poveikio, sudarantis pagrindą daryti prielaidą, kad šalys iš tikrųjų susitarė ne dėl netesybų, bet konkrečiai dėl iš anksto aptartų nuostolių, nesudarytų sąlygų šalims susitarti dėl kitokio sutartai sumai taikytino teisminės kontrolės modelio, nei numatyta Lietuvos CK. Todėl antrasis teisinio vertinimo veiksmas yra labiau teorinės reikšmės, kurio taikymas neturėtų būti laikomas būtinu. Esant šalių susitarimui dėl iš anksto aptartų nuostolių, kurie būtų nepagrįstai dideli, Lietuvos teismai paprasčiausiai turėtų, *pirma*, įsitikinti, kad iš anksto aptartų nuostolių sąlygai iš tikrųjų taikoma Lietuvos teisė, *antra*, pasiremti konkrečia teisės norma, kuri leistų sumažinti iš anksto aptartus nuostolius dėl nepagrįstai didelio jų dydžio. Tokiu būdu norintys sumažinti nepagrįstai didelius iš anksto aptartus nuostolius teismai išvengtų poreikio papildomai aiškinti, kad šalys iš tikrųjų susitarė dėl netesybų, o ne dėl iš anksto aptartų nuostolių. Tačiau tam, kad teismai galėtų iš anksto aptartus nuostolius kontroliuoti taip, kad nekiltų prieštaravimas Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalies atžvilgiu, reikalingi dabartinio teisinio reglamentavimo pakeitimai.

PASIŪLYMAI

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos aiškiai per **neprotingai** didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. <...>.“

„6.258 str. 3 d. Jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, **taip pat jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės**, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolių, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. <...>.“

„6.258 str. * d. **Jeigu šalys susitaria už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą vietoje netesybų mokėti iš anksto aptartus nuostolius, tačiau šiai sąlygai taikytina teise pasirenka Lietuvos Respublikos teisę, tuomet neprotingai dideli iš anksto aptarti nuostoliai gali būti mažinami, lygiai kaip ir netesybos.**“

„1.125 str. 5 d. Sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas: 1) ieškiniams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo; 2) ieškiniams dėl parduotų daiktų trūkumų.“

„1.125 str. 8 d. Sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams dėl **netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo**, padarytos žalos atlyginimo, tarp jų ir reikalavimams atlyginti žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produkcijos.“

1. Siūloma Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį, kurioje įtvirtintas terminas „aiškiai per didelės“ pakeisti į „neprotingai didelės“. Šiuo pakeitimu būtų išvengta neaiškumo dėl vienodo arba skirtingo pastarojo termino turinio su Lietuvos CK 6.258 straipsnio 2 dalyje vartojamu terminu „neprotingai didelės“. Nėra jokios būtinybės vartoti abu šiuos terminus. Terminas „aiškiai per didelės“ neatsiejamas nuo didesnio subjektyvumo laipsnio, o protingumo terminas apibūdina tam tikrą standartą – reikalavimą išlaikyti proporcijas. Todėl siūlytina Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį pakeisti ir jo formuluotę išdėstyti taip:

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos aiškiai per **neprotingai** didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo.<...>.“

2. Siūloma Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį pakeisti taip, kad dalinis prievolės neįvykdymas nebūtų laikomas atskiru netesybų mažinimo pagrindu, tačiau taptų vienu iš netesybų protingumo vertinamųjų kriterijų. Jeigu skolininkas sutartį įvykdo iš dalies, tai paprastai lemia proporcingai mažesnius kreditoriaus nuostolius. Atitinkamai netesybos, kurios būtų buvusios neprotingomis, jeigu prievolė būtų buvusi visiškai neįvykdyta, tokiomis nebegali būti, kai skolininkas iš dalies įvykdo prievolę ir taip sumažina kreditoriaus nuostolius, su kuriais lyginamas turi lemiančią reikšmę netesybų dydžio protingumui nustatyti. Dalinis prievolės įvykdymas turėtų būti pripažintas vienu iš netesybų protingumo vertinamųjų kriterijų, o ne atskiru mažinimo pagrindu. Todėl siūlytina Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį pakeisti ir jų formuluotes išdėstyti taip:

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos neprotingai didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. <...>.“

„6.258 str. 3 d. Jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, ~~taip pat jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolius, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. <...>.“~~

3. Siūloma Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį papildyti nuostatomis, kurios numatytų skolininko prašymą kaip netesybų mažinimo reikalavimą. Lietuvoje teismai netesybas gali mažinti ne tik pagal skolininkų prašymus, tačiau ir savo iniciatyva. Tačiau skolininkas, būdamas suinteresuotas savo teisėtų interesų apsauga, turėtų išreikšti aktyvumą, kad įgalintų teisminę intervenciją. Tokį reguliavimą pagrindžia ne tik skolininko suinteresuotumas savo teisių apsauga, tačiau ir tai, kad būtent jis teismui gali pateikti reikalingą informaciją ir argumentaciją neprotingam netesybų dydžiui nustatyti. Skolininko prašymui turėtų būti prilygintas jo atsisakymas mokėti netesybas arba nesutikimas su jų dydžiu. Todėl siūlytina Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį pakeisti ir jų galutines formuluotes išdėstyti taip:

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos neprotingai didelės, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. <...>.“

„6.258 str. 3 d. Jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolius, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. <...>.“

4. Lietuvos CK 6.258 straipsnį siūlytina papildyti nauja nuostata, kuri leistų teismams mažinti iš anksto aptartus nuostolius. Dabartiniu metu šalims susitarus dėl iš anksto aptartų nuostolių ir pasirinkus Lietuvos teisę kaip sutarčiai taikytiną teisę, Lietuvos teismai neturėtų jokios kitos galimybės kontroliuoti neprotingai didelio jų dydžio, apart taikydami netesybų mažinimui skirtas teisės normas. Tačiau Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalyje aiškiai nurodyta, jog specialios normos negali būti taikomos pagal įstatymo analogiją. Atsižvelgiant į Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalį bei poreikį sukurti pastarojoje normoje įtvirtintos taisyklės išimtį, siūlytina Lietuvos CK 6.258 straipsnį papildyti nauja dalimi:

„6.258 str. * d. **Jeigu šalys susitaria už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą vietoje netesybų mokėti iš anksto aptartus nuostolius, tačiau šiai sąlygai taikytina teisė pasirenka Lietuvos Respublikos teisę, tuomet neprotingai dideli iš anksto aptarti nuostoliai gali būti mažinami, lygiai kaip ir netesybos.**“

5. Siūloma netesyboms taikomą Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punktą, kuriame numatytas sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas, pakeisti ir vietoje sutrumpinto šešių mėnesių ieškinio senaties termino netesyboms numatyti sutrumpintą trejų metų ieškinio senaties terminą. Toks teisinis reguliavimas taptų labiau suderintas pavyzdinės teisės šaltinių atžvilgiu, kadangi vadovaujantis atitinkamomis juose įtvirtintomis nuostatomis sutartoms sumoms taikomas bendrasis trejų metų ieškinio senaties terminas. Atsižvelgiant į sudaromų sandorių

ir susiklostančių rinkos santykių sudėtingumą, šėšių mėnesių specifinio senaties termino prailginimas sudarytų sąlygas užtikrinti didesnę šalių interesų pusiausvyrą. Todėl Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punktą siūlytina panaikinti, o Lietuvos CK 1.125 straipsnio 8 dalį pakeisti ir jos formuluotę išdėstyti taip:

„1.125 str. 5 d. *Sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas: 1) ieškiniams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo; 2) ieškiniams dėl parduo-
tų daiktų trūkumų.*“

„1.125 str. 8 d. *Sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas taikomas reika-
lavimams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo, padarytos žalos atlygi-
nimo, tarp jų ir reikalavimams atlyginti žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės
produkcijos.*“

6. Lietuvos teismams siūloma privalomai atsižvelgti į komercinį sutartinių santykių pobūdį prieš mažinant netesybas pagal Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį. Tai svarbu, kad teismai visada diferencijuotų kontrolės lygį pagal šalių statusą ir būtų įpareigoti komercinėms šalims taikyti aukštesnius standartus ir platesnes su netesybomis siejamas atsakomybės ribas. Tačiau atsižvelgdami į komercinį santykių pobūdį, teismai tai pat turėtų įvertinti šalių užimamą derybinę padėtį. Tai reiškia, kad kuo panašesnė būtų šalių užimama derybinė padėtis ir (arba) kai netesybų mažinimo reikalauja stipresnioji šalis, tuo aukštesnė turėtų būti nepagrįsto netesybų dydžio kartelė.
7. Lietuvos teismams sudėtinguose ginčiuose dėl netesybų mažinimo siūloma pasinaudoti specialistų pagalba. Turint omenyje tai, kad derybinės padėties nelygia-vertiškumas gali pasireikšti ir tarp komercinių šalių bei kad teismai nėra tiesioginiai komercinių santykių dalyviai ir stokoja profesionalios patirties bei žinių kiekvienoje verslo srityje, į bylos nagrinėjimą pakviesti specialistai, turintys reikalingas ekonomines žinias ir patirtį, teismams padėtų priimti pasvertus ir pagrįstus sprendimus dėl netesybų mažinimo. Jie galėtų būti paskirti iš atitinkamų prekybos rūmų. Nors specialistų nuomonė nebūtų privaloma, tačiau teismas galėtų ja vadovautis, kai ginčo sprendimas taptų sudėtingas ekonominiu požiūriu.

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Literatūra

1. Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
2. Ambrasienė, D., et al. Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste. Vilnius: Justitia, 2013.
3. Antonioli, L., Veneziano, A. Principles of European Contract Law and Italian Law - A Commentary. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
4. Avraham, R., Liu, Z. „Incomplete Contracts with Asymmetric Information: Exclusive versus Optional Remedies”. 8 Am L & Econ Rev (2006).
5. Baffi, E. „Efficient penalty clauses with debiasing: Lessons from cognitive psychology”. 47 Valparaiso University Law Review 4 (2013).
6. Bagińska, E., Ślufińska, P. “A Polish Perspective on Liquidated Damages and the Fairness of Contract: Comment on Cavendish Square Holdings BV v. Makdessi and ParkingEye Ltd v. Beavis”. 25 European Review of Private Law 1 (2017).
7. Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003.
8. Bar, C., Clive, E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Full Edition, Munich, 2009.
9. Baranauskas, E., et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
10. Baron, P. D. „The doctrine of penalties and the test of commercial justification”. 34 UWA Law Review (2008).
11. Benjamin, P. „Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law”. 9 International and Comparative Law Quarterly 4 (1960).
12. Benning, G. S. The Code Napoleon, Or, The French Civil Code. France, 1827.
13. Bitinas, B., et al. Kokybinių tyrimų metodologija. Jokužio leidykla, Klaipėda, 2008.
14. Bocken, H. Introduction to Belgian law. Bruxelles: Bruylant, 2001.
15. Brunner, C. Force Majeure and Hardship Under General Contract Principles - Exemption for Non-performance in International Arbitration. Wolters Kluwer, 2009.
16. Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 Teisė (2013).
17. Buckland, W. W. A Text-book of Roman Law, 1932.
18. Budreckienė, V. „Teismo intervencijos į komercinius sutartinius santykius legitimumas klasikiniame, sąryšingojoje ir socialiniame sutarčių teisės teorijose”. 3 Social transformations in contemporary society (2015).
19. Budreckienė, V. „Transformations in the notion of contractual equilibrium between parties with equal bargaining position”. Social transformations in contemporary society (2013).
20. Burrows, A. S. Remedies for Torts and Breach of Contract. Oxford: Oxford University Press, 2004.

21. Burrows, J., Finn, J. *Law of Contract in New Zealand*. Wellington: LexisNexis NZ, 2007.
22. Busch, D. *The principles of European contract law and Dutch law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2002.
23. Calleros, C. „Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code”. 32 *Brook J Int L* 1 (2006).
24. Cannarsa, M. “Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
25. Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015).
26. Chitty, J. *On contracts*. London: Sweet & Maxwell, 1994.
27. Chorus, J. M. J. *Introduction to Dutch law*. The Hague: Kluwer Law Internat., 1999.
28. Clarkson, K. W. „Liquidated damages v. Penalties: sense or non sense?”. *Wisconsin Law Review* (1978).
29. Collins, H. *The Law of Contract*. Butterworths, 1993.
30. Craswell, R. „Contract Remedies, Renegotiation, and the Theory of Efficient Breach”. 61 *Southern California Law Review* 3 (1988).
31. Crisculo, G. *Italian Law of contract*. Napoli: Jovene, 1991.
32. Dambrauskaitė, A. *Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės - Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
33. Dhooze, L. J. „The Loewen Group v United States: Punitive Damages and the Foreign Investment Provisions of the North American Free Trade Agreement”. 19 *Conn J Int L* (2004).
34. DiMatteo, L. A. „A Theory of Efficient Penalty: Eliminating the Law of Liquidated Damages”. 38 *AM. BUS. L.J.* 633 (2001).
35. DiMatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015).
36. DiMatteo, L. A. „Penalties as rational response to bargaining irrationality”. 4 *Michigan State Law Review* (2006).
37. DiMatteo, L. A. *International sales law*. New York: Cambridge Univ. Press, 2014.
38. Dodge, W. S. „The Case for Punitive Damages in Contracts”. 48 *Duke Law Journal* 4 (1999).
39. Doolan, B. *Principles of Irish Law*. Dublin: Gill & MacMillan, 2003.
40. Du Plessis, J. *A man of principle*. Claremont: Juta, 2013.
41. Ebke, W. F. *Introduction to German law*. The Hague: Kluwer, 1996.
42. Edelman, J. „Exemplary Damages for Breach of Contract”. 117 *L Q R* (2001).
43. Eggleston, B. *Liquidated Damages and Extensions of Time: In Construction Contracts*. John Wiley & Sons, 2009.
44. Eidenmüller, H., et al. „The Proposal for a Regulation on a Common European Sales Law: Deficits of the Most Recent Textual Layer of European Contract Law”. *Edinburgh Law Review* 16 (2012).
45. Eisenberg, M. A. „The limits of cognition and the limits of contract”. 47 *Stanford Law Review* 2 (1995).

46. Farnsworth, E. A. „A Common Lawyer's View on his Civilian Colleagues”. 57 *La L Rev* (1996).
47. Farnsworth, E. A. *Farnsworth on Contracts*. New York: Aspen, 2004.
48. Faust, F. “German Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
49. Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015).
50. Fridman, G. H. L. „Punitive Damages for Breach of Contract - A Canadian Innovation”. 119 *L Q R* (2003).
51. Friedmann, D. „The Efficient Breach Fallacy”. 18 *J Leg Stud* (1989).
52. Furmston, M. P. , Brownsword, R. *The law of contract*. London: LexisNexis Butterworths, 2007.
53. Furmston, M. P. „Contract Planning: Liquidated Damages, Deposits and the Foreseeability Rule”. 4 *JCL* 1 (1991).
54. Galanter, M. „Contract in Court; Or Almost Everything You May or May not Want to Know About Contract Litigation”. 3 *Wisconsin Law Journal* (2001).
55. Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 *European Journal of Legal Studies* 1 (2012).
56. Garcia, I. M. „Judicial review of penalty clauses in Spanish law: a reason to not converge towards other european laws”. 7 *US-China Law Review* 5 (2010).
57. Garner, B. A. *A Dictionary of Modern Legal Usage*. Oxford University Press, 2001.
58. Giliker, P. “Case Note England and Wales, UKSC 4 November 2015, Cavendish Square Holdings BV v. Makdessi; ParkingEye Ltd v. Beavis”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
59. Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977).
60. Graves, J. „Penalty clauses and the CISG”. 30 *Journal of Law and Commerce* 2 (2012).
61. *Guide to penalty and liquidated damages clauses*. Paris: ICC, 1990.
62. Hachem, P. „Agreed sums in CISG contracts”. 59 *Belgrade Law Review* 3 (2011).
63. Hachem, P. *Agreed sums payable upon breach of an obligation*. The Hague: Eleven Internat. Publ., 2011.
64. Halson, R., et al. *The Law of Contract*. Butterworth, 2003.
65. Harris, D., et al. *Remedies in Contract and Tort*. Butterworths, 2002.
66. Hartkamp, A. S. *Contract law in the Netherlands*. The Hague: Kluwer, 1995.
67. Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002).
68. Herbots, J. *Contract law in Belgium*. Deventer: Kluwer, 1995.
69. Hillman, R. „The Limits of Behavioral Decision Theory in Legal Analysis: the Case of Liquidated Damages”. 85 *Cornell Law Review* (2000).
70. Hogg, M. *Promises and contract law: comparative perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
71. Holdsworth, W. *History of English Law*. Methuen, 1956.

72. Holmes, O. W. „The path of the law”. 10 *Harvard Law Review* 8 (1897).
73. Honnold, J. O., Flechtner, H. M. *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*. Rijn: Kluwer Law International, 2009.
74. Hopt, K. J., Basedow, J., Zimmermann, R. *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*. Oxford University Press, 2012.
75. Hosie, J. „The Assessment of Damages for Delay in Construction Contracts: Liquidated damages and Unliquidated Damages”. 10 *Construction Law Journal* (1994).
76. Jaeger, A. V., Hok, G. S. *Fidic – A Guide for Practitioners*. Heidelberg: Springer, 2011.
77. Jakaitė, A. *Civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2012.
78. Jones, W. J. *The Elizabethan Court of Chancery*. Oxford: Clarendon Press, 1967.
79. Kalkhoran, M. H. A. *Penalty clauses and associated doctrines a critical analysis of the penalty doctrine and its possible application to the similar areas of the law*. University of Bristol, 1997.
80. Kaplan, P. „Critique of the penalty limitation on liquidated damages”. 50 *Southern California Law Review* 5 (1977).
81. Klimas, T. *Comparative contract law: a transsystemic approach with an emphasis on the continental law. Cases, text and materials*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2006.
82. Kronman, A. T. „Paternalism and the law of contracts”. 92 *Yale Law Journal* (1983).
83. LaFiura, D. R., Sager, D. S. „Liquidated damages provisions and the case for routine enforcement”. 20 *Franchise Law Journal* 4 (2001).
84. Lando, O., Beale, H. *Principles of European Contract Law, Parts I and II*. The Hague, 2000.
85. Lazauskaitė, R. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis”. 5 *Socialinių mokslų studijos* 1 (2010).
86. Leible, S. *European contract law and German law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law Internat., 2014.
87. Lord, R. A. *Williston on contracts*. New York: Thomson West, 2011.
88. Ludusan, F. „Considerations on Penalty Clause in environmental contracts”. 18 *Analele Universității din Oradea, Fascicula Protecția Mediului* (2012).
89. Lui, C., Newman, M. S. *Remedies in international sales: perspectives from CISG, UNIDROIT principles and PECL*. New York: Juris Net, 2007.
90. Macaulay, S., Kidwell, J., Whitford, W., Galanter, M. *Contracts: Law in action*. Charlottesville, VA: Michie Co., 1995.
91. Mak, C. *Fundamental rights in European contract law*. Austin: Wolters Kluwer Law & Business, 2008.
92. Marrow, P. B. „The unconscionability of a liquidated damages clause: a practical application of behavioral decision theory”. 22 *Pace Law Review* 1 (2001).
93. Marsh, P. D. V. *Comparative contract law*. Aldershot: Gower, 1996.
94. Matkevičius, A. „Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimo atvejais”. 107 *Jurisprudencija* 5 (2008).
95. Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995).

96. McGregor, H. „Contract Code” drawn up on behalf of the English Law Commission, 1993.
97. McGregor, H. On damages. London: Sweet & Maxwell, 2003.
98. McKendrick, E. Contract law. Oxford: Oxford Univ. Press, 2003.
99. McKenna, J. F. „Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law versus Common Law Comparison”. ReedSmith (2008).
100. Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 Justitia (2012).
101. Mikelėnas, V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
102. Miller, L. „Penalty clauses in england and france: a comparative study”. 53 International and Comparative Law Quarterly 1 (2004).
103. Murray, J. E. Contracts: cases and materials. Charlottesville, VA: Michie Co, 1991.
104. Nicholas, B. The French law of contract. Oxford: Clarendon Press, 1992.
105. Noone, M., Kercher, B. Remedies: Commentary and Materials. Sydney, 1993.
106. Nordin, E. „Penalty clause bias”. 21 Maastricht Journal of European and Comparative Law 1 (2014).
107. Norkūnas, A., Selelionytė-Drukteinienė, S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
108. Obeidat, Y. M. G. The penalty clause in English law: a critical analysis and comparison with Jordanian law. University of Leeds, 2004.
109. Pakalniškis, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
110. Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 European Review of Private Law 3 (2015).
111. Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 European Review of Private Law 3 (2015).
112. Patti, F. P. „The New English Law on Penalty Clauses: An Italian Perspective”. 25 European Review of Private Law 1 (2017).
113. Peel, E. Treitel on the Law of Contract. London: Sweet & Maxwell, 2007.
114. Penalty Clauses in private law. Strasbourg: Selbstverl, 1972.
115. Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 Fordham Law Review 1 (1994).
116. Perillo, J. M. Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, vol XI Damages, Newark/San Francisco: LexisNexis Mathew Bender, 2005.
117. Plucknett, T. F. T. A Concise History of the Common Law, 1956.
118. Polinsky, A. M. „Risk sharing through breach of contract remedies”. 12 The Journal of Legal Studies 2 (1983).
119. Posner, E. A. „A theory of contract law under conditions of radical judicial error”. 94 Northwestern University Law Review 3 (2000).
120. Posner, R. A. „Let us Never Blame a Contract Breaker”. 107 Mich L Rev (2009).
121. Posner, R. Economic analysis of law. New York: Aspen Publishers, 1998.
122. Rachlinski, J. J. „The new law and psychology: A reply to critics, skeptics, and cautious supporters”. 85 Cornell L. Rev. 3 (2000).

123. Rachlinsky, J. J. „A positive psychological theory of judging in hindsight”. 65 U. Chi.L. Rev. 2 (1998).
124. Ramberg, C. “Swedish Case Note on the Penalty Clause Decisions by the UK Supreme Court”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
125. Rea, S. A. Jr. „Efficiency implications of penalties and liquidated damages”. 13 *J.LegalStud.* 1 (1984).
126. Richardson, R. „Commercial Justification for Penalty Clauses: The Death of the Old Dichotomy?”. 19 *Edinburgh Law Review* 1 (2015).
127. Rouhette, T. „The availability of punitive damages in Europe: growing trend or nonexistent concept?”. 74 *Defense Counsel Journal* (2007).
128. Rowan, S. *Remedies for breach of contract: a comparative analysis of the protection of performance*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2012.
129. Rubin, H. „Unenforceable Contracts: Penalty Clauses and Specific Performance”. 10 *Journal of Legal Studies* 2 (1981).
130. Sacks, J. W. „One View too many: Courts take a Second Look at Liquidated Damages Provisions”. 34 *Boston B J* (1990).
131. Sagaert, V., et al. *The Draft Common Frame of Reference: national and comparative perspectives*. Cambridge: Intersentia Publishing, 2012.
132. Scalise, R. J. „Why no ‘efficient breach’ in the civil law?: a comparative assessment of the doctrine of efficient breach of contract”. 55 *The American Journal of Comparative Law* 4 (2007).
133. Schelhaas, H. N. “The UK Supreme Court Cases on Penalty Clause Cases from a Dutch Perspective”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
134. Schlueter, L. L. *Punitive Damages*. New York, 2010.
135. Schwenger, I. *Commentary on the United Nations Convention on the International Sale of Goods*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
136. Schwenger, I., Hachem, P. *The Scope of the CISG Provisions on Damages*, in: Saidov/Cunnington (eds), *Contract Damages: Domestic and International Perspectives*, Oxford: Hart Publishing, 2008.
137. Schwenger, I., Manner, S. „The Claim is Time-Bared: The Proper Limitation Regime for International Sales Contracts in International Commercial Arbitration”. 23 *Arb Int* (2007).
138. Scott, R. E., Kraus, J. S. *Contract Law and Theory*. New York: Lexisnexis, 2007.
139. Sebert, J. A. „Punitive and Non-pecuniary Damages in Actions Based Upon Contracts: Towards Achieving the Objective of Full Compensation”. 33 *UCLA Law Review* 6 (1986).
140. Seddon, N. C. *Cheshire and Fifoot's Law of Contract*. Chatswood: LexisNexis Butterworths Australia, 2008.
141. Simpson, A. W. B. *A History of a Common Law of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1987.
142. Smith, S. A. „Future Freedom and Freedom of Contract”. 59 *MLR* 2 (1996).
143. Smith, S. A. „In Defence of Substantive Fairness”. 112 *LQR* (1996).
144. Smits, J. M. *Elgar encyclopedia of comparative law*. Cheltenham, UK: Elgar, 2012.
145. Sohm, R. *The Institutes of Roman Law*. Gorgias Press LLC, 2002.

146. Solorzano, J. S. „An uncertain penalty: a look at the international community's inability to harmonize the law of liquidated damages and penalty clause”. 15 *Law and Business Review of the Americas* 14 (2009).
147. Steiner, E. *French Legal Method*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
148. Stigler, G. J. „The Economics of Information”. 69 *The Journal of Political Economy* 3 (1961).
149. Story, J. *Commentaries on Equity Jurisprudence*. London: Sweet & Maxwell, 1892.
150. Šulija, G. „Sutarties laisvės principas ir jo taikymo ribos: analizė tarptautinių aviacijos sandorių pavyzdžiu”. 78 *Teisės problemos* 4 (2012).
151. Swan, J. „Punitive Damages for Breach of Contract: A Remedy in Search for Justification”. 29 *Queen's L J* 2 (2004).
152. Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
153. Treitel, G. H. *Remedies for Breach of Contract*, in: Mehren (ed.), *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol VII, Chapter 16, Tubingen/Leiden/Boston: Mohr Siebeck, Martinus Nijhoff Publishers, 2001.
154. Treitel, G. H. *Remedies for Breach of Contract: A Comparative Account*. Oxford, 1988.
155. Treitel, G.H. *An outline of the law of contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
156. Tversky, A., Kahneman, D. „Rational choice and the framing of decisions”. 59 *Journal of Business* 4 (1986).
157. Vasarienė, D. *Civilinė teisė: paskaitų ciklas*. Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
158. Vitkus, S. „Penalty Clauses within Different Legal Systems”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2013).
159. Vitkus, S. „Teisminės kontrolės sutartų sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai”. *Social transformations in contemporary society* (2015).
160. Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014).
161. Waddams, S. M. *The Law of damages*. Toronto: Canada Law Book, 1983.
162. Warkol, C. S. „Resolving the Paradox Between Legal Theory and Legal Fact: The Judicial Rejection of the Theory of Efficient Breach”. 20 *Cardozo L Rev* (1998).
163. Weinrib, E. „Punishment and disgorgement of profit as contract remedies”. 78 *Chicago-Kent Law Review* 1 (2003).
164. Whincup, M. H. *Contract Law and Practice - The English System, with Scottish, Commonwealth, and Continental Comparisons*, 5th edn., Alphen aan den Rijn: Kluwer International (2006).
165. Yale, D. E. C. „Lord Nottingham's Chancery Cases”. 11 *Selden Society* 79 (1961).
166. Youngs, R. *English, French & German comparative law*. London: Routledge, 2014.
167. Zeller, B. „Penalty clauses: are they governed by the CISG?”. 23 *Pace International Law Review* 1 (2011).
168. Zeller, B. *Four-corners – the methodology for interpretation and application of UN convention on contracts for the international sales of goods*. Ph.D thesis, University of Melbourne, 2003.

169. Zimmermann, R. „Agreed payment for non-performance in European Contract law”, in *Studies in Canon Law and Common Law in Honor of R. H. Helmholz*, edited by Troy L. Harris. Berkeley: The Robbins Collection, 2015.
170. Zimmermann, R. *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
171. Zimmermann, R. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1990.

Teisės aktai ir kiti dokumentai

Tarptautiniai ir regioniniai

172. Beniliukso konvencija dėl sutartų baudų (1973) [Convention relative à la clause pénale. Bulletin/Publikatieblad Benelux 1973—7].
173. CISG-AC Opinion No. 10, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation in CISG Contracts, Rapporteur: Dr. Pascal Hachem, Bär & Karrer AG, Zurich, Switzerland. Adopted by the CISG-AC following its 16th meeting in Wellington, New Zealand on 3 August 2012.
174. Commission on European Contract Law. *The Principles of European Contract Law*, 1999.
175. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance.
176. Directive 93/13/ECC on Unfair Terms in Consumer Contracts [1993] OJ L95/29.
177. European Code of Contract published by the Gandolfi Initiative (2001).
178. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I).
179. Gandolfi Avant-projet (*Code Européen des Contrats: Avant-projet*, vol. I [Milan, 2004]).
180. Konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių. Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283.
181. Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).
182. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law. Brussels, 11.10.2011. COM(2011) 635 final; 2011/0284(COD).
183. Report of the Secretary-General: liquidated damages and penalty clauses (A/CN.9/161). Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law, 1979, Volume X.
184. Resolution No 38/135 of the 101st plenary meeting 19 December 1983.
185. Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft

Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009.

186. UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272.
187. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (2010 m. Redakcija).
188. United Nations Convention on the Limitation Period in the International Sale of Goods, 1974 (as amended in 1980).

Lietuvos

189. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
190. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
191. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

Užsienio šalių

192. 15 U.S.Code [interaktyvus] <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15>
193. 17 C.J.S. Contracts.
194. 63B American Jurisprudence 2d Products Liability (2012).
195. American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, Uniform Commercial Code [interaktyvus] <https://www.law.cornell.edu/ucc>
196. American Law Institute, Restatement (Second) of Contracts [interaktyvus] [http://www.lexinter.net/LOTWVers4/restatement_\(second\)_of_contracts.htm](http://www.lexinter.net/LOTWVers4/restatement_(second)_of_contracts.htm)
197. Austrijos civilinis kodeksas.
198. Austrijos komercinis kodeksas.
199. Belgijos civilinis kodeksas.
200. Bureau of Justice Statistics, Civil Bench and Jury Trials in State Courts, 2005 (2008), [interaktyvus] <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/cbajts05.pdf>
201. Bureau of Justice Statistics, Civil Trial Cases and Verdicts in Large Counties, 2001 (2004), [interaktyvus] <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/ctcvlc01.pdf>
202. California Civil Code [interaktyvus] <http://law.onecle.com/california/civil/1680.html>.
203. Catala, P. Proposals for reform of the law of obligations and the law of prescription (English translation by J. Cartwright & S. Whittaker, 2006).
204. Čilės civilinis kodeksas.
205. Com. in decret, ad. c. 4 (dilecti), X De arbitris (I. 43) No. 14, 1586 edition.
206. English Law Commission. Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages Report No. 247 (1997).
207. Estijos prievolių įstatymas.
208. French Code of Civil Procedure in English (Christian Dodd trans., 2004).
209. Institutes of Justinian.
210. Ispanijos civilinis kodeksas.
211. Italijos civilinis kodeksas.
212. Italijos Konstitucija.

213. Japonijos civilinis kodeksas.
214. Kroatijos prievolių įstatymas.
215. Latvijos civilinis kodeksas.
216. Law Commission's Working Paper, no. 61, „Penally Clauses and Forfeiture of Monies Paid”, 1975.
217. Moldovos civilinis kodeksas.
218. Olandijos civilinio proceso kodeksas.
219. Olandijos civilinis kodeksas.
220. Pietų Korėjos civilinis kodeksas.
221. Prancūzijos civilinis kodeksas.
222. Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses, 1999.
223. Šveicarijos prievolių kodeksas.
224. The False Claims Act (31 U.S.C. §§ 3729–3733).
225. The French Civil Code in English (J. H. Crabb trans., rev. ed. 1995).
226. The opinion of the Tribunal of Montpellier cited in Fenet, *Recueil complet des Travaux préparatoires du code civil*, Paris, 1827-28, IV.
227. The proposal for the modernization of the Spanish Civil Code on contracts (2009).
228. Vokietijos civilinis kodeksas.
229. Vokietijos komercinis kodeksas.
230. West's Louisiana statutes annotated. Louisiana West Pub. Co., 1997.
231. William of Rennes (circ. 1254) in Summa Raymundi, Lib. III, tit. 32, de poenis.

Teismų sprendimai

Europos Sąjunga

232. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2013-06-30, C-488/11.

Lietuva

233. Kauno apygardos teismo 2008 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-615-259/2008.
234. Kauno apygardos teismo 2012 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1060-324/2012.
235. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-310/2008.
236. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-488-302/2009.
237. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1314/2012.
238. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-130/2013.
239. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. birželio 30 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-890/2014.
240. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1748/2014.

241. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-523-370/2015.
242. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2001.
243. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-866/2002.
244. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-830/2002.
245. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-757/2002.
246. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 27d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-719/2002.
247. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1125/2003.
248. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1094/2003.
249. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1070/2003.
250. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2003.
251. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2004.
252. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2005.
253. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2005.
254. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-552/2005.
255. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2005.
256. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005.
257. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2005.
258. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2006.
259. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006.
260. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2006.
261. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-235/2007
262. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007.

263. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007.
264. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007.
265. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.
266. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2007.
267. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-281/2008.
268. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008
269. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562/2008.
270. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008.
271. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-408/2008.
272. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008.
273. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008.
274. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009.
275. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2009.
276. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2010.
277. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2010.
278. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.
279. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-384/2010.
280. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2011.
281. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-227/2011.
282. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-400/2011.
283. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-18/2011.
284. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-57/2012.

285. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2012.
286. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2012.
287. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2012.
288. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2012.
289. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2013.
290. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2013.
291. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2013.
292. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2013.
293. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. AC-37-1.
294. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014.
295. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2014.
296. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290-706/2015.
297. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-916/2015.
298. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138-686/2015.
299. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156-687/2015.
300. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63/2015.
301. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234-248/2016.
302. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131-687/2016.
303. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100-686/2016.
304. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-584-280/2014.

Užsienio šalys

305. *Addis v. Gramophone Co Ltd* [1909] AC 488.

306. *American Multi-Cinema, Inc. v. Southroads*, L.L.C., 119 F. Supp.2d 1190 (D.Kan. 2000).
307. *Ariston SRL v. Charly Records Ltd.* (1990) Independent, 13 April.
308. *Arrowhead School District No 75, Park County v. Klyap*, Mt Sup Ct, 28 October 2003, 79 P3d 250.
309. *Astley Weldon* (1801) 2 B& P 346; 126 ER 1318.
310. *Azimut-Benetti SpA (Benetti Division) v. Darrel Marcus Healey* [2010] EWHC 2234 (Comm).
311. *Bank of New Mexico v. Rice*, 78 N.M. 170, 429 P.2d 368 (1967).
312. *Banta v Stamford Motor Co.* 92 A 665 (Conn 1914).
313. *Barrie School v. Patch*, 401 Md. 497 (2007).
314. *Brecher v. Laikin*, 430 F. Supp. 103 (S.D.N. Y. 1977).
315. *Bridge v. Campbell Discount Co. Ltd* [1962] 1 AU ER 385, [1962] AC 600.
316. *California & Hawaiian Sugar Co v Sun Ship Inc*, 794 F2d 1433 [1986]; cert den 484 US 871 [1987].
317. *Cavendish Square Holding BV v El Makdessi* [2015] UKSC 67.
318. *Cellulose Acetate Silk Co. Ltd v. Widnes Foundry* (1925), Ltd. [1933] AC 20.
319. *Clydebank Engineering and Shipbuilding Co. Ltd v. Don Jose Ramos Yzquierdo Y Castaneda* [1905] AC 6.
320. *Cook v. Evatt* (No.2) [1992] 1 N.Z.L.R. 676.
321. *Cotheal v. Talmage* (1854) 9 N.Y. 551, 553.
322. *Days Inn Worldwide, Inc. v. Sonia Investments*, 237 F.R.D. 395, 397-98 (N.D. Tex. 2006).
323. *Diestal v Stevenson* [1906] 2 KB 345.
324. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.
325. *EFT Commercial Ltd v. Security Change Ltd (No 1)* [1993] SLT128.
326. *Elsley Estate v. J.G. Collins. Insurance Agencies Ltd.*, [1978] 2 S.C.R. 916.
327. *Entergy Services, Inc. & Entergy Arkansas, Inc. v. Union Pacific Railroad*, 35 F. Supp. 2d 746 (D. Neb. 1999).
328. *Evans v. Moseley* (1911) 84 Kan, 322.
329. *Farley v. Skinner* [2001] UKHL 49; [2002] 2 AC 732.
330. *Fischer v. Johns-Manville Corp.*, 193 N.J. Super. 113 (N.J. Super. Ct. App. Div. 1984).
331. *Ford Motor Co v Armstrong* (1915) 31 TLR 267, para. 10.33.
332. *Frame v. Smith*, [1987] 2 S.C.R. 99.
333. *Friend v. Burgh* [1679] Rep T Finch 437; 23 ER 238.
334. *General Motors Co v. Piskor*, 281 Md. 627, 381 A.2d 16 [1977].
335. *Giesecke v. Cullerton* (1917) 117 N.E 777.
336. *Gilbert-Ash (Northern) Ltd v. Modern Engineering (Bristol) Ltd* [1973] 3 All ER 195, [1973] 3 WLR 421, [1974] AC 689.
337. *Grooms v. Rice*, 429 P.2d 298 (Colo. 1967).
338. *H & M Driver Leasing Service, Unlimited, Inc v. Champion International Corporation*, II Ct App, 17 March 1989, 536 NE2d 858.
339. *Hadley v. Baxendale* (1854) 9 Exch. 341,156 E R 145.
340. *Insurance Center, Inc. v. Taylor*, 94 Idaho 896, 899 (Idaho 1972).

341. *International Minerals & Chemical Corp v. Karl O Helm AG* [1986] 1 Lloyd's Rep 81 (QB) 105.
342. *Jaquith v. Hudson*, 5 Mich. 123 (1858).
343. *Jobson v. Johnson* [1989] WLR 1026.
344. *Kelly v. Marx*, 705 N.E.2d 1114 ["Kelly II"] (Mass. 1999).
345. *Kemble v. Faren* (1829) 6 Being 141; 130 ER 1234.
346. *Lake River Corp. v. Carborundum Co.* United States Court of Appeals, Seventh Circuit. 769 F.2d 1284 (1985).
347. *Lee v. Skalbania* (1987), 47 R.P.R. 162, [1987] B.C.J. No. 2502 (QL) (S.C.).
348. *Lionel Simon v. San Paolo U.S. Holding Company, Inc.*, 35 Cal.4th 1159 (Cal. 2005).
349. *Lucy v. Zehmer*, 84 S.E.2d 516 (W.Va. 1954).
350. *Luna v. Smith*, 861 S.W.2d 775 (Mo. App. S.D. 1993) 61:324.
351. *Mastrobuono v. Shearson Lehman Hutton, Inc.* 514 U.S. 52 (U.S. 1995).
352. *Mega Constr. Co. v. United States*, 29 Fed. Cl. 396, 424 (1993).
353. *Milroy v. Allstate Ins. Co.*, 151 P.3d 922 (Okla. Civ. App. 2006).
354. *Moseley v. All Things Possible, Inc.*, 719 S.E.2d 656 (S.C. 2011).
355. *O'Donnell v. Truck and Machinery Sales Limited* [1998] 4 IR 191.
356. *OBG Ltd v. Alan* [2008] 1 AC 1 (HL).
357. *Ontario Ltd v Torrey Springs II Associates Ltd Partnership*, Ont Ct App, 4 July 2005, 256 DLR (4th) 490.
358. *Oscar de la Renta, Ltd v Mulberry Thai Silks, Inc*, US Ct App (SD NY), 17 April 2009, 2009 WL 1054830.
359. *Pagnan & Fratelli v. Coprosol SA* [1981] 1 Lloyd's Rep. 283.
360. *ParkingEye Ltd v Beavis* [2015] UKSC 67.
361. *Peachey v. The Duke of Somerest* (1721) 1 Strange 447; 93 ER 626.
362. *Philips Hong Kong Ltd v. Attorney General of Hong Kong* (1993) 61 BLR 41.
363. *Polly Ann Barber v. Kimbrell's Inc and Furniture Distributors, Inc*, 577 F.2d 216 (4th Cir. 1978).
364. *Reade v. TPK of NJ Development Corp.* A-6704-03T5 (N.J. Super. App. Div. 2006).
365. *Ringrow Pty Ltd v. BP Australia Pty Ltd* [2005] HCA 71.
366. *Robophone Facifides Ltd v. Blank* [1966] 3 All ER 128.
367. *Romero v. Mervyn's*, 109 N.M. 249 (N.M. 1989).
368. *Sainter v. Ferguson* (1849) 7 CB 716, 137 ER 283.
369. *Sanders & Abies v. Carter* (1893) 91 Ga 450.
370. *Seidlitz v. Auerbach*, 230 N.Y. 167, 129 N.E. 461 (1920).
371. *Shapiro v. Grinspoon*, 541 N.E.2d 359 (Mass. App. Ct. 1989).
372. *Sloman v. Walter* (1784) 1 Bro. CC. 418; 28 ER 1213.
373. *State Farm Mutual Automobile Insurance Company v. Campbell*, 123 S.Ct. 1513 (U.S. 2003).
374. *Suisse Atlantique Societe d'Armement SA v. NV Rotterdamsche Kolen Centrale* [1967] 1 AC 361 (HL).
375. *Tobacco Co v. Parslay* [1936] 2 All E.R. 515.
376. *Umfraville v. Lonstede* YB 2 and 3 Edw II (Selden Society) 58.
377. *United States of America ex rel. June E. Smith v. Gilbert Realty Co.*, 840 F.Supp. 71 (E.D. Mich. 1993).

- 378. *Vorvis v. Insurance Corporation of British Columbia*, [1989] 1 S.C.R. 1085.
- 379. *Wadsworth v Lydall* [1981] 2 All ER 401 CA.
- 380. *Wall v. Rederiaktiebolaget Luggude* [1915] 3 KB 66.
- 381. *Wallis v. Smith* (1882) 21 Ch.D. 243.
- 382. *Wangen v. Ford Motors Co.*, 294 N.W.2d 437 (Wis. 1980).
- 383. *Wassenaar v. Panos*, 331 N.W. 2d 357 (Wis. 1983).
- 384. *Wasserman's Inc. v. Middletown*, 645 A.2d 100 (N.J. 1994).
- 385. *Webster v Bosanquet* [1912] A.C. 394.
- 386. *White v. Benkowski*, 37 Wrs. 2d 285 (Wis. Ct. App. 1967).
- 387. *Wilson v Love* [1896] 1 QB 626.
- 388. *XCO International Inc. v. Pacific Scientific Co.*, 369 F.3d 998, 1001-05 (7th Cir. 2004).

Simas Vitkus

SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINOS
SUTARTOS SUMOS: IŠ ANKSTO APTARTI
NUOSTOLIAI IR NETESYBOS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2019

Daktaro disertacija rengta 2012-2018 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Egidijus Baranauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001) (2012-2014 metais);

doc. dr. Lina Novikovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001) (2014-2018 metais).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Simona Drukeitinienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Mads Andenas (Oslo universitetas, Norvegija, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Julija Kiršienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė S 001);

prof. dr. Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

partn. prof. dr. Gediminas Sagatys (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija bus ginama viešame teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2019 m. birželio 6 d. 13 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2019 m. gegužės 6 d.

Daktaro disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius), Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, Vilnius) ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

Simas Vitkus

SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINOS SUTARTOS SUMOS: IŠ ANKSTO APTARTI NUOSTOLIAI IR NETESYBOS

SANTRAUKA

Mokslinė problema

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁹²⁶ (toliau – Lietuvos CK) leidžia pačioms šalims pasirinkti netesybų rūšį bei susitarti dėl jų skaičiavimo metodikos ir dydžio. Tam sąlygas sudaro sutarčių laisvės principas bei sutarčių teisėje vyraujantis dispozityvusis teisinio reguliavimo metodas. Tačiau sutarčių laisvės principu šalims draudžiama piktnaudžiauti, kad nebūtų nustatomi neprotingai dideli netesybų dydžiai. Teisminė netesybų mažinimo galia leidžia užtikrinti šalių teisėtų interesų pusiausvyrą⁹²⁷ bei apsaugoti skolininko interesus, kad nekiltų nepagrįstas kreditoriaus praturtėjimas. Tokia lanksti kontrolė iš esmės būdinga visoms kontinentinei teisės tradicijai priklausančioms šalims.

Tuo tarpu bendrajai teisei priklausančioms jurisdikcijoms būdinga sutarčių laisvės principą varžanti pozicija, kadangi jose pagal tradicinį požiūrį iš anksto aptarti nuostoliai negali viršyti pagrįstai tikėtinų kreditoriaus nuostolių⁹²⁸. Todėl jeigu Lietuvoje prievolių vykdymą užtikrinantis poveikis būtų griežtai kontroliuojamas, teisinis reguliavimas tapėtų panašus į bendrosios teisės modelį. Atsakyti į klausimą, ar tai reikštų žingsnio atgal žengimą sutartų sumų teisinio reguliavimo prasme, galima būtų tik atlikus su sutartomis sumomis susijusio kontinentinės bei bendrosios teisės sistemų teisinio reguliavimo, teismų praktikos bei teisės doktrinos lyginamąją analizę. Tokia analizė kartu padėtų atsakyti į šiuos esminius tyrimo klausimus: *pirma*, kaip Lietuvoje veikiantis netesybų teisinis reguliavimas užtikrina sutarties šalių teisėtų interesų pusiausvyrą; *antra*, koks tokio reguliavimo poveikis yra sutartinių santykių stabilumui, ypač kai kalbama apie lygiavertę derybinę padėtį užimančias komercines šalis; *trečia*, kaip turi būti tobulinamas netesybų teisinis reguliavimas, siekiant maksimalaus teisinio tikrumo komerciniuose sutartiniuose santykiuose bei kartu išlaikant optimalią teisėtų interesų pusiausvyrą. Pastarasis klausimas atspindi pagrindinę mokslinio tyrimo problemą. Ieškant pagrindinės problemos sprendimo būdų, neišvengiamai reikia išspręsti eilę problemų, kurios detalizuoja pagrindinę tyrimo problemą. Pavyzdžiui, turėtų būti svarstoma, ar komercinio pagrindimo testo (angl. *commercial justification test*) pritaikymas Lietuvos CK įtvirtintoms netesyboms sustiprintų teisinį tikrumą ir šalių autonomiją sutartiniuose santykiuose Lietuvoje; o galbūt reikalingas kur kas radikalesnis sprendimas, įtvirtinant iš anksto aptartus nuostolius kaip atskirą atsakomybės formą ir nustatant papildomus šios sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia pagrindus, kai sutarta suma yra neprotingai didelė ir (arba) kai sutarties procese pasireiškia nesąžiningumas⁹²⁹. Tačiau, kaip minėta, derybinės padė-

926 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

927 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p.116.

928 Klimas, T. Comparative contract law: a transsystemic approach with an emphasis on the continental law. Cases, text and materials. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2006, p. 359.

929 Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law

ties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose, todėl tik atlikus visapusišką sutartų sumų teisminės kontrolės analizę bus galima išsiaiškinti, koks teisminės kontrolės modelis gali padėti ne tik maksimizuoti teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose, bet kartu užtikrintų optimalią šalių teisėtų interesų pusiausvyrą.

Šalys, sudarydamos sutartį, visuomet gali įtraukti tokių netesybų dydį, kuris vertinant pagal teismų praktikoje įtvirtintus kriterijus turėtų būti mažinamas. Tokių netesybų dydį pagal Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį priimtina traktuoti, kaip neprotingai arba aiškiai per didelį. Neprotingai didelį netesybų dydį gali lemti skirtingos aplinkybės: pavyzdžiui, sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą gali lemti galimų nuostolių įrodinėjimo bei vertinimo sunkumai arba užimama nelygiavertė derybinė padėtis. Todėl tam tikrais atvejais sutartų sumų dydžiai turi būti teismų kontroliuojami. Bet ar visais atvejais sutarta suma turi būti kontroliuojama, net kai ji yra neprotingai arba aiškiai per didelė? Ar vis dėlto turėtų būti nustatytos tam tikros išimtys, kada šios sumos, neatsižvelgiant į jų neprotingą arba aiškiai per didelį dydį, būtų pateisinamos, pavyzdžiui, kai sutartis sudaroma tarp lygiavertę derybinę padėtį užimančių šalių?

Žinome, jog komercinėms šalims yra keliami aukštesni atidumo bei rūpestingumo reikalavimai ir tai savaime suprantama, kadangi verslininkai laikomi savo srities profesionalais. Tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl tiek Lietuvos, tiek kitų šalių teisės doktrinoje jaučiamas poreikis diferencijuoti sutartų sumų teisminės kontrolės lygį. Iš dalies visai pagrįstai galėtų būti keliamas klausimas, ar verslininkų, kaip savo srities profesionalų, nustatytoms sutartoms sumoms apskritai turi būti taikoma kokia nors teisminė kontrolė. Juk vis dėlto šalys pačios laisva valia pasirašo sutartį, sutikdamos su joje įtvirtintomis sąlygomis. Šalys turi galimybę derėtis dėl kiekvienos į sutartį įtrauktos sąlygos, įskaitant už sutarties pažeidimą numatomą mokėti sumą. Todėl nepasinaudojus šia teise, šalys turi būti pačios laikomos atsakingomis dėl visų iš sutartinių santykių kylančių padarinių. Tokia prielaida visiškai priimtina, situaciją vertinant vien tik sutarčių laisvės principo kontekste. Kita vertus, derybinės padėties nelygiavertiškumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Todėl sutartų sumų teisminė kontrolė, kuri užtikrina teisėtų interesų pusiausvyrą, gali būti reikalinga ir toms sandorių šalims, kurios nors ir turi komercinės šalies statusą, tačiau stokoja specifinės patirties, žinių ir profesionalumo, kas galiausiai nulemia šios šalies nelygiavertę derybinę padėtį. Todėl svarbu tampa atsakyti į klausimą, koks teisminės kontrolės modelis padėtų maksimizuoti teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose bei tuo pačiu leistų palaikyti optimalią šalių teisėtų interesų pusiausvyrą.

Atsižvelgiant į tai, kad dabartiniu metu sutartys dažnai sudaromos tarp šalių iš skirtingų pasaulio valstybių, o sudaromose sutartyse būna naudojami tokie teisės institutai, kurių nereglamentuoja Lietuvos teisė, taip pat į tai, kad tais atvejais, kai šalys yra iš tos pačios valstybės, jų teisė pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę nėra suvaržyta⁹³⁰, atitinkamai pasirinkta teisė gali būti taikoma visai sutarčiai ar tik jos daliai⁹³¹, todėl būtina išsiaiš-

of the Republic of Lithuania”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014), p. 191.

930 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės (Roma I), 3 str. 1 d.

931 Ibid.

kinti, kaip turėtų būti teisiškai vertinama situacija, kai, pavyzdžiui, verslininkai į sutartį įtraukia iš anksto aptartus nuostolius, tačiau sutarčiai taikytiną teisę nurodo Lietuvos teisę, kuri nei aiškiai įtvirtinta, nei draudžia iš anksto aptartų nuostolių taikymą. Šiuo aspektu kyla nemažai probleminių klausimų, pavyzdžiui, ar bendrojoje teisėje naudojamų iš anksto aptartų nuostolių sąlygų su visomis jiems būdingomis taisyklėmis taikymas pagal Lietuvos teisę yra galimas. Be to, iš anksto aptartų nuostolių sąlyga į sutarties tekstą gali būti įtraukiama ir tuo atveju, kai šalių sudaroma sutartis būna iš anksto parengta pagal užsienio subjektų arba tarptautinių organizacijų standartines sutarčių formas. Tokia situacija gali susiklostyti dėl to, kad šiose standartinėse sutarčių formose atsispindi bendrosios teisės tradicijos nuostatos. Pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos reikšmė jaučiama Tarptautinės inžinierių konsultantų organizacijos parengtose FIDIC standartinėse rangos sutarčių sąlygose⁹³². Laikoma, kad tarp FIDIC standartinių rangos sutarčių sąlygų yra įtraukti iš anksto aptarti nuostoliai, nepaisant to, kad tiesiogiai iš anksto aptartų nuostolių terminas nėra vartojamas⁹³³. Turint omenyje tai, jog pagal minėtas standartines sąlygas parengtos sutarties atžvilgiu gali būti taikoma Lietuvos teisė, kyla problemiškas klausimas: kaip turėtų būti sprendžiamas iš anksto aptartų nuostolių, kurie būna įtraukti į standartines sutarties sąlygas, taikymo klausimas Lietuvos teisėje? Kokios apskritai galimybės Lietuvoje taikyti bendrojoje teisėje žinomą iš anksto aptartų nuostolių institutą? Ieškant atsakymo į pastarąjį klausimą, neišvengiamai kyla ir kiti papildomi klausimai: pavyzdžiui, koks yra netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių santykis?; ar iš anksto aptarti nuostoliai turi skolininko atsakomybę ribojantį poveikį?; ar iš anksto aptarti nuostoliai gali būti mažinami? ir kt.

Tyrimo aktualumas

Kaip jau minėta, Lietuvos CK leidžia pačioms šalims pasirinkti netesybų rūšį bei susitarti dėl jų skaičiavimo metodikos ir dydžio. Tačiau su naujojo Lietuvos CK priėmimu ėmė galioti tam tikros taisyklės, susijusios su nuostolių bei netesybų įskaitymu. Jeigu pagal 1964 metų Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau – LTSR) CK⁹³⁴ 228 straipsnyje įtvirtintas nuostatas kreditorius iš skolininko galėjo reikalauti su kreditoriaus nuostoliais sumuojamų baudinių netesybų priteisimo, tai tokio reglamentavimo naujojo Lietuvos CK 6.73 straipsnio 1 dalimi bei 6.258 straipsnio 2 dalimi buvo atsisakyta, numatant įskaitymo principo taikymą, kai pareiškiami reikalavimai dėl nuostolių ir netesybų priteisimo. Minėti Lietuvos CK straipsniai taip pat numato teismui galimybę sumažinti netesybas skolininko prašymu arba *ex officio*, jeigu skolininkas būtų iš dalies įvykdęs savo sutartinę prievolę arba jeigu netesybos būtų nepagrįstai didelės, lyginant su realiai patirtais nuostoliais. Iki 2007 metų praktiką suvienodinuso Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimo⁹³⁵, teismai laikėsi pozicijos, kad 0,02 procentų dydžio delspinigiai buvo tas netesybų dydis, kuris turėjo būti kreditoriams priteisiamas, kaip jų minimalūs nuostoliai.

932 Jaeger, A. V., Hok, G. S. *Fidic – A Guide for Practitioners*. Heidelberg: Springer, 2011, pp. 99–118. Autoriai nurodo, jog FIDIC standartinės rangos sutarčių sąlygos yra parengtos profesionalia anglų kalba ir remiantis bendrosios teisės tradicija.

933 *Ibid.*, p. 101.

934 Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

935 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

Todėl jeigu nebuvo nustatomi didesni kreditoriaus nuostoliai, jis jų nepatyrė arba teismo metu jų neįrodinėjo, taip pat jeigu šalys nebuvo susitarusios dėl išimtinių ar alternatyvių netesybų, teismai, vadovaudamiesi Lietuvos CK 6.210 ir 6.261 straipsniuose numatytais palūkanų normomis pagal pinigines prievoles, pripažindavo, kad minimalius kreditoriaus nuostolius atlygina 0,02 procentų dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną. Tačiau 2007 metų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suvienodino praktiką dėl netesybų mažinimo ribų, išaiškindamas, kad netesybų instituto ypatumai neleidžia jų mažinti iki kreditoriaus minimalių nuostolių (t. y. 0,02 procentų dydžio delspinigių) pagal Lietuvos CK 6.210 ir 6.261 straipsnius arba iki realių kreditoriaus patirtų nuostolių, kadangi būtų paneigiamas sutarčių laisvės principas⁹³⁶. Šiuos pokyčius iš esmės sąlygojo šalių teisėtų interesų pusiausvyros poreikis ir sutarčių laisvės principo reikšmės augimas.

Kontinentinėje teisėje teisminės mažinimo galios įtvirtinimą sutartų sumų atžvilgiu paskatino 1978 metų Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimta rezoliucija „Dėl netesybų civilinėje teisėje“ (toliau – Rezoliucija)⁹³⁷. Tai vienas pirmųjų bendrų valstybėms narėms skirtų teisės aktų, užtikrinančių kreditoriaus interesų apsaugą netesybomis ir įtvirtinančių pagrindinius netesybų instituto bruožus. Šios Rezoliucijos nuostatomis pasinaudota rengiant Lietuvos CK normas, reglamentuojančias netesybų institutą⁹³⁸. Reikšmė nacionaliniam reguliavimui jaučiama ir iš pavyzdinės teisės šaltinių⁹³⁹, kurie tarptautiniu ir regioniniu Europos Sąjungos mastu vienodina skirtingą teisinį reguliavimą⁹⁴⁰. L. Miller teigimu, tai rodo vykstant tam tikrą skirtingų teisės tradicijų „susiliejamą“ sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje⁹⁴¹. Atsižvelgiant į galimą pastarojo proceso vyksmą, aktualu tampa išsiaiškinti, kokio vis dėlto teisinio reguliavimo link Lietuvoje turėtų būti einama.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad bendrosios teisės tradicijos valstybėse, teismai turi plačią diskreciją, leidžiančią paternalistiškai kontroliuoti šalių laisva valia pasirinktas teisių apsaugos priemones⁹⁴². Turint omenyje visus tarptautinius mėginimus suderinti dviejų skirtingų teisės tradicijų požiūrius į sutartų sumų reguliavimą⁹⁴³, kyla klausimas,

936 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010.

937 Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

938 Lietuvos CK 6.71 – 6.75 str.

939 Commission on European Contract Law, Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III-3:712 str.

940 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 382

941 Miller, L. „Penalty clauses in England and France: a comparative study”. 53 *International and Comparative Law Quarterly* 1 (2004), p. 85.

942 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), p. 436.

943 Siekiant suvienodinti dviejų skirtingų teisės tradicijų teisinį reguliavimą, skirtą sutartoms sumoms, buvo parengtos UNCITRAL bendrosios taisyklės, kurios taip ir neįsigaliojo. Žr. UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. UNCITRAL Yearbook XIV (1983), 272; taip pat žr. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai

kokį poveikį ir reikšmę tokią plačią paternalistinę intervenciją į sutartinius santykius įtvirtinantis teisinis reguliavimas galėtų turėti Lietuvos, kaip vienos iš kontinentinės teisės tradicijos atstovų, teisėje reglamentuojamo netesybų instituto atžvilgiu? Juolab, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra minimi šalių nustatyti iš anksto aptarti nuostoliai (angl. *liquidated damages*), nors Lietuvos teisėje šis institutas nėra reglamentuojamas⁹⁴⁴. Be to, 2016 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pirmą kartą tiesiogiai sprendė klausimą dėl galimybės Lietuvoje taikyti bendrojoje teisėje žinomą iš anksto aptartų nuostolių institutą⁹⁴⁵. Todėl darbe bus analizuojama teismo pozicija ir išaiškinimai, susiję su iš anksto aptartų nuostolių taikymo galimybe Lietuvoje.

J.M. Perillo žodžiais, niekur sutarčių teisėje nepasireiškia toks ryškus bendrosios teisės ir kontinentinės teisės nesuderinamumas, koks yra sutartų sumų teisiniame reguliavime⁹⁴⁶. Netesybų institutas, kurį reglamentuoja Lietuvos CK⁹⁴⁷, siejamas su dvejoja prigimtimi, t. y. civilinės atsakomybės forma bei prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas⁹⁴⁸. Toks netesybų instituto pobūdis lemia tai, kad Lietuvos sutarčių teisėje prioritetą yra iš esmės teikiamas realiam sutarties vykdymui. Lietuvos teisės doktrinoje pripažįstama, jog šalys, įtraukdamos netesybų sąlygą į sutarties tekstą, pirmiausiai siekia skatinti ją tinkamai vykdyti⁹⁴⁹. Šis požiūris į netesybas yra priimtinas daugelyje kontinentinės teisės tradicijai priklausančių jurisdikcijų, tačiau bendrojoje teisėje pagal tradicinę vertinimą nesuderinamas su viešąja tvarka (angl. *public policy*)⁹⁵⁰ bei teisės doktrinoje vyraujančiais nesąžiningumo (angl. *unconscionability*)⁹⁵¹, teisingos kompensacijos (angl. *just compensation*)⁹⁵² principais bei „efektyvaus pažeidimo“ (angl. *efficient breach*)⁹⁵³ teorija. Bendrojoje teisėje šalių įtraukta sąlyga yra galiojanti ir vykdytina tik tuomet, jei teis-

---

(2010 m. Redakcija). Nors PICC 7.4.13 straipsnis iš esmės įtvirtina netesybas su jų mažinimo galimybe, bet tai yra pavyzdinės arba negriežtosios (angl. *soft law*) teisės šaltinis.

944 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006.

945 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234-248/2016.

946 Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 Fordham Law Review 1 (1994), p. 313.

947 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. Netesyboms reguliuoti skirtos nuostatos, esančios Lietuvos CK šeštos knygos V skyriaus skirsnyje „Netesybos“, bei dalis nuostatų, esančių XXII skyriaus antrame skirsnyje „Sutartinė atsakomybė“.

948 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1125/2003; 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2004; 2005 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-514/2005; 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2006.

949 Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 208.

950 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

951 Marrow, P. B. „The unconscionability of a liquidated damages clause: a practical application of behavioral decision theory”. 22 Pace Law Review 1 (2001), p. 47.

952 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 Columbia Law Review 4 (1977), pp. 554-594.

953 Laikoma, kad savanoriškas skolininko, kuriam sutartinių prievolių vykdymas yra nuostolingas, sutarties nutraukimas ir nuostolių už tai kreditoriui šumokėjimas, yra veiksmingesnė kreditoriaus teisių apsaugos priemonė už realų sutarties įvykdymą. Žr. Posner, R. Economic analysis of law. New York: Aspen Publishers, 1998, p. 802.

mas, pritaikęs „protingumo” testą (angl. *test of reasonableness*)⁹⁵⁴, ją kvalifikuoja iš anksto aptartais nuostoliais. Tuo tarpu jeigu teismas tokią sąlygą kvalifikuotų bauda (angl. *penalty*), tokia sąlyga paprasčiausiai būtų pripažįstama negaliojančia (angl. *void*). Tada sąžininga sutarties šalis iš skolininko galėtų prisiteisti tik realiai patirtus ir įrodytus nuostolius. Būtent dėl to, kad bauda gali būti siekiama šalis atgrasyti nuo sutartimi prisiimtų prievolių nevykdymo arba netinkamo vykdymo, daugelyje bendrajai teisei priklausančių jurisdikcijų jos yra draudžiamos. Kaip galima matyti, netesybos, iš anksto aptarti nuostoliai bei sutartos baudos turinio prasme nėra tapačios sąvokos, bet apibrėžia vieną nuo kitos besiskiriančias teisines kategorijas. Tačiau neretai šios sąvokos gali būti tarpusavyje painiojamos. Todėl mokslinio tyrimo aktualumas pasižymi ir tuo, kad bus atskleidžiamas kiekvienos iš šių kategorijų konkretus turinys su visa būdinga teorine bei praktine specifika.

Lietuvos teisės doktrinoje yra išreiškiamas požiūris, jog iš anksto aptarti nuostoliai turi būti vertinami kaip atskiras prievolių užtikrinimo būdas bei atsakomybės forma ir kad juos taikant Lietuvos teisėje turėtų būti vadovaujama užsienio šalių praktika⁹⁵⁵. Tačiau ne visi Lietuvos teisėtyrininkai su pastaruoju požiūriu sutinka⁹⁵⁶. Siekis atskleisti požiūrio dėl iš anksto aptartų nuostolių vietos Lietuvos teisėje pagrįstumą tik dar kartą parodo netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių lyginamosios analizės svarbą. Taigi šis tyrimas ne tik padės įvertinti minėtų institutų tarpusavio sąveiką, atskleis skirtingo teisinio reguliavimo ypatumus, privalumus, trūkumus bei tendencijas ir leis nustatyti teorijoje bei praktikoje kylančias problemas, o taip pat padės nustatyti sutartų sumų teisminės kontrolės modelį, geriausiai užtikrinantį šalių teisėtų interesų pusiausvyrą, bei įvertinti iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje galimybes.

Atlikto tyrimo rezultatai bus naudingi Lietuvos įstatymų leidėjui, siekiančiam tobulinti dabartinių netesybų teisinį reglamentavimą bei pašalinti jo trūkumus, o taip pat Lietuvos teismams, sprendžiantiems klausimus dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo, netesybų nepagrįsto dydžio ir jų mažinimo. Tyrimu siekiama įnešti daugiau aiškumo apie sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės reguliavimą ir taikymą. Pateikta informacija leis susipažinti su įvairiomis teisės vienodinimo iniciatyvomis bei procesais ir skirtingų teisės sistemų teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos ypatumais. Disertaciniame darbe pateikiama analizė ir probleminių klausimų sprendimo būdai padės formuoti nuoseklią teismų praktiką, kurioje būtų siekiamas maksimalus teisinis tikrumas komerciniuose sutartiniuose santykiuose, išlaikant optimalią šalių teisėtų interesų pusiausvyrą. Disertacinio darbo autorius tikisi, kad moksliniame darbe nagrinėjami ir su juo susiję klausimai taps tvirtu pagrindu naujiems tyrimams atlikti.

954 Šis testas susideda iš dviejų kriterijų – iš anksto aptartų nuostolių sumos proporcingumo ir realių nuostolių įrodinėjimo sudėtingumo vertinimo, žr. Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), pp. 385–386.

955 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 *Justitia* (2012), p. 70.

956 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 *Teisė* (2013), p. 48.

Tyrimo objektas

Šio tyrimo objektas – iš anksto aptarti nuostoliai ir netesybos kaip kreditorių teisių gynimo priemonės, taikomos sutarties pažeidimo atveju.

Tyrimo tikslas

Įvertinti iš anksto aptartų nuostolių instituto taikymo galimybes Lietuvos teisėje, netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių kaip kreditorių teisių gynimo priemonių sąveikos kontekste.

Tyrimo uždaviniai

Siekiant užsibrėžto tikslo, tyrime keliami šie uždaviniai:

1. Atskleisti iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų teisinio reguliavimo ištakas ir raidą kontinentinėje bei bendrojoje teisėje.
2. Išskirti bendrajai teisei būdingų iš anksto aptartų nuostolių bei kontinentinei tradicijai būdingų netesybų panašumus bei skirtumus.
3. Nustatyti iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų teisminės kontrolės sąlygas bei modelius ir įvertinti, kuris modelis leidžia geriausiai užtikrinti pusiausvyrą tarp šalių teisėtų interesų.
4. Įvertinti bendrojoje teisėje naudojamo iš anksto aptartų nuostolių instituto taikymo prielaidas Lietuvoje.

Tyrimo struktūra

Tyrimą sudaro įvadas, keturi dėstomosios dalies skyriai, išvados bei pasiūlymai.

Pirmajame skyriuje nagrinėjamos iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų teisinio reguliavimo ištakos ir raida. Bendrojoje teisėje iš anksto aptartų nuostolių ištakos siejamos su Anglijoje naudotu baudiniu įsipareigojimu (angl. *penal bond*), kurio vystymosi raidą paskatino Anglijos „teisingumo“ teisė. Tuo tarpu kontinentinėje teisėje netesybų ištakos siejamos su romėnų teisėje veikusiomis „*stipulatio poenae*“ sąlygomis, o sutartų sumų teisinio reguliavimo pokyčiams didžiulę reikšmę turėjo kanonų teisė bei Prancūzijos kodeksas. Pirmajame tyrimo skyriuje nagrinėjamos ne tik sutartų sumų teisinio reguliavimo ištakos ir raida skirtingose teisės tradicijose bei sistemose, bet kartu atskleidžiamas nagrinėjamų teisės sistemų tarpusavio ryšys sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje.

Antrajame skyriuje iš anksto aptarti nuostoliai ir netesybos tiriami pagal konkrečius praktinio veikimo klausimus: paskirtį, skolininko atsakomybę ribojantį poveikį, taikomą vertinimo laiką, įrodinėjimo našta, atsakomybei reikšmingas aplinkybes, santykį su kitomis teisių gynimo priemonėmis, ieškinio senatį. Šiame skyriuje atskleidžiami netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių praktinio veikimo panašumai ir skirtumai įvairiose teisės sistemose.

Trečiajame skyriuje nagrinėjamos sutartų sumų teisminės kontrolės sąlygos bei modeliai, tarp kurių yra lanksčioji, griežtoji, mišrioji ir minimali teisminė kontrolė. Siekiama atskleisti minėtų teisminės kontrolės modelių specifiką skirtingose teisės sistemose, jų privalumus ir trūkumus, teisinio reguliavimo tendencijas bei perspektyvą. Taip pat siekiama nustatyti, koks sutartų sumų teisminės kontrolės modelis geriausiai užtikrintų šalių interesų pusiausvyrą.

Ketvirtajame skyriuje keliamas klausimas dėl galimybės Lietuvos teisėje taikyti ben-drojoje teisėje žinomą iš anksto aptartų nuostolių institutą, kartu siekiant įvertinti netesy-bų bei iš anksto aptartų nuostolių tarpusavio sąveiką. Šiame skyriuje įvertinamos skirtingos Lietuvos teisės doktrinoje išreikštos pozicijos dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo galimybės Lietuvoje, taip pat pateikiama ir autoriaus pozicija pastaruoju klausimu.

Tyrimo pabaigoje formuluojamos pagrindinės išvados bei pateikiami pasiūlymai.

Tyrimo rezultatų apibavimas

Tyrimo metu buvo atliktos stažuotės Amsterdamo universitete įsteigtime Europos sutarčių teisės studijų centre, Max Planck tarptautinės privatinės ir lyginamosios teisės institute bei Edinburgo universitete. Stažuotėjų metu buvo surinkti disertaciniam darbui itin reikšmingi literatūros šaltiniai. Tyrimų rezultatai buvo paskelbti Mykolo Romerio universiteto leidžiamame mokslo darbų leidinyje „Social transformations in contemporary society“: 1) Vitkus, S. „Penalty Clauses within Different Legal Systems“. *Social Transformations in Contemporary Society* (2013), pp. 153-162; 2) Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania“. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014), pp. 183-192; 3) Vitkus, S. „Teisminės kontrolės sutartų sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai“. *Social transformations in contemporary society* (2015), pp. 99-114. Minėtų straipsnių pagrindu buvo parengti pranešimai, kurie atitinkamai buvo pristatyti 2013, 2014, 2015 bei 2016 metais Mykolo Romerio universitete vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Social Transformations in Contemporary Society“. Tyrimo rezultatai taip pat buvo panaudoti vedant „Sutarčių teisės“ paskaitas ir seminarus Mykolo Romerio universitete.

Tyrimų apžvalga

Lietuvos teisės literatūroje buvo analizuoti kai kurie atskiri su netesybomis susiję klausimai, pavyzdžiui, V. Mikelėno monografijoje „Sutarčių teisė“⁹⁵⁷, vadovėlyje „Prievo-lių teisė“⁹⁵⁸ bei Lietuvos CK šeštosios knygos komentare⁹⁵⁹. Tačiau šiuose darbuose netesybų institutas analizuojamas tik kaip vienas iš galimų būdų kreditoriui užtikrinti sutartinės prievolės įvykdymą arba kaip viena iš sutartinės civilinės atsakomybės formų, neskiriant ypatingo dėmesio netesybų bei iš anksto aptartų nuostolių gilesnei lyginamajai analizei, sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų sampratai, paskirčiai, pagrindi-niams principams, jų taikymui būtinoms sąlygoms, su jų taikymu susijusiai problema-tikai bei kitiems aspektams. E. Meškys straipsnyje „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais“⁹⁶⁰ bei D. Bublienė ir J. Truskaitė-Paškevičienė straipsnyje „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Ka-

957 Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 607.

958 Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 607.

959 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 531.

960 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais“. 77 *Justitia* (2012), pp. 52-75.

ralystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas⁹⁶¹ yra vieni pirmųjų mokslininkų Lietuvos teisės doktrinoje nagrinėjusių iš anksto aptartų nuostolių ir netesybų santykio klausimą. Abu straipsniai reikšmingi nagrinėjamos temos atžvilgiu ir laikytini tam tikru atskaitos tašku disertacijoje atliekam tyrimui, ypač kiek tai susiję su iš anksto aptartų nuostolių įtvirtinimo vertinimu Lietuvos teisėje. Minėtų straipsnių autorių požiūriai dėl pastarojo instituto su visais jam būdingais bruožais ir padariniais taikymo Lietuvoje skiriasi: E. Meškys nurodo, kad iš anksto aptarti nuostoliai turi būti taikomi kaip atskiras prievolių užtikrinimo būdas bei atsakomybės forma, o tuo tarpu D. Bublienė ir J. Truskaitė-Paškevičienė išreiškia priešingą poziciją, iš anksto aptartus nuostolius pagal įstatymo analogiją priskirdamos netesybų institutui. Todėl disertacinio darbo autorius, atsižvelgdamas į minėtuose straipsniuose pateiktus tyrimo rezultatus ir kritiškai juos įvertinęs, išdėsto savo poziciją dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo Lietuvos teisėje galimybės.

Iš Lietuvos teisės doktrinos atstovų tarpo taip pat galima išskirti A. Jakaitę⁹⁶², R. Lazauskaitę⁹⁶³, A. Matkevičių⁹⁶⁴, D. Vasarienę⁹⁶⁵, A. Norkūną ir S. Selelionytę-Drukteinienę⁹⁶⁶, kurie nagrinėdami atskirus civilinės atsakomybės aspektus kartu palietė tam tikrus netesybų teisinio reguliavimo ir taikymo klausimus, pavyzdžiui, pateikdami savo įžvalgas arba komentarus dėl išimtinių netesybų taikymo, dėl netesybų kaip galimo komercinių paslapčių apsaugos būdo taikymo, dėl netesybų bei nuostolių atlyginimo santykio ir kt. Reikšminga V. Budreckienės disertacija⁹⁶⁷, kadangi ši autorė savo tyrimu siekė nustatyti atskirų teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės priemonių taikymo ribas. Todėl pastarasis tyrimas ypač aktualus tiek, kiek susijęs su į teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose orientuotu netesybų mažinimu.

Lietuvoje dar nebuvo atliekamas tyrimas, kuriame būtų siekta atlikti išsamią skirtingose teisės sistemose naudojamų netesybų bei iš anksto aptartų nuostolių lyginamąją analizę, ne tik aptariant atitinkamo jų teisinio reguliavimo pagrindus, bet ir atskleidžiant dabartiniu metu kylančias jų taikymo problemas, išryškinant tas problemas lemiančius veiksnius ir numatant jų galimus sprendimo būdus. Todėl moksliniu požiūriu tyrimo tema Lietuvoje yra nauja. Priešingai nei Lietuvoje, užsienio valstybių (pavyzdžiui, Anglijos, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos ir kt.) doktrinoje sutartų sumų institutui yra skiriama nemažai dėmesio, o diskusijos šia tema vyksta jau ne vieną dešimtmetį. Todėl šiame tyrime bus remiamasi užsienio autorių darbais, kuriuose analizuojami su sutartomis sumomis susiję teoriniai bei praktiniai klausimai. Reikšmin-

961 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas“. 87 Teisė (2013), pp. 34-50.

962 Jakaitė, A. Civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams. Daktaro disertacija. Vilnius, 2012.

963 Lazauskaitė, R. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis“. 5 Socialinių mokslų studijos 1 (2010).

964 Matkevičius, A. „Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimo atvejais“. 107 Jurisprudencija 5 (2008).

965 Vasarienė, D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilniaus vadybos kolegija, 2002.

966 Norkūnas, A., Selelionytė-Drukteinienė, S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

967 Budreckienė, V. Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės. Daktaro disertacija, Vilnius, 2016.

gos B. Pasa⁹⁶⁸, F.P. Patti⁹⁶⁹, M. Cannarsa⁹⁷⁰, L.A. Dimatteo⁹⁷¹, F. Faust⁹⁷², P. Giliker⁹⁷³ bei H.N. Schelhaas⁹⁷⁴ publikacijos, kadangi pastarieji autoriai, būdami kontinentinei teisės tradicijai priklausančių šalių teisės doktrinos atstovais (išskyrus P. Giliker), savo darbuose nagrinėja sutartų sumų teisminės kontrolės reguliavimo ir taikymo ypatumus tiek atskirai savo nacionalinės teisės sistemos rėmuose, tiek dažnai išeidami už nacionalinės teisės sistemos ribų, kiek tai susiję su bendrojoje teisėje naudojamų iš anksto aptartų nuostolių palyginimu. Sutartų sumų praktinio veikimo atskirose teisės sistemose aspektus taip pat analizavo ir daug reikšmingų įžvalgų pateikė A.N. Hatzis⁹⁷⁵, I.M. Garcia⁹⁷⁶, J.M. Perillo⁹⁷⁷, L. Miller⁹⁷⁸, U. Mattei⁹⁷⁹, J. Solorzano⁹⁸⁰ ir kt. Sutartų sumų teisinį reguliavimą tarptautinėje prekyboje nagrinėjo B. Zeller⁹⁸¹, J. Graves⁹⁸², P. Hachem⁹⁸³ ir kt., todėl jų darbai svarbūs įvertinant tarptautinėje erdvėje veikiančių komercinių šalių pažeistų teisių gynimo

-
- 968 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015).
- 969 Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015); Patti, F. P. “The New English Law on Penalty Clauses: An Italian Perspective”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
- 970 Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015); Cannarsa, M. “Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
- 971 Dimatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015).
- 972 Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015); Faust, F. “German Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
- 973 Giliker, P. “Case Note England and Wales, UKSC 4 November 2015, Cavendish Square Holdings BV v. Makdessi; ParkingEye Ltd v. Beavis”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
- 974 Schelhaas, H. N. “The UK Supreme Court Cases on Penalty Clause Cases from a Dutch Perspective”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).
- 975 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), pp. 381-406.
- 976 Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 *European Journal of Legal Studies* 1 (2012), pp. 98-123.
- 977 Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 *Fordham Law Review* 1 (1994), pp. 281-317.
- 978 Miller, L. „Penalty clauses in england and france: a comparative study”. 53 *International and Comparative Law Quarterly* 1 (2004), pp. 79-106.
- 979 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), pp. 427-444.
- 980 Solorzano, J. S. „An uncertain penalty: a look at the international community's inability to harmonize the law of liquidated damages and penalty clause”. 15 *Law and Business Review of the Americas* 14 (2009), pp. 779-818.
- 981 Zeller, B. „Penalty clauses: are they governed by the CISG?”. 23 *Pace International Law Review* 1 (2011), pp. 1-14; Zeller, B. Four-corners – the methodology for interpretation and application of UN convention on contracts for the international sales of goods. Ph.D thesis, University of Melbourne, 2003, p. 125.
- 982 Graves, J. „Penalty clauses and the CISG”. 30 *Journal of Law and Commerce* 2 (2012), p. 153-172.
- 983 Hachem, P. „Agreed sums in CISG contracts”. 59 *Belgrade Law Review* 3 (2011), pp. 140-149.

galimybės. Tačiau suprantama, kad dėl skirtingo teisinio reguliavimo specifikos ne visos užsienio teisės doktrinoje padarytos išvados gali būti tinkamos Lietuvos teisės požiūriu.

Tyrimo metodologija

Disertacinis darbas rengtas vadovaujantis kokybinės metodologijos požiūriu⁹⁸⁴.

Tyrimė vyrauja pozityvioji metodologija, pagal kurią teisė suvokiama kaip teisės normų visuma, objektyviai išreikšta valstybės priimtuose teisės aktuose. Tyrimui taip pat būdingi hermeneutikos (interpretavimo) mokslinio pažinimo metodai, kurie padeda pažinti teisę, ją suprasti bei aiškinti. Disertacinio darbo autorius interpretuoja tekstą bei grynina sutarties pažeidimo atveju mokėtinų sutartų sumų teisminės kontrolės mechanizmą, ieškodamas interesų pusiausvyros tarp skirtingų šalių teisėtų interesų, veikiančių komerciniuose sutartiniuose santykiuose. Vadovaujantis šiais mokslinio tyrimo metodologiniais pagrindais ir atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslus bei uždavinius, atliekant tyrimą buvo naudoti įvairūs duomenų rinkimo ir duomenų analizės metodai.

Tyrimė bus naudojamas *istorinis lyginamasis* metodas, kurio pagrindu bus atskleidžiamos sutartų sumų reguliavimo užuomazgos, raida bei pokyčiai. Taikant šį metodą bus analizuojama sutartų sumų instituto turinį lemiančių principų (t. y. sutarčių laisvės, teisėtų interesų pusiausvyros ir teisėtų interesų apsaugos) reikšmė bei paternalistinės intervencijos apimtis į šalių sutartinius santykius skirtingose istorinio vystymosi etapuose.

Dokumentų analizės metodo pagrindu bus analizuojamas tarptautiniuose ir regioniniuose privalomojo ir neprivalomojo pobūdžio teisės šaltiniuose bei nacionalinėse teisės sistemose įtvirtintas sutartų sumų reglamentavimas bei šį institutą reglamentuojančių teisės normų taikymo praktika. Savo ruožtu *sisteminė analizė* padės išsiaiškinti nagrinėjamų teisės normų reikšmę, turinį ir vietą teisės normų sistemoje. Be to, *sisteminės analizės* bei *apibendrinimo* metodų pagrindu bus atliekama teismų praktikos analizė ir formuojamos tyrimo išvados.

Lyginamojo metodo pagrindu Lietuvoje veikiančios netesybas reglamentuojančios teisės normos, jų aiškinimas teisės literatūroje bei taikymas teismų praktikoje bus sugretinami su tarptautinių ir regioninių privalomojo ir neprivalomojo pobūdžio teisės šaltinių bei užsienio šalių teisiniu reguliavimu, jurisprudencija ir doktrina. Ši lyginamoji analizė leis atskleisti su sutartomis sumomis susijusio teisinio reguliavimo ir atitinkamai nuo jo priklausančio sutartoms sumoms taikytinų taisyklių panašumus ir skirtumus bei privalumus ir trūkumus. *Lyginamojo* metodo pagrindu taip pat bus atskleistas skirtingose teisės sistemose vyraujantis požiūris dėl dabartinio sutartų sumų reguliavimo ir jo galimos perspektyvos.

Naudojantis *analitiniu-kritiniu* bei *loginiu* metodais bus pateikiama sutartų sumų teisinio reguliavimo kritika ir galimų probleminių klausimų sprendimai. Šių metodų pagrindu bus daromi apibendrinimai, formuluojamos išvados bei pateikiami pasiūlymai dėl sutartų sumų teisinio reguliavimo Lietuvoje.

Ginamieji teiginiai

1. Dabartiniu metu vien pagal vykdymo užtikrinimo paskirtį nėra galima atskirti iš anksto aptartų nuostolių nuo netesybų.

984 Bitinas, B., et al. Kokybinių tyrimų metodologija. Jokužio leidykla, Klaipėda, 2008.

2. Lanksčiosios teisminės kontrolės modelis, paremtas nepagrįstai didelių sutartų sumų teismine mažinimo galia, sudaro sąlygas užtikrinti sutarčių šalių teisėtų interesų pusiausvyrą.
3. Nors lanksčioji teisminė kontrolė gali riboti teisinį tikrumą komerciniuose sutartiniuose santykiuose, tačiau teisinį tikrumą galima išsaugoti numatant privalomą kriterijaus, siejamo su komerciniu santykių pobūdžiu, kuris yra skirtas netesybų dydžio pagrįstumui įvertinti, taikymą.
4. Iš anksto aptartų nuostolių institutas su visomis bendrojoje teisėje jam būdingomis taisyklėmis negali būti taikomas Lietuvoje.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą, galima konstatuoti, kad tyrimo pradžioje iškeltas tikslas yra pasiektas, suformuluoti uždaviniai įgyvendinti, ginamieji teiginiai buvo įrodyti:

1. Bendrajai teisei būdingi iš anksto aptarti nuostoliai bei kontinentinei teisei būdingos netesybos turi skirtingas teisinio reguliavimo formavimosi užuomazgas bei pasižymi savita vystymosi raida, tačiau abejose teisės tradicijose minėtų institutų vystymosi raida yra orientuota į sutartų sumų teisminės kontrolės įtvirtinimą: kontinentinėje teisėje įtvirtinama lanksčioji sutartų sumų teisminė kontrolė, o bendrojoje teisėje – griežtoji teisminė kontrolė. Siekis tarptautiniu lygiu suvienodinti dabartiniu metu egzistuojančias skirtingas sutartų sumų teisminės kontrolės formas ligi šiol skatina teisėtyrininkus bei teisėkūrininkus ieškoti bendro sprendimo, tačiau tarptautinės pastangos kol kas dar nedavė siekiamų rezultatų.
2. Lietuvoje sutartų sumų teisinis reguliavimas formavosi neišvengiamai veikiamas kontinentinės teisės tradicijos, todėl jame neatsitiktinai atsispindi Rezoliucijos bei pavyzdinės teisės šaltinių nuostatos. Pagrindinis skirtumas tarp Lietuvos CK, kuriame pasekta negriežtosios teisės šaltinių pavyzdžiu, ir Rezoliucijos yra susijęs su netesybų suderinamumu su nuostolių atlyginimu. Nors vadovaujantis Rezoliucijos nuostatomis, valstybėms narėms buvo siūloma įtvirtinti taisykles, pagal kurias kreditoriui nebūtų galima vienu metu reikalauti tiek netesybų, tiek nuostolių atlyginimo bei taip pat nebūtų galima vietoje netesybų pasirinkti nuostolių atlyginimą, tačiau Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas nedraudžia kreditoriui daryti nei viena, nei kita.
3. Tiek netesyboms, tiek iš anksto aptartiems nuostoliams būdinga tai, kad jų reikalaujant nereikalingas žalos įrodinėjimas, abu institutai yra akcesorinio pobūdžio, atlieka kompensacinę funkciją ir taikomi kilus atsakomybei dėl sutartinių prievolių pažeidimo. Jeigu nustatoma, kad pažeidimas kilo dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*) arba dėl kreditoriaus kaltės, jų atžvilgiu veikia analogiškos skolininko sutartinės civilinės atsakomybės išimtys, kuriomis vadovaujantis skolininkas yra atleidžiamas nuo atsakomybės. Taip pat veikia analogiškos taisyklės, susijusios su prievolės įvykdymo termino pažeidimu, kadangi kreditoriui leidžiama vienu metu reikalauti tiek realaus prievolės įvykdymo, tiek sutartos sumos sumokėjimo.
4. Vienas ryškiausių iš anksto aptartų nuostolių ir netesybų skirtumų yra susijęs su skolininko atsakomybe: bendrojoje teisėje iš anksto aptarti nuostoliai veikia kaip skolininko atsakomybės ribojimas, todėl iš anksto aptartų nuostolių pareikalavęs kreditorius jokių papildomų nuostolių iš skolininko prisiteisti nebegali; tuo tarpu kontinentinėje teisėje skirtingų kreditoriaus teisių gynimo būdų suderinamumo taisyklės leidžia vienu metu reikalauti tiek sutartos sumos, tiek nuostolių priteisimo. Kitas reikšmingas analizuojamų institutų skirtumas yra susijęs su sutartų sumų pagrįstumo vertinimo laiku: jeigu bendrojoje teisėje iš anksto aptartų nuostolių pagrįstumas vertinamas sutarties sudarymo momentu, tai kontinentinėje teisėje netesybų pagrįstumas vertinamas po sutarties sudarymo. Galiausiai skiriasi šių institutų atžvilgiu taikytinas teisminės kontrolės modelis: netesybų atžvilgiu taikoma lanksčioji teisminė kontrolė, įgalinanti kontinentinės teisės teismus mažinti nepagrįstai dideles sutartas sumas; iš anksto aptartų nuostolių atžvilgiu

- griežtoji teisminė kontrolė, įgalinanti bendrosios teisės teismus pripažinti negaliojančiomis nepagrįstai dideles sutartas sumas.
5. Sutartų sumų apskaičiavimo netikslumą bei teisminės kontrolės poreikį lemia galimų nuostolių įrodinėjimo bei vertinimo sunkumai bei užimama nelygiavertė derybinė padėtis. Nors ir sunku užtikrinti, kad teismo įsikišimas į šalių sutartinius santykius visuomet būtų pasvertas ir pagrįstas, tačiau galimas teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumas neturėtų būti sureikšminamas, kadangi būtent teisminė sutartų sumų kontrolė sudaro sąlygas ieškoti pusiausvyros tarp šalių teisėtų interesų ir taip atsveria galimą sutartų sumų teisminės kontrolės padarinių neapibrėžtumą.
  6. Atskleisti reikšmingi pokyčiai, parodantys bendrajai teisei būdingos griežtosios sutartų sumų teisminės kontrolės liberalėjimą ir panašėjimą su kontinentinei tradicijai būdinga lanksčiąja teismine kontrole. Nors bendrojoje teisėje vis dar galioja bendras sutartų baudų taikymo draudimas, tačiau tradicinis požiūris, pagal kurį sutartos sumos buvo pripažįstamos negaliojančiomis vien dėl joms būdingos prievolių vykdymo užtikrinimo paskirties, pasikeitė. Dabar atgrasymo nuo sutarties nevykdymo poveikis yra vis labiau toleruojamas, o Anglijoje ir Velse neteko lemiančios reikšmės, sprendžiant sutartos sumos kvalifikavimo bauda klausimą. Bendrosios teisės pokyčiai negali būti vertinami atskirai nuo sutartoms baudoms būdingų privalumų, iš kurių svarbiausias yra galimybėje sureguliuoti sutartinius teisinius santykius taip, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp šalių teisėtų interesų.
  7. Lietuvoje komercinių sutartinių santykių stabilumui pavojus kyla tuomet, kai teismai mažina komercinėse sutartyse numatytas netesybų sumas, nekreipdami dėmesio į sutartinių santykių komercinį pobūdį ar net visai ignoruodami faktą, jog sutarties šalys yra verslininkai. Kita vertus, derybinės padėties nelygiavertiskumas gali pasireikšti ir komerciniuose sutartiniuose santykiuose ir tai yra viena iš priežasčių, kodėl praktikoje nepasitvirtina komercinėms šalims skirtas išimtinis reguliavimas, draudžiantis mažinti verslininkų nustatomas sutartas sumas. Tai reiškia, kad per sutartų sumų teisminę kontrolę užtikrinama teisėtų interesų pusiausvyra reikalinga ir toms sandorių šalims, kurios nors ir turi komercinės šalies statusą, tačiau stokoja specifinės patirties, žinių ir profesionalumo, kas galiausiai nulemia šios šalies nelygiavertę derybinę padėtį. Todėl Lietuvoje teisinio tikrumo bei sutarčių laisvės principo užtikrinimo komerciniuose sutartiniuose santykiuose problema turėtų būti sprendžiama ne teisinio reguliavimo lygmenyje, panaikinant teismų galimybę kontroliuoti sutartų sumų dydžius, tačiau per vieno iš netesybų pagrįstumui vertinti skirto kriterijaus, susijusio su komerciniu teisinių santykių pobūdžiu, privalomą taikymą.
  8. Pagal Lietuvos teisės doktrinoje suformuotą iš anksto aptartų nuostolių teisinio vertinimo sistemą, *pirma*, turi būti atsakoma į klausimą, ar sąlygai taikoma Lietuvos teisė, *antra*, turi būti aiškinamasi, dėl ko šalys iš tikrųjų susitarė, *trečia*, į sutartį įtrauktų iš anksto aptartų nuostolių teisinė reikšmė bei su jais siejami teisiniai padariniai turėtų būti įvertinti Lietuvos įstatymų požiūriu. Tačiau aiškinantis sąlygos dėl sutartos sumos turinį, neturėtų būti laikoma, jog norint sutartą sumą kvalifikuoti netesybomis pakanka nustatyti, kad šalys sutartai sumai priskyre prievolės vykdymo užtikrinimo paskirtį. Netgi šalių susitarimo turinio sukon-

kretinimas dėl skolininko atsakomybę ribojančio poveikio, sudarantis pagrindą daryti prielaidą, kad šalys iš tikrųjų susitarė ne dėl netesybų, bet konkrečiai dėl iš anksto aptartų nuostolių, nesudarytų sąlygų šalims susitarti dėl kitokio sutartai sumai taikytino teisinės kontrolės modelio, nei numatyta Lietuvos CK. Todėl antrasis teisinio vertinimo veiksmas yra labiau teorinės reikšmės, kurio taikymas neturėtų būti laikomas būtinu. Esant šalių susitarimui dėl iš anksto aptartų nuostolių, kurie būtų nepagrįstai dideli, Lietuvos teismai paprasčiausiai turėtų, *pirma*, įsitikinti, kad iš anksto aptartų nuostolių sąlygai iš tikrųjų taikoma Lietuvos teisė, *antra*, pasiremti konkrečia teisės norma, kuri leistų sumažinti iš anksto aptartus nuostolius dėl nepagrįstai didelio jų dydžio. Tokiu būdu norintys sumažinti nepagrįstai didelius iš anksto aptartus nuostolius teismai išvengtų poreikio papildomai aiškinti, kad šalys iš tikrųjų susitarė dėl netesybų, o ne dėl iš anksto aptartų nuostolių. Tačiau tam, kad teismai galėtų iš anksto aptartus nuostolius kontroliuoti taip, kad nekiltų prieštaravimas Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalies atžvilgiu, reikalingi dabartinio teisinio reglamentavimo pakeitimai.

PASIŪLYMAI

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos aiškiai per **neprotingai** didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. <...>.“

„6.258 str. 3 d. Jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, ~~taip pat~~ jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolių, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. <...>.“

„6.258 str. * d. **Jeigu šalys susitaria už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą vietoje netesybų mokėti iš anksto aptartus nuostolius, tačiau šiai sąlygai taikytina teise pasirenka Lietuvos Respublikos teisę, tuomet neprotingai dideli iš anksto aptarti nuostoliai gali būti mažinami, lygiai kaip ir netesybos.**“

„1.125 str. 5 d. Sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas: 1) ieškiniams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo; 2) ieškiniams dėl parduotų daiktų trūkumų.“

„1.125 str. 8 d. Sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams dėl **netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo**, padarytos žalos atlyginimo, tarp jų ir reikalavimams atlyginti žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produkcijos.“

1. Siūloma Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį, kurioje įtvirtintas terminas „aiškiai per didelės“ pakeisti į „neprotingai didelės“. Šiuo pakeitimu būtų išvengta neaiškumo dėl vienodo arba skirtingo pastarojo termino turinio su Lietuvos CK 6.258 straipsnio 2 dalyje vartojamu terminu „neprotingai didelės“. Nėra jokios būtinybės vartoti abu šiuos terminus. Terminas „aiškiai per didelės“ neatsiejamas nuo didesnio subjektyvumo laipsnio, o protingumo terminas apibūdina tam tikrą standartą – reikalavimą išlaikyti proporcijas. Todėl siūlytina Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį pakeisti ir jo formuluotę išdėstyti taip:

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos aiškiai per **neprotingai** didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo.<...>.“

2. Siūloma Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį pakeisti taip, kad dalinis prievolės neįvykdymas nebūtų laikomas atskiru netesybų mažinimo pagrindu, tačiau taptų vienu iš netesybų protingumo vertinamųjų kriterijų. Jeigu skolininkas sutartį įvykdo iš dalies, tai paprastai lemia proporcingai mažesnius kreditoriaus nuostolius. Atitinkamai netesybos, kurios būtų buvusios neprotingomis, jeigu prievolė būtų buvusi visiškai neįvykdyta, tokiomis nebegali būti, kai skolininkas iš dalies įvykdo prievolę ir taip sumažina kreditoriaus nuostolius, su kuriais lyginimas turi lemiančią reikšmę netesybų dydžio protingumui nustatyti. Dalinis prievolės įvykdymas turėtų būti pripažintas vienu iš netesybų protingumo vertinamųjų kriterijų, o ne atskiru mažinimo pagrindu. Todėl siūlytina Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį pakeisti ir jų formuluotes išdėstyti taip:

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos neprotingai didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. <...>.“

„6.258 str. 3 d. Jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, ~~taip pat jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės,~~ teismas gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolius, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. <...>.“

3. Siūloma Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį papildyti nuostatomis, kurios numatytų skolininko prašymą kaip netesybų mažinimo reikalavimą. Lietuvoje teismai netesybas gali mažinti ne tik pagal skolininkų prašymus, tačiau ir savo iniciatyva. Tačiau skolininkas, būdamas suinteresuotas savo teisėtų interesų apsauga, turėtų išreikšti aktyvumą, kad įgalintų teisminę intervenciją. Tokį reguliavimą pagrindžia ne tik skolininko suinteresuotumas savo teisių apsauga, tačiau ir tai, kad būtent jis teismui gali pateikti reikalingą informaciją ir argumentaciją neprotingam netesybų dydžiui nustatyti. Skolininko prašymui turėtų būti prilygintas jo atsisakymas mokėti netesybas arba nesutikimas su jų dydžiu. Todėl siūlytina Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį pakeisti ir jų galutines formuluotes išdėstyti taip:

„6.73 str. 2 d. Jeigu netesybos neprotingai didelės, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. <...>.“

„6.258 str. 3 d. Jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, teismas **skolininko prašymu** gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolius, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. <...>.“

4. Lietuvos CK 6.258 straipsnį siūlytina papildyti nauja nuostata, kuri leistų teismams mažinti iš anksto aptartus nuostolius. Dabartiniu metu šalims susitarus dėl iš anksto aptartų nuostolių ir pasirinkus Lietuvos teisę kaip sutarčiai taikytiną teisę, Lietuvos teismai neturėtų jokios kitos galimybės kontroliuoti neprotingai didelio jų dydžio, apart taikydami netesybų mažinimui skirtas teisės normas. Tačiau Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalyje aiškiai nurodyta, jog specialios normos negali būti taikomos pagal įstatymo analogiją. Atsižvelgiant į Lietuvos CK 1.8 straipsnio 3 dalį bei poreikį sukurti pastarojoje normoje įtvirtintos taisyklės išimtį, siūlytina Lietuvos CK 6.258 straipsnį papildyti nauja dalimi:

„6.258 str. * d. **Jeigu šalys susitaria už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą vietoje netesybų mokėti iš anksto aptartus nuostolius, tačiau šiai sąlygai taikytina teise pasirenka Lietuvos Respublikos teisę, tuomet neprotingai dideli iš anksto aptarti nuostoliai gali būti mažinami, lygiai kaip ir netesybos.**“

5. Siūloma netesyboms taikomą Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punktą, kuriame numatytas sutrumpintas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas, pakeisti ir vietoje sutrumpinto šešių mėnesių ieškinio senaties termino netesyboms numatyti sutrumpintą trejų metų ieškinio senaties terminą. Toks teisinis reguliavimas taptų labiau suderintas pavyzdinės teisės šaltinių atžvilgiu, kadangi vadovaujantis

atitinkamomis juose įtvirtintomis nuostatomis sutartoms sumoms taikomas bendrasis trejų metų ieškinio senaties terminas. Atsižvelgiant į sudaromų sandorių ir susiklostančių rinkos santykių sudėtingumą, šesių mėnesių specifinio senaties termino prailginimas sudarytų sąlygas užtikrinti didesnę šalių interesų pusiausvyrą. Todėl Lietuvos CK 1.125 straipsnio 5 dalies 1 punktą siūlytina panaikinti, o Lietuvos CK 1.125 straipsnio 8 dalį pakeisti ir jos formuluotę išdėstyti taip:

„1.125 str. 5 d. *Sutrumpintas šesių mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas: 1) ieškiniams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo; 2) ieškiniams dėl parduo-
tų daiktų trūkumų.*“

„1.125 str. 8 d. *Sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas taikomas reika-
lavimams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo, padarytos žalos atlygi-
nimo, tarp jų ir reikalavimams atlyginti žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės
produkcijos.*“

6. Lietuvos teismams siūloma privalomai atsižvelgti į komercinį sutartinių santykių pobūdį prieš mažinant netesybas pagal Lietuvos CK 6.73 straipsnio 2 dalį bei 6.258 straipsnio 3 dalį. Tai svarbu, kad teismai visada diferencijuotų kontrolės lygį pagal šalių statusą ir būtų įpareigoti komercinėms šalims taikyti aukštesnius standartus ir platesnes su netesybomis siejamas atsakomybės ribas. Tačiau atsižvelgdami į komercinį santykių pobūdį, teismai tai pat turėtų įvertinti šalių užimamą derybinę padėtį. Tai reiškia, kad kuo panašesnė būtų šalių užimama derybinė padėtis ir (arba) kai netesybų mažinimo reikalauja stipresnioji šalis, tuo aukštesnė turėtų būti nepagrįsto netesybų dydžio kartelė.
7. Lietuvos teismams sudėtinguose ginčiuose dėl netesybų mažinimo siūloma pasi- naudoti specialistų pagalba. Turint omenyje tai, kad derybinės padėties nelygia- vertiškumas gali pasireikšti ir tarp komercinių šalių bei kad teismai nėra tiesio- giniai komercinių santykių dalyviai ir stokoja profesionalios patirties bei žinių kiekvienoje verslo srityje, į bylos nagrinėjimą pakviesti specialistai, turintys reika- lingas ekonomines žinias ir patirtį, teismams padėtų priimti pasvertus ir pagrįstus sprendimus dėl netesybų mažinimo. Jie galėtų būti paskirti iš atitinkamų preky- bos rūmų. Nors specialistų nuomonė nebūtų privaloma, tačiau teismas galėtų ja vadovautis, kai ginčo sprendimas taptų sudėtingas ekonominiu požiūriu.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Vitkus, S. „Penalty Clauses within Different Legal Systems”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2013), pp. 153-162;
2. Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014), pp. 183-192;
3. Vitkus, S. „Teisminės kontrolės sutartų sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai”. *Social transformations in contemporary society* (2015), pp. 99-114.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Vardas, pavardė Simas Vitkus
Kontaktinė informacija: simasvitkus@gmail.com

Išsilavinimas

2012 m. – 2019 m. Teisės krypties doktorantūros studijos
Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas,
Privatinės teisės institutas)

2009 m. – 2012 m. Teisės krypties magistrantūros studijos
Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas)
Suteiktas teisės magistro kvalifikacinis laipsnis
(Intelektinės nuosavybės teisės specializacija)

2010 m. – 2011 m. Erasmus Universiteit Rotterdam
(Roterdamo Erasmus Universitetas)
Master of Laws (LLM) in Commercial Law

2005 m. – 2009 m. Teisės krypties bakalauro studijos
Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas)
Suteiktas teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis

Darbo patirtis

2017 m. rugsėjo mėn. – iki dabar Advokato padėjėjas, Advokatės S. Radionovos kontora

2011 m. lapkričio mėn. – 2012 m. rugpjūčio mėn. Teisininkas, Advokatų kontora „BORENIUS / Švirinas ir partneriai“

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Simas Vitkus

**AGREED AMOUNTS PAYABLE UPON
BREACH OF CONTRACT: LIQUIDATED
DAMAGES AND PENALTY CLAUSES**

Summary of Doctoral Thesis
Social Sciences, Law (S 001)

Vilnius, 2019

The doctoral thesis was prepared during the period of 2012-2018 and is defended at Mykolas Romeris University under the right to organize doctoral studies granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University on February 22, 2019 by the Order No. V-160 of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania.

Scientific supervisors:

Prof. Dr. Egidijus Baranauskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001) (2012-2014);

Assoc. Prof. Dr. Lina Novikovienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001) (2014-2018).

The doctoral thesis will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman:

Prof. Dr. Simona Drukeitinienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Members:

Prof. Dr. Mads Andenas (Oslo University, Norway, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Julija Kiršienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Partn. Prof. Dr. Gediminas Sagatys (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The public defence of the doctoral thesis will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on 6 June 2019 at 1.00 PM in the auditorium I-414 of Mykolas Romeris University.

Address: Ateities str. 20, LT-08303, Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral thesis was sent out on 6 May 2019.

The doctoral thesis is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius,) and the libraries of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20, Vilnius) and Vytautas Magnus University (K. Donelaičio str. 52, Kaunas).

AGREED AMOUNTS PAYABLE UPON BREACH OF CONTRACT: LIQUIDATED
DAMAGES AND PENALTY CLAUSES

SUMMARY

Research problem

Within the Lithuanian Civil Code parties can choose the type of penalty and agree on its amount and calculation methodology. The conditions for this are established by the principle of freedom of contract and the prevailing dispositional regulation method in contract law. However, the principle of freedom of contract should not be abused by the parties to avoid the imposition of unreasonably high penalty clauses. The judicial review allows to balance legitimate interests between the parties⁹⁸⁵ and to protect the debtor's interests to avoid unjust enrichment of the creditor. This type of flexible judicial review model is basically typical to all civil law countries.

Meanwhile, common law jurisdictions are characterized by a restrictive position in regard of the principle of freedom of contract, since they do not, according to the traditional approach, allow liquidated damages to exceed the losses expected by the creditor due to the breach of contract⁹⁸⁶. Therefore, if in Lithuania the contract enforcement effect of penalty clauses is strictly controlled, judicial review model would be as strict as in common law model case. The question of whether this would mean a step backwards in terms of the legal regulation of agreed amounts could only be answered after a comparative analysis of legal regulation, jurisprudence and legal doctrine on agreed amounts in both civil and common law legal systems. Such an analysis would help to answer the following important research questions: *firstly*, how does the legal regulation of penalty clauses in Lithuania ensures the balance between contractual parties' legitimate interests; *secondly*, what is the impact of such regulation on the stability of contractual relations, especially when it comes to commercial parties with an equal bargaining power; *thirdly*, how the legal regulation of penalty clauses should be improved in order to achieve highest legal certainty in commercial contractual relations and at the same time maintain an optimal balance between legitimate interests. The latter question reflects the fundamental research problem. While seeking for a solution to this problem, inevitably a number of other relative problems must be dealt with: for example, it should be considered whether adaptation of common law's commercial justification test within the Lithuanian Civil Code would enhance legal certainty and autonomy of parties in contractual relations in Lithuania; or perhaps a more radical solution is needed, such as establishing liquidated damages as a separate form of liability and providing additional ground for invalidating the contract clause, where the agreed amount is unreasonably high and (or) when the contract process

---

985 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003, p.116.

986 Klimas, T. Comparative contract law: a transsystemic approach with an emphasis on the continental law. Cases, text and materials. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2006, p. 359.

is unfair⁹⁸⁷. However, as mentioned above, the inequality of the bargaining power may be also present in commercial contractual relations, this is why only after a thorough analysis of judicial review over agreed amounts it will be possible to ascertain, which judicial review model can not only maximize legal certainty in commercial contractual relations, but at the same time ensure the optimal balance between parties' legitimate interests.

When concluding the contract, parties may always include such penalty clause amount, which, in accordance with the criteria established under the Lithuanian case law, should be reduced. Under Articles 6.73 (2) and 6.258 (3) of the Lithuanian Civil Code such penalty clause amount is considered unreasonable or clearly excessive. Unreasonably high amount may be included within the contract due to different circumstances: for example, inaccuracies in the calculation of agreed amounts may be caused by difficulties in proving and assessing potential losses or by having an unequal bargaining position. Therefore, in certain cases agreed amounts must be subject to judicial review. But should unreasonably high agreed amounts be subject to judicial review in all cases? Or should certain exceptions be established, when, for example, high agreed amounts are negotiated between parties with equal bargaining power?

Commercial parties are subject to higher level of diligence and care because they are professionals within their field of activity. This is one of the main reasons why within Lithuanian and foreign legal doctrine the need to differentiate the level of judicial review over agreed amounts is felt. One may even consider, should agreed amounts negotiated between commercial parties be at all subject to judicial review. After all, parties freely sign the contract agreeing to the terms and conditions laid down therein. The parties can negotiate any contract term, including the amount payable upon the breach of contract. Therefore, without exercising this right, the parties must be held liable for all the consequences of the contractual relationship. Such an assumption is perfectly acceptable, considering the situation solely in the context of the principle of freedom of contract. On the other hand, the inequality of the bargaining power may also arise in commercial contractual relations. Therefore, judicial review over agreed amounts, which ensures the balance between legitimate interests, may also be necessary for counterparties who, despite their commercial status, lack specific experience, knowledge and professionalism, which ultimately determines their unequal bargaining power. It is therefore important to answer the question, which judicial review model would help to maximize legal certainty in commercial contractual relations and at the same time maintain the optimal balance between parties' legitimate interests.

At present, contracts are often concluded between parties from different countries that include legal tools that are not governed by Lithuanian law. Furthermore, even when the parties are from the same country, their right to choose applicable law is not restricted⁹⁸⁸. The chosen law may be applied to the whole or a part of the contract⁹⁸⁹. Therefore, it is necessary to clarify how the situation should be legally assessed, when, for example, commercial parties include liquidated damages, but choose Lithuanian

---

987 Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014), p. 191.

988 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma I), 3 str. 1 d.

989 Ibid.

law to be applicable to the contract, which neither expressly regulates, nor prohibits the application of liquidated damages. In this respect, the question is whether the application of liquidated damages with its specific rules is possible in Lithuania. In addition, contracts prepared in advance based on standard forms, which reflect common law provisions, may as well include liquidated damages. For example, the significance of the common law tradition is obvious in respect of the FIDIC standard contract terms developed by the International Federation of Consulting Engineers⁹⁹⁰. It is considered that liquidated damages are included within the FIDIC standard contract terms, even though they are not expressly mentioned⁹⁹¹. Bearing in mind that Lithuanian law can be applied to the contract prepared according to the aforementioned standard terms, the question is: how should the issue of application of liquidated damages, which are included in standard contract terms, be solved in Lithuania? In other words, what are the overall possibilities of applying common law's liquidated damages in Lithuania? When seeking answer to the latter question, inevitably some additional practical questions must be answered in the light of Lithuanian regulation: for example, what is the relationship between liquidated damages and penalty clauses?; whether liquidated damages have restrictive impact on the debtor's liability?; may liquidated damages be reduced?; etc.

Relevance of the research

As already mentioned, under the Lithuanian Civil Code parties can agree upon the type of penalties, as well as upon the calculation methodology and amount. However, with the adoption of the new Lithuanian Civil Code, certain rules related to the offsetting of damages and penalties came into force. According to the Article 228 of the Lithuanian Soviet Socialist Republic CC (year 1964) the creditor was able to claim from the debtor the imposition of punitive penalties, which were added up to the amount of damages. However, this provision was abolished by the Article 6.73 (1) and 6.258 (2) of the new Lithuanian Civil Code, providing for the principle of set-off when creditor claimed for both penalty clause and compensation damages. The aforementioned articles of the Lithuanian Civil Code also provide the court with the power to reduce penalty clauses on its own motion or upon the request of the debtor, if the debtor partially performs his contractual obligations or if the penalty clause is unreasonably high in comparison to actual loss. Up until 2007, when the Supreme Court of Lithuania unified the practice⁹⁹², the courts took the view that interest of 0,02 percent was the amount of the penalty clause which should have been awarded to the creditors as their minimum loss. Therefore, if no higher creditor losses were identified, he did not suffer them or proved them in the court, as well as if the parties did not agree on exceptional or alternative penalty clause, the courts, in accordance with the monetary interest provided for in Articles 6.210 and 6.261 of the Lithuanian Civil Code, recognized that the minimum loss is compensated by 0,02 percent interest on the overdue amount for each day of delay. However, in 2007 the Supreme Court of Lithuania unified the practice on the limits of the reduction of penalty clauses, explaining that the statutory provisions of penalty clauses do not allow penalties to be reduced to the minimum losses

---

990 Jaeger, A. V., Hok, G. S. *Fidic – A Guide for Practitioners*. Heidelberg: Springer, 2011, pp. 99–118.

991 *Ibid.*, p. 101.

992 The Supreme Court of Lithuania 12 October 2007 ruling in the civil case No. 3K-7-304/2007.

of the creditor (i.e. interest of 0,02 percent) in accordance with Articles 6.210 and 6.261 of the Lithuanian Civil Code or to the actual losses incurred by the creditor, since it would deny the principle of freedom of contract⁹⁹³. These changes were mainly due to the need of striking a balance between the parties' legitimate interests and the growing importance of the principle of freedom of contract.

In civil law jurisdictions the power of judicial review over agreed amounts was prompted by the Resolution Relating to Penal Clauses in Civil Law adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe⁹⁹⁴. This is one of the first pieces of legislation for Member States that establishes main features of penalty clauses. The provisions of this Resolution were used in the drafting of the norms of the Lithuanian Civil Code governing penalty clauses⁹⁹⁵. The national regulation was also influenced by instruments of soft law⁹⁹⁶, which align different legal regulations at international, as well as regional level of the European Union⁹⁹⁷. According to L. Miller, this shows convergence process to be taking place in regard of legal regulation of agreed amounts within different legal traditions⁹⁹⁸. Bearing this process in mind, it becomes important to find out what the legal regulation in Lithuania should become like.

It should be noted that in common law countries a wide level of discretion is established allowing the courts to paternalistically control means of rights' protection freely chosen by the parties themselves⁹⁹⁹. Bearing in mind all international attempts to harmonize two different legal traditions¹⁰⁰⁰, the question arises as to whether such paternalistic approach could have any impact and significance in regard of the Lithuanian regulation. Although liquidated damages are not regulated under the Lithuanian law, the Supreme Court of Lithuania within its case law makes a reference to liquidated damages¹⁰⁰¹. In 2016 the Supreme Court of Lithuania for the first time directly addressed the issue of the possibility of applying liquidated damages in Lithuania¹⁰⁰². Therefore, the focus of the research will be also drawn upon the analysis of the Court's position.

In the words of J.M. Perillo, nowhere in contract law does there appear to be such a clear inconsistency between common law and civil law as in regard of legal regulation of agreed

---

993 The Supreme Court of Lithuania 2 November 2010 ruling in the civil case No. 3K-7-409/2010.

994 Penal clauses in civil law, Resolution No. (78) 3, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 (Strasbourg, 1978).

995 Articles 6.71 – 6.75 of the Lithuanian Civil Code.

996 Commission on European Contract Law, Principles of European Contract Law, 1999, 9:509 str.; Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, III-3:712 str.

997 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015), p. 382

998 Miller, L. „Penalty clauses in England and France: a comparative study”. 53 *International and Comparative Law Quarterly* 1 (2004), p. 85.

999 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), p. 436.

1000 UNCITRAL Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance. *UNCITRAL Yearbook XIV* (1983), 272.

1001 The Supreme Court of Lithuania 6 November 2006 ruling in the civil case No. 3K-P-382/2006.

1002 The Supreme Court of Lithuania 25 April 2016 ruling in the civil case No. 3K-3-234-248/2016.

amounts¹⁰⁰³. Penalty clauses regulated by the Lithuanian Civil Code are of dual nature, i.e. they are form of civil liability, as well as mean of enforcing contractual obligations¹⁰⁰⁴. Such nature of penalty clauses is determined by the priority given to the actual performance of the contract. In the Lithuanian legal doctrine, it is recognized that by including penalty clause into the contract, parties primarily seek to promote its proper performance¹⁰⁰⁵. This approach is acceptable in civil law jurisdictions, but incompatible with the traditional common law approach due to public policy¹⁰⁰⁶, principles of unconscionability¹⁰⁰⁷, just compensation¹⁰⁰⁸ and theory of efficient breach¹⁰⁰⁹. In common law jurisdictions a clause included by the parties is valid and enforceable, only if the court qualifies it as liquidated damages after application of the test of reasonableness¹⁰¹⁰. Meanwhile, if the court qualifies it as a penalty, such a clause would simply be rendered void. In this case a creditor would be able to defend his legal interests only by claiming damages. It is precisely because a penalty clause may be aimed at discouraging a party from performing its contractual obligations, they are prohibited in most of common law jurisdictions. As can be seen, penalty clauses and liquidated damages are not identical concepts, but define different legal categories. However, these concepts can often be confused. Therefore, the relevance of the research additionally lies within the disclosure of the precise content of each of these categories, with all theoretical and practical specifics.

In the Lithuanian legal doctrine there is a view that liquidated damages should be treated as a separate mean of enforcing obligations and form of liability, and that common law rules should be followed in their application in Lithuania¹⁰¹¹. However, not all Lithuanian scholars agree with the latter view¹⁰¹². The need of revealing the place of liquidated damages in Lithuanian legal system only emphasizes the importance of comparative analysis of liquidated damages and penalty clauses. Thus, this research will help to evaluate the interaction between liquidated damages and penalty clauses, reveal their peculiarities, advantages, disadvantages, tendencies and perspectives of legal regulation, allow to identify the problems arising in theory and practice, help to establish

---

1003 Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 *Fordham Law Review* 1 (1994), p. 313.

1004 The Supreme Court of Lithuania 26 November 2003 ruling in the civil case No. 3K-3-1125/2003.

1005 Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 208.

1006 *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* [1915] AC 79.

1007 Marrow, P. B. „The unconscionably of a liquidated damages clause: a practical application of behavioral decision theory”. 22 *Pace Law Review* 1 (2001), p. 47.

1008 Goetz, C. J., Scott, R. E. „Liquidated damages, penalties and the just compensation principle: some notes on an enforcement model and a theory of efficient breach”. 77 *Columbia Law Review* 4 (1977), pp. 554-594.

1009 Posner, R. *Economic analysis of law*. New York: Aspen Publishers, 1998, p. 802.

1010 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), pp. 385-386.

1011 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 *Justitia* (2012), p. 70.

1012 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 *Teisė* (2013), p. 48.

the model of judicial review, which best ensures the balance between parties' legitimate interests; and to evaluate the possibility of applying liquidated damages in Lithuania.

The results of the research will be useful to the Lithuanian legislator seeking to improve the current legal regulation of penalty clauses and eliminate its shortcomings, as well as to the Lithuanian courts dealing with the issues of application of liquidated damages, unreasonable amounts of penalty clauses and their reduction. The purpose of the research is to provide greater clarity on the regulation and application of judicial review over agreed amounts payable upon the breach of contract. The information provided in the research will allow to familiarize with the various initiatives and processes of legal unification and the peculiarities of legal regulation and case law of different legal systems. The solutions of problematic issues will help to form consistent case law aimed at seeking how to maximize legal certainty in commercial contractual relations, while maintaining the optimal balance between parties' legitimate interests. The author of the doctoral dissertation hopes that the issues discussed in the research and related to it will form a solid basis for new research.

Research object

The object of this research is liquidated damages and penalty clauses as remedies for creditors' rights protection in the event of contractual breach.

Research aim

To evaluate the possibility of application of liquidated damages in Lithuania, in the context of the interaction of liquidated damages and penalty clauses as the remedies of creditors' rights protection.

Research tasks

In order to achieve the set aim, the research has the following tasks:

1. To reveal the origins and evolution of legal regulation of liquidated damages and penalty clauses in civil and common law.
2. To distinguish similarities and differences between liquidated damages used in common law and penalty clauses used in civil law.
3. To determine the conditions and models of judicial review over liquidated damages and penalty clauses, and assess which model best ensures a balance between parties' legitimate interests.
4. To evaluate the possibility of application of common law's liquidated damages in Lithuania.

Structure of the research

The research consists of an introduction, four chapters, conclusions and suggestions.

The first chapter examines the origins and evolution of the legal regulation of liquidated damages and penalty clauses. Within the common law liquidated damages originate from penal bonds, which were introduced by English courts of equity. Meanwhile, within the civil law penalties originate from "stipulatio poenae" used in the Roman law; and penalty clauses were greatly impacted by the Canon Law and the French Civil Code. The first chapter of the research deals not only with the origins and evolution of legal regulation of

agreed amounts in different legal traditions and systems, but also reveals the relationship between the legal systems in the light of agreed amounts.

The second chapter reveals differences between liquidated damages and penalty clauses in regard of purpose of the clause, restrictive effect on the debtor's liability, applicable time of assessment, burden of proof, circumstances relevant to the liability, relationship with other remedies, limitation of action. This chapter reveals the similarities and differences in the practical functioning of liquidated damages and penalty clauses in different legal systems.

The third chapter examines the conditions and models of judicial review over agreed amounts, including flexible, strict, mixed and minimal judicial review. The aim is to reveal the specifics of each model, their advantages and disadvantages, tendencies and perspectives. The aim is also to determine, which model of judicial review best ensure the balance between parties' legitimate interests.

The fourth chapter raises the question of the possibility to apply common law's liquidated damages in Lithuania, while assessing the interaction between liquidated damages and penalty clauses. In this chapter the different positions expressed in the Lithuanian legal doctrine regarding the possibility of application of liquidated damages in Lithuania are assessed, as well as the author's position on the latter issue is presented.

At the end of the research, the main conclusions and suggestions are formulated.

Approval of research results

Internships were conducted at the Centre for the Study of European Contract Law (CSECL) at the University of Amsterdam, Max Planck Institute for Comparative and International Private Law and at the University of Edinburgh. Significant literature sources for the research were collected during these internships. The results of the research were published in the journal of "Social Transformations in Contemporary Society" by Mykolas Romeris University: 1) Vitkus, S. „Penalty Clauses within Different Legal Systems”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2013), pp. 153-162; 2) Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014), pp. 183-192; 3) Vitkus, S. „Teisminės kontrolės sutartų sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai”. *Social transformations in contemporary society* (2015), pp. 99-114. On the basis of the aforementioned publications presentations were respectively given in 2013, 2014, 2015 and 2016 at the international scientific conference "Social Transformations in Contemporary Society". The results of the research were also used for lectures and seminars on Contract Law at Mykolas Romeris University.

Review of the research

Some separate issues related to penalty clauses were analysed in the Lithuanian legal literature, for example, in monograph "Sutarčių teisė" by V. Mikelėnas¹⁰¹³, in textbook

---

1013 Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 607.

“Prievolių teisė”¹⁰¹⁴ and commentary on the sixth book of the Lithuanian Civil Code¹⁰¹⁵. However, in these works penalty clauses were analysed only as one of the possible means for the creditor to ensure performance of contractual obligations or as one of the forms of contractual civil liability, without paying attention to the deeper comparative analysis of liquidated damages and penalty clauses, concept of agreed amount, their purpose, main principles, conditions for their application, issues related to their application and other aspects. “Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”¹⁰¹⁶ by E. Meškys and “Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”¹⁰¹⁷ by D. Bublienė ir J. Truskaitė-Paškevičienė were the first articles on the relationship between liquidated damages and penalty clauses. Both articles should be considered as a reference point for this research, especially as regards the assessment of liquidated damages under the Lithuanian law. However, the views expressed in the aforementioned articles on the application of liquidated damages in Lithuania differ: E. Meškys points out that liquidated damages must be used as a separate mean of enforcing obligations and form of liability, while D. Bublienė and J. Truskaitė-Paškevičienė expresses the opposite position, assigning through the rule of analogy liquidated damages to the institute of penalty clauses. The author of the doctoral dissertation critically evaluates results of the aforementioned articles and sets out his position regarding the possibility of applying liquidated damages in Lithuania.

It is also worth to distinguish A. Jakaitė¹⁰¹⁸, R. Lazauskaitė¹⁰¹⁹, A. Matkevičius¹⁰²⁰, D. Vasarienė¹⁰²¹, A. Norkūnas and S. Selionytė-Drukteinienė¹⁰²², who, while addressing individual aspects of civil liability, touched upon certain issues of legal regulation and application of penalty clauses, for example, by providing their insights or comments on the application of exceptional penalty clauses, the use of penalty clauses as a possible way of protecting commercial secrets, the relationship between penalty clauses and damages, etc. In addition, V. Budreckienė within her doctoral dissertation¹⁰²³ sought to determine limits of the scope of measures, which are aimed at controlling the content of individual

---

1014 Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 607.

1015 Bakanas, A., Bartuks, G., Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 531.

1016 Meškys, E. „Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda bei nuostoliais”. 77 *Justitia* (2012), pp. 52-75.

1017 Bublienė, D., Truskaitė-Paškevičienė, J. „Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas”. 87 *Teisė* (2013), pp. 34-50.

1018 Jakaitė, A. *Civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2012.

1019 Lazauskaitė, R. „Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis”. 5 *Socialinių mokslų studijos 1* (2010).

1020 Matkevičius, A. „Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimo atvejais”. 107 *Jurisprudencija* 5 (2008).

1021 Vasarienė, D. *Civilinė teisė: paskaitų ciklas*. Vilniaus vadybos kolegija, 2002.

1022 Norkūnas, A., Selionytė-Drukteinienė, S. *Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

1023 Budreckienė, V. *Teisminės komercinių sutarčių turinio kontrolės*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2016.

commercial contracts. Therefore, the latter work is particularly relevant as regards the legal certainty of the reduction of penalty clauses in commercial contractual relationships.

In Lithuania, there has not been a comprehensive comparative analysis on liquidated damages and penalty clauses in different legal systems conducted, not only discussing their respective regulatory frameworks, but also revealing current problems of their application, highlighting the underlying factors of these problems and anticipating their possible solutions. Therefore, from a scientific point of view, the topic of the research in the Lithuanian legal doctrine is new. On the other hand, in the foreign legal doctrine (including England, United States of America, Germany, France, Netherlands, etc.) considerable amount of attention is shown to the issues of agreed amounts. Therefore, this research will be based on works by foreign authors, who analyse theoretical and practical issues related to agreed amounts. B. Pasa¹⁰²⁴, F.P. Patti¹⁰²⁵, M. Cannarsa¹⁰²⁶, L.A. Dimatteo¹⁰²⁷, F. Faust¹⁰²⁸, P. Giliker¹⁰²⁹ and H.N. Schelhaas¹⁰³⁰ deal with the peculiarities of regulation and enforcement of judicial review over agreed amounts both within and outside their national legal system. Some aspects of the practical functioning of agreed amounts in individual legal systems were analysed by A.N. Hatzis¹⁰³¹, I.M. Garcia¹⁰³², J.M. Perillo¹⁰³³, L. Miller¹⁰³⁴, U. Mattei¹⁰³⁵, J. Solorzano¹⁰³⁶, etc. The legal regulation of agreed

---

1024 Pasa, B. „The European Law of Contractual Penalties”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015).

1025 Patti, F. P. „Penalty Clauses in Italian Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015); Patti, F. P. “The New English Law on Penalty Clauses: An Italian Perspective”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).

1026 Cannarsa, M. „Contractual Penalties in French Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015); Cannarsa, M. “Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).

1027 Dimatteo, L. A. „Behavioural Case for Contractual Penalties under the Common Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015).

1028 Faust, F. „Contractual Penalties in German Law”. 23 *European Review of Private Law* 3 (2015); Faust, F. “German Case Note on the Penalty Clause Decisions of the UK Supreme Court”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).

1029 Giliker, P. “Case Note England and Wales, UKSC 4 November 2015, Cavendish Square Holdings BV v. Makdessi; ParkingEye Ltd v. Beavis”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).

1030 Schelhaas, H. N. “The UK Supreme Court Cases on Penalty Clause Cases from a Dutch Perspective”. 25 *European Review of Private Law* 1 (2017).

1031 Hatzis, A. N. „Having the cake and eating it too: efficient penalty clauses in common and civil contract law”. 22 *International Review of Law and Economics* 4 (2002), pp. 381-406.

1032 Garcia, I. M. „Enforcement of penalty clauses in civil and common law: a puzzle to be solved by the contracting parties”. 5 *European Journal of Legal Studies* 1 (2012), pp. 98-123.

1033 Perillo, J. M. „Unidroit principles of international commercial contracts: the black letter text and a review”. 5 *Fordham Law Review* 1 (1994), pp. 281-317.

1034 Miller, L. „Penalty clauses in England and France: a comparative study”. 53 *International and Comparative Law Quarterly* 1 (2004), pp. 79-106.

1035 Mattei, U. „The comparative law and economics of penalty clauses in contracts”. 43 *The American Journal of Comparative Law* 3 (1995), pp. 427-444.

1036 Solorzano, J. S. „An uncertain penalty: a look at the international community's inability to harmonize the law of liquidated damages and penalty clause”. 15 *Law and Business Review of the Americas* 14 (2009), pp. 779-818.

amounts in international trade was dealt with by B. Zeller¹⁰³⁷, J. Graves¹⁰³⁸, P. Hachem¹⁰³⁹, etc., so their works are important in assessing the remedies available to commercial parties in the international arena. However, it is understandable that due to the different nature of legal regulation, not all conclusions made in the foreign legal doctrine can be appropriate from the point of view of Lithuanian law.

Research methodology

The research was prepared in accordance with the qualitative methodology¹⁰⁴⁰.

Within the research positive methodology dominates, according to which the law is perceived as a set of legal norms objectively expressed in the laws of the state. The research also features cognitive hermeneutics that helps to understand and interpret law. The author interprets the text, while focusing on the mechanism of judicial review over agreed amounts payable upon contractual breach and seeking a balance between parties' legitimate interests.

Various methods of data collection and data analysis are used in the research.

The research uses the *historical comparative* method that reveals the origins, evolution and changes in the regulation of agreed amounts. This method helps to analyse the importance of the principles determining the content of the agreed amounts (i.e. freedom of contract, balance between legitimate interests, protection of legitimate interests) and the extent of paternalistic intervention in the contractual relations at different stages of historical evolution.

Based on the *document analysis* method, the regulation of agreed amounts and application practice of relative legal norms is analysed in international and regional mandatory and non-mandatory legal sources, as well as in national legal systems. In turn, *systematic analysis* helps to clarify the meaning, content and place of legal norms in question within the legal system. In addition, based on the *systematic analysis*, relevant case law is examined, and conclusions of the research are formed.

Based on the *comparative* method, the legal norms on penalty clauses, their interpretation in the legal literature and relevant case law in Lithuania is compared to the international and regional mandatory and non-mandatory legal sources and legal regulation, jurisprudence and legal doctrine of foreign countries. Such comparative analysis makes it possible to reveal the similarities and differences, advantages and disadvantages of different legal regulation related to agreed amounts. The *comparative* method also helps to reveal the prevailing approach regarding the current regulation of agreed amounts and its possible prospects in different legal systems.

By using *analytical-critical* and *logical* methods the critique of legal regulation of agreed amounts and solutions to potential problematic issues are provided. Based on

---

1037 Zeller, B. „Penalty clauses: are they governed by the CISG?”. 23 *Pace International Law Review* 1 (2011), pp. 1-14; Zeller, B. *Four-corners – the methodology for interpretation and application of UN convention on contracts for the international sales of goods*. Ph.D thesis, University of Melbourne, 2003, p. 125.

1038 Graves, J. „Penalty clauses and the CISG”. 30 *Journal of Law and Commerce* 2 (2012), p. 153-172.

1039 Hachem, P. „Agreed sums in CISG contracts”. 59 *Belgrade Law Review* 3 (2011), pp. 140-149.

1040 Bitinas, B., et al. *Kokybinis tyrimų metodologija*. Jokužio leidykla, Klaipėda, 2008.

these methods, summaries are made, conclusions are formulated and proposals for legal regulation of agreed amounts are presented in Lithuania.

Defended statements

1. At present it is not possible to distinguish liquidated damages from penalty clauses according to the purpose of enforcement of the contract.
2. The flexible judicial review model, based on the power of judicial reduction of unreasonably high agreed amounts, ensures a balance between parties' legitimate interests.
3. Although flexible judicial review may limit legal certainty in commercial contractual relations, legal certainty can be preserved through the mandatory application of the criterion related to the commercial nature of the relationship.
4. Liquidated damages with all their specific rules under the common law may not be applied in Lithuania.

CONCLUSIONS

After conducting the research, it can be stated that the aim was achieved, tasks were implemented and defended statements were proved:

1. Liquidated damages used within common law and penalty clauses used within civil law have specific origins and unique evolution, but both legal traditions during the evolution process focused on the judicial review: within the civil law flexible judicial review was established; within the common law strict judicial review was established. The aim to unify different models of judicial review over agreed amounts at the international level prompts scholars and legislators to seek for a common solution, but all international effort has not yet yielded the expected results.
2. The legal regulation of penalty clauses in Lithuania was inevitably influenced by the civil law tradition, therefore it reflects provisions of the Resolution Relating to Penal Clauses in Civil Law and rules of soft law. The main difference between the Lithuanian Civil Code and the Resolutions is related to the compatibility of penalty clause with the compensation of damages. Although, under the terms of the Resolution, the Member States were suggested to establish rules that would neither allow the creditor to claim both penalty clause and compensation of damages, nor allow penalty clause to be substituted with damages, but the established Lithuanian legal regulation established does not prevent the creditor from doing either one or the other.
3. Both liquidated damages and penalty clauses are characterized by the fact that they do not require proof of damage, both are of an accessory nature, have compensatory function, are applicable due to the breach of contractual obligations. If it is found that the breach of contract is due to *force majeure* or creditor's fault, same exceptions relieving debtor from his liability apply. Moreover, identical rules related to the breach of the due date apply, since the creditor can claim both the actual performance of the contract and the payment of the agreed amount at the same time.
4. One of the most prominent differences between liquidated damages and penalty clauses relates to the liability of the debtor: liquidated damages in common law act as a limitation of the debtor's liability, so that the creditor may no longer additionally claim compensation of damages; while in civil law the rules on the compatibility of the creditor's remedies allow for claiming both agreed amount and compensation of damages. Another significant difference between the analysed institutes is related to the timing of the assessment of the validity of the agreed amount: if the validity of liquidated damages in common law is assessed at the time of the conclusion of the contract, then in civil law the validity of the penalty clauses is assessed after the conclusion of the contract. Finally, the judicial review models applicable to these institutes differ: penalty clauses are subject to flexible judicial review, enabling civil law courts to reduce unreasonably high agreed amounts; on the other hand, liquidated damages are subject to strict judicial review, enabling common law courts declare unreasonably high agreed amounts invalid.

5. The need for judicial review is determined by difficulties in proving and assessing potential losses and the inequality of bargaining power between contractual parties. While it is difficult to ensure that courts' interference into contractual relations is always justified, the possible uncertainty of consequences of judicial review should not be overstated, since it is the judicial review over agreed amounts that allows for a balance between parties' legitimate interests, which offsets the disadvantage of judicial review uncertainties.
6. Significant changes in respect of common law's strict judicial review were revealed, demonstrating the liberalization and its resemblance towards civil law approach. Although under the common law penalty clause are still prohibited, the traditional approach whereby agreed amounts were declared null and void solely because of their inherent enforcement purpose has changed. The effect of deterrence from contractual breach is now more and more tolerated, and in England and Wales is no longer considered decisive factor in rendering liquidated damages void. Changes in common law cannot be seen in isolation from the advantages inherent to penalty clauses, the most important of which lies within the possibility of regulating contractual legal relationships in such a way that ensures the balance between parties' legitimate interests.
7. The stability of commercial contractual relations in Lithuania is at risk when courts reduce the penalty clauses provided for in commercial contracts, ignoring the commercial nature of the contractual relationship or even ignoring the fact that the parties to the contract are businessmen. On the other hand, the inequality of the bargaining position can also arise in commercial contractual relations, and this is one of the reasons why in practice the exclusive regulation, which prohibits the reduction of agreed amounts set by businessmen, failed. This means that the balance between legitimate interests ensured through the judicial review is also needed by commercial counterparties that lack specific experience, knowledge and professionalism, which ultimately determines their unequal bargaining position. Therefore, the problem of legal certainty and contractual freedom in commercial contractual relations in Lithuania should be solved not by eliminating the possibility for the courts to control agreed amounts, but through mandatory application of the criterion related to the commercial nature of the relationship.
8. Under the Lithuanian legal doctrine there is a certain assessment system for liquidated damages formed: *firstly*, it must be answered whether the clause is subject to the Lithuanian law; *secondly*, it must be clarified on what the parties actually agreed upon; *thirdly*, the legal significance of liquidated damages included in the contract, as well as legal consequences associated with them should be assessed in the light of the Lithuanian legislation. However, when interpreting the content of the agreed clause, it should not be considered that in order to qualify the agreed amount as a penalty clause it is enough to establish that the parties have attributed the purpose of contract enforcement to the agreed amount. Even the specification of the content of the agreement on the restrictive effect over debtor's liability, leading to the assumption that the parties specifically agreed on liquidated damages, would not allow the parties to agree on a different model of judicial review over agreed amounts than provided for in the Lithuanian Civil

Code. Therefore, the second step of the assessment system defined within the Lithuanian legal doctrine is of theoretical nature, the application of which should not be considered necessary. In case of an agreement between the parties on liquidated damages, which would be unreasonably high, the Lithuanian courts should, *firstly*, make sure that the Lithuanian law is applicable to the liquidated damages clause, *secondly*, rely on a specific rule of law that allows for a reduction of liquidated damages due to their unreasonable amount. Thus, in order to reduce unreasonably high liquidated damages, the courts would avoid the need for further clarification that the parties have agreed on the penalty clause and not on liquidated damages. However, for courts to be able to control liquidated damages in a way that does not contradict to the Article 1.8 (3) of the Lithuanian Civil Code, amendments to the current legal regulation are required.

SUGGESTIONS

“Art. 6.73 (2). The amount of penalty stipulated may upon the debtor’s request be reduced by the court when it is manifestly unreasonably excessive, or if the creditor has already benefited from partial performance of the obligation, though the sum may not be reduced below the damages payable for the failure to perform the obligation or for defective performance thereof. <...>.”

“Art. 6.258 (3). The sum stipulated as a penalty (fine, interest) upon the debtor’s request may be reduced by the court when it is unreasonably excessive, or if the creditor has benefited from the partial performance of the obligation. However, this sum may not be reduced below the damages payable for the non-performance of the obligation or defective performance thereof. <...>.”

“Art. 6.258 (*). If in case of non-performance of the obligation or defective performance the parties agree to pay liquidated damages instead of penalty, but choose Lithuanian law as the applicable law, then unreasonably excessive liquidated damages may be reduced as well as penalty.”

“Art. 1.125 (5). Abridged six-month prescription shall apply in respect of: ~~1) claims arising from the exaction of penalties;~~ 2) claims arising from shortage in the goods sold.”

“Art. 1.125 (8). Abridged three-year prescription shall be applied with respect to **claims arising from the exaction of penalties**, claims for the compensation of damage, including claims for the compensation of damage caused by defective production.”

1. In the Article 6.73 (2) of the Lithuanian Civil Code it is proposed to change the term “manifestly excessive” into the term “unreasonably excessive”. This amendment would avoid the ambiguity regarding the same or different content of the term “manifestly excessive” with the other term of “unreasonably excessive” used in the Article 6.258 (2) of the Lithuanian Civil Code. There is no need to use both terms. The term “manifestly excessive” is associated with the higher degree of subjectivity, and the term of reasonableness describes a certain standard, i.e. the requirement to maintain proportions. Therefore, it is proposed to amend the Article 6.73 (2) of the Lithuanian Civil Code in the following way:
“Art. 6.73 (2). The amount of penalty stipulated may be reduced by the court when it is manifestly unreasonably excessive, or if the creditor has already benefited from partial performance of the obligation, though the sum may not be reduced below the damages payable for the failure to perform the obligation or for defective performance thereof. <...>.”
2. It is proposed to amend Articles 6.73 (2) and 6.258 (3) of the Lithuanian Civil Code in such a way that partial performance of the obligation would not be considered as a separate basis for reduction of penalties but would become one of the criteria for the assessment of reasonableness. If the debtor partially performs the contract, this usually leads to a proportionate reduction in the creditor’s losses. Accordingly, penalties, which would have been unreasonable if the obligation had not been fully performed, could no longer be considered unreasonable when the debtor partially performs the obligation and thus reduces the creditor’s losses. Partial performance of the obligation should be recognized as one of the criteria

of reasonableness rather than a separate reduction basis. Therefore, it is proposed to amend Articles 6.73 (2) and Article 6.258 (3) of the Lithuanian Civil Code as follows:

“Art. 6.73 (2). The amount of penalty stipulated may be reduced by the court when it is unreasonably excessive, ~~or if the creditor has already benefited from partial performance of the obligation~~, though the sum may not be reduced below the damages payable for the failure to perform the obligation or for defective performance thereof. <...>.”

“Art. 6.258 (3). The sum stipulated as a penalty (fine, interest) may be reduced by the court when it is unreasonably excessive, ~~or if the creditor has benefited from the partial performance of the obligation~~. However, this sum may not be reduced below the damages payable for the non-performance of the obligation or defective performance thereof. <...>.”

3. It is proposed to supplement Articles 6.73 (2) and 6.258 (3) of the Lithuanian Civil Code with provisions that require debtor's request for reduction of penalties. Lithuanian courts may reduce penalties not only upon debtor's request, but also on their own motion. However, the debtor should express activity to enable judicial intervention, since he must be concerned with the protection of his legitimate interests. Moreover, it is the debtor, who can provide the court with the necessary information and reasoning to determine whether the penalty is unreasonable. The debtor's request should be equated with his refusal to pay penalty or disagreement with its size. Therefore, it is proposed to amend Articles 6.73 (2) and 6.258 (3) of the Lithuanian Civil Code as follows:

*“Art. 6.73 (2). The amount of penalty stipulated may **upon the debtor's request** be reduced by the court when it is unreasonably excessive, though the sum may not be reduced below the damages payable for the failure to perform the obligation or for defective performance thereof. <...>.”*

*“Art. 6.258 (3). The sum stipulated as a penalty (fine, interest) **upon the debtor's request** may be reduced by the court when it is unreasonably excessive. However, this sum may not be reduced below the damages payable for the non-performance of the obligation or defective performance thereof. <...>.”*

4. It is proposed to supplement the Article 6.258 of the Lithuanian Civil Code with the provision, which would enable courts to reduce liquidated damages. Currently if the parties agree on liquidated damages and choose Lithuanian law as the applicable law, Lithuanian courts do not have any other possibility to control unreasonably high liquidate damages, apart from applying legal norms for reduction of penalties. However, the Article 1.8 (3) of Lithuanian Civil Code clearly states that special norms may not be applied by analogy. Given the need to establish exception to the rule of the latter norm, it is proposed to supplement the Article 6.258 of the Lithuanian Civil Code with the new paragraph:

*“Art. 6.258 (*). **If in case of non-performance of the obligation or defective performance the parties agree to pay liquidated damages instead of penalty, but choose Lithuanian law as the applicable law, then unreasonably excessive liquidated damages may be reduced as well as penalty.**”*

5. It is proposed to amend Articles 1.125 (5) and 1.125 (8) of the Lithuanian Civil Code to provide for an abridged three years prescription for claims of penalties, rather than abridged six months prescription. Such legal regulation would be more consistent with soft law instruments. It would also ensure a balance between parties' legitimate interests, since due to the complexity of transactions concluded and market relations abridged six months prescription is simply too short in creditor's respect. Therefore, it is proposed to abolish Section 1 of the Article 1.125 (5) and amend the Article 1.125 (8) of the Lithuanian Civil Code as follows:
“*Art. 1.125 (5). Abridged six-month prescription shall apply in respect of: 1) claims arising from the exaction of penalties; 2) claims arising from shortage in the goods sold.*”
“*Art. 1.125 (8). Abridged three-year prescription shall be applied with respect to **claims arising from the exaction of penalties**, claims for the compensation of damage, including claims for the compensation of damage caused by defective production.*”
6. It is suggested that Lithuanian courts should consider the commercial nature of contractual relations before reducing penalties in accordance with Articles 6.73 (2) and 6.258 (3) of the Lithuanian Civil Code. The courts should always differentiate the level of control according to the status of the parties, since commercial parties are subject to higher level of diligence and care, as well as wider limits of liability. However, despite the commercial nature of the contractual relationship, the courts should also assess the bargaining power of each party. This means that the more similar is the bargaining position between the parties and (or) when a stronger party requests for a reduction, the higher the level of unreasonableness of penalty should be justified.
7. The Lithuanian courts are suggested to use the help of experts in complex disputes regarding the reduction of penalties. Bearing in mind that the inequality of the bargaining power may occur between commercial parties, that the courts are not direct participants in commercial relations and lack professional experience and knowledge in every business area, experts with the necessary economic knowledge and experience could be in assistance for the courts. They could be appointed from the relevant chambers of commerce. Although the opinion of experts would not be binding, the courts could follow it when the dispute would become complex from an economic point of view.

LIST OF PUBLICATIONS

1. Vitkus, S. „Penalty Clauses within Different Legal Systems”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2013), pp. 153-162;
2. Vitkus, S. „Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania”. *Social Transformations in Contemporary Society* (2014), pp. 183-192;
3. Vitkus, S. „Teisminės kontrolės sutartų sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai”. *Social transformations in contemporary society* (2015), pp. 99-114.

CURRICULUM VITAE

Personal information

Name, surname   Simas Vitkus
Contacts   simasvitkus@gmail.com

Education

2012 – 2019   Doctoral Studies in Law
Mykolas Romeris University
(Faculty of Law, Institute of Private Law)

2009 – 2012   Master Studies in Law
Mykolas Romeris University (Faculty of Law)
Master's degree (Intellectual Property Law
specialization)

2010 – 2011   Erasmus Universiteit Rotterdam Master of Laws (LLM)
in Commercial Law

2005 – 2009   Bachelor Studies in Law
Mykolas Romeris University (Faculty of Law)
Bachelor's degree

Work experience

2017 m. rugsėjo mėn. –   Assistant of attorney at law, the law firm of S. Radionova
iki dabar

2011 m. lapkričio mėn. –   Lawyer, law firm „BORENIUS / Švirinas ir partneriai“
2012 m. rugpjūčio mėn

Vitkus, Simas

SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINOS SUTARTOS SUMOS: IŠ ANKSTO APARTARTI NUOSTOLIAI IR NETESYBOS: daktaro disertacija – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019, 232 p.

Bibliogr. 169-184 p.

ISBN 978-9955-19-953-3 (internete)

ISBN 978-9955-19-952-6 (spausdintas)

Disertacijoje yra nagrinėjamos iš anksto aptartų nuostolių bei netesybų teisinio reguliavimo ištakas ir raida skirtingose teisės tradicijose bei sistemose, atskleidžiamas nagrinėjamų teisės sistemų tarpusavio ryšys sutartų sumų teisinio reguliavimo srityje. Iš anksto aptarti nuostoliai ir netesybos yra tiriami pagal konkrečius praktinio veikimo klausimus: paskirtį, skolininko atsakomybę ribojantį poveikį, taikomą vertinimo laiką, įrodinėjimo našta, atsakomybei reikšmingas aplinkybes, santykį su kitomis teisių gynimo priemonėmis, ieškinio senatį. Darbe nagrinėjamos sutartų sumų teisminės kontrolės sąlygos bei modeliai, tarp kurių yra lanksčioji, griežtoji, mišrioji ir minimali teisminė kontrolė. Siekiama atskleisti minėtų teisminės kontrolės modelių specifiką skirtingose teisės sistemose, jų privalumus ir trūkumus, teisinio reguliavimo tendencijas bei perspektyvą. Taip pat siekiama nustatyti, koks sutartų sumų teisminės kontrolės modelis geriausiai užtikrintų šalių interesų pusiausvyrą. Disertacijoje keliamas klausimas dėl galimybės Lietuvos teisėje taikyti bendrojoje teisėje žinomų iš anksto aptartų nuostolių institutą, kartu siekiant įvertinti netesybų bei iš anksto aptartų nuostolių tarpusavio sąveiką. Įvertinamos skirtingos Lietuvos teisės doktrinoje išreikštos pozicijos dėl iš anksto aptartų nuostolių taikymo galimybės Lietuvoje, taip pat pateikiama ir autoriaus pozicija pastaruoju klausimu.

The author of the doctoral thesis examines the origins and evolution of the legal regulation of liquidated damages and penalty clauses in different legal traditions and systems, as well as reveals the relationship between the legal systems in the light of agreed amounts. The differences between liquidated damages and penalty clauses in regard of purpose of the clause, restrictive effect on the debtor's liability, applicable time of assessment, burden of proof, circumstances relevant to the liability, relationship with other remedies, limitation of action are revealed. In the research the conditions and models of judicial review over agreed amounts are examined, including flexible, strict, mixed and minimal judicial review. The author aims to reveal the specifics of each model, their advantages and disadvantages, tendencies and perspectives, thus, seeking to determine, which model of judicial review ensure the balance between parties' legitimate interests. The author raises the question of the possibility to apply common law's liquidated damages in Lithuania, while assessing the interaction between liquidated damages and penalty clauses. Different positions expressed in the Lithuanian legal doctrine regarding the possibility of application of liquidated damages in Lithuania are assessed, as well as the author's approach on the latter issue is presented.

Simas Vitkus
**SUTARTIES PAŽEIDIMO ATVEJU MOKĖTINOS SUTARTOS SUMOS:
IŠ ANKSTO APTARTI NUOSTOLIAI IR NETESYBOS**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

ISBN 978-9955-19-953-3 (internete)
ISBN 978-9955-19-952-6 (spausdintas)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 20 egz. Užsakymo Nr.

Parengė spaudai UAB „Baltic Printing House“
Svajonės g. 40, LT-94101, Klaipėda
www.balticprinting.com
Maketavo Laura Tekorienė

Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt

ISBN 978-9955-19-952-6

9 789955 199526